

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА
МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАҲОН ТИЛЛАРИ
УНИВЕРСИТЕТИ**

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИИВ
АКАДЕМИЯСИ**

**Х. Б. САМИГОВА
А.М. КУРГАНОВ**

ДИАЛОГИК РИТОРИКА: ТАДҚИҚ ВА ТАЛҚИН

ТОШКЕНТ – 2022

УДК: 811. 111
811. 512. 133

Самигова Х.Б. Курганов А.М.
Диалогик риторика: тадқиқ ва талқин

Тошкент, 2022, 266 бет.

Мазкур монография инглиз ва ўзбек тилларида диалогик риториканинг тилга оид хусусиятларини тадқиқ этишга бағишланган. Ундан “Нутқ маданияти асослари”, “Таржимашунослик”, “Чет тили (инглиз тили)” фанларидан маъруза ва семинарлар олиб боришда, магистрлик диссертациялари ва малакавий битирув ишлари ёзишда, ўқув қўлланмалари ва дарсликларни тайёрлашда фойдаланиш мумкин. Шунингдек, монография сўнггида илова тарзида уч тилда диалогик риторикада энг фаол мавзуларга оид сўзлашгич келтирилган бўлиб, ундан инглиз ва рус тилини ўрганувчилар фойдали ҳамда таъсирчан сўзлашишга оид амалий тавсияларни олишлари мумкин.

Тақризчилар: ЎзДЖТУ профессори ф.ф.д., проф. О.А. Аҳмедов

М.Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети хорижий филология факультети Хорижий тил ва адабиёт кафедраси доценти в.б. ф.ф.б.ф.д. Х.А. Саримсоқов

Монография ИИБ Академияси Илмий Кенгашининг 2022 йил _____ даги _____-сонли мажлисида нашрга тавсия этилган.

“LAMBERT ” нашриёти, 2022.

КИРИШ

Мустақилликнинг дастлабки йиллариданоқ мамлакатимизда турли тилларда мустақил ҳамда теран фикрлаш қобилиятига эга бўлган, ўз фикрини аниқ ва равшан ифода эта оладиган баркамол авлодни тарбиялашга бўлган диққат-эътибор янада кучайди. Ҳозирги кунда юқори билим, маданият ва маънавиятга эга кадрларнинг янги авлодини тайёрлашнинг ечимини топишда самарали натижаларга эришилди. Ёшларимизда нутқ маданиятининг юксаклиги, сўзамоллик, жамоатчилик олдида нутқ сўзлай олиш каби хислатларни янада шакллантириш билан боғлиқ бўлган бир қатор вазифалар нутқ маданияти аспектларини турли тиллар доирасида чоғиштирма таҳлилини амалга ошириш лозимлигини кўрсатмоқда. Республикамизда ёшларга оид давлат сиёсатининг олиб борилиши, жумладан, «...руҳий ва интеллектуал ривожланган, мустақил фикрлайдиган, қатъий ҳаётий нуқтаи-назарига эга бўлган ёшларни тарбиялаш»¹га қаратилган стратегик вазифалар ҳам нутқ маданияти мавзуси доирасида чуқур изланишлар олиб борилишини талаб қилмоқда.

Тилшуносликда нотиклик санъати назарияси бўйича турли тилларда тадқиқот олиб борилган бўлиб, ушбу соҳага салмоқли ҳисса қўшган олимларнинг ишлари диққатга сазовордир. Масалан, А. Жудис инглиз тилида диалогик риториканинг диалектлар, яъни шеваларга оид хусусиятларини тадқиқ этишга эътибор қаратган, С.П. Фолей эса риторикада ваъда беришга оид хусусиятларни инглиз тилидаги фактик мисоллар асосида ўрганган, М.М. Хинкс инглиз тили ёзма нутқида нотиклик санъати назариясини тадқиқ этган, Л.М. Лонг, А.И. Петонлар ҳам инглиз тили риторик аспектига оид муаммолар бўйича изланишлар олиб борганлар².

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-2021 йилларда «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармони. / Халқ сўзи, 2017 йил. 8 февраль. – № 28 (6722).

² Judith A. The Genre of Logic and Artifice: Dialectic, Rhetoric, and English Dialogues. – Dissertation for Achieving PhD. – Toronto, Toronto university, 1998. – 280 p.; Patricia C. Foley. Paradox and Promise in the Dialogue on Race: a Case Study Analysis of the Dialogues of the Springfield World Class City Commission. – Dissertation for Achieving PhD. – Massachusetts, Massachusetts University, 1999. – 200 p.; M.M. Hincks. Successful Dialogues: Systematic, Written, and Prominent Self-analysis in College Composition. – Dissertation for

Рус тилшунослигида Н.А. Кашей, Г.М. Ярмаркина, З.И. Курцева³ каби тадқиқотчилар риторикага рус тили нуктаи назаридан ёндашганлар. Украин тилшунослигида В.О. Немченко, Н.Ю. Георгиева⁴ каби олимлар риторика мавзусини методик жиҳатдан таҳлилга тортган.

Ўзбек тилшунослигида А.Ҳ. Арипова нотиқлик турларини ўрганиш ва нотиқ нутқининг лисоний-услубий воситаларига оид масалаларни ёритишга эътибор қаратган. Д. Тешабаева нутқ маданиятининг замонавий аспектларини ОАВ матни мисолида тадқиқ этган бўлса, Ҳ. Жалилов, Ҳ. Расулов, С. Свирский, А.Е. Михневич, И.А. Кривелев, Н. Маҳмудов каби олимлар ўқитувчи ва лекторларнинг нотиқлик санъати мавзуси устида иш олиб борганлар. С. Иномхўжаев Шарқ нотиқлик санъатининг тарихий босқичлари борасида изланиш олиб борган. Б. Омонов эса сиёсий нотиқлик маҳоратини таҳлил қилган⁵.

Риториканинг гендер, лингвوماданий хусусиятлари ҳамда ундаги лисоний ва экстралингвистик омиллар инглиз ва ўзбек диалогик нутқи мисолида ҳозиргача чет эл ва ўзбек олимлари томонидан қардош бўлмаган тиллар доирасида ўрганилмаганлиги ҳам ушбу мавзу бўйича махсус тадқиқотни амалга оширишни тақозо қилади.

Achieving PhD. – Boston, Boston College, 2005. – 170 p.; Long L.M. Associative Rhetoric: Beyond Rhetorical Sensitivity and Individual Rhetoric. – Dissertation for Achieving PhD. – Georgia, University of Georgia, 1997. – 287 p.; Paton W.A.I. Current-Traditional Rhetoric Reexamined. – Dissertation for Achieving PhD. – Michigan, Michigan University, 1990. – 267 p.

³ Кашей Н.А. Современная риторика в социально-политическом взаимодействии: Дис. ...док. филол. наук. – Великий Новгород, НГУ, 2005. – 290 с.; Ярмаркина Г.М. Обыденная риторика: просьба, приказ, предложение, убеждение, уговоры и способы их выражения в русской разговорной речи: Дис. ...канд. филол. наук. – Саратов: СГУ имени Н.Г. Чернышевского, 2001. – 180 с.; Курцева З.И. Коммуникативно-нравственный аспект риторического образования: Автореф. дис. ...канд. пед. наук. – Москва: МПГУ, 2002. – С. 70.

⁴ Немченко В.О. Формування внутрішнього переконання судді в адміністративному процесі України: Автореф. дис. ...канд. юрид. наук. – Запоріжжя, ЗНУ, 2013. – 20 с.; Георгієва Н.Ю. Просодія переконування в англійському діалогічному мовленні: Автореф. дис. ...канд. філол. наук. – Одеса: ОНУ, 2005. – 21 с.

⁵ Арипова А.Ҳ. Нотиқлик нутқининг лисоний-услубий воситалари: Филол. фан. номз. ...дис. – Тошкент: ЎзР ФА, Алишер Навоий номидаги Тил ва адабиёт институти, 2002. – 170 б.; Тешабаева Д.М. Оммавий ахборот воситалари тилининг нутқ маданияти аспектида тадқиқи (ЎзР ОАВ мисолида): Филол. фан. док. ...дис. автореф. – Тошкент: ЎзДЖТУ, 2012. – Б. 20-28; Жалилов Ҳ. Ижтимоий фан ўқитувчиларининг нотиқлик санъати. – Монография. – Т.: Ўзбекистон, 1987. – 32 б.; Расулов Ҳ., Свирский С. Лекторнинг нотиқлик санъати – Монография. – Т.: Ўзбекистон, 1978. – 39 б.; Кривелев И.А. Лекторнинг нотиқлик санъати. – Монография. – Т.: Ўзбекистон, 1980. – 15 б.; Михневич А.Е. Лекторнинг нотиқлик санъати. – Монография. – Т.: Ўзбекистон, 1979. – 44 б.; Маҳмудов Н. Ўқитувчи нутқ маданияти. – Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси, 2007. – Б. 20-157; Иномхўжаев С. Ўтмиш шарқ нотиқлиги. – Т.: Ўзбекистон, 1982. – 38 б.; Б. Омонов. Сиёсий етакчининг нотиқлик маҳорати. – Монография. – Т.: Ўзбекистон, 2000. – 91 б.

Тадқиқот натижалари ҳамда илмий хулосаларидан чоғиштира тилшунослик ва таржимашунослик йўналишлари бўйича илмий изланишлар олиб боришда фойдаланиш мумкин. Тадқиқот материаллари тилшунослик ва таржимашуносликда миллий-маданий хусусиятлар муаммосини тадқиқ этишда ёрдам беради. Шунингдек, диссертация мавзусига доир таҳлиллар натижасида олинган илмий-назарий хулосалар таълим ва тарбия жараёнини янада такомиллаштиришга хизмат қилади. Ишнинг хулосаларидан «Нутқ маданияти асослари», «Стилистика», «Чет тили (инглиз)», «Ҳозирги ўзбек тили» каби фанлар ва махсус курсларни ўқитишда фойдаланиш мумкинлиги билан белгиланади.

Монография таркиби кириш, уч боб, хулоса, фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалардан иборат. Диссертациянинг ҳажми фойдаланилган адабиётлар рўйхати ва иловалардан ташқари 266 саҳифани ташкил этади.

I БОБ. НУТҚ МАДАНИЯТИНИНГ РИТОРИК АСПЕКТИ ТИЛШУНОСЛИКНИНГ ЎРГАНИШ ОБЪЕКТИ СИФАТИДА

1.1. Нутқ маданиятининг аспектлари

Азалдан оғзаки ва ёзма нутқ маданияти адабий тил асосида шаклланиб келган. Тўғри ва хатосиз сўзлаш ҳамда ёзиш адабий тилни мукаммал билиш натижасида юзага келади. Тилнинг турли меъёрлар асосида тартибга солиниши эса, табиийки, адабий тилнинг шаклланишига асос бўлади.

Нутқ маданияти турли даврларда янгича ёндашув ва қарашлар билан бойитилди. Замонавий нутқ маданияти тадқиқотчилар томонидан тўрт турга бўлиб ўрганилган: 1) элитар маданият (соф адабий тил); 2) анъанавий профессионал (арго); 3) учинчи маданият (оддий сўзлашув); 4) халқ маданияти (шева, лаҳжалар)⁶. Кейинчалик бу тасниф бошқа олимлар томонидан ўртача адабий, адабий-сўзлашув ва оддий сўзлашув нутқ маданияти турларига бўлиб ўрганилди⁷.

Нутқ маданияти – муайян бир халқ маданиятининг ушбу халқ тилидаги акси ва ифодасидир. Ушбу тушунча борасида турли хил қараш ва изоҳлар мавжуд бўлса-да, энг аввало, нутқ маданияти грамматик жиҳатдан тўғри гап тузиш, хатосиз сўзлаш, тушунарли ва равон фикр юритиш деб талқин этилади. Нутқ маданияти бу – ҳар бир инсоннинг тил соҳасида, нутқ сўзлаш борасида эгаллаган билимлари ва ютуқлари мажмуаси бўлиб, улар сўзловчининг билимдонлиги, тарбияси, маънавий етуклик даражасини кўрсатувчи омилдир. У миллатнинг умумий маданиятини кўтариш, кишиларда маълум тил бойлигидан, унинг имкониятларидан тўғри ва унумли фойдаланиш кўникмаларини тарбиялашга хизмат қилувчи восита ҳамдир.

Ҳозирги пайтда нутқ маданиятининг замонавий концепцияси ҳақида кўплаб фикрлар билдирилмоқда. Баъзи тадқиқотларда унинг уч аспекти, баъзи ишларда эса, унинг тўрт аспекти бўйича изланишлар олиб борилган.

⁶ Толстой Н.И. Язык и культура (некоторые проблемы славянской этнолингвистики) // Русский язык и современность. Проблемы и перспективы развития русистики. – Ч. I. – Москва, 1991. – С. 5-22.

⁷ Тешабоева Д.М. Оммавий ахборот воситалари тилининг нутқ маданияти аспектида тадқиқи (ЎЗР ОАВ мисолида): Филол. фан. док. ...дис. – Тошкент: ЎзДЖТУ, 2012. – Б. 212.

Нутқ маданиятининг меъёрийлик, этик (ахлоқий), коммуникатив⁸ ва риторик⁹ аспекти мавжуд бўлиб, улар ўзига хос жиҳатларга эгаллиги билан характерланади.

Нутқ маданиятининг меъёрийлик аспекти нутқда меъёр билан алоқадор бўлган масалаларни ўз ичига қамраб олади.

Маълумки, меъёрийлик ҳаётнинг барча жабҳалари учун хос бўлган универсал ҳодиса ҳисобланади. Ҳар қандай вазият, шароит меъёрийлик қонун-қоидаларига бўйсунити, унга имкон қадар риоя қилишни талаб қилади. Меъёр бор жойда эса, табиийки, тартиб-интизом мавжуд бўлади.

Жаҳон цивилизациясининг пайдо бўлиши оғзаки нутқнинг бир шаклга (ёзувга), меъёрга солиниши билан ҳамбарчас боғлиқ. Олимларнинг эътирофи этишларича, муҳимлик жиҳатидан бу кашфиётга тенг келадигани йўқ¹⁰. Ёзувнинг пайдо бўлиши эса вақтлар ўтиб муайян бир тилнинг меъёрий қоидалари ривожланишига, шаклланишига, адабий тилнинг юзага келишига асосий туртки бўлди.

Маълумки, ривожланган ҳар қандай тил, шу жумладан, ҳозирги ўзбек тили ҳам икки асосий функционал турга: адабий тил ва жонли сўзлашув тилига бўлинади. Умумхалқ тилининг юқори шакли ҳисобланган адабий тил аниқ ва муайян бир тизимда ҳар бир давр тилига хос меъёр, тартиб-қоидаларни ифода қилади. Миллий адабий тилни, унинг оғзаки ва ёзма шакллари аниқлашда энг муҳим ва асосий белги унинг муайян бир меъёрга, яъни аниқ бир маромга, тартиб-қоидаларга солинганлигидир.

Тилшуносликда тил меъёрлари мавзуси бўйича кўплаб тилшунос олимлар тадқиқот олиб борганлар (К.С. Горбачевич, В.А. Ицкович,

⁸ Тешабоева Д.М. Оммавий ахборот воситалари тилининг нутқ маданияти аспектида тадқиқи (ЎЗР ОАВ мисолида): Филол. фан. док. ...дис. автореф. – Тошкент: ЎзДЖТУ, 2012. – Б. 24-36; Культура русской речи. Учебник для ВУЗов. – М.: Норма-Инфра, 2000. – С. 15.

⁹ Пасечная И.Н. Культура речи (аспекты порождения высказывания). – Орсқ, ОГТИ, 2012. – С. 9-28.

¹⁰ Файзиева Н.А. Инглиз тилини ёритишга оид дидактик матнлар ифода воситаларининг эволюцияси ва замонавий технологиялар яратган имкониятлар: Филол. фан. магистри ...дис. – Тошкент: ЎзДЖТУ, 2001. – Б. 4.

В. Барнет, Р.И. Аванесов, Э. Бегматов, А.Э. Маматов, Н.С. Кулиев ва бошқалар).

Олимлар тил меъёрини – нутқ маданияти назариясининг марказий тушунчаси эканлигини таъкидлаб ўтганлар (К.С. Горбачевич, Г.О. Винокур, В.А. Ицкович, А.Э. Маматов, Р. Қўнғуров, Э. Бегматов ва бошқалар). Уларнинг фикрича, адабий тилсиз маданий нутқий фаолиятнинг бўлиши мумкин эмас.

Л.Б. Щерба, Л. Косериулар тил материали ва тил структурасини меъёр деб билганлар. Лекин айтилган ва ёзилган барча нарсалар тил учун меъёр бўлавермаслиги сабабли, бу олимларнинг фикри тўлақонли ўз тасдиғини топмаган¹¹. Рус олими Г.О. Винокурнинг таъкидлашича, *меъёр* – маданият ва тил сингари тарихий категория, ижтимоий муносабатлар ўзгариши билан у ҳам ўзгаради¹². Унинг фикрича, адабий тил лексикада ҳам, фонетика ва грамматик қурилиш соҳасида ҳам ўз меъёрлари, қоидалари билан ажралиб туради. Бу меъёрлар шу тилда сўзлашувчи барча кишилар учун умумий ва зарурий ҳисобланади. Адабий тилнинг муайян меъёрга солинганлиги шундан иборатки, унинг луғат таркиби маълум тартибга келтирилган бўлади, сўзларнинг маъноси ва ишлатилиши, талаффузи ва ёзилиши ҳамда грамматик шаклларнинг ясаилиши ягона, муштарак қоидага бўйсунди. Б. Гавренек, тил меъёрига таъриф берар экан, уни маълум бир лисоний гуруҳ учун шарт бўлган мажбурий қоида, тил тизимида ўз аксини топадиган, нутқда мунтазам равишда ишлатиладиган, акс ҳолда тил кишилар ўртасидаги алоқа воситаси вазифасини бажара олмаган бўлар эди, деб ҳисоблайди¹³.

В.А. Ицкович меъёр ҳодисасини тилнинг барча яшаш шакллари учун хослигини¹⁴, К.С. Горбачевич унинг турғун ва барқарор эканлигини¹⁵, Г. Хартунг, Р. Пулилар эса, меъёрни грамматика мутахассислари, луғатшунос

¹¹ Щерба Л. В. О тройном аспекте языковых явлений / Ақобиров С. Нутқ маданияти ва норматив луғат. – Т.: Ўзбекистон, 1977. – Б. 6.

¹² Винокур Г.О. Из бесед о культуре речи// Русская речь. – М.: Наука, 1967. – С. 10-14.

¹³ Havrenek M.B. Zum Problem der Sprachform. Copenhagen, 1938. – P. 152 / Бегматов Э., Маматов А. Адабий норма назарияси. 1-қисм. – Т.: Наврўз, 1997. – Б. 14.

¹⁴ Ицкович В.А. Языковая норма. – М.: Просвещение, 1968. – С. 565.

¹⁵ Горбачевич К.С. Нормы литературного языка и толковые словари. – М.: Наука, 1966. – С. 6-9.

ва махсус тавсияномаларни тузувчилар томонидан белгилаб бериладиган конун деб эътироф этадилар¹⁶.

Р.И. Аванесовнинг таъбири билан айтганда, меъёр ижтимоий жамиятнинг тилга тегишли бўлган ички қонуниятлари ва ушбу жамиятнинг ҳаёт тарзи таъсирида ривожланади. Нутқ турларига қараб меъёрлар ҳам бири-бирдан фарқланади¹⁷. Тил меъёрларини, айниқса, адабий тил меъёрларини батамом аъло даражада ўзлаштирган кишиларнинг топилиши ёки мавжуд бўлиши мумкин эмаслиги, бу жуда ҳам катта меҳнат талаб қилувчи фаолият эканлиги ҳам ушбу олим томонидан эътироф этилади.

А.Э. Маматов *меъёр* атамасини – “тил структурасининг ижтимоий тил практикаси томонидан танлаб олинган ва мустаҳкамланган элементларининг барқарор, анъанавий реализациялари йиғиндисидир”¹⁸, деб тарифлайди.

Бизнинг фикримизча, меъёр бу – тил birlikларининг тил эгалари томонидан тан олинган, маъқул бўлган ҳамда тарих синовлари натижасида мустаҳкамланган вариантларини нутқда ифодалашдир.

Меъёр умумий ва хусусий гуруҳланган ҳолда ўрганилади¹⁹. Умумий меъёр маълум тилнинг барча кўринишларида қўлланилаётган меъёрларни ўз объекти деб ҳисобласа, хусусий меъёр эса, умумий меъёрнинг нутқ кўринишлари, шаклларидаги, тил шаклларидаги аниқ кўринишларини ўрганади. Хусусий меъёр, ўз навбатида, адабий тил, лаҳжа ва шевалар, сўзлашув нутқи, тилнинг ижтимоий тармоқларига хос меъёрларни ўрганади.

“Адабий тил меъёрлари” тушунчаси муайян қоидалар остига олинган, барқарор, шу билан бирга, доимо ривожланиб боровчи, ўзгариб турувчи, вариантдошлик хусусиятига эга бўлган, тил тизими томонидан йўл қўйилган тил ҳодисаларининг йиғиндиси бўлиб, тилдан фойдаланувчилар нутқида

¹⁶ Pooley R.C. Teaching English usage. N. – Y. – L. 1946 / Бегматов Э., Маматов А. Адабий норма назарияси. 1-қисм. – Т.: Наврўз, 1997. – Б. 22.

¹⁷ Аванесов Р.И. Русское литературное произношение. – М.: Просвещение, 1984. – С. 10.

¹⁸ Маматов А.Э. Нутқ маданияти ва тил нормасига оид терминлар ва тушунчалар изоҳи. – Т.: Bayoz, 2014. – Б. 16.

¹⁹ Қўнғуров Р., Бегматов Э., Тожиёв Ё. Нутқ маданияти ва услубият асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1992. – Б. 37.

мустаҳкамланган, шунингдек, адабий тилда сўзлашувчилар учун умуммажбурий бўлган лисоний ҳодисадир, деб таърифланади²⁰.

Адабий тилнинг фонетик, орфографик, орфоэпик, луғавий, фразеологик, грамматик, семантик-услубий меъёрлари мавжуд бўлиб, мазкур меъёрлардан оддий сўзлашув, расмий, илмий, публицистик ва бадиий услубларнинг ҳар бирида белгиланган лисоний қонун-қоидалар асосида ўринли фойдаланиш, уларнинг барчасига амал қилиш тўғри ва маданий нутқни юзага келтиради. Мулоқот чоғидаги нутқ маданияти меъёрийлик қонун-қоидалари орқали намоён бўлади.

Бироқ нутқ расмий ва норасмий, ёзма ва оғзаки, тайёрланган ва тайёрланмаган ҳамда шу каби бошқа вазиятларда юзага келиши билан характерланади. Турли шароит ва ҳолатлар тил меъёрларидан турлича фойдаланишни талаб қилади. Н. Кузнецова меъёр қоидалари нуқтаи назаридан нутқни тўғри ҳамда нотўғри деб баҳолаш мумкинлигини эътироф этади²¹.

Меъёрнинг бузилиши даражаси қандай вазиятда, нутқнинг қайси турида (оғзаки ёки ёзма), тингловчи ушбу хатони қандай қабул қилишига, мулоқот жараёнининг якуний натижасига қараб баҳоланиши лозим²².

Масалан, расмий нутқда шевада сўзлаш салбий ҳолат деб баҳоланса, норасмий вазиятларда ёки сўзлашув услубида бу ҳолат бироз енгил баҳоланади. Нутқий мулоқот вазиятининг турлича бўлишига қарамасдан, тўғри ва равон сўзлашга интилиш, тил меъёрлари, айниқса, адабий тил қонун-қоидаларига амал қилиш маданий нутқни юзага келтиради.

Айтиб ўтилган фикрлардан адабий тил меъёрлари нутқ маданияти назариясининг марказий тушунчаси эканлиги яна бир бор ўз тасдиғини топади. Адабий тил меъёрларига амал қилиш маданий нутқни юзага келтиради.

²⁰ Бегматов Э., Маматов А. Адабий норма назарияси. 3-қисм. – Т.: Самарқанд вилоят босмаҳонаси, 1999. – Б.23.

²¹ Кузнецова Н. Русский язык и культура речи. – М.: Форум, 2006. – С. 13.

²² Ипполитова Н.А., Князева О.Ю., Савова М.Р. Русский язык и культура речи. – М.: Проспект, 2009. – С. 294.

Нутқ маданиятининг коммуникатив аспекти дейилганда тўғри, маъно ва мазмунга эга бўлган нутқий фаолият назарда тутилади. Маълумки, нутқ бу – гапириш қобилияти, тилнинг фикрни ифодалаш жараёнида амал қилиши, сўзловчининг тил воситаларидан фойдаланиш жараёни ва шу жараённинг ҳосиласи. Нутқнинг коммуникатив аспекти эса, Э.А. Маматовнинг таъбири билан айтганда, “Сухбат, лекция ёки маъруза планининг тингловчиларга мос келиши, тингловчиларни ўз нутқига жалб эта олиши, берилган материални мустаҳкамлай олиши, тингловчиларни сухбатга тайёрлай олиш, техник воситалардан, кўргазмали қуроллардан унумли фойдалана олиш, “сўзловчи–тингловчи” ўртасидаги мулоқотнинг доимийлигини таъминлаш кабиларни қамрайди”²³.

Нутқнинг коммуникатив аспектлари борасида сўз борганда кўпчилик олимлар нутқнинг тўғрилиги, софлиги, аниқлиги, мантиқийлиги, ифодалилиги, бойлиги, ўринлилиги каби бир қатор сифатларни назарда тутадилар (Н.А. Ипполитова, О.Ю. Князева, М.Р. Савова, А.Э. Маматов, Д. Тешабоева, Н. Маҳмудов, Т. Қудратов ва бошқалар).

Нутқнинг коммуникатив аспектлари термини *нутқнинг коммуникатив сифатлари, нутқнинг психологик маданияти* номлари билан ҳам аталади²⁴.

Нутқнинг бош коммуникатив сифати бу нутқнинг тўғри бўлишидир. *Нутқнинг тўғрилиги* дейилганда, тил меъёрларига амал қилиш, тил бирликларини тўғри, ифодали талаффуз қилиш, яъни асосий эътиборни сўз ва мантиқий урғуга, оҳанг ҳамда паузага қаратиш тушунилади. В. Костамаров²⁵ ва И. Михайловлар²⁶ адабий тил меъёрларига риоя қилинган

²³ Маматов А.Э. Нутқ маданияти ва тил нормасига оид терминлар ва тушунчалар изоҳи. – Т.: Bayoz, 2014. – Б. 20.

²⁴ Муҳаммаджонова Л.А. Нотиклик санъати. – Т.: Мирзо Улугбек номли ЎзМУ босмаҳонаси, 2007. – Б.54.

²⁵ Костомаров В.Г. Культура речи и стиль. – М.: Просвещение, 1960. – С. 24.

²⁶ Михайлов И. М. Культура русской речи. – Чебоксары: Чебоксар, 1966. – С. 123.

нутқни тўғри нутқ деб ҳисоблайдилар. Л.А. Введенская, Л.Г. Павлова²⁷, С. Усмоновларнинг²⁸ ишларида ҳам ушбу мавзуга эътибор қаратилган.

Нутқда биргина паузани нотўғри қўллаш туфайли айтилаётган фикр мазмуни ўзгариб кетади. Масалан, *Омина, келди*. Бу гап мазмунидан Оминага кимнингдир келганлиги ҳақида айтилаётгани маъноси англашилмоқда (*Омина* – ундалма вазифасида). Агар бу гапда пауза бўлмаса *Омина келди*, яъни Оминанинг ўзи келганлиги маъноси англашилади. Инглиз тилида ҳам бу каби ҳолатни *Jhon read* мисолида кузатамиз. Мазкур мисолда *Жоннинг* ўқиганлиги маъноси англашилмоқда. Агар ушбу гап *Jhon, read* каби шаклда келса, *Жон, ўқи* деб таржима қилинади. Бунда *Жон* сўзи ундалма вазифасида келади.

Автобусга семиз портфелли киши чиқди ҳамда *магазинга уч болали аёл кирди* каби мисолларни ҳам келтириб ўтиш ўринли. Паузанинг қўйилишига қараб биринчи гапда *семиз киши* ёки *семиз портфель*, иккинчи гапда эса *учта фарзандга эга аёл* ёки *фарзанди бор учта аёл* маънолари англашилади. Инглиз тилидаги *let's eat, grandma / let's eat grandma* ҳамда *he finds inspiration in cooking, his family and his dog / he finds inspiration in cooking his family and his dog* каби мисоллар ҳам шулар жумласидан.

Урғу ва грамматик меъёрларга амал қилиш ҳам нутқнинг тўғри бўлишини таъминлайди. Баъзан мантиқий урғу нотўғри қўйилса, фикр тушунарсиз бўлиб қолади ва тингловчига нотўғри етиб бориши мумкин²⁹. Масалан, *отасиз қиз кулмас* гапида отаси ёнида бўлмаган қиз кулмайди, дейиляптими ёки отаси бўлмаган қиз кулмайди, деган фикр англашиляптими, буни фақат урғу олган бўлак орқали аниқлаш мумкин. Агар урғу *отасиз* сўзига тушса, биринчи маъно, агар *қиз* сўзига тушса, иккинчи маъно англашилади. Инглиз тилида ҳам бундай каби ҳолат кузатилади. Масалан, *I like the white 'house* ҳамда *I work in the 'White House* гапларида урғуларнинг

²⁷ Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Риторика и культура речи. – Ростов – на Дону: Феникс, 1998. – С. 109.

²⁸ Usmonov S. Yuristning nutq madaniyati. – Т.: O'zbekiston faylasuflari jamiyati nashriyoti, 2007. – Б. 37-38.

²⁹ Қўнғуров Р., Бегматов Э., Тожиёв Ё. Нутқ маданияти ва услубият асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1992. – Б. 50-51.

турли жойларда қўйилиши билан маъно ўзгаради. Биринчи гапда *менга оқ рангли уй ёқади*, иккинчи гапда эса *мен Оқ уйда ишлайман* деган маънолар англашилади. Демак, нутқнинг тўғрилигини таъминлаш учун сўз ва мантикий урғуни тўғри қўллаш талаб қилинади, акс ҳолда, юқоридагидек мавҳум ҳолатлар юзага келиши мумкин.

Гапнинг барча бўлақларини бир-бирига грамматик қоидалар асосида тўғри боғлаш, гап тузиш қоидаларига амал қилиш грамматик меъёр талабларининг тўғри бажарилишини таъминлайди. Нутқда *-ни* ва *-нинг*, *-ли* ва *-лик* каби аффикслар ўрнини алмаштириб қўллаш (*дадамни китоби* каби), ҳарфларни тушириб қолдириш (*келса керак* дейиш ўрнига, *кеса керак* каби), эга ва кесимнинг бир-бирига мос келмаслиги (*ойимлар келади / my mother come* каби) нутқ тўғрилигига путур етказди.

Нутқнинг тўғрилигини таъминлаш аксарият ҳолларда фикрни ҳар жиҳатдан мазмунли, ифодали қилувчи сўз ва атамалар ҳамда бирикмаларни топа олиш, уларни ўз ўрнида қўллаш олишга ҳам боғлиқ бўлади.

Нутқнинг софлиги дейилганда, фикрни тилнинг барча сатҳлари бўйича адабий тил меъёрларига мос ҳолда ифодалаш тушунилади. Кўпчилик олимларнинг ишларида ушбу мавзу тадқиқ этилган³⁰.

Нутқда фонетик, орфоэпик жиҳатдан сўз ва аффиксларни тўғри талаффуз қилиш, лексик жиҳатдан шевага (*эна, чеча, бача / boyo (man), аye (yes), ye (you)* каби), жаргон ҳамда арголарга хос лексикани (*пахан, братан, кўк* (доллар маъносида) / *bro, sis, lettuce* (латук салат барги – доллар маъносида), модал ва ундов сўзларни (*демак, хўш, анақа, ҳўн, ...э / well, im, uh, er, ah* каби), сўкиш, қарғаш, ғазабланишга доир лексикани қўлламаслик нутқнинг соф бўлишига олиб келади.

Л.В. Успенскийнинг нутқ софлиги борасидаги фикрлари алоҳида эътиборга лойиқ³¹. Унинг таъкидлашича, инсон нутқининг соф бўлиши, энг

³⁰ Ипполитова Н.А., Князева О.Ю., Савова М.Р. Русский язык и культура речи. – М.: Проспект, 2009. – С. 216-217; Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Риторика для юристов. – Ростов – на Дону: Феникс, 2006. – С. 81-86; Федосов И. А. Культура речи. – Ростов–на–Дону, изд-во Ростовского университета, 1979. – С. 16-19; Бегматов Э., Жиянова Н. Нутқ маданияти асослари. – Т.: Фан, 2006. – Б. 64-76.

³¹ Успенский Л. В. Культура речи. – М.: Знание, 1976. – 20 с.

аввало, чакалоқлик давридаги муҳит билан чамбарчас боғлиқ. “Салбий нутқий оқим” ҳукм сурган муҳитда, оилада катта бўлган боланинг онгида “салбий лексик бойлик” унинг кичиклик давридаёқ шиддат билан ривож топади. Олимнинг таъкидлашича, бола нутқини бу каби сўзлардан халос қилиш “ёзув тахтасидаги ёзувни ўчиргандек” осон бўлмайди. Ушбу фикрлар инсон нутқининг соф бўлиши у ўсиб-улғайган муҳит, оила, ота-онанинг берган тарбияси билан узвий боғлиқ эканлигини тасдиқлайди.

Нутқнинг аниқлиги ҳам нутқнинг коммуникатив сифатини таъминловчи шартлардан биридир. Ушбу мавзуга тегишли фикрлар кўпчилик олимларнинг ишларида кузатилади³².

Нутқнинг аниқлиги дейилганда, ифодаланаётган фикрга, воқеликка сўз ва атамаларнинг мувофиқ келиши тушунилади.

Нутқнинг аниқлиги мавзуни билиш даражаси, мантиқий фикрлаш, керакли сўзларни танлай билиш билан ҳам белгиланади³³. Б. Головин сўз ва унинг кўпчилик томонидан қабул қилинган маъноси унинг нутқда қўлланиши билан мувофиқ келиши ҳодисасини аниқлик деб ҳисоблайди³⁴. Тилнинг аниқлигига путур етказиш ҳоллари, асосан, кўп сўзларнинг маъносини аниқ билмасликдан келиб чиқади³⁵.

Сўзловчи нутқининг аниқ бўлиши учун ундан синоним, омоним, антоним, пароним сўзлар, атамаларнинг маъно қирраларини тўла англаб етиш ҳамда улардан ўринли фойдалана олиш талаб қилинади.

Н.Ф. Кошанскийнинг тадқиқотида ҳам предмет ва тушунча аниқлиги борасида фикрлар келтириб ўтилади. Предмет аниқлиги дейилганда, сўзламоқчи ёки ёзма равишда ёритилмоқчи бўлган мавзуни жуда яхши

³² Ипполитова Н.А, Князева О.Ю., Савова М.Р. Русский язык и культура речи. – М.: Проспект, 2009. – С. 225-230; Федосов И. А. Культура речи. – Ростов-на-Дону, изд-во Ростовского университета, 1979. – С. 16; Бегматов Э., Бобоева А., Асомиддинова М., Умуркулов Б. Ўзбек нутқ маданияти очерклари. – Т.: Фан, 1988. – Б. 105; Бегматов Э., Жиянова Н. Нутқ маданияти асослари. – Т.: Фан, 2006. – Б. 64-76; Usmonov S. Yuristning nutq madaniyati. – Т.: O`zbekiston faylasuflari jamiyati nashriyoti, 2007. – Б. 39-42; Тешабоева Д.М. Оммавий ахборот воситалари тилининг нутқ маданияти аспектида тадқиқи (ЎзР ОАВ мисолида): Филол. фан. док. ...дис. автореф. – Тошкент: ЎзДЖТУ, 2012. – Б. 28; Ножин Е.А. Мастерство устного выступления. – М.: Издательство политической литературы, 1989. – С.190-195.

³³ Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Риторика для юристов. – Ростов – на Дону: Феникс, 2006. – С. 82-104.

³⁴ Головин Б.Н. Основы культуры речи. – М.: Высшая школа, 1980. – С. 126.

³⁵ Федосов И. А. Культура речи. – Ростов-на-Дону, изд-во Ростовского университета, 1979. – С. 16.

билиш назарда тутилади. Мисол тариқасида сиёсий ёки ҳарбий соҳани тушунмасдан, билмасдан туриб, ушбу йўналишга оид бирон-бир асар яратиш ёки маъруза ўқиш мумкин эмаслигини қайд этиш мумкин. Тушунча аниқлиги дейилганда эса, кўп маъноли сўзларнинг турли маъноларини фарқлай олиш ва уларни ўз ўрнида қўллай билиш тушунилади³⁶. Юқоридаги фикрлардан маълум бўладики, мавзуни аниқ билиш ва сўзларнинг маъноларини турли хил вазиятларда тўғри қўллай олиш нутқ аниқлигининг асосидир.

Қолаверса, нутқ аниқлигини товуш оҳангининг ҳаддан зиёд монотонлиги ёки баландлиги ҳам сусайтиради. С.И. Березиннинг тадқиқотида ҳам ушбу мавзуга оид фикрлар кузатилади³⁷.

Нутқнинг коммуникатив сифатларидан яна бири бу – *мантиқийликдир*. Маълумки, *мантиқ* сўзлар ва улардан ташкил топган бутун бир гапдан келиб чиқадиган ҳукм ва тушунчаларни ифодалайди ва у аниқлик, тўғрилиқ билан узвий боғлиқдир. Нутқ меъёрларига тўлиқ амал қилмаслик нутқ мантиқийлигининг бузилишига олиб келади.

Форобийнинг: “Мантиқнинг ақлга муносабати грамматиканинг тилга муносабати кабидир. Грамматика одамлар нутқини тарбиялагани каби мантиқ ҳам тафаккурни ҳақиқий йўлдан олиб бориш учун ақлни тўғрилаб туради”³⁸, деган фикрларини мантиқ илмининг мазмун-моҳиятини аниқ ифода этиб берувчи ўринли таъриф деб биламиз.

Маданий нутқ ҳамма вақт мантиқ ва руҳшуносликка суянади. Мантиққа мурожаат қилмасдан туриб, аниқлик ва мантиқийликни таъминлаш ҳам, баҳолаш ҳам мумкин эмас³⁹.

Мантиқийлик хусусияти худди аниқлик каби нутқнинг мазмунини белгилайди. Аниқлик нутқ семантикасининг матн мазмуни билан мутаносиблиги сифатида талқин этилса, мантиқийлик нутқий семантиканинг таркибини англатади. Грамматик жиҳатдан шаклланмаган нутқ ҳам, нутқда

³⁶ Кошанский Н.Ф. Риторика. – М.: Кафедра, 2013. – С. 105-106.

³⁷ Березин С. И. Ораторское искусство. – Ленинград: ЛДНТП, 1970. – С. 4.

³⁸ Usmonov S. Yuristning nutq madaniyati. – T.: O`zbekiston faylasuflari jamiyati nashriyoti, 2007. – Б. 41.

³⁹ Бекмирзаев Н. Нотик ва нутқ. – Т.: Наврўз, 2015. – Б. 11.

ноўрин қўлланилган луғавий бирликлар, грамматик шакллар ҳам нутқнинг мантикийлигига путур етказди.

Нутқнинг мантикийлиги маълум бир фикрни иккинчи фикрга боғлай олиш, мавзунинг кириш қисмидан то якуний қисмигача тўғри жойлаштири олиш асосида юзага келади. Агар юқорида қайд этилган қисмларнинг кетма-кетлиги ўзгарса, мантиқ ва маъно йўқолиши, тингловчига етказиладиган фикр тушунарсиз бўлиши табиий. Шунинг учун нутқий мантиқ талабига мувофиқ гаплар ўртасида изчиллик бўлиши, уларнинг бирида баён этилган фикр иккинчиси орқали тўлдирилиши керак. Гаплар ўртасида фикрий изчиллик йўқолиши билан мантикийликка путур етади. Демак, гапда тушунчалар учун муқобил бўла оладиган сўзлар, атамаларни ўз ўрнида қўллай олиш, сўзларни бир-бири билан узвий боғлаш ҳамда уларнинг тартибига риоя қилиш, гапларнинг кетма-кетлигини эса, мазмунга мослаб туза олиш ҳамда фикрнинг тугалланган бўлиши мантикийликнинг асоси ҳисобланади.

Нутқ қисмлари кетма-кетлигининг ўзгариши, мантиқан бир-бирига мос келмайдиган икки тушунчани қиёслаш, сўзларнинг тушиб қолиши ёки уларнинг нотўғри жойлаштирилиши мантиқий хатолар ҳисобланади⁴⁰.

Нутқда муболағани кучайтириб юбориш ҳам нутқ мантикийлигининг бузилишига сабаб бўлади. Муболаға тасвирланаётган кимса, нарсаси, ҳодисаси ўқувчиларга яққол, таъсирли қилиб етказиш учун уларнинг сифатларини орттириб, бўрттириб кўрсатиш, деб изоҳланади⁴¹.

Р. Қўнғуровнинг тадқиқотида келтирилган⁴²: *“Новвойдан бир қадоқ нон олсам ичидан бир курак мих билан иккита олти газлик арқон чиқди”*, жумласини муаллиф мантиқсиз гапнинг ўзгинаси деб баҳолайди.

⁴⁰ Ипполитова Н.А., Князева О.Ю., Савова М.Р. Русский язык и культура речи. – М.: Проспект, 2009. – С. 250; Кнапп Е. А. The Speech for Special Occasions. – New York: The Mackmillan Company, 1979. – Р. 17.

⁴¹ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2006. 2-Ж. – Б. 623.

⁴² Қўнғуров Р., Бегматов Э., Тожиёв Ё. Нутқ маданияти ва услубият асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1992. – Б. 59.

Ўзбек тилида айрим сўзларнинг тушиб қолиши, айрим товушларнинг фарқига бормаслик (у ва ў, о ва ў, х ва ҳ каби ҳарфлар), айириш ва пунктуация белгиларининг қўлланиш қоидабини билмаслик каби ҳолатлар ҳам мантиқийликнинг бузилишига асос бўлади. Инглиз тилида ҳам *-ing* ва *-ed* аффиксларининг ишлатилиш қоидаларини билмаслик (*amazed / amazing*), жуфт ҳарфлар ўрнида битта ҳарфни қўллаш (*letter / leter*), предлогларни ноўрин қўллаш (*look for / look after*) каби ҳолатлар нутқ мантиқийлигига путур етказди.

Қолаверса, нутқ қисмларини бир-бири билан узвий боғловчи сўзлардан (*сўзимиз аввалида, иккинчидан, айтиш жоизки, айтилган фикрлардан маълум бўладики, нутқимиз сўнгида / at first, first of all, second, we should say, that is clear, at last* каби) ўринли фойдаланиш нутқий мантиқийликни таъминлашга асос бўлади.

Демак, бир бутунликдан ташкил топган, маълум бир кетма-кетлик асосида тузилган тил бирликларининг ўринли ва мавзуга мос равишда қўлланилиши ҳамда тил меъёрлари қоидаларига риоя қилиш асосида қурилган нутқни мантиқийликка эга деб ҳисоблаш мумкин.

Нутқнинг асосий сифатларидан яна бири *нутқ таъсирчанлигидир*. Нутқнинг тўғрилиги, аниқлиги, мантиқийлиги ва тозалигининг адресатга таъсир этишга қаратилганлиги ҳодисаси нутқнинг таъсирчанлиги ҳисобланади⁴³. В.Г. Костомаров эса ўқувчи ва тингловчида ҳис-туйғу ҳамда қизиқиш уйғотиш, унинг эътиборини маълум бир мавзуга қаратиш, сўзланаётган фикрнинг маъносини етказиб беришда нутқнинг ўткирлиги, ёрқинлиги ва оригиналлигини энг муҳим омил деб ҳисоблайди⁴⁴.

Бизнинг фикримизча, кишилар диққатини жалб эта олган, уларни маълум бир мавзуга қизиқтира олган, фаолиятга ундай олган нутқни юқори таъсирчанликка эга деб ҳисоблаш мумкин. Бунда сўзловчидан мулоқот жараёнидаги вазиятни, ҳолатни, вақтни, тингловчига хос бўлган барча

⁴³ Маматов А.Э. Нутқ маданияти ва тил нормасига оид терминлар ва тушунчалар изоҳи. – Т.: Bayoz, 2014. – Б. 22.

⁴⁴ Костомаров В.Г. Культура речи и стиль. –М.: Просвещение, 1960. – С. 64.

сифатларни инобатга олиш, вазиятга қараб иш тутиш талаб қилинади. Нутқнинг барча коммуникатив сифатларини ўз ўрнида, аниқ ва равшан ифода этиш, тил меъёрлари қоидаларига риоя қилиш, нутқ мавзусини яхши билиш орқали нутқ таъсирчанлиги таъминланади. Товуш оҳанги, пауза, талаффуз қоидаларини ўз ўрнида қўллаш ҳам шу ўринда зарур омил ҳисобланади. Нутқда услубий воситалар, фразеологик бирликлар, мақол ва маталлардан ўринли фойдаланиш нутқ таъсирчанлигини оширади.

Ва ниҳоят, *нутқнинг ўринлилиги* ҳам муҳим аҳамиятга эга. Нутқнинг ўринлилиги дейилганда, вазият ҳамда мулоқот онининг асосий мавзуга, суҳбатдошнинг кайфиятига нисбатан тўғри ва мос танланиши тушунилади. Олимлар мулоқот мавзусининг тўғри ва ўринли танланиши суҳбат натижаси муваффақиятли бўлишининг асоси деб ҳисоблайдилар⁴⁵.

Нутқ ўринлилиги, асосан, сўзловчининг маҳорати билан боғлиқ ҳодисадир. Суҳбатдошнинг ёши, жинси, миллати, дини, психологик ҳолатининг инобатга олинishi нутқ ўринлилигининг асоси ҳисобланади.

Нутқий услубларни ўз ўрнида қўллаш, масалан, расмий услубда ўзига хос тил бирликларини, ёзма услубда эса, матн турига қараб сўзлар танлаш ҳам нутқнинг ўринлилиги гаровидир. Нутқнинг мулоқот вазиятига мос келиши ҳам ўринлиликни таъминлайди. Масалан, боши берк кўчанинг охирига *оқ йўл / have a good trip* деб, жар ёқасига *хуш келибсиз / welcome* деб ёзиб қўйилиши, мотам маросимида *табриклаймиз, жуда яхши бўлибди-да / congratulations, that's well done* дейиш каби ҳолатларда нутқ мазмуни мулоқот вазиятига умуман мос келмаслиги кузатилади.

Н. Маҳмудов ҳам бу борада: “Кимнингдир оғир касаллиги ёки вафоти ҳақидаги фикрни ифодалаш учун тузиладиган нутқда ортиқча чиройлилик, жимжимадорлик, кўтаринкилик бўлмаслиги лозим, акс ҳолда нутқ ўринли

⁴⁵ Кузнецова Н. Русский язык и культура речи. – М.: Форум, 2006. – С. 13; Ипполитова Н.А., Князева О.Ю., Савова М.Р. Русский язык и культура речи. – М.: Проспект, 2009. – С. 216-217; Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Риторика для юристов. – Ростов – на Дону: Феникс, 2006. – С. 81-86; Маҳмудов Н. Тилимизнинг тилла сандиғи. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2012. – Б. 135-138.

ҳисобланмайди⁴⁶», деган фикрларни илгари суради.

Маълум бўладики, сўзловчининг муайян вазиятда нимани ва қай ҳолатда айта олиши, яъни шароитдан оқилона фойдаланган ҳолда нутқ сўзлаши нутқнинг қанчалик ўринли эканлигини кўрсатади.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, нутқнинг тўғрилиги, аниқлиги, мантиқийлиги, софлиги, таъсирчанлиги, ўринлилиги каби коммуникатив сифатларининг ҳар бири ўзига хос хусусиятга эга бўлиб, нутқнинг мазмундор, аниқ, равон ҳамда тушунарли бўлишида муҳим аҳамиятга эгалиги билан характерланади. Сўзловчи нутқда уларнинг маълум қонун-қоидалар асосида мужассам бўлиши маданий нутқни юзага келтиради. Тилнинг барча меъёрларига амал қилинган, аниқ, грамматик жиҳатдан тўғри тузилган, адабий талаффуз қоидалари асосида шаклланган нутқ тингловчи қалбига осонроқ етиб боради.

Нутқ маданиятининг этик аспекти, асосан, нутқнинг маълум бир жамоага тегишли бўлган одоб-ахлоқ қоидаларини инобатга олган ҳолда баён этилиши билан боғлиқ бўлган муаммоларни ўрганиш билан шуғулланади. Маданий сўзлашга интилиш, ўз навбатида, нутқий этикет қоидаларига риоя қилишни ҳам талаб этади. Тилшуносликда нутқ маданиятининг этик аспекти йўналишини ўзаро муомалада қўлланиши *нутқ одоби* ҳамда *нутқий этикет* номлари билан ҳам атаб келинмоқда.

Нутқий этикет деганда, бир тил жамоаси доирасида амал қилинган анъанавий қоидалар, суҳбатдошларнинг бир-бирини ўзаро назорат қилиши⁴⁷, кишилар ўртасидаги нутқий алоқа жараёнида қўпол сўз ва иборалар қўшмасдан, ўз фикрини аниқ, пишиқ, хатосиз ва чиройли қилиб ифодалаш⁴⁸, айтилиши зарур бўлган хабарларни, тингловчини ҳурмат қилган ҳолда, унинг кўнглига мос, адабий тил меъёридаги ифодалар билан етказиш⁴⁹ назарда

⁴⁶ Маҳмудов Н. Тилимизнинг тилла сандиғи. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2012. – Б. 135

⁴⁷ Қосимов Э.Й. Шифокорнинг нутқ маданияти ва бемор билан мулоқот санъати. – Т.: Шарқ, 2002. – Б. 13.

⁴⁸ Маматов А.Э. Нутқ маданияти ва тил нормасига оид терминлар ва тушунчалар изоҳи. – Т.: Bayoz, 2014. – Б. 21.

⁴⁹ Қудратов Т. Нутқ маданияти асослари. – Т.: Ўқитуви, 1993. – Б. 77.

тутилади. Баъзи олимлар *нутқ одоби* деб юритилган содда ва ўринли гапириш, қисқа ва мазмундор сўзлаш, эзмалик ва лақмаликни қоралаш, кексалар ва устозлар олдида гапирганда одоб сақлаш, тўғри, рост ва дадил гапириш, ёлғончилик ва тилёғламаликни қоралаш сингари бир қатор қоида ва кўрсатмалар *нутқ маданияти* тушунчасининг айнан ўзидир, деган қарашларни ҳам илгари сурадилар⁵⁰. Н. Формановская⁵¹, *нутқ одоби* деганда сўзлашув қоидаларини тартибга солувчи миллий хусусиятларни, жамият томонидан суҳбатдош билан мулоқот ўрнатиш, мулоқотни танланган тоналикда давом эттириш ёки тугатиш учун қабул қилинган сўзлаш формулаларини назарда тутди.

Мулоқот жараёнида сўзловчи ва тингловчи риоя қилиши лозим бўлган қоидалар мавжуд бўлиб⁵², қисқа ва лўнда сўзлаш, ёлғон ишлатмаслик, шахсий “мен”га урғу беравермаслик, мақтанчоқлик қилмаслик, тинглай билиш, гапни бўлмаслик каби бир қатор қоидалар шулар жумласидан.

Нутқ одоби фарзанд, ота-она, устозлар, буви ва бува, дўст-биродарлар, қариндош-уруғларга бўлган муносабатларда ўз ифодасини топади⁵³. Нутқ одоби суҳбатдошлар ўртасида алоқа ўрнатиш, ҳурмат маъносини ифодалаш, мулоқот мавқеини аниқлаш, мулоқот учун ижобий эмоционал вазият яратиш ва тингловчига таъсир қилиш каби бир қатор коммуникатив функцияларга эгаллиги билан ҳам характерланади⁵⁴.

Биз *нутқ одоби* деганда, маълум бир жамоа, ижтимоий гуруҳ ичида уларнинг маданият меъёрлари, қоидаларига риоя қилиш ҳамда уларни ҳурмат қилиш орқали нутқ сўзлаш, фикр ифодалашни тушунамиз. Нутқ одоби

⁵⁰ Пўлатов И., Аҳмедова Ҳ. Нутқ маданияти усуллари. – Т.: Fan va texnologiya, 2008. – Б. 27.

⁵¹ Формановская Н.И. Русский речевой этикет: лингвистический и методический аспекты. – М.: Высшая школа, 1967. – С. 160.

⁵² Сабрина Б. Жамоат этикети. – Т.: Янги аср авлоди, 2011. – Б. 25.

⁵³ Аасамаа И. Яхши фазилат инсонга зийнат. – Т.: Ўзбекистон, 1975. – 173 б.; Сабрина Б. Этикетнинг олтин китоби. – Т.: Янги аср авлоди, 2010. – 291 б.; Формановская Н.И. Русский речевой этикет: лингвистический и методический аспекты. – М.: Высшая школа, 1967. – 160 с.; Формановская Н.И. Употребление русского речевого этикета. – М.: Русский язык, 1982. – 130 с.; Тўраева О. Оилавий ҳаёт этикаси ва психологияси. – Т.: Ўқитувчи, 1990. – 222 б.; Тўлаганова Т.М. Адаб дурдоналари ва ахлоқ. – Т.: Ёзувчи, 1999. – 20 б.; Усмонов М. Одобрнома. – Т.: ФАН, 1991. – 164 б.; Сафо Очил. Инсон зийнати одобдур. – Т.: Ўқитувчи, 1996. – 198 б.

⁵⁴ Аршавская Е.А. Речевой этикет современных американцев США (на материале приветствий) // Национально-культурная специфика речевого поведения. – М.: Наука, 1977. – С. 268-277.

кишининг ўзгалар билан мулоқотда бўлиши жараёнида юзага келувчи фаолиятдир. Ҳар қандай нутқ одоби сўзловчининг ақлий, маънавий ва маданий етуклик даражаси билан баҳоланади.

Нутқ одоби мулоқот вазиятидан келиб чиқувчи нутқий фаолиятдир. Масалан, *сиз* олмошини раҳбарга нисбатан қўллаб туриб, кейин *сен*лашга ўтиб кетиш ноқулай вазиятни юзага келтирса, йигит қизни тўйдан олдин *сиз*лаб, тўйдан кейин *сен*лаши ҳеч қандай тушунмовчиликни юзага келтирмайди. Демак, “нутқ одоби” тушунчаси нутқий ҳолат ва вазият нуктаи назаридан турлича талқин этилади.

Нутқий шароитнинг расмий ёки норасмийлиги, суҳбатдошларнинг яқинлик даражаси, ёши, жинси, миллати каби бир қатор омиллар нутқ одобининг намоён бўлишида катта аҳамият касб этади. Ҳар бир вазият, ҳолат ўзига хос нутқ одобини талаб қилади. Масалан, телефонда гаплашиш, транспорт воситаларида бегона инсонларга мурожаат қилиш, имтиҳонда жавоб бериш, дўст ва биродарлар билан суҳбатлашиш, фарзанд билан сўзлашиш кабилар умумий одоб-ахлоқ қоидаларига амал қилишни талаб қилувчи ҳолатлар бўлишига қарамай, ушбу шароитлардаги нутқ одоби бири-биридан биров бўлса-да фарқланади. Жиддийлик, самимийлик, хушчақчақлик, очиққўнгиллик, оқиллик, илтифотлилик каби хислатлар юқоридаги нутқий вазиятларга қараб ифода этилади.

Хатти-ҳаракатлар ва мимиканинг нутқ одобига оид маъноларидаги хилма-хиллик имо-ишора ва мимик коммуникация тадқиқотлари системаси доирасида ўрганилади⁵⁵. Масалан, этикет талабларига тўла жавоб берувчи, айтилган нутқ элементларини такрорловчи, камситувчи маънога эга белгилар нутқ этикети нуктаи назаридан паралингвистик белгилар ҳисобланади.

Нутқ одоби ҳар бир миллатнинг тилида миллийликка хос бўлган жиҳатлар орқали намоён бўлади. Масалан, ўзбекларда ота-оналар бири-бирларига *онаси*, *дадаси* деб ёки исмларини айтиб мурожаат қиладилар.

⁵⁵ Пюрбеев Г.Ц. Речевой этикет и язык жестов у калмыков и монголов// Национальная культура общения. Тезисы конференции. – М., 1977. – С . 62-64.

Инглиз оилаларида эса, *father, mother* эмас, балки *dear (азизим), darling (жоним)* каби мурожаатлар тез-тез учрайди. Ўзбек оилаларида барчанинг олдида эр-хотиннинг бир-бирига *азизим, жоним* деб мурожаат қилиши одоб-ахлоқ қоидаларига тўғри келмайди. Ёки инглизлар саломлашиш жараёнида бош кийимни ечишни, кўп ҳолларда об-ҳаво борасида сўз юритишни, ўзбеклар эса кўлини кўксига кўйиб сўрашиш чоғида суҳбатдошининг оила аъзолари, унинг шахсий ишлари борасида батафсил сўраб-суриштиришни нутқ одобининг меъёри деб биладилар. Ҳар бир халққа хос бўлган урф-одатлар, байрам ва анъаналар, миллий тадбирлар нутқ одобининг турли мамлакатларда ўзига хос намоён бўлишини кўрсатиб беради.

Нутқ одоби кишининг хатти-ҳаракатлари ва лисоний фаолиятининг умумий жамланмаси сифатида ҳам баҳоланади. У саломлашиш, узр сўраш, илтимос қилиш, миннатдорчилик билдириш, табриклаш, мурожаат қилиш каби фаолиятларда ўз ифодасини топади. Кўча, ишхона, уй, ўқув даргоҳлари, кино, театр каби кўплаб жойларда кишилар ўзига хос бўлган нутқ одобини ифода этадилар. Меҳмон кутиш, меҳмонга бориш, байрам ва тадбирларда иштирок этиш, йиғилишларда қатнашиш, дўстлар билан суҳбат қуриш каби бир қатор фаолиятлар ҳам бир-биридан фарқланувчи нутқ одоби қоидаларига риоя қилишни ҳар бир кишидан талаб қилади.

Юқоридаги фикрлардан маълум бўладикки, нутқ маданиятининг этик аспекти кишининг нутқида одоб ва ахлоқ қоидаларига оид муаммоларни, вазиятга қараб нутқ сўзлаш, маънавий ва маданий тарбиянинг нутқдаги ифодаси каби бир қатор масалаларни назарий жиҳатдан ўрганади.

Нутқ маданиятининг риторик аспекти, биринчи навбатда, нотиқлик назариясининг асосларини ўрганади. *Риторика* сўзи турли хил изоҳлар билан талқин этилган. Масалан, инглиз тилидаги луғатларда *риторикага*: а) ёзма ёки оғзаки нутқ таъсирчанлигини оширишда сўзлардан фойдалана билиш санъати; б) бирор-бир ишга ундаш мақсадида сўзланган нутқ; в) ёрқин ва ошириб юборилган нутқ, сунъий сўзга чечанлик, жуда кўркем нутқ, лекин аниқ бир фикрни, ҳаққоний бир ҳаракатни ўзида мужассам этмайдиган нутқ;

г) ёзма ва оғзаки ундаш санъати; д) сўзга чечанлик орқали аудиторияга таъсир қилиш; е) бу – нотиклик; ё) у инсонларнинг ҳислари ёки фикрларига таъсир қилиш мақсадида тузилган нутқ ёки ёзиш орқали таъсир қилиш конун-қоидаларини ўз ичига олади, деб таъриф берилади⁵⁶. Рус тили изоҳли луғатида эса: “*Риторика* бу – нотиклик санъатининг назарияси. У чиройли ва тайёрланган, лекин аслида маънога бой бўлмаган нутқдир”, деб эътироф этилади⁵⁷. Ўзбек тилининг изоҳли луғатида: “*Риторика* – бу антик даврда ва кейинги даврларда нотиклик санъати ва умуман, бадиий наср ҳақидаги фан, нотиклик назарияси ва санъати, баландпарвоз, тумтароқли, лекин куруқ, мазмунсиз нутқ, баён”, деб таърифланади⁵⁸. Тилшуносликка оид луғатларда *риторика*: “Таъсирчан ва ифодали нутқни назарий жиҳатдан ўрганувчи соҳа”, деб талқин этилади⁵⁹.

Антик давр нотиклари риторикани: “*Маълум бир мавзуда тингловчини ишонтира олиш йўллари билиш санъати*” (Аристотель), “*Яхши нутқ сўзлаш ҳақидаги фан*” (Квинтилиан), “*Фойдали ва тўғри сўзлашга ўргатувчи фан, ширинсўзлик, ифодалилик*” (Макария) деб билсалар, рус олимлари уни: “*Фикрларни кашф этиш, жойлаштириш ва баён қилиш санъати*” (Ф.Н. Кошанский)⁶⁰, “*Ифодали сўзлай билиш санъати, ўзгаларни ўз фикрига қўшилишга кўндирга олиш, таъсир қила билиш*” (Ломоносов М.В.), “*Қалбларни ларзага солувчи, ўзга қалбларни нотикнинг хоҳиш-истаклари билан тўлдирувчи, уларни нотикнинг мақсадлари сари йўналтира олувчи бир неъматдир*” (Н. Кошанский, М.М. Сперанский)⁶¹, деб таърифлайдилар.

⁵⁶ Britannica Concise Encyclopedia. – USA: Encyclopedia Britannica, 2003. – P. 1575; Webster’s New World Dictionary of American English. Third College Edition. – New York: Oxford University Press, 1989. – P. 1151; Webster’s II New Riverside Desk Dictionary for Home, School, Office. – Boston, New York: Muffin Company, 1988. – P. 360; Webster’s Third New International Dictionary of English Language Unabridged. – USA: Merriam Webster Publishers, 1989. – P. 1946; Collins Cobuild English Language Dictionary. – Glasgow: Harper Collins, 1998. – P. 1245; Funk and Wagnalls New Encyclopedia. – USA: Funk and Wagnalls, 1976. V 22. – P. 252.

⁵⁷ Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М.: Русский язык, 1987. – С. 554.

⁵⁸ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2007. 3-Ж. – Б. 387.

⁵⁹ Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – С. 389.

⁶⁰ Кошанский Н.Ф. Риторика. – М.: Кафедра, 2013. – С. 11.

⁶¹ Габуня З., Башиева С. Риторика как часть традиционной культуры. – Нальчик, ЭЛЬФА, 1993. – С. 3-77.

В.Г. Белинский⁶² эса риторикани – “Стилистиканинг ўзгинаси” деб, Г.З. Апресян эса уни – “Санъатлар маликаси” номи билан атайди⁶³.

Риторика қадимда *худолар тили*⁶⁴, *жодугарлик, сеҳргарлик, занглаган михни олтин тангага айлантириш санъати*⁶⁵, деб ном қозонганлиги ҳақида ҳам фикрлар мавжуд. Психологлар эса, уни *юмишқ ишонтириш санъати*, деб номлайдилар⁶⁶.

Чет эл олимлари томонидан риторикага: “*Ишонтириш, яхши сўзлаш ва нутқни беаши санъати*” (В. Флорескю), “*Ундовчи нутқнинг назарияси*” (С. Перелмен, Б. Франс, Гейснер), “*Турли хил нутқларни кузатиш натижасида юзага келган санъат*” (Д. Марсес), “*Хоҳишларни уйғотиш мақсадидида ақлни, онгни ишлата билиш санъати*” (Бекон)⁶⁷, “*Куч ва қудрат*” (Поль Сопер⁶⁸, Т. Макаули ва Д. Уэбстер⁶⁹), “*Ҳар қандай нутқ тузилишини ўрганувчи фан*” (Э. Секст)⁷⁰, “*Фикрларни ифода этиш санъати*” (И. Умберто)⁷¹, “*Нутқ мақсадига эришиш йўлида сўзлай билиш санъати*” (Гетти), “*Фикрни аниқ етказиб бериш санъати*” (Карпенер), “*Маслаҳат бериш санъати*” (Увейвер), “*Маълумот бериш, ишонтириш ва ундаш санъати*” (Корбет), “*Матндан бошқа ҳеч нима эмас*” (Дерида)⁷², “*Мақсадни амалга оширишининг янада яхшироқ йўллари излаб топиш назарияси*” (Ф. Бекон, А. Кинг, Ж. Кюперс), “*Тушунмовчиликларнинг ечимини излаб топувчи соҳа*” (И.А. Ричардс), “*Нутқ орқали жимликни юзага келтириш санъати бўлиб, жимлик ва сукунатдан сўнггина мулоқот мақсадига ўтиш мумкин*” (Р.И. Ватз)⁷³ каби турли таърифлар берилган.

⁶² Березин С. И. Ораторское искусство. – Ленинград: ЛДНТП, 1970. – С. 10.

⁶³ Апресян Г.З. Ораторское искусство. – М.: МУ, 1978. – С. 7.

⁶⁴ Рабинович Е. Риторика повседневности. – Санкт Петербург, Ивана Лимбаха, 2000. – С. 73.

⁶⁵ Шведов И. Искусство убеждать. – Киев: Молодь, 1986. – С. 92.

⁶⁶ Сатторов Э.Н. Омадга эришиш психологияси. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт матбаа ижодий уйи, 2014. – Б. 79.

⁶⁷ Тарасов Е.Ф. и другие. Речевое воздействие в сфере массовой коммуникации. – М.: Наука, 1990. – С. 15-21.

⁶⁸ Поль Л. Сопер. Основы искусства речи. – Ростов-на-Дону, Феникс, 1995. – С. 15.

⁶⁹ Дороти Л. Убедительная речь. – М.: Астрель, 2006, – С. 12.

⁷⁰ Рождественский Ю.В. Введение в общую филологию. – М.: Добросовесть, 1979. – С. 27.

⁷¹ <http://www.ukrreferat.com>

⁷² <http://www.public.asu.edu>

⁷³ <http://www.americanrhetoric.com/>

Р. Гандапас риторикани эркак ва аёллар орасида вужудга келувчи севги хиссиётига қиёслайди. Муаллифнинг таъкидлашича, мулоқот жараёнида сўзловчи ва тингловчи ўртасида вужудга келувчи меҳр ва муҳаббат нутқ муваффақиятининг таъминланишига асос бўлади⁷⁴.

С. Иномхўжаев *расмий жонли сўз санъати* жараёнини риториканинг предмети деб билади⁷⁵. Лекин, мазкур олимнинг фикрларидан фарқли ўлароқ, бир гуруҳ олимлар риториканинг предмети нафақат расмий, балки норасмий жонли сўз санъати жараёни ҳамдир, у нутқнинг барча турларини ўрганади, деб таъкидлайдилар (Ю. Рождественский, Н. Зарецкая, З. Габуниа, С. Башиева ва бошқалар).

Биз юқорида келтирган: “Риторика... аслида маънога бой бўлмаган нутқдир...”⁷⁶, у баландпарвоз, тумтароқли, лекин куруқ, мазмунсиз нутқ, баён...”⁷⁷ деган фикрлардан йироқмиз. Бизнинг фикримизча, риториканинг асосида маълум бир мақсад, интилиш, ҳаракат, умид ва ишонч мавжуд. Риторика асосида қурилган нутқ инсонларни муайян мақсадга қаратилган ҳаракат сари йўналтиришни ўзининг вазифаси деб билади.

Бизнингча, риторика – фикрларни ифодали, маъноли, таъсирчан баён этган ҳолда тингловчи ёки суҳбатдошга таъсир этиш, уларни сўзловчи мақсадлари томон жалб қилиш, нутқ мавзусига қизиқтириш ва ишонтириш санъатидир. Биз риторикани *ундаш ва ишонтириш санъати* ҳамда *таъсирчан нутқни назарий жиҳатдан талқин қилувчи соҳа* деган барча фикр ва қарашлар тарафдоримиз.

Юқоридаги фикрлардан маълум бўладики, риторик аспект нотиклик назарияси асосларини ўрганиш билан бир қаторда, нутқнинг таъсирчанлиги билан боғлиқ лисоний ҳодисаларни назарий жиҳатдан тадқиқ этади. Таъсирчан нутқ дейилганда, тингловчи ва ўқувчининг диққат-эътиборини

⁷⁴ Гандапас Р. Советы для оратора. – М.: Прогресс, 1980. – С. 14-16.

⁷⁵ Иномхўжаев С. Нотиклик санъати асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1982. – Б. 122-124.

⁷⁶ Ожегов С.И. Словарь русского языка. – М.: Русский язык, 1987. – С. 554.

⁷⁷ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2007. 3-ж. – Б. 387.

жалб қила оладиган ҳамда уларда қизиқиш уйғота оладиган хусусиятларга эга нутққа айтилади.

Демак, риторика нутқ маданиятининг аспектларидан бири сифатида талқин этилади. Нутқ маданияти дейганда, мулоқот ва нутқ мақсадига кўра тил воситаларидан тўғри ва ўринли фойдаланиш тушунилса, риторикага эса тўғри ҳамда ўринли нутқни тингловчиларга етказиб бериш йўллари ва усулларини ўрганувчи аспект сифатида қаралади.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, тилда меъёр билан боғлиқ қоидаларга риоя қилиш, нутқнинг тўғрилиги, аниқлиги, тозаллиги, жўялилиги, мантиқийлиги каби бир қатор коммуникатив сифатларга қўйилган талабларга амал қилиш, нутқ одоби билан боғлиқ бўлган қонуниятлар ҳамда нотиклик назарияси асослари сирларидан бохабар бўлиш мулоқот жараёнида юқори нутқ маданиятини таъминлашнинг муҳим омилдир.

1.2. Нотиклик санъатининг юзага келиши тарихидан

Риторика (юнон. *rhetorike* — нотиклик) — милоддан аввалги V-IV асрларда Юнонистонда юзага келиб, милоддан аввалги III-II асрларда тизимли фан шаклини олган. Қадимги Юнонистон ва Римда *нотиклик* риторика деб номланган. Нотиклик биринчи бўлиб Афина судларида вужудга келган⁷⁸. Унга софистлар томонидан асос солинган (*“софист”* сўзи латин тилидан олинган, *“sophia”* — донолик, оқиллик, *“sophos”* сўзи — доно, оқил деган маъноларни англатади⁷⁹). Антик риторика (ушбу атама *классик ёки анъанавий риторика* деб ҳам номланади⁸⁰) милоддан аввалги I асрда Римда тарқалган⁸¹. У қадимги Юнонистонда маданият ривожланаётган даврда пайдо бўлган. Ифодали сўзлаш назарияси асослари, дастлаб, Арастунинг *“Риторика”* трактатидан бошланади⁸², Коракс Сиракус — сицилиялик грек

⁷⁸ The Columbia Encyclopedia. — USA: Columbia University Press, 1993. — P. 2091-2092.

⁷⁹ Платон. Диалоги. — М.: Эксмо, 2007. Т. 1. — С. 554.

⁸⁰ <http://rithelp.ru/2010/12/klassicheskaya-ritorika>

⁸¹ Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. 12 жилдди. — Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2004. 7-ж. — Б. 33.

⁸² Габуниа З., Башиева С. Риторика как часть традиционной культуры. — Нальчик, ЭЛЬФА, 1993. — С. 3-4.

миллатига мансуб шахс нотиқлик асосчиси бўлган⁸³. Энг биринчи нотиқлар: Антифонт, Андокид, Лусиас, Сукрот, Исаус, Демосфен, Лусиргус ва шу каби бошқа нотиқлар бўлган⁸⁴, деган турли қарашлар ҳам мавжуд.

Риторика алоҳида фан сифатида шакллангунча анча босқичларни босиб ўтган. Эрамиздан аввалги 510 йилда Афинада демократик институтлар ўрнатилиши нотиқликнинг муҳимлигини, айниқса, халққа хизмат кўрсатиш тармоқларида аҳамиятли эканлигини кўрсатди. Ўқитувчилар гуруҳи, яъни софистлар, деб ном олган гуруҳ кишиларни яхши ва ифодали нутқ сўзлашга ўргата бошладилар. Биринчи софистлардан бўлган Протагор ўз ўқувчиларини бўш фикрларни кучлироқ ифода этишга ўргатди. Риторикани илмий нуқтаи назардан асослаб берган олим Коракас Сиракус риторикани *ундаш санъати* деб атади ва риторика санъати тўғрисида китоб ёзади. Софистлар билан боғлиқ маълумотлар В.С. Нерсисянцнинг машҳур нотиқ Сукротга бағишлаб ёзилган асарида ҳам кенг ёритиб берилган⁸⁵. У ерда айтилишича, софистлар ўз дарсларига жуда катта ҳақ олганлар, ўзлари эгаллаган билимларини эса, донолик деб билганлар. Бу маълумотлар Л. Введенская ва Л. Павловаларнинг ишларида ҳам кузатилади⁸⁶. Кейинчалик риторика моҳирлари, Коракснинг шогирдлари – Тисиас ва Горжиаслар эрамиздан аввалги 427 йилда Афинага ташриф буюриб, устозларининг ишини давом эттирган. Улардан кейин антик даврнинг ўнта машҳур нотиқларидан бири бўлган Антифонт риторика назарияси ва амалиёти ривожига катта ҳисса қўшди. Сўнгра эса буюк нотиқ Сукрот ёрдамида эрамиздан аввалги IV асрда риторика санъати кенгайиб борди, у маданий фанлар сирасига кириб борди. Афлотун эса, риторикани *ҳақиқатга нисбатан ундаш, мажбур қилиш* санъати деб талқин қилди. Ўзининг “Gorgias”, “Phaedrus” китобларида у риторика санъатининг тамойиллари ҳақида ёзди. Арасту ўзининг “Риторика” номли асарида риторикага ундаш, мажбурлаш

⁸³ World Book Encyclopedia. – USA: World Book, 1994. V.14. – P. 818.

⁸⁴ Funk and Wagnalls New Encyclopedia. – USA: Funk and Wagnalls, 1976. V 22. – P. 252.

⁸⁵ Нерсисянц В.С. Сократ. – М.: Инфра - М – Норма, 1996. – С. 60.

⁸⁶ Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Риторика и культура речи. – Ростов – на Дону: Феникс, 1998. – С. 223.

эмас, балки *ундаш ва таъсир қилишга олиб боровчи турли йўллари излаб топишдир*, деб таъриф беради. У ҳақиқатни талқин қилиб, баҳсларда ғолиб бўлишга урғу берди. Римда расмий риториканинг мохирлари, ўқитувчилари аввал юнонлар бўлган. Назарий ва амалий риториканинг асосчиларидан Цицерон ва Квинтилианлар юнон услуби асосида иш кўрганлар⁸⁷. Қадимда оғзаки нутқ санъатининг жуда катта тезликда ўсиб бориши, унга эътиборнинг кучайиб бориши у даврларда оммавий ахборот воситаларининг, ёзувнинг ривожланмаганлиги билан изоҳланади⁸⁸.

Анъанавий риторика ерсиз қолган ер эгалари ўз ҳақ-хуқуқларини талаб қилган пайтда ривож топган. Шу даврда айрим ер эгалари яхши нутқ сўзловчи *ритор* (*“ритор”* – грек тилидан олинган сўз бўлиб, “нотик” деган маънони англатади) деб ном олган нотиклар, яъни ўқитувчилардан ёрдам сўраганлар. Като Элдер, Марк Антоний ва Цицерон классик Римнинг буюк нотиклари бўлганлар. Риторика назариясига Арасту ва Квинтилианлар томонидан асос солинган⁸⁹. Арасту, Цицерон, Квинтилианнинг асарлари Шарқий Европа риторикасига асос бўлиб хизмат қилди. Улар қадимги юнон “ишонтириш санъати”нинг анъаналарини, латинчадаги “яхши нутқ сўзлаш санъати”ни, Ўрта аср ва Уйғониш давридаги “нутқни бойитиш” санъатини ривожлантиришда асос бўлиб хизмат қилди. Ўша пайтда биринчи марта риторика ва мантиқ ўртасида боғлиқлик мавжудлиги қайд этилган⁹⁰.

Риторика Римда ўрта асрларда ҳам муҳим ўрин эгаллаган. У замонларда давлат арбобларининг обрў-эътибори ва юқори лавозимларга кўтарилиши уларнинг нотиклик маҳоратига ҳам боғлиқ бўлган. Нотиклик санъати саркардалиқ санъати билан тенглаштирилган. Бунга Демосфен ва Цицеронларнинг ҳаёти ёрқин мисол⁹¹. Қадимги Юнонистонда эса энг кўп тарқалган нутқ суд нутқи бўлган. Энг яхши суд нотикларининг (Цицерон, Демосфенлар) нутқини эшитишга кўплаб кишилар келар эди. У пайтда суд

⁸⁷ Funk and Wagnalls New Encyclopedia. – USA: Funk and Wagnalls, 1976. V 22. – P. 252.

⁸⁸ Словарь античности. – М.: Прогресс, 1989. – С. 496.

⁸⁹ Britannica Concise Encyclopedia. – USA: Encyclopedia Britannica, 2003. – P. 2091-2092.

⁹⁰ Габуния З., Башиева С. Риторика как часть традиционной культуры. – Нальчик, ЭЛЬФА, 1993. – С. 3-4.

⁹¹ Bekmirzayev N. Notqlik asoslari. – T.: Yangi nashr, 2008. – B. 10.

нотиклиги жуда ривожланган ва жамият ҳаётига айланиб қолган давр бўлган⁹². Кўпгина давлатларда риторикани ҳаётнинг 3 асосий жабҳаси: сиёсат, суд ва дин тизимида муҳим деб билганлар. Риторика кейинчалик барча жабҳаларда муҳим аҳамият касб эта бошлаган.

XVII аср черков нутки асри бўлиб, бу даврда риторика бўйича кўплаб асарлар яратилди. Парламентлар ривожланиши билан XVIII асрда Патрик Генри, Жеймс Оис, Дантон каби буюк риторлар етишиб чиқди⁹³.

Уйғониш даврида риторика юқори чўққига чиқиб, XVIII асрда маънавий маданиятнинг асосий ва муҳим қисмига айланди⁹⁴. Ушбу даврда риторика кўпгина олим ва шоирлар томонидан ўрганилди. Масалан, XIX аср бошларида рус олимлари риторикага оид турли хил асарлар яратдилар (М.В. Ломоносов, М. Сперанский, И. Рижский, Н. Кошанский ва бошқалар). Қисқа вақт ичида у қуруқ сиёсий нутққа, сафсатабозликка айланиб қолди⁹⁵. 1920 йилларда анъанавий риторика ўз қадрини йўқотиб борди⁹⁶.

У ўз вақтида ривожланди, танқидларга ҳам дуч келди. Барча нотиклар ҳам риторикани тан олмаганлар. Масалан, Афлотуннинг “Диалоги” асарида: “Риторика нутқни ўрганувчи фан бўлса, қолган барча фанлар ҳам нутқни ўрганади. Риторика ундаш санъати бўлса, бошқа ҳар қандай фанда ҳам ундаш, ишонтириш мавжуд. Риторика *санъат* эмас, балки у усталиқдир. Унинг ёрдамида инсонлар хузур қилишлари, дам олишлари учун бирор-бир нарсa яратилади”, деб ёзилган⁹⁷. Арасту ҳам ўз асарида: “Афлотун риторикани “сунъий санъат”, “сўзлар ўйини” деб билар эди”, деган фикрларини баён қилади⁹⁸. Г. де Бетсанинг “Искусство говорить на суде” деб номланувчи асарида ёзилишича, гентлик адвокат, француз адвокатлари кафедрасининг бошлиғи риторика борасида умуман тескари фикрда бўлган.

⁹² Габуниа З., Башиева С. Риторика как часть традиционной культуры. – Нальчик, ЭЛЬФА, 1993. – С. 40.

⁹³ The Columbia Encyclopedia. – USA: Columbia University Press, 1993. – P. 2091-2092.

⁹⁴ Цицерон. Три трактата об ораторском искусстве. – М.: Наука, 1972. – С. 356; Габуниа З., Башиева С. Риторика как часть традиционной культуры. – Нальчик, ЭЛЬФА, 1993. – С. 3.

⁹⁵ Britannica Concise Encyclopedia. – USA: Encyclopedia Britannica, 2003. – P. 2091-2092.

⁹⁶ Гиро П. От риторики к стилистике// Новое в зарубежном лингвистике. – М.: Прогресс, 1980. – С. 35-40.

⁹⁷ Платон. Диалоги. – М.: Эксмо, 2007. Т. 1. – С. 554.

⁹⁸ Аристотель. Политика. Афинская полития. – М.: Мысль, 1997. – С. 27.

У: “Мен ўз олдимга сизларга ниманидир ўргатишни мақсад қилиб қўйишим мумкин, лекин шундан сўнг риторикани ойнадан улоқтириб ташлашимга тўғри келади. Шу нарса доим эсингизда бўлсинки, риторика ҳеч қачон, ҳеч бир инсонни нотик қилмаган. Риторика фақат нутққа ранглар киритиш, жило бериш ва уни гуллар билан безашга ўргатади, холос,” деган фикрларни баён қилган⁹⁹. “Гиппократ” номли асарда чиройли ва ифодали сўзлаш санъати бироз танқид остига олинади. Турли хил стилистик услублар, тасвирий воситалар ва шунга ўхшаш тил бирликларидан тузилган ифодали, таъсирчан нутқни бошқа бир тилга ўгиришда жуда катта лингвистик муаммолар юзага келади. Бундай ҳолат эса “кучли нутқнинг нозик тарафлари” деб ҳам талқин этилади¹⁰⁰.

Риторикага қизиқиш XIX асрнинг 50-йилларига бориб анча пасайди. Бу Европа умумтаълимининг таъсири эди. У даврда риториканинг энг оммавий тури деб поэзия қабул қилинган, шу сабаб риторика четга чиқиб қолган эди¹⁰¹. Қадимги Юнонистонда ва Римда нутқ маданиятининг назарий асослари яратилган бўлса-да, бу назария кейинчалик Европада нутқ маданиятига бағишланган фаннинг майдонга келишига асос бўлди. Кейинчалик бу масалага қизиқиш кучайиб, Ғарб ва Шарқда кўплаб тадқиқотлар яратилди. Қадимда Миср, Юнонистон ва Римда доимо нотиклар, ваъзхонларнинг мусобақалари ўтказиб турилган. Вақтлар ўтиб бу муҳим соҳани ўргатадиган махсус мактаблар пайдо бўлди. Демосфен, Цицерон каби нотикларнинг сиёсий нутқлари бизгача етиб келди¹⁰².

XIX асрда руҳонийларнинг диний мавзудаги нутқлари кейинчалик кўпгина сиёсатчиларнинг нотиклик услубларига ўз таъсирини ўтказди.

Анъанавий риторика Буюк Британиядаги нотиклик санъатига ўз таъсирини ўтказмай қолмади. Ушбу мамлакатда ўрта асрлар диний

⁹⁹ Габуниа З., Башиева С. Риторика как часть традиционной культуры. – Нальчик, ЭЛЬФА, 1993. – С. 41.

¹⁰⁰ Карпов В.П. Гиппократ. – Ульяновск, Эксмо, 2008. – С. 130.

¹⁰¹ Рождественский Ю.В. Теория риторики. – М.: Добросовесть, 1999. – С. 3.

¹⁰² Омонов Б.А. Сиёсий етакчи нутқ маданиятининг жамиятни демократлаштириш жараёнларига таъсири: Сиёсий фан. номз. ...дис. автореф. – Тошкент: ЎзР Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академияси, 2004. – Б. 3-7.

нотиклиги ривож топиб, сиёсий нотикликка бўлган эътибор сусайган давр бўлди. Англияда энг таниқли нотик Жон Генри Ньюмен бўлиб, у динни кенг тарғиб қилар экан, черковдаги маҳаллий диний стандартларнинг ривожига катта таъсир кўрсатди¹⁰³. Паул, Жон Крисостом, Августин каби қадимги даврнинг машҳур нотиклари ҳам шулар жумласидан. XV аср охирларида Савонарола, XVI асрга келиб Мартин Лютер ва Жон Калвин каби буюк нотиклар фаолият олиб борганлар¹⁰⁴. Жон Висли, Жорж Увайтфилд каби нотикларга ҳам диний, ҳам сиёсий нутқ сўзлашда тенг келадигани йўқ эди. XVIII асрда лотин ва юнон адабиётининг таъсири остида Англияда нотиклик санъати янада ривож топди¹⁰⁵. Ушбу даврда сиёсий нотиклик яна муҳим деб ҳисобланиб, унга бўлган эътибор кучайиб борди. Буюк Британиядан Эдмонд Бурк, Бенжамин Дизраил, Уиллиам Гледстон каби сиёсий нотиклар етишиб чиқдилар¹⁰⁶. XIX асрда (1832 йил) қонунларнинг қайта ислоҳ қилиниши нотиклик санъатининг янада ривож топишига сабаб бўлди. Бу даврга келиб Англияда машҳур нотик Девид Лойд Жорж ўзининг ажойиб нутқи билан барчани лол қолдирди. Юқорида қайд этилган инглиз нотикларидан ташқари машҳур сиёсий нотиклар (Виллиам Пит, Чарлз Фокс, Жон Вилкс, Жорж Кеннинг, Ричард Кодбен ва бошқалар), Британиянинг таниқли суд нотиклари (Лорд Эрскин, Лорд Планкет, Патрик Хастингз ва бошқалар) ушбу мамлакатда риториканинг ривожига ўз ҳиссаларини қўшдилар¹⁰⁷. XX асрга келиб оммавий ахборот воситаларининг ривож топиши бутун дунё нотиклик санъатида катта бурилишга олиб келди. Лекин қисқа вақт ичида у қуруқ сиёсий нутққа, сафсатабозликка айланиб қолди¹⁰⁸. 1920 йилларга келиб анъанавий риторика ўзининг илмий қадрини йўқотиб борди ва у стилистика фанининг ичига киритилди¹⁰⁹.

¹⁰³ The Columbia Encyclopedia. – USA: Columbia University Press, 1993. – P. 2091-2092.

¹⁰⁴ World Book Encyclopedia. – USA: World Book, 1994. V.14. – P. 819.

¹⁰⁵ Britannica Concise Encyclopedia. – USA: Encyclopedia Britannica, 2003. – P. 1034.

¹⁰⁶ World Book Encyclopedia. – USA: World Book, 1994. V.14. – P. 819.

¹⁰⁷ Britannica Concise Encyclopedia. – USA: Encyclopedia Britannica, 2003. – P. 1034.

¹⁰⁸ Ўша манба. – P. 2091-2092.

¹⁰⁹ Гиро П. От риторике к стилистике// Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1980. – С. 35-40.

Ўрта Осиё маданияти тарихида ҳам нутқ маданияти билан шуғулланиш ўзига хос мавқега эга бўлган. Ўрта Осиё халқлари, жумладан, ўзбек халқи ҳам сўзга чечан, гапга уста кишиларни қадрлаб келган. Шарқ нотиклигининг вужудга келиш тарихи Ғарбдагидан фарқ қилади.

Юнонистонда *риторика* деб номланувчи нотиклик санъати Шарқда *воизлик* деб аталган. Нотиклар эса воиз, нутқ эса ваъз деб номланган¹¹⁰.

Воизлик санъати – жамоат олдида нутқ сўзлаш, нотиклик, илмий-сиёсий маъруза, баҳс, мунозара, тарғибот ва ташвиқотнинг асосий воситаси сифатида кенг ижтимоий мавқега эга санъат бўлган. Авваллари подшоҳлар халқ олдида давлат тузуми, итоаткорлик, халқаро аҳвол, диний қоидалар, ўз сиёсатлари ва бошқа мавзулар бўйича тайёр ёзиб берилган матнларни ўқиб бериш орқали халқни хабардор қилиб турганлар. Матнларни сарой идораларининг ходимлари, яъни *девонул иншо ходимлари* ёзиб берганлар. Эл олдига чиқиш, айниқса, жума намози, ҳайит, наврўз байрамлари ва бошқа кунларда, мамлакатлараро уруш бошлангандаги йиғинларда одат тусига кирган¹¹¹. Г.З. Апресян¹¹², Ҳ. Жалилов¹¹³, С. Иномхўжаевларнинг¹¹⁴ тадқиқотларида ҳам ушбу маълумотлар таъкидлаб ўтилган.

Кейинчалик бу муҳим иш хушовоз, таъсирчан гапирадиган, ишонтира оладиган махсус кишилар – *воизларга* топширилган. Воизларнинг ваъз матнлари одатда жуда чиройли ва бадий юксак савияда бўлган (*ваъз*, “Қомуси Усманий” номли луғатда шарҳланишича, “кишиларнинг қалбини юмшатадиган панд-насихатдир”¹¹⁵). Уларнинг аксарияти насрий шеър ва ҳатто шеърӣ шаклларда ёзилган. Ваъзларнинг халқ томонидан севиб

¹¹⁰ Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. 12 жилдди. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2001. 2-ж. – Б. 6; Иномхўжаев С. Ўтмиш Шарқ нотиклиги. – Т.: Ўзбекистон, 1982. – Б. 3; Муҳаммаджонова Л.А. Нотиклик санъати. – Т.: Мирзо Улуғбек номли ЎзМУ босмаҳонаси, 2007. – Б. 23.

¹¹¹ Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. 12 жилдди. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2001. Ж. 2. – Б. 6.

¹¹² Апресян Г.З. Ораторское искусство. – М.: МУ, 1978. – С. 30.

¹¹³ Жалилов Ҳ. Нотиклик санъати. – Т.: Ўзбекистон, 1976. – Б. 13.

¹¹⁴ Иномхўжаев С. Ўтмиш Шарқ нотиклиги. – Т.: Ўзбекистон, 1982. – Б. 3.

¹¹⁵ Али Сайдий. Қомуси Усманий. Жилди соний, 1085-б. / Иномхўжаев С. Ўтмиш Шарқ нотиклиги. – Т.: Ўзбекистон, 1982. – Б. 9.

тингланишининг асосий сабаби ҳам ана шунда бўлган¹¹⁶. Уларнинг ривожига жараёнида *дабирлик* (давлат аҳамиятидаги ёзишмаларни иншо этиш ва ўқиш бериш), *хатиблик* (диний, сиёсий майлдаги нотиқлик), *музаққирлик* (диний-ахлоқий масалаларни шарҳлаб бериш) каби тармоқлари вужудга келган. Ваъз матнлари тингловчиларнинг билими, ижтимоий мавқеи ва бошқа хусусиятларига кўра турли қисмларга бўлинган: султониёт (юқори табақа учун), хутубу жиходия (жанговор нутқлар), ғарибона мақом (оддий халқ учун) ва бошқа йўналишларда воизлик санъати ижтимоий-бадий жихатдан муҳимлиги туфайли асрлар давомида ривожлана борди. Ўрта асрларда воизлик санъатининг назарияси ва талқини, услубларини ёритувчи илмий, услубий ва хрестоматик асарлар яратилди. Воизлик санъатини ўргатувчи махсус соҳа – *калом илми*, *балоза илми* юзага келди¹¹⁷.

Мовароуннаҳрда бадий, илмий ижоднинг тараққиёти билан бир вақтда ваъзхонлик, “Қуръон”ни тарғиб қилиш кучайган, нотиқликнинг аҳамияти ва ундан мақсадга мувофиқ фойдаланиш борасида илғор фикрлар пайдо бўлган. Ваъзхонлик, *балозат* (чечанлик, нотиқлик) *санъатининг* ривожига билан нутқ олдиға қўйилган талаблар мукаммаллашиб борди¹¹⁸.

Воизлар ҳукмрон табаканинг манфаатларини кўзлаб ваъз айтганлар. Улар итоаткорликка чақирувчи ақидаларни қайта-қайта такрорлаш билан чекланиб қолмай, нутқларига ёлғон-яшиқларни аралаштириб, ўз уйдирмаларини азиз авлиёлар, пайғамбарлар, ҳатто парвардигор номидан ҳам сотганлар¹¹⁹. Натижада, тингловчилар оммасида воизлик санъатидан бешиш, ваъзхонликни *сафсатафурушлик* деб тушуниш кайфияти пайдо бўлган.

Лекин воизларни бутунлай қоралаш ноўрин эканлигини, уларнинг фаолияти талайгина ижобий мақсадлар сари ҳам йўналтирилганлигини айтиб

¹¹⁶ Иномхўжаев С. Ўтмиш Шарқ нотиқлиги. – Т.: Ўзбекистон, 1982. – Б. 3.

¹¹⁷ Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. 12 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2001. 2-ж. – Б. 6.

¹¹⁸ Омонов Б.А. Сиёсий етакчи нутқ маданиятининг жамиятни демократлаштириш жараёнларига таъсири: Сиёсий фан. номз. ...дис. автореф. – Тошкент: ЎзР Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академияси, 2004. – Б. 3-7.

¹¹⁹ Иномхўжаев С. Ўтмиш Шарқ нотиқлиги. – Т.: Ўзбекистон, 1982. – Б. 5.

ўтиш ўринли. Мусулмон дини ақидалари ўзаро ҳурматда бўлиш, тўғрилиқ ва ҳалолликни тарғиб қилади.

Ўзбекистонда ҳам сўз санъати подшоҳ, хонлар саройида кадрлаб келингани, юрт бошлиқларининг жума намози вақтида омма олдида ўзлари нутқ сўзлагани, уларнинг нутқи ифодали ва таъсирчанлиги билан, диний мавзуга оидлиги билан характерлангани, қолаверса, ислом дини ўзбек риторикасининг ривожланишида ўз таъсирини ўтказганлигига гувоҳлик берувчи манбалар мавжуд¹²⁰. Ўзбекистонда риториканинг ривож топишида ислом динининг инсонни руҳий ва ахлоқий жиҳатдан комиллик сари йўлловчи *суфийлик* таълимоти ҳам катта аҳамият касб этди. Г.З. Апресян ушбу таълимотни тарғиб қилувчи суфийлар нутқини антириторика билан тенглаштиради. Чунки улар сўзнинг кучига ишонмай, маълум бир тўртлик ёки мисраларни мусиқа оҳангига солиб ижро этиш билан инсонларга таъсир қилар эдилар. Бундай ҳолат эса риторикага мутлақ тескари ҳолат, антириторика деб талқин этилади. Бу мамлакатда диний суфийлардан фарқли ўлароқ Ибн Сино, Шерозий, Алишер Навоий каби буюк алломалар ўз нутқлари билан жамиятнинг маънавий ва маърифий жиҳатдан ривож топишига ўз ҳиссаларини қўшганлар. «Сўз калити» деб номланган асар муаллифи, фарғоналик Қози Эшоний (XV-XVI) риторика ривожига катта ҳисса қўшган. У кишиларни ишонтириш, ундаш ва ҳар қандай баҳс-мунозараларда ютиб чиқа олиш каби қобилиятга эга эди¹²¹. Қози Эшоний номи С. Иномхўжаевнинг “Ўтмиш Шарқ нотиклиги” китобида Қози Ўший деб келтирилган. Унинг кишиларни ишонтириш, ундаш ва ҳар қандай баҳс-мунозарада ютиб чиқа олиш қобилиятига эгаллиги ушбу манбада ҳам қайд этиб ўтилади¹²². Мазкур манба маълумотиغا кўра, Султон Ҳусайн Бойқаронинг сарой ходими, сўз устаси – Мавлоно Иршод, ўз замонасида *гўзал сўзли нотик* деб донг таратган сўз устаси Шақиқ Бинни Иброҳим Балҳий ва унинг шогирди Ҳотам Асам, буюк давлат арбоби, ўзбек ҳарбий

¹²⁰ Апресян Г.З. Ораторское искусство. – М.: МУ, 1978. – С. 30.

¹²¹ Ўша манба. – С. 31.

¹²² Иномхўжаев С. Ўтмиш Шарқ нотиклиги. – Т.: Ўзбекистон, 1982. – Б. 9-14.

нотикларининг энг забардаст намояндаларидан бири Заҳриддин Муҳаммад Бобур, Алишер Навоийлар ҳам тарихий даврларда сўз санъатига катта ҳисса қўшган.

Воизлар орасида чинакам олим, донишманд, фозил кишилар жуда кўп бўлган. Буюк алломалар Абу Райҳон Беруний, Муҳаммад Содик Қошғарий, Абу Наср Форобий, Кайковус, Ҳусайн Воиз Кошифий, Алишер Навоийнинг тилга, луғатга, грамматикага, мантиқшуносликка, сухандонликка, воизликка бағишланган асарларида ушбу мавзуга алоқадор фикрлар билдирилган¹²³. Хожа Муайяд Меҳнагий, Мавлоно Риёзий, Мавлоно Муъин Воиз Ҳусравий, Баҳоуддин Валад, Жалолиддин Румий, XX асрда муфти Зиёвуддинхон Эшон Бобоҳон ўғли ва бошқалар сўз қудрати ҳамда жонли нутқ санъати билан ўз замонасининг машҳур воизлари бўлганлар¹²⁴. Воизлик санъати ўтмишда катта ижтимоий қудрат касб этган, ҳозирги нотиклик санъати ривожланишида муҳим ўрин тутган.

Анъанавий риторика ўзининг илмий қадрини йўқотгандан сўнг у олий таълим муассасаларида “Нутқ маданияти асослари” фани бўйича ўқитила бошлади. Ушбу фанда нутқнинг тўғрилиги, мантиқийлиги, ифодалилиги, бойлиги, тозаллиги, тўғрилиги каби хусусиятлар бўйича билим берила бошлади. Тарихий риторика ўзининг яшаш услубига эга эди. Янгича ҳаёт унга янги услубларни олиб келди.

Риторика кўп тарихий босқичлардан ўтиб борар экан, турли хил маданият ва ривожланишлар риторика қонун-қоидаларини ўзига хос шакллантирди. Унга бўлган муносабат ҳар бир даврда турлича бўлган. Гоҳ у эътибор марказида бўлса, гоҳ у қораланган. Айрим даврларда у суд жараёнидаги нутқ деб тан олинса, баъзи бир даврларда у ўқитувчилар,

¹²³ Муҳаммад Содик Қошғарий. Яхши кишилар одоби. – Т.: Янги аср авлоди, 2002. – Б. 8-13; Кайковус. Қобуснома. – Т.: Истиқлол, 1994. – Б. 141; Алишер Навоий. Мукамал асарлар тўплами. – Т.: Фан, 2003. Ж. 20. – Б. 7-553; Ҳусайн Воиз Кошифий. Ахлоқи Муҳсин. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2010. – Б. 65; Абу Наср Фаробий. Рисолалар. – Т.: Фан, 1975. – Б. 4-139; Абу Райҳон Беруний. 100 ҳикмат. – Т.: Фан, 1993. – Б. 5-20.

¹²⁴ Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. 12 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2004. 7-ж. – Б. 336; Иномхўжаев С. Ўтмиш Шарқ нотиклиги. – Т.: Ўзбекистон, 1982. – Б. 24-37.

сиёсатчилар, дин арбобларига хос бўлган нутқнинг кўриниши, деб таърифланган.

Риторика кундалик ҳаётимизнинг ҳар бир жабҳасида мавжуд нутқий ходисадир. Биз уни инсонларнинг ҳар кунги эҳтиёжига айланиб қолган, ҳаёт учун курашиш, мақсад сари интилиш, эҳтиёжларни қондиришда энг асосий лисоний қурол воситаси, деб ҳисоблаймиз. Антик даврнинг энг кучли нотиғи Арасту ҳам риторикага фақатгина илм, фан деб эмас, балки куч, қудрат деб ҳам қараш лозимлигини айтиб ўтган¹²⁵. Ҳозирги кун риторикаси фақатгина оммага қаратилган оғзаки нутқ эмас, балки нутқнинг барча турини тушуниш, уларни қўллай олиш санъатидир¹²⁶.

Тарихий босқичларда риторика олий таълимнинг асоси ҳисобланган¹²⁷. Кейинги пайтларда риторикага бўлган қизиқиш ортиб бораётганлигини кузатиш мумкин. Филология ва гуманитар соҳаларда ҳам мазкур мавзу борасида ишлар кузатилмоқда. Ҳозирги куннинг талабларидан бири – сиёсатчилар, ўқитувчилар, журналистлар ва бошқа соҳа эгаларининг нутқини ривожлантириш умумий риторика анъаналарини, қонун ва қоидаларини билишни талаб қилади. Биз ҳам риторика фани ҳозирги кунда барча олий таълим муассаларида асосий фанлар қаторига киритилиши лозим, нотиқлик санъати назарияси борасидаги маълумотларга эга бўлиш барча бўлғуси мутахассислар учун бирдек зарур, деган фикрларни олға сурамыз.

1.3. Нотиқлик санъати назарияси: тадқиқ ва талқин

Нотиқлик санъати илмий терминологияда риторика деб ҳам юритилади. Ушбу тушунча қадимдан жонли сўз санъатининг расмий нутқ кўринишини ифодалаб келган. Ҳозирги пайтда “риторика” сўзи нотиқлик санъатининг назарий асослари ҳақидаги фан деган маънони ҳам англатади.

¹²⁵ Десницкая А.В., Канцельсон С.Д. История лингвистических учений. – Ленинград: Наука, 1985. – С. 146.

¹²⁶ Рождественский Ю.В. Введение в общую филологию. – М.: Добросовесть, 1979. – С. 3.

¹²⁷ Десницкая А.В., Канцельсон С.Д. История лингвистических учений. – Ленинград: Наука, 1985. – С. 146.

Шунингдек, нотиклик санъатининг назарий асосларини ёритувчи илмий тадқиқот ва методик ишларда ҳам риторика атамаси қўлланилади¹²⁸.

Демак, риторика дейганда, унинг икки маъноси назарда тутилади. Биринчиси – нотиклик санъатининг асосларини ўрганувчи фан, иккинчиси эса – ҳар қандай ифодали ва таъсирчан нутқни илмий жиҳатдан ўрганувчи соҳа.

Қуйида аввал риторикага оид айрим терминларнинг қисқача изоҳини келтириб ўтишни жоиз деб биламиз.

Риторикада *эмос*, *пафос*, *логос* каби терминлар мавжуд бўлиб, улар риториканинг асослари ҳисобланади. Булардан *эмос* – сўзловчи нутқ сўзлаётгандаги шароитни англатади. Яъни бунда нутқий вазият, жой, нутқ учун ажратилган вақт оралиғи назарда тутилади. *Пафос* дейилганда, сўзловчининг мулоқот жараёнидаги мақсади тушунилади. Ҳар қандай суҳбат, мулоқот ўз мақсадига эга бўлади. *Логос* эса – сўзловчи ўз нутқида қўллайдиган сўзлар, ибора ва гапларни ифодалайди¹²⁹.

Демак, *эмос* – бу нутқий вазият, *пафос* – нутқ мақсади ва маъноси, *логос* – лексик бирликларнинг ифодаси. Ушбу терминлар бир-бири билан чамбарчас боғлиқ бўлиб, ҳар бири иккинчисини тўлдириб туради. Агар шу уч тушунча мулоқот жараёнида бир-бирига мутаносибликда ўз ифодасини топса, сўзловчи ва тингловчи орасида ўзаро мулоқот муваффақиятли даражада амалга ошади. Ю. Рождественский юқорида қайд этилган терминларни янада аниқроқ тушунтириш мақсадида ўз ишида мисоллар келтириб ўтади. Масалан, ғаройиб жонзотлар мамлакатига тушиб қолган Гулливер мамлакат эгаларининг тилларини билмаганлиги сабабли улар билан мулоқот қила олмайди, ўз фикрларини уларга етказиб бера олмайди. Бу вазиятда *логос*нинг қанчалик муҳим эканлиги муаллиф томонидан қайд этилади. Эртак қаҳрамонларидан бири бўлган Тентаквой мотам маросимида мутлақ вазиятга тўғри келмайдиган нутқ сўзлагани учун жазоланганлиги

¹²⁸Иномхўжаев С. Нотиклик санъати асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1982. – Б. 122.

¹²⁹Рождественский Ю.В. Введение в общую филологию. – М.: Добросовесть, 1979. – С. 69-70.

ҳолатини юқорида номи тилга олинган олим *этос*га мисол тариқасида келтириб ўтади. Мисолдан вазиятга кўра нутқ ноўрин сўзлангани англашилади. Учинчи терминга эса, изоҳ тариқасида Ю. Рождественский Франциск Асизкийнинг қушларга ваъз ўқиш ҳолатини келтириб ўтади. Францискнинг ваъз мавзуси қийин бўлмаса-да, қушлар унинг ваъзини эшитишга мойиллик билдирмайдилар. Натижада, нутқ мақсадини амалга оширишга ҳожат ҳам қолмайди. Бу эса автор томонидан пафосга ёрқин мисол тариқасида келтирилади¹³⁰.

Юқоридаги мисоллардан маълум бўладики, “этос”, “пафос” ва “логос” тушунчалари орасида узвийлик, мувозанат сақлангандагина мулоқот самарали бўлади.

Риторикада *диалектика*, *эристика*, *софистика*, *хрия* каби терминлар ҳам мавжуд. *Диалектика* дейилганда, ҳақиқатга ойдинлик киритиш мақсадида баҳс олиб бориш жараёни назарда тутилади. *Эристика* – ҳар қандай шароитда ҳам баҳсларда ҳақ бўлиб чиқиш назариясидир. *Софистика* эса – баҳсда ютиб чиқиш мақсадида олдиндан ўйлаб қўйилган ёлғон фикрларни қўллаш ва ифодалаш деб изоҳланади¹³¹.

Хрия термини эса маълум бир мавзуда ифода этиладиган кичик бир нутқнинг кўриниши бўлиб, у: гап, сабаб, қарама-қарши фикр, солиштириш, мисол, исбот, хулоса каби етти қисмни ўз ичига олади. О.В. Петров “*Бирор-бир ишни бошлашдан аввал яхшилаб ўйлаш керак*”, деган фикрга тингловчини ишонтириш мақсадида юқоридаги етти қисмни қамраб олган қуйидаги нутқий парчани мисол тариқасида келтиради¹³²:

“Бирор-бир ишни бошлашдан аввал яхшилаб ўйлаш керак (гап). Натижада, вақт тежалади, бекорга вақт сарфланмайди (сабаб). Албатта, ҳамма ҳам тез ва оқил фикр юрита олмайди, лекин қилаётган ишингдаги тушунмаган нарсалар борасида чуқур ўйлаб олиш даркор (қарама-қарши фикр). Ўйламай иш бошлаган одам биринчи уринишдаёқ

¹³⁰ Ўша манба. – С. 69-70.

¹³¹ Алексеев. Н.С., Макарова З.В. Ораторское искусство в суде. М.: Ленинград, 1989. – С. 11.

¹³² Петров О.В. Риторика . – М.: Проспект, 2006. – С. 64-67.

муваффақиятсизликка учрайди, аксинча, ўйлаб иш тутган киши худди тажрибали саёҳатчига ўхшайди (солиштириш). Дунёдаги барча кашфиётлар мавжуд муаммо чуқур ўйлаб чиқилгандан кейин амалга оширилган (мисол). Қадимда ота-боболаримиз шундай деган: “Ҳар қандай ўйланмасдан бошланган буюк иш тез орада барбод бўлади” (исбот). Бирор-бир ишни бошлашдан аввал яхшилаб ўйлаш керак. “Аввал ўйла, кейин сўйла” деб бекорга айтмайдилар (хулоса).

Хриядаги мақсадни амалга оширишда талаффуз ва овоз тони нутқ таъсирчанлигининг янада ортишига олиб келади, деб ҳисоблаймиз.

Лекин машҳур нотик Марк Туллий Цицерон эса, “Ҳар қандай нутқни тўрт, беш, олти, ҳатто, етти қисмга бўлиш мумкин, бу ҳар бир сўзловчининг ўзига боғлиқ бўлади”, деган қарашларни илгари суради¹³³.

Ю. Рождественский, Н.Ф. Кошанскийлар риторика 2га: *умумий* ва *хусусий риторикага* бўлинишини ўз тадқиқотларида қайд этиб ўтадилар. **Умумий риторика** ушбу соҳанинг бошланғич, асосий, *умумий қонуниятларини, нотиклик санъати назариясини ўрганишни* ўзининг мақсади деб билади. **Хусусий риторика** эса, умумий риториканинг асосий қонуниятларига таянган ҳолда ҳар бир нутқ турини алоҳида ўрганади (масалан, маълум бир нутқ турининг мақсади, вазифаси, ютуқлари, камчиликлари ва бошқа жиҳатларига кўра ўрганади). Риториканинг ушбу қисми аниқ бир нутқий фаолиятнинг ушбу нутқ шароити ва амалиётидаги вазифасига кўра ўрганади. Масалан, ижтимоий ҳаётда зарур бўлган касбий соҳалардан – педагогика, тиббиёт, суд, бошқарув, тадбиркорлик, журналистика, сиёсат каби соҳалардаги нутқий фаолиятни ўрганади¹³⁴.

Юқоридаги фикрлардан маълум бўладики, риторика нотик нутқининг тузилишини назарий жиҳатдан талқин қилиш ва нутқ турларини алоҳида ўрганиш билан шуғулланувчи соҳа ҳисобланади. Қуйида аввал умумий

¹³³ Цицерон. Три трактата об ораторском искусстве. – М.: Наука, 1972. – С. 158.

¹³⁴ Рождественский Ю.В. Теория риторики. – М.: Добросовесть, 1999. – С. 345; Кошанский Н.Ф. Риторика. – М.: Панорама, 2013. – С. 40; Дюбуа Ж., Мэнге Ф., Эделин Ф., Пир Ф., Клинкаенберг Ж.М., Тринон А. Общая риторика. – М.: Прогресс, 1986. – С. 11; www.com/forum/suboxone.

риторика ўрганувчи қонуниятлар борасида, сўнг хусусий риториканинг ўрганиш объекти бўлмиш *нутқ турлари* ҳақида сўз юритамиз.

Тадқиқотларда нутқ матни устида ишлаш жараёни турлича талқин этилган. Баъзи манбаларда ушбу жараён уч қисмдан, айрим манбаларда эса у беш қисмдан иборат деб талқин қилинади¹³⁵. Ушбу жараёнлар *риторика қонуниятлари* деб ҳам юритилган. Матнлар устида ишлаш жараёнлари бир неча босқичдан иборат бўлиб, ҳар бир босқич риториканинг маълум қонуниятлари билан боғлиқ ҳисобланади. Бу босқичлар қуйидагиларни ўз ичига олади: 1) инвенция (*inventio*) – материални топиш ёки ихтиро этиш; 2) диспозиция (*dispositio*) – жойлаштириш; 3) элокуция (*elocutio*) – сўз билан ифодалаш, баён этиш ёки безаш; 4) меморио (*memoria*) – ёдлаш; 5) талаффуз қилиш (*pronuntiatio*) ёки талқин этиш (*actio*). Мазкур назария қадимги даврда Цицерон, Квинтилианлар ижодида ишлаб чиқилган, ўрта асрлар ва янги даврда (Россияда Ломоносов ижодида) ривожлантирилиб, XIX асрда адабиёт назариясига қўшилиб кетган¹³⁶.

Материални топиш дейганда, нутқ сўзлаш учун керакли бўлган маълумотларни тўплаш, аниқ бир мавзу бўйича турли манбалардан ахборот йиғиш назарда тутилади¹³⁷. Мавзу аниқлангач, мавзуга тегишли бўлган ва уни ёритувчи факт ҳамда рақамларни ўрганиш, тўплаш жараёни амалга оширилади. Н.Ф. Кошанский¹³⁸: “Материални топиш жараёни кишининг ақл ва диди билан боғлиқ бўлади. Бир маънога, лекин турли шаклга эга бўлган гаплардан қай бирини қўллашни топиш ҳам маҳорат,” деб таъкидлайди.

Нутқ сўзлаш учун тўпланган маълумотларни маълум бир режа бўйича, мантиқий кетма-кетликда қўйиш, нутқнинг кириш қисмидан хулосасигача бўлган қисмларини тўғри тақсимлаб чиқиш жараёни *жойлаштириш*

¹³⁵ Иномхўжаев С. Нотиклик санъати асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1982. – Б. 131-133; Петров О.В. Риторика. – М.: Проспект, 2006. – С. 92-412; Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. 12 жилдди. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2004. Ж. 7. – Б. 336; Габуниа З., Башиева С. Риторика как часть традиционной культуры. – ЭЛЬ-ФА, 1993. – С. 26.

¹³⁶ Ўзбекистон Миллий энциклопедияси. 12 жилдди. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2004. Ж. 7. – Б. 336.

¹³⁷ Дюбуа Ж., Мэнге Ф., Эделин Ф., Пир Ф., Клиненберг Ж.М., Тринон А. Общая риторика. – М.: Прогресс, 1986. – С. 11

¹³⁸ Кошанский Н. Ф. Риторика. – М.: Кафедра, 2013. – С. 39-42.

дейилади¹³⁹. Бошқача қилиб айтганда, ушбу жараён нутқ композицияси масалаларини камраб олади. Жойлаштиришга оид фикрлар С. Иномхўжаевнинг тадқиқотида батафсил ёритиб берилади¹⁴⁰.

Нутқни чиройли ифодалаш учун керакли сўзларни танлаш, уларни грамматик жиҳатдан бир-бирига тўғри бириктириш, услубий фигуралар, мақол ва маталлар, цитаталардан ўринли фойдаланиш эса, *баён этиши* ёки *сўз билан ифодалаш* (безаш) жараёни деб номланади¹⁴¹. Баён қилиш воқеани, мавзунини батафсил айтиб, талқин қилишдан иборат. Баён қилишда аниқлик, ихчамлик ва ҳақиқатга яқинлик каби талаблар қўйилади. Сўз билан ифодалаш бу – фикрнинг ёзма шаклда баён этиш бўлиб, бунда нутқда тўғрилиқ, ёрқинлик, ўринлилиқ каби бир қатор хусусиятлар мужассам этилиши талаб қилинади¹⁴². Н.Ф. Кошанскийнинг ишларида ҳам юқорида қайд этилган фикрларни кузатиш мумкин¹⁴³.

Тайёр бўлган матнни хотирага жойлаш, уни такрор ва такрор ўқиш, маълумотларни тўлиқ ўзлаштириб олиш жараёни эса *ёдлаш*, *эслаб қолиш* деб аталади. Бу жараён ўзига хос эса сақлаб қолишни ўргатувчи услублар ёрдамида амалга оширилади. Олимлар¹⁴⁴ ушбу жараёни тайёр нутқни репетиция қилиш ва талқин этиш жараёни деб номлайдилар.

Ва ниҳоят, *талаффуз қилиш* ёки *талқин қилиш* юқоридаги жараёнлар натижасининг амалиётда ифода этиб берилиши билан боғлиқ фаолият ҳисобланади. Бунда тайёр бўлган нутқни оммага, тингловчига етказиб бериш назарда тутилади. Ушбу жараёнда сўзловчига аниқ талаффуз, овоз ва қадди-коматни ишлата олиш каби асосий талаблар қўйилади.

Юқорида келтирилган маълумотлардан аён бўладики, нутқ сўзлашга тайёргарлик кўриш жараёни ўзига хос, осон бўлмаган кетма-кет босқичларни

¹³⁹ Ўша манба. – С. 69; Дюбуа Ж., Мэнге Ф., Эделин Ф., Пир Ф., Клинкаберг Ж.М., Тринон А. Общая риторика. – М.: Прогресс, 1986. – С. 11.

¹⁴⁰ Иномхўжаев С. Нотиклик санъати асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1982. – Б. 134-135.

¹⁴¹ Дюбуа Ж., Мэнге Ф., Эделин Ф., Пир Ф., Клинкаберг Ж.М., Тринон А. Общая риторика. – М.: Прогресс, 1986. – С. 11

¹⁴² Иномхўжаев С. Нотиклик санъати асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1982. – Б. 136-137.

¹⁴³ Кошанский Н.Ф. Риторика. – М.: Кафедра, 2013. – С. 98-127.

¹⁴⁴ Иномхўжаев С. Нотиклик санъати асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1982. – Б. 132.

босиб ўтишни талаб қилади. Бу босқичлар, асосан, расмий нутқ сўзлаш жараёнига тайёргарлик кўриш фаолияти билан узвий боғлиқ бўлади.

И. Шведов эса юқорида қайд этиб ўтилган тайёргарлик кўриш жараёнини “эффект айсберга” деб номлаб, уларни худди сувда сузиб юрувчи катта муз бўлагига қиёслайди. Унинг айтишича, музнинг 7/8 қисми сувнинг тагида, фақат 1 қисмигина сувнинг юзида қалқиб туради. Материални топиш, жойлаштириш, сўзлар билан ифодалаш, ёдлаш бу – риториканинг тингловчиларга кўринмайдиган, “сув тагидаги” энг қийин ва машаққатли, меҳнат талаб қилувчи қисмлари бўлса, таъсирчан ифодалаш эса сувнинг устидаги музнинг кўриниб турадиган қисмидир¹⁴⁵.

Юқоридаги фикрлардан маълум бўладики, матн устида ишлаш жараёни нисбий тушунча бўлиб, у сўзловчининг маҳорати, билими ва меҳнати билан чамбарчас боғлиқ фаолиятдир.

Матнлар устида ишлаш жараёнида фикрларни таъсирчан ифода этишни энг асосий босқич деб ҳисоблаймиз. Нутқ ўзига хос таъсирчанликка эга бўлмаса, у тингловчига осонгина етиб бормаслиги табиий. Кашф этилган, жойлаштирилган, безалган нутқни, ҳаттоки, ўқиб бера олмаслик, уни ёд олиб ҳам ифода этиб бера олмаслик ҳолатлари учраб туради.

Риторика бўйича билимга эга бўлишда икки вазифани мукаммал англаб етиш талаб қилинади. Биринчиси, нутқдаги энг керакли маънони англаб етиш, ўзига ва оммага зарарли фикрлар, ғоялардан қочган ҳолда тез қарор қабул қилишдир. Иккинчи вазифа эса, фикрларни ихтиро қилиб, уларни шароитга мос ҳолда ифода этишдир. Икки вазифа ҳам маълум бир жамиятнинг нутқ маданияти доирасида амалга оширилиши даркор¹⁴⁶. Риторикада тезкор қарор қабул қилиш жуда муҳим ҳисобланади. Чунки нутқ турли ва кутилмаган шароитларда ифода этилиши, кутилмаган тингловчиларга қаратилган бўлиши ҳам мумкин. Шу нуқтаи назардан тезлик билан, аниқроғи, *оқилона тезкор фикр юритиш, зийраклик, зеҳнлилик* каби

¹⁴⁵ Шведов И. Искусство убеждать. – Киев: Молодь, 1986. – С. 105.

¹⁴⁶ Рождественский Ю.В. Введение в общую филологию. – М.: Добросовесть, 1979. – С. 3.

сифатлар риторикада жуда муҳим. Абу Наср Форобий таъбири¹⁴⁷ билан айтганда: “Зийраклик бу инсондаги тез фикрлилик, ўйлаган нарсани дарров топа олиш қобилияти бўлса, зехнлилик – бу бир-бирига зид келиб қолган турли фикрлар орасидан энг тўғриси топа олиш, бирининг хатолигини кўрсатиб бера олиш, ноҳақини тўғрилаб мунозараларда энг ҳақ фикрни кўрсата олиш қувватидир”.

Маълумки, риторика ўзининг ривожланиш тарихи аввалида нутқнинг уч турида (сиёсат, суд ва дин тизимида) мавжуд деб тан олинган эди. Лекин бу қарашлар вақт ўтиши билан нотиклик борасида маълумот берувчи айрим манбаларда инкор этилади. Масалан, Г.З. Апресян, С. Иномхўжаевлар риторика ижтимоий-сиёсий, академик, суд нутқлари, социал-маиший, диний, оммавий ахборот воситаларида янграйдиган нутқ турларида ҳам мавжуд деб ҳисоблаб, антик даврдаги қарашларни ўзгача фикрлар билан тўлдирадилар¹⁴⁸. Қуйида риторикага оид нутқ турлари борасидаги маълумотларни келтиришда юқорида номлари қайд этилган олимларнинг ишлари асос қилиб олинди.

Сиёсий-ижтимоий нутқ конференциядаги ҳисобот маърузаларини, сиёсий, дипломатик, митинг, ҳарбий ватанпарварлик, тарғибот, ташвиқот, илмий-оммабоп, сиёсий-ижтимоий, сиёсий-иқтисодий нутқларни ўз ичига қамраб олади.

Академик нутқ дейилганда, ўқув юртларидаги маърузалар, илмий доклад, ахборот ва маълумотлар тушунилади. Академик нотиклик ўзининг илмийлиги, юксак талабчанлиги билан характерланади. Ушбу нотикликнинг муҳим хусусиятларидан бири – илмий аргументацияларнинг кучлилиги ва уларнинг фан ё илм тармоғининг моҳиятини очиб беришга бағишланганидир.

Суд нотиклиги – қораловчи, жамоатчи-қораловчи, оқловчи ва жамоатчи-оқловчи ҳамда ўз-ўзини ҳимоя қилиш нутқларидан ташкил топади. Бу нутқ тури нотиклик санъатининг қадимий турларидан ҳисобланади.

¹⁴⁷ Абу Наср Форобий. Рисолалар. – Т.: Фан, 1975. – Б. 110-111.

¹⁴⁸ Апресян Г.З. Ораторское искусство. – М.: МГУ, 1972. – С. 62-63; Иномхўжаев С. Нотиклик санъати асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1982. – Б. 6.

Мақтов, табрик (тост), юбилей, таъзия ёки мотам нутқлари **ижтимоий-маиший нутқ** ҳисобланади. Бу нутқ турлари ҳар хил маросим ва йиғинлар билан узвий боғлиқ бўлади. Мажлис, анжуманларда табрик, мақтов нутқлари сўзланса, таъзия ва мотам нутқи кишилар ғамига ҳамдардлик билдириш учун сўзланади. Юбилей, туғилган кунлар, тўй-ҳашамлар, зиёфатларда эса табрик (тост) нутқлари сўзланади.

Диний нотиклик эса хутба ва ваъз нутқларини ўз ичига олади. Хутба нутқи жума ва ҳайит намозларида, шунингдек, катта диний маросимларда дин арбоблари томонидан сўзланадиган нутқдир. Ваъз нутқлари ҳам, асосан, масжидларда ва диний айёмлардаги анжуманларда сўзланиб, бу нутқ анча катта оммага мўлжаллангани сабаб динийлиги жиҳатдан хутбага кўра анча эркин.

Оммавий ахборот воситалари нутқи дейганда, газета, журнал, радио, ойнаижаҳонда янграйдиган оғзаки ва ёзма матбуот нутқи назарда тутилади.

А.Е. Михневич юқоридаги нутқ турларига **мунозара нутқини** ҳам киритади. Мунозара нутқи кенгаш, суҳбат, баҳс-мунозара, тортишув, симпозиум, савол-жавоб кечалари, матбуот анжуманларидаги нутқларни ўз ичига олади¹⁴⁹.

Фалсафа бўйича жаҳон энциклопедиясида юқоридаги нутқ турлари бироз ўзгача тавсифланади. Биргина инсоннинг кўпчиликка қаратилган нутқи (илмий, сиёсий нутқлар), мажлис ва йиғилишлардаги, суд жараёнидаги нутқлар **ораторика** деб номланади. Биргина сўзловчининг маълум бир гуруҳ тингловчилари билан бир неча бор учрашиши чоғидаги нутқи (ваъзхонлик ҳамда ўқув семинарларидаги нутқлар) **гомилетика** деб аталади. Ушбу энциклопедия риторика **оддий сўзлашув нутқи**, яъни луқмалар ёки фикр алмашиш (икки киши ёки бир неча киши орасидаги оғзаки диалоглар), бир нечагина кишига муайян маълумотни кетма-кетликда етказиш (миш-мишлар), халқ оғзаки ижодини ифодаладиган нутқларда (чўпчаклар,

¹⁴⁹ Михневич А.Е. Лекторнинг нотиклик санъати. – Т.: Ўзбекистон, 1979. – Б. 13.

латифалар, афсоналарни айтишда) ҳам ўз ифодасини топиши борасида гувоҳлик беради¹⁵⁰.

Юқорида қайд этилган нутқлар ичидан икки киши ёки бир неча киши орасидаги оғзаки диалогларни тадқиқ қилишга эътибор қаратамиз. Қуйида диалоглар бўйича назарий таҳлилни амалга оширишни, у риториканинг ўрганиш объекти сифатида талқин этилишини илмий асослаб беришни жоиз деб биламиз.

1.4. Диалогик риторикага назарий ёндашув

Риториканинг ўрганиш объектига нафақат монологлар, балки диалоглар ҳам кириши кўпчилик тадқиқот ишларида таъкидлаб ўтилган (Платон, Ю. Рождественский, И.А. Мартъянова, Н.Н. Ивакина, Е.Н. Зарецкая, Н.А. Ипполитова, И.А Кривелев ва бошқалар).

Маълумки, сўзлашув жараёни монолог ва диалоглар асосида амалга ошади. Монолог – бир кишига тегишли нутқнинг кўриниши бўлса, диалог – икки ёки бир неча киши ўртасидаги суҳбатдир. Монологик нутқда лўқма (лўқма – бу биров гапираётганда, унинг гапига жавоб, изоҳ, сўроқ тариқасида бошқа киши томонидан қўшиладиган гап, сўз¹⁵¹) иштирок этмайди, фикрни олдиндан ўйлаш ва тайёрлаш шароити мавжуд бўлади, унинг ҳажми кенг, нутқий қаторлар тугалланган, улар орасида шартли боғлиқлик мавжуд бўлади. Диалоглар эса, тил категорияси сифатида табиий ҳолда сўзлашув жараёнида туғилади. Диалоглар лўқмалар алмашишидаги тезликка эгаллиги, ўйлаш моментининг йўқлиги, лўқмалар қурилишидаги ўйланган боғлиқликнинг мавжуд бўлмаслиги билан характерланади. Диалог оддий, монолог эса, мураккаб нутқий акт ҳисобланади¹⁵². Диалогларнинг турли шароитдаги ўзига хос хусусиятлари анча аввал белгиланган ва аниқланган. Нутқ вазияти ва шароитига кўра, диалоглар илмий, расмий, иш ҳамда тадбиркорлик юзасидан,

¹⁵⁰ Грицанов А.А. Всемирная энциклопедия. Философия. – М.: Современный литератор, 2001. – С. 865.

¹⁵¹ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2006. 2-ж. – Б. 512.

¹⁵² Ҳазратқулов А. Ўзбек тили диалогик нутқ синтаксиси. – Т.: Фан, 1991. – Б. 10, 24, 114.

кундалик турмушга тегишли ва бошқа турларга эгаллиги билан характерланади.

Д. Франкнинг эътироф этишича, риторик аспектда шу вақтга қадар монологлар унинг предмети сифатида ўрганиб келинган. Олим бу каби кўринишни риторик аспектда йўл қўйилган катта хато эканлигини эътироф этади¹⁵³. Риторика бўйича чуқур тадқиқотлар олиб борган олимлар ҳам риторикада сўзловчи ва тингловчи ўртасида ўзаро мулоқот алмашинишда диалогнинг бўлмасдан иложи ҳам йўқ, деган қарашларни илгари сурадилар¹⁵⁴.

И.А. Кривелев нотиқ нутқини аслида диалогик нутқ деб ҳисоблайди. Унинг фикрича, нотиқнинг нутқи маълумот беришдан ташқари, тингловчида реакция уйғотади, тингловчи ва нотиқ ўртасида алоқа боғлайди. У нотиқ нутқи шакл жиҳатдан монолог бўлса-да, уни айрим маънода тингловчига қаратилган диалог деб аташ мумкинлигини, бу тингловчиларнинг луқмаларида ўз ифодасини топишини, тингловчи билан нотиқнинг ўртасида юзага келувчи сўзлашув нутқи ўз табиатига кўра диалог эканлигини эътироф этади¹⁵⁵.

В.Д. Кудрявцев ҳар қандай оғзаки нутқни нотиқлик нутқи деб ҳисоблайди. У нутқ ниманидир тушунтириш ва исботлашнигина эмас, балки тингловчилар тушунчасига таъсир этишни ҳам мақсад қилиб олади, деган қарашларни илгари суради¹⁵⁶.

Файласуф Афлотуннинг “Диалоглар” деб номланган китобида таъсирчанлик ва ундаш санъати нафақат монологларда, балки диалогларда ҳам қўлланиши борасидаги фикрлар, қарашлар олға сурилади¹⁵⁷.

Л.А. Введенская ва Л.Г. Павловаларнинг: “Риториканинг объекти нутқнинг ҳар қандай кўриниши бўлиши мумкин”, деган фикрлари, рус тили

¹⁵³ Франк Д. Семь грехов прагматики: тезисы о теории речевых актов, анализе речевого общения, лингвистике и риторике // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986. – № 17. – С. 370.

¹⁵⁴ Рождественский Ю.В. Лекции по общему языкознанию. М. Высшая школа 1990. – С. 70-74; Маркичева Т.Б., Ножин Е.А. Мастерство публичного выступления. – М.: Знание, 1989. – С. 146; Ножин Е.А. Мастерство устного выступления. – М.: Издательство политической литературы, 1989. – С. 237-252.

¹⁵⁵ Кривелев И.А. Лекторнинг нотиқлик санъати. – Т.: Ўзбекистон, 1980. – Б. 5.

¹⁵⁶ Кудрявцев В.Д. Основы ораторского искусства. – Иркутск, 1961. – С. 3. / Қўнғуров Р., Бегматов Э., Тожиёв Ё. Нутқ маданияти ва услубият асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1992. – Б. 143.

¹⁵⁷ Платон. Диалоги. – М.: Эксмо, 2007. Т. 1. – С. 5-1220.

энциклопедиясидаги келтирилган: “Замонавий риториканинг предмети нафақат омма олдидаги нутқни, балки нутқий мулоқот жараёнидаги барча нутқ турларини ўз ичига олади” каби таърифлар, фалсафа бўйича жаҳон энциклопедиясида: “Риторика оддий сўзлашув нутқида диалогларда ўз ифодасини топади”, деган фикрлар¹⁵⁸ ҳам диалогик нутқ риториканинг ўрганиш объекти эканлигини яна бир бор тасдиқлайди. Машҳур софист Горгий билан Сукротнинг суҳбати чоғида Горгий риторикани оқлаб гапирар экан: “Ҳаётимизнинг оддий бир кунда берилган кичик бир маслаҳат ҳам инсонлар ҳаётида муҳим аҳамиятга эга бўлиши мумкин”, дея эътироф этади¹⁵⁹.

Олимлар монологик нутқ диалогга айланиб кетишини тасдиқлаб, шу ўринда фикрнинг тўғрилиги ва ишонарлилигини исботлаш йўллари хусусида ҳам тўхталиб ўтадилар. Масалан, суд нутқида ҳар қандай ҳолатда адвокат судья билан савол-жавоб орқали ўз фикрининг тўғрилигини исботлашга ҳаракат қилса, нотик ҳам омма олдида сўзлаётиб, қизиқувчи тингловчиларнинг саволларига жавоб беришга, уларнинг ишончларини қозонишга ҳаракат қилади¹⁶⁰.

А.Е. Михневич эса, мунозара нутқлари номонологик ҳисобланиши, улар диалогга асосланиши борасидаги қарашларни олға суради¹⁶¹.

Рус тилида риторика бўйича изланишлар олиб борган Г.М. Ярмаркина диалогик риторикани ушбу тилда “*обыденная риторика*” (кундалик риторика) деб номлар экан, у ҳам риторика оддий сўзлашув нутқида (масалан, оила даврасида, дўстлик муносабатларида) мавжуд бўлади, деган фикрларни қўллаб-қувватлайди¹⁶².

¹⁵⁸ Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Риторика для юристов. – Ростов – на Дону: Феникс, 2006. – С. 194; Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Риторика и культура речи. – Ростов – на Дону: Феникс, 2005. – С. 142; Русский язык. Энциклопедия. – М.: Энциклопедия, 1997. – С. 420; Грицанов А.А. Всемирная энциклопедия. Философия. – М.: Современный литератор, 2001. – С. 865.

¹⁵⁹ Платон. Диалоги. – М.: Эксмо, 2007. Т. 1. – С. 554.

¹⁶⁰ Ивакина Н.Н. Основы судебного красноречия. – М.: Юрист, 2000. – С. 65; Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Риторика для юристов. – Ростов – на Дону: Феникс, 2006. – С. 142.

¹⁶¹ Михневич А.Е. Лекторнинг нотиклик санъати. – Т.: Ўзбекистон, 1979. – Б. 13.

¹⁶² Ярмаркина Г.М. Обыденная риторика: просьба, приказ, предложение, убеждение, уговоры и способы их выражения в русской разговорной речи: Дис. ...канд. филол. наук. – Саратов: СГУ имени Н.Г. Чернышевского, 2001. – С. 3-150.

Н.Ю. Григорьеванинг диссертацион тадқиқот иши ҳам инглиз тили диалогик нутқида ишонтириш йўллари мавзусини ёритишга қаратилган¹⁶³.

Сўзга чечанлик кишилиқ жамиятининг барча жабҳаларида ифода этилишини қўллаб-қувватловчи фикрларни А.Ҳ. Арипованинг диссертацион ишида ҳам кузатиш мумкин¹⁶⁴. Ҳаттоки, буюк нотиклар ҳам ҳар кунги оддий сўзлашув жараёнида, турли суҳбатларда учраб турувчи таъсирчан фикр ва гапларни сезиб, топиб, уларни эслаб қолишга ҳаракат қилганлар¹⁶⁵. Н.К. Тяпкиннинг: “Ишонтириш ва ундашдан умуммиқёсдаги муҳим муаммоларга жавоб топишда ёки ҳар кунги оддий вазифаларни ечишда фойдаланилади. Биринчисидан кенг омма ва иккинчисидан бор йўғи бир неча киши қатнашиши мумкин”¹⁶⁶, деган фикри ундаш ва ишонтириш санъати ҳаётимизнинг ҳар бир жабҳасида учрайди, деган фикрларни қўллаб-қувватлайди.

Шу ўринда Хитой умуммаданиятини ривожлантиришга катта ҳисса қўшган Конфуцийнинг қарашлари, маъноли, ифодали, доно, таъсирчан, ибратли нутқлари айнан диалоглар асосида тузилганлигини ҳам эътироф этиш лозим¹⁶⁷. Антик ёки классик риторика фақат расмий нотиклик санъатини ўрганган бўлса, замонавий риторика нутқнинг барча кўринишларини ўз объекти сифатида ўрганади¹⁶⁸.

Ҳар кунги оддий сўзлашув нутқидаги риторика классик риторикага таянган ҳолда энди дунё юзини кўрмоқда. Ушбу нутқ турида ҳам таъсирчанликнинг ортиши билан алоқадор масалаларни тадқиқ этиш муҳим муаммолардан ҳисобланади.

¹⁶³ Георгієва Н.Ю. Просодія переконування в англійському діалогічному мовленні: Автореф. дис. ... канд. філол. наук. – Одеса: ОНУ, 2005. – С. 1-19.

¹⁶⁴ Арипова А.Ҳ. Нотиклик нутқининг лисоний-услубий воситалари: Филол. фан. номз. ... дис. – Тошкент: ЎЗР ФА, Алишер Навоий номидаги Тил ва адабиёт институти, 2002. – Б. 53.

¹⁶⁵ Шведов И. Искусство убеждать. – Киев: Молодь, 1986. – С. 154.

¹⁶⁶ Тяпкин Н.К. Заинтересовать, разъяснить, убедить. – М.: Знание, 1970. – С. 24.

¹⁶⁷ Гришенёкова Р.В. Конфуций. Беседы и суждения. – Санкт Петербург: Кристалл, 1999. – 1056 с.; Семенов И.И. Конфуций. Изречения. – М.: Хранитель, 2008. – 506 с.; Семенов И.И. Конфуций. Из истоков мудрости. – М.: Эксмо, 2008. – 540 с.; Семенов И.И. Конфуций. Луньюй. Изречения. – М.: Эксмо, 2008. – 462 с.

¹⁶⁸ www.ahmerov.com/book; <http://stylistics.academic.ru>

Юқорида келтирилган фикрлардан маълум бўладики, диалогик нутқ риториканинг ўрганиш объекти ҳисобланади.

Диалоглар турли нуқтаи назардан талқин этилганлиги кузатилади. Масалан, Ю. Рождественский уларни суҳбатдошлар иштирок этиши нуқтаи назаридан актив ва пассив диалогларга бўлади. Л.Р. Раупова эса уларни жонли, ҳаёлий ва ички диалогларга бўлиб ўрганади¹⁶⁹.

Л.А. Введенская ва Л.Г. Павловалар диалог асосида вужудга келувчи нутқни икки: расмий ва норасмий турларга бўлади¹⁷⁰. Расмий диалогик нутқ маълум бир иш юзасидан, ҳужжатлар билан боғлиқ, корхоналардаги йиғилишлар, музокаралар олиб бориш каби ҳолатлардаги нутқ бўлса, норасмий диалогик нутқ энг кўп қўлланувчи нутқ ҳисобланади. У оила даврасида, кўчада, транспорт воситаларида, дўстлар, яқин инсонлар билан самимий суҳбат қуришда қўлланилади.

Биз юқоридаги диалогик нутқнинг иккинчи, яъни норасмий вазиятларда аҳолининг аксарият қисми томонидан қўлланувчи турига мурожаат қиламиз.

Диалоглар семантик жиҳатдан: маълумот берувчи ва мазкур маълумотга нутқий жавоб олувчи; маълумот сўровчи ва саволга нутқий жавоб олувчи; фаолиятга ундовчи ва унга нутқий жавоб олувчи диалогларга бўлинади¹⁷¹. *Фаолиятга ундовчи диалоглар*, ўз навбатида, таклиф қилиш, илтимос қилиш ҳамда бирор-бир нарсанинг муҳимлигини қайд этиш орқали нутқда намоён бўлади, тингловчи мазкур ундовчи фикрга қўшилади, ё уни рад этиш орқали жавоб қайтаради.

Биз юқорида қайд этиб ўтилган диалогларнинг учинчи, яъни фаолиятга ундовчи ва унга жавоб қайтарувчи турига эътибор қаратамиз.

Маълумки, нутқ тайёрланган ва спонтан нутқ бўлиши мумкин, тайёр нутқда олдиндан танлаб олинган лексик ва фразеологик воситалардан

¹⁶⁹ Рождественский Ю.В. Теория риторики. – М.: Добросовесть, 1999. – С. 233; Раупова Л.Р. Диалогик нутқнинг дискурсив талқини. – Т.: Фан, 2011. – Б. 27.

¹⁷⁰ Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Риторика и культура речи. – Ростов – на Дону: Феникс, 2005. – С. 6-52.

¹⁷¹ Набиева Р. Обучение ситуативному диалогу в речевом общении на занятиях по русскому языку в 5-9 классах таджикской школы: Дис. ...канд. пед. наук. – Ташкент: УзГУМЯ, 1998. – С. 34-69.

фойдаланилади. Бу норматив грамматиканинг барча талабларига мувофиқ равишда амалга оширилади. Тайёр нутқда фонетик меъёرنинг бузилиш ҳоллари камдан-кам кузатилиши мумкин. Тасодифий нутқнинг маълумот бериш пайтида шаклланадиган хусусияти биз “спонтан нутқ” деб биладиган тушунчага тўғри келади. Тасодифий нутқ коммуникация жараёнида юзага келади, у олдиндан тайёрлаб қўйилмайди, бунда нутқий хатоликларга йўл қўйилиши, тавтология ва бошқалар кузатилади¹⁷².

Оғзаки диалог ҳам кўп ҳолларда тасодифий нутқ – коммуникация жараёнида юзага келувчи нутқ ҳисобланади. Мазкур ҳолларда нутқ тўсатдан, бирданига юзага келади. Бирор кимсани маълум бир фаолият сари эргаштириш, ишонтириш, ундаш олдиндан тайёрланмаган нутқ орқали амалга оширилиши ҳам мумкин.

Риторик аспектда диалогик нутқнинг ўзига хос жиҳатларини тадқиқ этишга асосий эътибор қаратилад экан, мазкур тадқиқотда *диалогик риторика* терминини қўллашни ўринли деб билдик. Ушбу термин Хайнц Леммерман, Петра Акзел, Жон Дю Bois, Кеннес Н. Сисна, Роб Андерсон ва шу каби бошқа олимлар томонидан ҳамда бир қатор Интернет манбаларда тилга олинади. Диалогик риторика суҳбат, мунозара, расмий учрашувлар, матбуот анжумани, интервью, давра суҳбатлари чоғида юзага келувчи нутқларни назарий жиҳатдан ўрганади¹⁷³. Жон Дю Bois¹⁷⁴ диалогик риторика терминини ўз ишида қўллар экан, у инсоннинг ўз ички олами билан гаплашиши, ўзини-ўзи тўғри йўлга бошлаши билан боғлиқ бўлган жараённи таҳлилга тортади. Петра Акзел¹⁷⁵ эса уни оммага қаратилган нутқ билан алоқадор бўлган қирраларини ёритиб беради. Хайнц Леммерман¹⁷⁶ ўз ишида диалогик риториканинг ўрганиш объекти бўлган муҳокама, мунозара ва бахсларда ғолиб бўлиш йўллариини излаб топишга диққат қаратади. Унинг

¹⁷² Тешабоева Д.М. Оммавий ахборот воситалари тилининг нутқ маданияти аспектида тадқиқи (ЎЗР ОАВ мисолида): Филол. фан. док. ...дис. автореф. – Тошкент: ЎзДЖТУ, 2012. – Б. 20.

¹⁷³ <http://webkonspekt.com/?id=2419&labelid=24595&room=profile>

¹⁷⁴ John W. Du Bois. Co-opting Intersubjectivity: Dialogic Rhetoric of the Self// Rithorical Emergence of Culture. – Oxford, Berghahn. – P. 52-83.

¹⁷⁵ Petra Aczel Eager Dialogue as Rhetoric of Deliberation in the Public Sphere// Journal of English Studies. 2008. – № 8 – P. 147.

¹⁷⁶ Леммерман Хайнц. Уроки риторики и дебатов. – М.: Уникум Пресс, 2002. – 160 б.

эътироф этишича, ўз асарини яратишда у М. Бахтиннинг диалогик риторикага оид ишини асос қилиб олади. Н. Сисна, Роб Андерсонлар икки нотик орасида юзага келувчи диалогларни назарий жиҳатдан тадқиқ этади¹⁷⁷. Мазкур тадқиқотларда диалогик риторика қиёсий жиҳатдан турли тиллар тизимида ўрганилмаганлиги кузатилади.

Биз юқорида қайд этилган нутқ турлари ичида диалог асосида юзага келувчи норасмий вазиятлардаги суҳбатларни риторик аспектда таҳлил қиламиз.

Риторикада сўзловчи образи. Нотиклик санъатининг назарий асосларини ишлаб чиқувчи ва шу соҳадан дарс берувчи ўқитувчилар аввал *софистлар*, кейинчалик *риторлар* деб ҳам аталган. Иккала сўз ёнма-ён қўйилиб, *софист-риторлар* дейила бошланганда эса худди “файласуф-ўқитувчи” каби маънони англата бошлаган. Кейинчалик *софист* сўзи ўзининг аввалги, яъни илм аҳлини ифода этувчи маъносини, *ритор* эса ўқитувчи маъносини англата бошлади. Албатта, *ритор* деганда бошқа бир тоифадаги ўқитувчи эмас, балки нотиклик санъати асосларини ўргатувчи ўқитувчилар тушунилган. Кейинчалик *ритор* сўзи *софист* терминининг бутун маъносини қамраб олиб, бу сўзни истеъмолдан чиқариб юборганлиги учун риторларнинг вазифаси ҳам ўз шогирдларини замонанинг энг илғор билимлари билан қуроллантириш ва шу йўл билангина уларни кенг билимли нотик қилиб етиштиришдан иборат бўлиб қолди. Риторлар фақат нотиклик санъати асослари билан шуғулланганлар. Шунинг учун ҳам бу санъат асосларини эгаллашга бел боғлаган кишилар учун риторлар таълимотидан хабардор бўлиш касбий зарурият ҳисобланади¹⁷⁸.

Айрим луғатларда “*ритор*” сўзига – *Юнонистон ва Қадимги Римда чиройли сўзлайдиган киши, нотик, риторика устози ёки профессори, сўзга чечанлик ёки адабий тил бўйича уста киши, моҳир нотик*, деган изоҳлар

¹⁷⁷Kenneth N. Cissna, R. Anderson Dialogic Rhetoric, Coauthorship, and Moments of Meeting.// Dialogue and rhetoric. – University of Munster, John Benjamin publishing Company, 1984. – P.39-47.

¹⁷⁸ Иномхўжаев С. Нотиклик санъати асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1982. – Б. 122-124.

келтирилган¹⁷⁹. Яна бир гуруҳ луғатларда эса мазкур сўзга – *риторика устаси, сўзга чечан, риторик ёзувчи ёки сўзловчи, риторикада юқори маҳоратга эга бўлган шахс, риторика фани бўйича устоз, чуқур ўйлаб, мураккаб жумлалар тузадиган сўзловчи ёки ёзувчи, риторик тилни севувчи шахс, омма олдида сўзлашга уста киши ёки риторика санъати бўйича пухта тайёргарлик кўрган шахс*, дея таъриф берилади¹⁸⁰. Ўзбекистон Миллий энциклопедиясида келтирилган маълумотга кўра, риторлар қадимда *воиз* деб аталиб, улар жамоат олдида нутқ сўзловчи, воизлик билан шуғулланувчи киши, профессионал нотик ҳисобланган. Воизлар чуқур билим, юксак маданият ва махсус ижрочилик салоҳиятига (чиройли ва таъсирчан овозга, аниқ ва равшан талаффузга эга, ўз замонаси учун етакчи тилларни мукаммал эгаллаган) эга бўлган шахслардир¹⁸¹.

Кўпгина адабиётлардан олинган маълумотларга кўра, “*ритор*” сўзининг изоҳи таркибида *нотик* сўзи ҳам келтириб ўтилади. Ўзбек тилининг изоҳли луғатида: “*Нотик – сўзловчи, гапирувчи, фикрловчи, диктор, нутқ сўзловчи, гапга чечан, гапга уста, сўзамол*”, деб таъриф берилган¹⁸². Инглиз тилидаги луғатларда¹⁸³ эса у: “*Нутқ сўзловчи, сўзамол, оммага қарата сўзловчи, лекция ўқувчи, ритор, декламатор, сўзга чечан сўзловчи, оммага қарата нутқ сўзлаш санъати эгаси, расмий нутқ сўзлашда маҳоратли киши,*

¹⁷⁹ The Compact Edition of the Oxford English Dictionary. – USA: Oxford University Press, 1971. V 2. – P. 2535; Webster’s New World Dictionary. Third College Edition. – New York: Oxford University Press, 1988. – P. 1151; Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 12 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2004. Ж. 7. – Б. 387;

¹⁸⁰ Webster’s Third New International Dictionary of English Language Unabridged. – USA: Merriam Webster Publishers, 1989. – P. 1946; The Concise Oxford Dictionary of Current English. – London: Oxford University Press, 1976. – P.1051; Webster’s New World Dictionary of American English. Third College Edition. – New York: Oxford University Press. – P. 1151; Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English. – Oxford: Oxford University Press, 1974. – P. 727; Collins Cobuild English Language Dictionary. – Glasgow: Harper Collins, 1998. – P. 1245.

¹⁸¹ Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 12 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2001. Ж. 2. – Б. 489.

¹⁸² Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2006. Ж. 2. – Б. 512; Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2007. Ж. 3 – Б. 63.

¹⁸³ The Concise Oxford Dictionary of Current English. – London: Oxford University Press, 1956. – P. 835; Webster’s New World Dictionary of American English. Third College Edition. – New York: Oxford University Press. – P. 952; Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English. – Oxford: Oxford University Press, 1974. – P. 590; Oxford Thesaurus of English. – Oxford: Oxford University Press, 2004. – P. 684; Webster’s II New Riverside Desk Dictionary for Home, School, Office. – Boston, New York: Muffin Company, 1988. – P. 1012; The Compact Edition of the Oxford English Dictionary. – USA: Oxford University Press, 1971. V 2. – P. 2002 –2003.

бирор-бир иш ёки кишини оқлаб гапирувчи, сўзга чечан ёзувчи, элчи” деб таърифланади.

Юқорида келтирилган таърифлардан келиб чиқиб айтиш мумкинки, нотик ва ритор бир маънони англатувчи сўзлар ҳисобланади.

Айрим манбаларда сўзга чечан инсонларни ноанъанавий тарзда ҳам номлаш ҳолатлари кузатилади. Масалан, И. Рижский риторларни – “*витий*”лар деб номласа¹⁸⁴, риторика асосчиларидан бири Цицерон эса риторларни – “*безбетлар*” деб атайди¹⁸⁵. Унинг фикрича, нутқ сўзлайверган киши вақт ўтиши билан аудиториядан уялмайдиган, ўз ички ҳаяжонини енга оладиган бўлиб, кўрқув, ҳаяжон, ўз нуткида иккиланиш сезмайдиган нотикқа айланиб боради. Л. Введенская ва Л. Павловаларнинг тадқиқотларида эса, қадимда софист номини олган кишилар *сохта донишманд, ёлгончи, муттаҳам, найрангбоз ва фирибгар* деб номланади¹⁸⁶. Ушбу манбада талқин қилинишича, қадимда софистлар кишиларни тўғри ва мантиқан фикрлаш, сўзлашга ўргатган бўлсалар, кейинчалик уларнинг мақсадлари керакли ва ўринли сўзларни танлаб, рақибни мағлуб қилишга қаратилган. Ҳар қандай ҳолатда ҳам ютиб чиқишни ўргатишни энг асосий мақсад қилиб олганлар. Муаллифлар мисол тариқасида олий маълумоти йўқ инсонни олий маълумотли деб баҳсда ютиб чиқишни, йўқ нарсани бор деб туришни эса ёлгончилик, муттаҳамлик, найрангбозлик ва фирибгарликка тенглаштирадilar. Г.З. Апресяннинг тадқиқотида ҳам софистлар ифодали ва таъсирчан сўзлаш санъатини *оқни қора ва қорани оқ* деб ўргатувчи бир “ўйинга” айлантириб қўйганликлари ҳақида маълумотлар келтирилади¹⁸⁷.

Лекин биз юқорида ноанъанавий тарзда келтирилган изоҳларни сўзга чечан инсонлар борасида айtilган ноўрин изоҳ деб биламиз. Чунки баҳсларда ютиб чиқиш, тингловчиларнинг эътиборини маълум бир мавзуга қарата олиш, уларни нутқ мақсади сари чорлаш, бирлаштириш осон иш

¹⁸⁴ Габуниа З., Башиева С. Риторика как часть традиционной культуры. – Нальчик, ЭЛЬФА, 1993. – С. 33.

¹⁸⁵ Мартянова И.А. Основы риторики. – Санкт Петербург: Сова, 2002. – С. 148.

¹⁸⁶ Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Риторика и культура речи. – Ростов – на Дону: Феникс, 1998. – С. 223.

¹⁸⁷ Апресян Г.З. Ораторское искусство. – М.: МГУ, 1978. – С. 9.

эмаслигини, бунинг уддасидан чиққан инсонларни эса, *маҳоратли сўз устаси* деб биламиз, ушбу ҳолатни *оқиллик* ва *доноликка* тенглаштирамиз. Бундай инсонлар ўзларининг ақли, заковати, билими, донолиги, зукколиги билан ўз суҳбатдошларидан бир поғона устун турадиларки, уларни ўз мақсадлари сари йўналтира оладилар, уларга таъсир қила оладилар.

Тадқиқотимиз норасмий вазиятдаги оғзаки диалогларни тадқиқ этишга қаратилганлиги сабабли биз мазкур кишиларни *сўзга чечан кишилар* ёки оддий *сўзловчилар* деб номлаймиз. Чунки сўзлашув нутқида чиройли сўзловчи кишиларга нисбатан *сўзга чечан*, *сўз устаси* деган номлар кенг қўлланади.

Нутқнинг омадли ва муваффақиятли бўлишида сўзловчининг ташқи кўриниши 60%, қандай сўзлаш 30% ва нимани сўзлаши 10% аҳамият касб этади¹⁸⁸. Бу фикрлардан аён бўладикки, сўзловчининг ташқи кўриниши мулоқот жараёнига, тингловчининг маълумотни қай даражада қабул қилишига катта таъсир кўрсатади.

Норасмий вазиятларда тингловчилар суҳбатдош деб ҳам аталади. Тингловчилар нутқ мақсадига қизиқиш ва интилишларида улардан кетадиган вақт, уларга келадиган маънавий ва молиявий фойда борасида биров фикр юритиб оладилар. Агар тингловчи сўзловчининг ундаётган хатти-ҳаракатлари томон интилмас, қизиқмас экан, демак, мазкур ҳолат сўзловчининг яхши сўз устаси ва сўзга чечанлик борасида маҳоратли эмаслигидан далолат беради.

Оғзаки диалогларда юқорида қайд этиб ўтилган матн устида ишлаш жараёни биров ўзгача талқин қилинади. Тайёр матнлар устида ишлаш, маълумотларни жойлаштириш ҳолати кузатилмайди. Бунда, асосан, кишида мавжуд билимга ва маълумотларга таянилади. Фикрларни сўз билан ифодалаш, баён этиш, талаффуз қилиш энг асосий босқичлар ҳисобланади. Оғзаки нутқ риторикасида *этос*, *пафос*, *логос* каби терминлар монологлар каби муҳим аҳамият касб этади.

¹⁸⁸ Гандапас Р. Камасутра для оратора. – М.: Прогресс, 1980. – С. 14.

Норасмий вазиятларда аҳолининг аксарият қисми томонидан қўлланувчи, фаолиятга ундовчи ва унга жавоб қайтарувчи оғзаки диалогларни тадқиқ этишимиздан мақсад, ҳозирги кунда етишиб чиқаётган бўлғуси мутахассисларни ҳар қандай вазиятда ифодали ва таъсирчан сўзлашга оид билимларини янада такомиллаштириш, турли норасмий ҳолатларда юзага келувчи мулоқот жараёнида нутқий таъсирчанликка эришиш йўлларида уларни бохабар қилишдан иборат.

Диалогик риторикада сўзловчининг асосий мақсади суҳбатдошга ўзининг ифодали нутқи орқали таъсир қилиш, уларни нутқ мақсади сари чорлашдан иборат. Нутқий таъсирчанликни ошириш мақсадида сўзловчи ўз нутқида турли лисоний воситалардан фойдаланади. Бу эса диалогларда нутқ таъсирчанлигининг ошишига хизмат қилувчи лисоний воситаларни тадқиқ этилаётган тилларнинг турли сатҳларида таҳлил қилишимизни тақозо этади.

Биринчи боб бўйича хулосалар

Тадқиқотимизнинг мазкур бобида ўтказилган таҳлилларга кўра куйидаги хулосаларни келтирамиз:

1. Нутқ маданияти меъёрий, коммуникатив, этик ва риторик аспектларга эга бўлиб, уларнинг ҳар бири маданий нутқнинг юзага келишида асосий омил бўлиб хизмат қилади.

2. Тил меъёрларига амал қилиш нутқ маданиятининг таъминланишига асос бўлади. Бунда амалдаги адабий тил меъёрларини билиш ва уларга риоя қилиш назарда тутилади. Тил меъёрлари замон ўтиши билан ўзгариб боради. Ҳар бир халқ тилининг хусусиятлари ўзига хос тил меъёрларининг шаклланишига асос бўлади.

3. Нутқнинг коммуникатив сифатини таъминловчи, адабий тил меъёрининг асосини ташкил қилувчи нутқнинг тўғрилиги, тозалиги, аниқлиги, мантикийлиги, жўялилиги каби хусусиятлари мулоқот жараёнида зарур даражада таъминланган ҳолдагина маданий нутқ мавжуд бўлади.

4. Нутқ одоби қонун-қоидалари ҳар бир халқнинг ҳаёт тарзи, урф-одатлари, ижтимоий-иқтисодий тараққиёт даражаси, дини ва бошқа омилларга боғлиқ бўлиб, уларга риоя қилиш асосида тегишли халқнинг нутқ маданияти шаклланиб, ривожланиб боради.

5. Риторика икки маънода талқин этилади: у – нотиклик санъати назариясининг асосларини ўрганувчи ҳамда ҳар қандай таъсирчан ва ифодали нутқни назарий жиҳатдан ўрганувчи соҳа. Риториканинг асосий вазифаси фикрни ифодали, маъноли, таъсирчан баён этиш, тингловчиларга таъсир этиш, уларни маълум бир мавзуга жалб қилиш ҳамда қизиқтира олиш йўлларини ўрганишдир.

6. Ғарб ва Шарқ мамлакатларида риториканинг ривожланиш жараёни ўзига хос фарқли ва ўхшаш жиҳатларга эгаллиги билан характерланади. Риторика тарихий даврлардан то ҳанузгача ўзининг ўрганиш, ўргатиш, амалда қўллаш, фойдаланиш ва бу соҳада тадқиқот олиб бориш бўйича ўзига

хос ривожланиш босқичларига эга. Риторикага бўлган муносабат турли даврлардаги ижтимоий эҳтиёжларга мувофиқ турлича бўлган.

7. Риторикадан илк даврларда диний, сиёсий ва суд нутқларида фойдаланилган, даврлар ўтиши билан эса, бошқа нутқ турлари ҳам унинг ўрганиш объектига айланиб борган. Риториканинг тарихий ривожланиш босқичлари унинг жамият тараққиётига мувофиқ равишда ўзгариб боришини кўрсатади. Риторика тарихий категориядир, давр ўзгарса, у ҳам ўзгаради.

8. Риториканинг ўрганиш объектига кирувчи нутқ турлари тарихий даврларда турлича талқин қилинган ва маълум даражада чегараланган. Лекин, замонавий риторика барча нутқ турларини ўзининг ўрганиш объекти деб ҳисоблайди. Ҳаётнинг барча жабҳалари учун хос бўлган нутқ турлари риториканинг ўрганиш объектига киради. У барча соҳаларга тегишли монологик ва диалогик нутқларни ҳар бир тилнинг ўзига хос имкониятлари (грамматик қурилиши, фонетик, морфологик, синтактик хусусиятлари, луғат таркиби, новербал мулоқот шакл ва усуллари)га мувофиқ равишда назарий жиҳатдан тадқиқ этади.

9. Риторикада сўзловчининг мақсади (пафос), сўзловчи сўзлаётган сўзлар, ибора ва жумлалар (логос) мулоқот вазияти (этнос)га мос равишда ифода этилиши мулоқот натижасининг самарали бўлишини таъминлайди.

10. Диалогларнинг норасмий ва маълум бир фаолиятга ундовчи турида таъсирчанликнинг ортиши ўзига хос хусусиятларга эгаллиги билан характерланади. Сўзлашув услубида юзага келувчи норасмий вазиятлардаги диалогик нутқ аксарият ҳолларда спонтан равишда ифода этилади ва у адабий тил меъёрларига маълум бир даражада бўйсунмаслиги ҳам мумкин. Ушбу нутқ тури олдиндан ўйлаш имкониятига эга бўлмаслик ва мулоқот жараёнининг расмийликдан холи бўлиши, эмоционалликни ифода этишда хизмат қилувчи барча лисоний ва нолисоний воситалардан кенг фойдаланиш каби хусусиятларга эгаллиги билан характерланади.

II БОБ. ГЕНДЕР АСПЕКТДА ДИАЛОГИК РИТОРИКАГА ХОС ЖИХАТЛАР (ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИ МИСОЛИДА)

2.1. Аёллар нутқига хос хусусиятлар

Тилшуносликда гендер мавзуси бўйича тадқиқотлар кўпгина олимлар томонидан олиб борилганлиги диққатга сазовор (Р. Лакофф, В. Потапов, И.С Клецина, Д.У. Ашурова, С. Акбарова ва бошқалар).

Гендер бу – “эркакларга хос” ва “аёлларга хос” каби тушунчаларга мос келувчи хулқ-атвор моделлари ва характер хусусиятлари тўғрисидаги андозалаштирилган тасаввурлар”¹⁸⁹, деб талқин қилинади. Тилшуносликда “гендер” термини қуйидагича изоҳланади: “Тилнинг эркак ва аёлларга хос бўлган жиҳатларини улар яшаб турган жамиятнинг ижтимоий-маданий хусусиятлари билан боғлаб ўрганишдир”¹⁹⁰. Гендер фарқланишнинг асосий сабаблари борасидаги маълумотлар Р. Лакоффнинг тадқиқотида батафсил ёритиб берилади¹⁹¹. Ушбу йўналишда ўзбек тилида ҳам гендер мавзуси олимлар томонидан тадқиқ этилган¹⁹². Уларнинг фикрича, аёллар нутқида эркаклар нутқидан фарқли ўлароқ, нозиклик, нафосат, майинлик каби сифатлар мавжуд. Эркаклар нутқига хос хусусиятлар (масалан, кўпол ва кўрс гапириш, сўкиш, жаргон, лақаблар ишлатиш) нозик жинс вакиллари нутқида кам ҳолларда учрайди¹⁹³.

Риториканинг гендер хусусиятлари бўйича тадқиқот олиб борган олимларнинг эътироф этишларича, сиёсатчи аёллар нутқида *она, аёллар, бола, фарзанд, ғамхўрлик, соғлик* каби сўзлар тез-тез учраса-да, лекин

¹⁸⁹ Клецина И.С. Гендерная социализация. – Санкт Петербург: издательство РГПУ им. А.И. Герцена, 1998. – С. 19.

¹⁹⁰ Ашурова Д.У. Гендерный фактор в стилистике// Замонавий тилшунослик ва хорижий тиллар ўқитишнинг долзарб масалалари: Илмий-амалий анжуман материаллари. – Тошкент, ЎзДЖТУ, 2008. – С. 336.

¹⁹¹ Lakoff R. Language and Women's Place. – New York: Harper Colophon Books, 1975. – P. 6-64.

¹⁹² Гулямова З. Гендерная асимметрия антитезы в английском языке// Замонавий тилшунослик ва хорижий тиллар ўқитишнинг долзарб масалалари: Илмий-амалий анжуман материаллари. – Тошкент, ЎзДЖТУ, 2008. – С. 195.

¹⁹³ Бағшиева С.Д., Холбеков М.Н. Жёщины и мужчины говорят на разных языках // Замонавий тилшунослик ва хорижий тиллар ўқитишнинг долзарб масалалари: Илмий-амалий анжуман материаллари. – Тошкент, ЎзДЖТУ, 2008. – С. 409; Йўлдошева М. Муваффақият калити. Расмий муомала маданияти, яхши таассурот уйғотиш йўллари, раҳбарлик санъати. –Т.: Yangi asr avlodi, 2004. – Б. 30.

сиёсатчи эркаклар нутқида эса оила билан боғлиқ сўзларнинг камдан-кам учраши кузатилади¹⁹⁴. Аёллар ёлғон сўзлашга эркакларга нисбатан уста ҳисобланадилар, чунки улар ёшликдан юз ва мушаклар ифодасига эътиборлироқ бўлиб, кўзгуга эркакларга нисбатан кўпроқ мурожаат қиладилар. Шу сабабли суҳбатдошнинг кўзига тик қараб осонгина алдай оладилар¹⁹⁵.

Биз тилшуносликдаги “гендер” терминини – эркак ва аёлларга хос бўлган дунёқараш, маданият ва одобнинг уларнинг нутқи ва тилидаги акси хамда ифодасидир, деб талқин қиламиз.

Диалогик риторикада эркак хамда аёллар нутқи ўзига хос хусусиятларга эгалиги билан характерланади. Қуйида аввал диалогик риторикада икки халқ аёллари нутқида хос бўлган хусусиятларга оид маълумотларни келтириб ўтишни ўринли деб биламиз.

Шарқ ва Ғарб азал-азалдан таққосланади. Шарқ ва Ғарб аёли орасидаги ўхшашлик нимадан иборат? деган саволга Ҳ.Ю. Саломова: “Энг аввало, Она заминимизнинг ҳар бир нуқтасидаги аёл севимли ёр, мунис она, меҳрибон сингил, жонкуяр опа, бағри олов буви бўлиб қолаверади. Уларнинг ўхшашлиги шундаки, аёл деганда, энг аввало, Она тушунилади”¹⁹⁶, деб жавоб беради.

Умуман олганда, аёллар нутқи табиатан ҳис-ҳаяжонга мойиллиги билан характерланади. Инглиз ва ўзбек аёллари нутқида таъсирчанликнинг ортиши нафақат ҳис-ҳаяжонга, балки бир қатор бошқа омилларга ҳам боғлиқ. Қуйида инглизчабон **аёллар нутқида** хос мисолларни келтириб, уларни таҳлил қиламиз:

Geordie: “The minister wants me to enter the Games at Drumfechan.”

Jean: “Will you enter?” Geordie: “I don’t think so. I am not keen on Games.” Jean: “Why not? Competitions make more sense than just throwing by

¹⁹⁴ Джорджикиа М.В. Гендерный аспект современных публичных политических коммуникаций: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – Москва: РГУ дружба народов, 2013. – С. 16.

¹⁹⁵ Бекмирзаев Н. Нотиқ ва нутқ. – Т.: Наврўз, 2015. – Б. 38-39.

¹⁹⁶ Саломова Ҳ.Ю. Шарқ ва Ғарб аёли: Кеча ва бугун// Шарқ ва Ғарб аёли: Кеча ва бугун: Илмий-амалий анжуман материали. – Тошкент, ТДШИ, 2013. – Б. 131.

yourself.” Geordie: “I am not keen on it. Why should I compete with others? I don’t care how other folks do it.” Jean: **“Go on, Geordie. You do it. Please, Geordie!”** She came a little closer. **“Just for me, Geordie.”** Geordie: “How could I refuse?” He never did understand the way Jean thought, but he loved her. Jean: **“Will you be there, Geordie?”** she smiled then. It was the soft smile he remembered from the time dad died. The smile she had given him a few times since... He agreed¹⁹⁷.

Ушбу мисолда аёллар табиатига хос бўлган кулиш, жилмайиш каби паралингвистик воситалар (*she smiled; It was the soft smile* – у кулди; бу ёкимли табассум эди), ялиниш, илтимос маъносига эга тил бирликлари (*please, Geordie; just for me, Geordie* – илтимос, Жорди; фақат мен учун, Жорди) ҳамда такрорий жумлалар (*will you enter; will you be there, Geordie; please, Geordie* – борасанми; у ерда бўласанми, Жорди; илтимос, Жорди), сўроқ (*will you be there, Geordie?* – у ерда бўласанми, Жорди?) ва ҳис-ҳаяжон гаплар (*please, Geordie!* – илтимос, Жорди!) нутқ таъсирчанлигининг ортишида хизмат қилган. Қуйида ўз тингловчисини ўйинда ютишга ундаётган аёлнинг нутқини келтирамиз:

“Ay, I am nervous.” “You shouldn’t be Geordie. You will win. I know you will win.” “I don’t think so.” “You must win. You must beat that Weber. I shall wish it with all my heart... I want you to win, Geordie.” She raised her big blue eyes and looked sadly at him... She smiled. **“You are like the Highlanders.”**... She was so friendly and natural that Geordie felt less shy. She told him in a low voice about the other shot-putters. **“That is a Weber from Germany, he is very good, but he is not a nice man. And that is Van Roon, champion of Holland; but he is not quite big enough to win. They are all good, but you I think you are better. I think you will win.”** Geordie was pleased at that. After seeing the others he felt pretty confident too¹⁹⁸.

¹⁹⁷ Walker D. Geordie. – UK: Nelson, 1992. – P. 42.

¹⁹⁸ Ўша манба. – P. 69-76.

Мисолларда ҳис-ҳаяжоннинг ортиб бориши грация (*You must win. You must beat that Weber. I shall wish it with all my heart... I want you to win, Geordie* – Сен ғолиб бўлишинг шарт. Сен Вейберни ютишинг шарт. Мен буни чин юрагимдан истайман... Мен сенинг ғолиб бўлишингни истайман, Жорди) ва такрорлаш (*You will win; I know you will win* – сен ғолиб бўласан, мен биламан, сен ютасан) каби стилистик воситалар орқали намоён бўлмоқда. Сухбатдошни макташ ҳолати (*but I think you are better* – лекин сен улардан кучлироқсан, деб ўйлайман) кузатилади. Жумлалар мулойимлик билан талаффуз қилинмоқда (*She was so friendly and natural; she told him in a low voice* – у дўстона ва табиий гапирарди).

Қолаверса, эркалар аёллар томонидан маънавий жиҳатдан қўллаб-қувватловчи, маслаҳатга бой фикрларни эшитишлари кузатилди. Фикримизни қуйидаги мисол орқали изоҳлаймиз:

Mother: **“What will you wear, Geordie?”** Geordie: **“I don’t know, Mum. What should I wear?”** Mother: **“You could wear your dad’s Black Watch kilt. The kilt is the right thing for shot-putting.”** Geordie: **“But, Mum, I have never worn a kilt. And it is a soldier’s kilt.”** Mother: **“It was your dad’s. He wanted you to wear it.”** Geordie: **“Och, Mum! It will be too small.”** Mother: **“I can make it longer; now take off your trousers, laddie.”** Geordie tried to argue but mum had made up her mind. She put the kilt round him: **“It’s what your dad would have liked. Now take it off, I will sew it.”** So that was it Poor Geordie! He was like butter in women’s hands¹⁹⁹.

Мисолда сўзловчи эркалаш ва кичрайтириш сўзларини қўллаш (*laddie* – йигитча), маслаҳат бериш (*You could wear your dad’s Black Watch kilt. The kilt is right thing for shot-putting* – Сен даданг қолдирган ушбу кийимни кийишинг мумкин; у сенга энг тўғри ва мос келадиган кийим), дунёдан ўтиб кетган инсонларнинг хоҳиш-истакларини ёдга олиш (*It was your dad’s. He wanted you to wear it* – Бу дадангники эди. У килтни (Шотланд юбкаси)

¹⁹⁹Ўша манба. – Р. 44.

кийишингни роса истарди) орқали ҳам ўз суҳбатдошини нутқ мақсади томон чорлайди.

Инглиззабон аёллар жаҳл қилиш, инжиқлик қилиш орқали ҳам эркакларга ўз сўзларини ўтказишлари кузатилди. Масалан:

"Well," he said, taking offence at her manner, "you needn't get mad about it. I am just asking you." "I am not mad," she snapped. "I am merely asking you for a season ticket." "And I am telling you," he returned, fixing a clear, steady eye on her, "that it is no easy thing to get. I am not sure whether the manager will give it to me." "Well we can buy it then," she exclaimed sharply. "You talk easy. A season family ticket costs \$155 dollars." "I will not argue with you. I want the ticket and that is all there is to it." She had risen, and now walked angrily out of the room. "Well, you get it then," he said grimly in a modified tone of voice²⁰⁰.

Юқоридаги мисолда сўзловчи аёл эркак суҳбатдошига жаҳл қилиш орқали ўз сўзларини ўтказишга ҳаракат қилади (*"I am not mad," she snapped... "Well we can buy it then," she exclaimed sharply... "I will not argue with you. I want the ticket and that is all there is to it." She had risen, and now walked angrily out of the room*). Қуйидаги мисол ҳам шулар жумласидан:

"I guess. Don't you think you should go and live with your mother, Ruth?" asked Mrs. Pommeroy. "No." "There is nothing out here for you." "That is not true... I don't need to marry one of your sons to stay here with you, you know," Ruth said... "I wish you wouldn't tell me I should go. I get that enough from my mom and Landford Ellis. I belong to this island as much as anyone. Forget about my mother." "Oh, Ruth. Don't say that." "...I will stay with you; I will go where you go." "But I am not going anywhere," Mrs. Pommeroy said. "Fine. Me neither. It is decided. I am not budging... No more trips to Concord. No more bullshit about college." "You can't make a promise like that." "I can do whatever I want. I can make even bigger promises." "Lanford Ellis would kill you if he heard you talking like that." "The Hell with it. The hell with them. From now on, whatever Landford Ellis says to do, I do the opposite. Watch me world! Look out,

²⁰⁰ Dreiser Th. Sister Carrie. – Moscow: Higher School Publishing House, 1968. – P. 170.

baby!” “Listen to you!” “I am feeling pretty grand today. I can make big promises today.” “I guess so!”²⁰¹

Ушбу мисолда сўзловчининг (қиз бола) нутқида бир сўзлилиқ, қайсарлиқ каби хислатлар намоён бўлмоқда. Жумлаларда қатъий рад жавобини бериш (*I don't need to marry one of your sons; no more trips to Concord* – Мен сизнинг ҳеч қайси ўғлингизга турмушга чиқмайман; Конкордга ҳеч қандай саёҳат ҳам йўқ), салбий маънога эга сўзларни (*Hell with it. The hell with them* – ҳаммасига тупурдим) қўллаш кузатилмоқда.

Қуйида **ўзбек аёллари нутқида** таъсирчанликнинг ортишига оид мисолларни келтирамиз:

– *Сен бўлмасанг, бошимизга шундай кунлар тушмас эди!*

Фотима бунақа таъна-дашномларни кўп эшитди, ниҳоят, жон-жонидан ўтиб кетдию, **йиглаб деди**:

– *Аяжон, ҳамма айбни менга тўнкайверманг, ахир Зухрага менинг сўзим эмас, ўзингизнинг сўзингиз ҳам ўтмас эди-ку! ...Мен эсимни таниганимдан бери сизга қарашаман, рўзгор ишини буткул қўлимга олсаму сизни етти қават кўрпачага ўтқазиб қўйсам дейман! Наҳот, ота-онанинг иззатини, хизматини қилган киши малай бўлса! Ҳамма айб ўзингизда, яхши ўқисин, деб Зухрани жуда эркалатиб юборган эдингиз! Қизимнинг қўли қаваради, деб ўсмасини ҳам ўзингиз сиқиб берар эдингиз!*

*Кампир Фотиманинг сўзлариغا қарши лом-мим деёлмай қолди*²⁰².

Ушбу мисолда сўзловчининг хатти-ҳаракатларида йиғлаш кузатилади (*Фотима... йиглаб деди*). Нутқда ҳис-ҳаяжон юқори даражага кўтарилади. Бу эса нутқ таъсирчанликнинг янада кучайишига ва суҳбатдошни нутқ мақсади сари чорлашга имконият яратади.

Қуйида А. Қаҳҳорнинг “Ўғригина болам” ҳикоясидан ҳам парча келтирамиз:

²⁰¹ Gilbert E. Stern Men. – Boston, New York: Houghton Mifflin Company, 2000. – P. 178.

²⁰² <http://giyos.ucoz.org/forum/18-245-1>

– Вой ўлай, қутлуг уйдан қуруқ кетасанми, болам? Бир нима олиб кет. Тўхта, нима олиб кетсанг экан, ҳа, дарвоқе, ошхонада битта ярим пудлик қозон бор. Аллазамонлар уйимизда одамлар кўп эди, катта қозонда ош ичардик. Худонинг гашига тегдик шекилли, шундоқ катта, гуркираган хонадондан мана шу тўрттагина етим қолиб турибди. Эҳ-ҳа, булар қачон катта қозонни қайнатар эди-ю... Шунини олиб кета қол. Сотиб бир кунингга яратарсан, ўзригина болам.

– Йўқ, йўғ-э, буви, ёмон ният қилманг. Ҳа-ҳув дегунча бу кунлар ҳам унут бўлиб кетади. Яна катта оилалар жам бўлади. Ҳатто бу қозон ҳам кичиклик қилиб қолади. Ўша етимларнинг ўзига буюрсин. Тўйларида ўйнаб-кулиб хизмат қилайлик. Хайр энди, буви, мен кетаман, тоғ томон ҳам ёришиб қолди.

– Хайр, ўзригина болам, келиб тур.

– Хўп, она, хўп... ²⁰³

Ушбу мисолда кампир уйига тушган ўғрини ўзининг оқил ва донолиги билан вазиятдан тўғри хулоса чиқаришга, тўғри йўл тутишга, ширинсўзлик орқали яхшиликка чорламоқда. Ушбу нутқда аёллар табиатига хос бўлган уддабууролик, ўзбекона менталитет (ўзи муҳтож бўлса ҳам бошқаларга ёрдам бериш истаги) ўз аксини топган. Эркалашга оид сўз бирикма (*ўзригина болам*), *эҳ-ҳа, вой, ҳа* каби ҳис-ҳаяжонни ифода этувчи тил бирликлари жамланмаси нутқ таъсирчанлигининг ошишида хизмат қилган. Яна бир мисол:

– Мен хунук хабар билан келдим. Жамшид ўғлингизни... Мен... фақат хабар бергани келганман. Уйни кўриб чиқишим керак... Мана ордер. – Зоҳид шундай деб рухсатномани кўрсатди.

– Вой... адалари сезиб қолсалар...

– Бошқа илож йўқ, мени ҳам тушунинг.

– Ишонаман, қозонингиз керакмас. Фақат... сезиб қолсалар... Ёмон бўлади-да... Эртами-индин келсангиз-чи? Мен адаларини

²⁰³ <http://www.ziyounet.uz/ru/library/libid/101800>

касалхонага ётқизаманми, деб ўйловдим... Касалхонага ётқизмасам бўлмайди. Ўша ерда қарайман. Сиз хотиржам бўлинг, нарсаларига тегмайман. Тегсам, Худо урсин!

– Қасам ичманг. Касалхонага ётқизганингиздан кейин, хабар беринг.

Зоҳид хайрлашиб, изига қайтди... “Нимага бу аёлга ишона қолдим? Раҳмим келганиданми?”²⁰⁴”

Юқоридаги мисолда сўзловчи ўз суҳбатдошининг раҳмини келтириш, унга ялиниш, қасам ичиш (*Тегсам, Худо урсин!*) ва унинг кўнглини хотиржам қилиш орқали (*Сиз хотиржам бўлинг, нарсаларига тегмайман*) уйида тинтув ўтказмасликка кўндира олганлиги кузатилади.

Қолаверса, ўзбек аёллари нутқида суҳбатдош шаънига ижобий тилаклар билдириш, дуо ўқиш орқали уларни ундаш, ишонтириш тез-тез учраб турувчи лисоний ҳодиса ҳисобланади. Масалан:

– Бувимни кўрсам. Жон дада, жон хола, бувимни кўрсатинглар.

Ҳожи хола қўлини силтади.

– Э, жинни қиз экансан-у! Қўй-я!

– Бувимни соғиндим! Бувижонимни соғиндим... Бўлмаса холам келсин.

Худо хайрларингизни берсин, холамни олиб келинглар...

– Холанг келди нима-ю, бувинг келди нима! Ёш бола эмассан, тушун ахир!.. Иложини йўқ! – Ҳожи хола энди жеркиб ташлади:

– Йўқ, хола, сиз иложини тополмасангиз, мен иложини топишга ҳаракат қиламан. Хўп, қизим, бувингни ҳам, холангни ҳам олиб келаман. Бўлдимми? – деди Ашурмирзо²⁰⁵.

Ушбу мисолда сўзловчи суҳбатдошни маълум бир фаолиятга ундар экан, унга ижобий тилак билдиради (*Худо хайрларингизни берсин; умринг узоқ бўлгур*). Тингловчи шаънига дуо ўқиш ва ижобий тилаклар билдириш аксарият ҳолларда ёши улуғ онахонлар нутқида кузатилади. Ўзбек аёллари

²⁰⁴ Тохир М. Шайтанат. – Т.: Шарқ, 1997. 3-ж. – Б. 12.

²⁰⁵ Мирзакалон Исмоилий. Фарғона тонг отгунча. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1976. – Б. 254.

насиҳат қилиш орқали ҳам суҳбатдошни нутқ мақсади сари чорлайдилар.
Масалан:

– *Ҳой бола, менга қара, ота-онангни ҳам сенга боғлаб бериб қўйишмаган. Уларнинг ҳам орзу-ҳаваси бор. Бўлди-да энди, ўқишни битирдинг, ишинг ҳам, топиш-тутишинг ҳам ёмон эмас. Тўй қиламиз...*

– *Қизиқмисиз хола, қизларга уйланиб бўладими. Ҳаммаси ультрамаданий. Бу қизларнинг уйларида бирор иш қилишларига ақлим етмайди, – деди Жамшид.*

– *...Сен хўп десанг, ҳозироқ совчиликка борамиз... нима дейсан, Жамшид?*

– *Ўқиган бўлса ёмон қизмасдир, – деди Жамшид кулиб.*

– *Демак, розисизлар²⁰⁶...*

Ўзбек аёллари ўз нутқларида ривоят ва ҳадислардан олинган мисоллар келтириш орқали суҳбатдошга таъсир қиладилар. Масалан:

– *Алҳамду, дегинчи, – дерди онам.*

– *Алҳамду..., – дердим мен.*

– *Лиллаҳи...*

– *Лиллаҳи... бу нима дегани, – дердим, нима деяётганимни тушунмай.*

– *Бу ҳамма билиши керак бўлган калима. Пайгамбаримиз зорда ўтирганларида, фаришта Жаброил “Ўқи” деб буйруқ берган... Фаришта ҳар бир одамнинг елкасида бўлади. Ким уришса, сўкишса, сингилларини туртиб ўтурса чап елкасидаги фаришта, ким катталарни кўрганида “салом” берса, молга хашак солса, мактабдан “беш” олиб келса, ўнг елкасидаги фаришта ёзиб ўтиради. Ким яхши бола бўлса дордан ўтиб кетади... Қани энди “Алҳамду” дегин-чи!*

– *Алҳамду...²⁰⁷*

²⁰⁶ Ҳамидова М. Алданганни алдама. – Т.: О'zbekiston, 2008. – Б. 214-215.

²⁰⁷ Исмоил Муҳаммад. Баҳорнинг энг сўнгги лоласи. – Т.: О'zbekiston, 2006. – Б. 158.

Ушбу мисолда сўзловчи ўз нутқида ислом дини эътиқодига доир мисоллардан парча келтиради. У шу йўл билан суҳбатдошни яхшилик сари ундашга ҳаракат қилади. Қуйидаги мисол ҳам шулар жумласидан:

– *Шунақа, кичик ойижон, дардим ичимда. Чироқ ёқса, ёримайди.*

– *Ҳаммадан яширсангиз ҳам ўзимга айтавермайсизми? – дедилар ойим.*

– *Кошки... айтиб бўлса, кеннойижон.*

– *Мен кимман, келинпошиша? ...Кўнамиз-да Худонинг ёзуғига... Шукр қилинг. Ҳеч сиқилманг, Аллоҳнинг ваъдаси бор, мен шукр қилган бандам биланман, деган. Тўғрими?*

– *Раҳмат, кичикойи. Яхшиям сизлар борсиз.*

– *Ҳа, бу бошқа гап. Дард берган Аллоҳим шифосини бермасми? Судралиб юрувчи бир илонки, жароҳатига шифо топганда, биз тополмаймизми?*

– *Қандай?*

– *Далаю даштдан бир ўтни топиб бориб, ўшангга жароҳатини сурта-сурта, тузалиб кетган экан. Биз ўшанчалик ҳам эмасмизми? Бунинг ҳам давоси бордир, келинпошиша...*²⁰⁸

Юқоридаги мисолда суҳбатдошни диний мавзуга оид жумлалар, ривоятлардан олинган парчаларни келтириш орқали тинчланишга, шукр қилишга ундаш кузатилади. Қуйидаги мисолни ҳам таҳлил қиламиз:

– *Момо, тушимда қўрқдим...*

– *Ай болам-ей, нимадан қўрқдинг?*

– *Немислар отмоқчи бўлди мени...*

– *Воҳ-ей, моманг айлансин бўйларингдан! Қирон келсин илоё, ўша немисларга! Кеча анови дилбузардаги кинони кўриб, ўйлаб ётибсан-да. Энди ўша жўрангникига борма, болам. Ол, қани, қаймоқдан е!*²⁰⁹

²⁰⁸ Мансур Мурод. Жудолик диёри. – Т.: Шарқ, 2006. – Б. 128-129.

²⁰⁹ Ҳамро Абдунаби. Вақт дарёси. – Т.: O'zbekiston, 2009. – Б. 95.

Келтирилган мисолда кўрқиб кетган болани тинчланишга ундаш мақсадида момо ўз нутқида қарғишга доир жумлани ифодалайди (*Қирон келсин илоё, ўша немисларга!*). Қарғиш суҳбатдошга эмас, балки вазиятдаги душманга нисбатан ифодаланади ва бу ҳолат суҳбатдошга хуш ёқади, у тинчланади.

Ўзбек аёллари нутқида шариат ҳақидаги фикрларнинг ифодаси нутқий таъсирчанликнинг оритишига хизмат қилади. Масалан:

– *Ҳар қандай фатво ҳам Худо розилиги бўлаверибдими? – дедим тўсатдан.*

Ойим менга ёмон қарадилар.

– ***Болам, – дедилар лаблари учиб. – Сен шариатга тил теккизма. Ёшлик қиласан ҳали. Биз ўша билан тирикмиз, ўша билан Худонинг олдида бормоқчимиз.***

*Мен индай олмай қолдим*²¹⁰.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, диалогик риторикада инглиз ва ўзбек аёллари нутқи ўхшаш ҳамда фарқли жиҳатларга эгалиги билан характерланади. Умумийлик жиҳатлари шундаки, ҳар икки миллат аёллари вазиятни пойлаб, ҳис-ҳаяжонни юқори даражага кўтариб, айёрлик ва уддабуронлик каби ҳислатларни қўллаш, йиғлаш, жилмайиш каби нолисоний воситалардан ўринли фойдаланиш орқали суҳбатдошни нутқ мақсади сари чорлайдилар. Инглиз аёлларидан фарқли ўлароқ ўзбек аёллари дуо қилиш, насиҳат қилиш, диний соҳага оид лисоний воситалардан ўринли фойдаланадилар. Инглиззабон аёллар нутқида мақташ, қўллаб-қувватлаш маъносига эга лисоний воситалар кенг қўлланилади. Аксарият ҳолларда инглиз аёллари нутқида сўкишга доир, ўзбек аёллари нутқида эса қарғишга оид лисоний воситалар кузатилади.

²¹⁰Мансур Мурод. Жудолик диёри. – Т.: Шарқ, 2006. – Б. 58-59.

2.2. Эркаклар нутқиға хос хусусиятлар

Диалогик риторикада эркаклар нутқи тадқиқ этилаётган тилларда ўзига хос хусусиятга эгалиги билан характерланади. Қуйида аввал **инглиз эркаклари нутқиға** оид мисолларни кузатамиз:

*... In the night's darkness, I recalled my father's last words: "... it was not a mistake. You did the right thing. May God protect you. And promise me that you will never forget me..." His words were comforting me...*²¹¹

Юқоридаги мисолда отанинг сўнгги сўзларини фарзанд доим ёдга олиб юради. Отанинг васияти фарзанднинг руҳан тинчланишига мададкор бўлади. Инглиз тилида эркаклар васият қилиш орқали фарзандларини ижобий мақсадлар сари чорлайдилар. Яна бир мисол:

*"He walked away." "Wait!" Greg called. "What do you want?" the Double asked. "You must take back the clock. You must take it back to Mrs. Harris's shop. Where is it?" "It's here," he took out the clock. "You must take it back, people must not see you," Greg said. "Why?" **"The police know about it, Mrs. Harris saw you. She saw your face – my face. She has told the police, "Greg took it."** The Double put the clock in his pocket. "I will take it back," he said²¹².*

Ушбу мисолда нутқда аниқ фактлар келтириш орқали (*Mrs. Harris saw your face – my face; she told the police, "Greg took it"*) тингловчини маълум бир фаолиятга ундаш кузатилади. Қолаверса, такрорлаш стилистик воситаси (*You must take back the clock; You must take it back; Mrs. Harris saw you. She saw your face*) ҳам нутқ таъсирчанлигининг ошишида алоҳида аҳамият касб этади. Яна бир мисол:

"I have got two vests," said Geordie. "I will wear shorts just for practice. I will keep the kilt clean for the Games." "But look here, Geordie; no one else will be wearing a kilt." "Well, it was the last thing I promised mum. So I will be wearing it." "Are you really serious, Geordie? I don't think you will be allowed to wear it. Anyway, you'd look a bit funny, wouldn't you? I mean nobody wears a kilt

²¹¹ <https://books.google.com>

²¹² Scott J. Double Fear and Other Stories. – England: Longman, 1983. – P.14.

in America. Well I will ask the committee.” **“No kilt, no shot – putting. You can tell them.”** Rawlins had tried to persuade him again... ” **“I can’t help that. I didn’t want to come here. I was persuaded to come... My mind’s made up.”** “Well, in that case we will have to agree.” So Geordie was allowed to perform in Dad’s Black Watch kilt²¹³.

Келтирилган мисолда сўзловчининг ўз қатъиятлилиги (*my mind’s made up* – менинг қарорим қатъий; *no kilt no shot – putting, you can tell them* – юбка киймасам, ўйин ҳам бўлмайди, айтиб қўй уларга), ваъдасининг устидан чиқиши (*It was the last thing I promised mum* – бу менинг ойимларга берган энг охирги ваъдам) каби эркалар характериға хос бўлган хусусиятлар унинг нутқида ўз ифодасини топган. Нутқдаги мана шу жиҳатлар суҳбатдошни унинг шартларини қабул қилишга ундайди. Яна бир мисол келтирамиз:

“Geordie, you won’t fall in love with another lassie? ...” **“Why should I do that when I have my own Jean waiting for me?”** But two tears rolled down her cheeks. ...She had given herself into his hands; and it was a sweet thing to feel. He said: **“Listen Jean.**

Oh my love is like a red red rose

That is newly sprung in June:

O my love is like the melody

That is sweetly played in tune!”

That was a song of parting. That was a promise to be true²¹⁴.

I caught her in my arms. “Dear Agnes, this is the happiest moment in my life!” I said... “You have a secret,” I said quietly. “Tell me your secret, Agnes.”

She turned her face away. She was unhappy... “I must go! I will speak to you another time. Don’t speak to me now. Don’t! Don’t!” She turned her white face toward me and said in a broken voice: “You are mistaken! I have a secret – but it is not a new one. And it is not what you suppose! I cannot tell you my secret.” New thoughts and hopes ran through my mind, all the colours of my life

²¹³ Walker D. Geordie. – UK: Nelson, 1992. – P. 74.

²¹⁴ Ўша манба. – P. 63.

changed. ***“Dearest Agnes!” I cried. “I love you – I have always loved you.” I tried to tell her how I deeply loved her...*** Agnes laid her gentle hands on my shoulder and looked into my face. *“Don’t you know my secret?” she said softly. “I have loved you all my life.” We were so happy*²¹⁵.

Мисоллардан инглиззабон эркаклар аёл ва эркак муносабатларда романтик ҳиссиётларга берилиб кетишлари, ваъда беришлари (*I will do everything for you if you marry me!; that was a promise to be true* – агар сен менга турмушга чиксанг, ҳамма айтганларингни қиламан; бу менинг сенга содиқ бўлишим борасида ваъдам), жумлаларни узун тузишлари, шеърлар ўқишлари аниқланди. Улар севги-муҳаббат борасидаги ўз ҳиссиётларини очик-ойдин сўзлайдилар [3-илова].

Инглиззабон эркаклар иқтисодий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш ҳақидаги фикрларни баён этиш орқали ҳам суҳбатдошни маълум бир фаолиятга ундайдилар. Масалан:

“Why not get yourself a nice little jacket? You have got to have it. I will loan the money. You needn’t worry about taking it. You can get yourself a nice room by yourself. I will not hurt you.” She felt more than ever the helplessness of her case. “If I could only get something to do,” she said... “Maybe you can,” went on Drouet, “if you stay here. You can’t get if you go away. They won’t let you stay out there. Now why not let me get you a nice room? I won’t bother you – you needn’t be afraid.” “Do you think I could get something?” she asked. “Sure,” he said, reaching over and filling her cup with tea. “I will help you.” ...“Let’s go over and look at the jackets.” Together they went to the store²¹⁶.

Келтирилган мисолда *I will loan the money. You needn’t worry about taking it; Now why not let me get you a nice room?; I will help you* (Мен пул бериб тураман, сен пул ҳақида ўйлама; Нега менинг сен учун шинамгина уй олиб беришимга кўнмаяпсан? Мен сенга ёрдам бераман) каби жумлалар орқали сўзловчи суҳбатдошни ўз мақсадлари сари чорлай олди.

²¹⁵ Dickens Ch. David Copperfield. – United Kingdom: Nelson, 1992. – P. 93.

²¹⁶ Dreiser Th. Sister Carrie. – Moscow: Higher School Publishing House, 1968. – P. 96.

Инглиз эркаклари аёл ва эркак муносабатларида ялинчоқроқ бўлишлари ҳам кузатилди. Масалан:

“Won’t you come?” he said, begining over and with a more reverent feeling. “You know I can’t do without you – you know it – it can’t go this way – can it?” “I know,” said Carrie. “I would not argue with you if I could help it. Look at me, Carrie. Put yourself at my place. You don’t want to stay away from me, do you? Why not settle the whole thing, once and for all?” “I don’t know.” “Don’t know! Ah Carrie, what makes you say that? Don’t torment me. Be serious.” “I am,” she said. “You can’t be, dearest, and say that. Now when you know how I love you. Look at last night... Well, then you will come, won’t you come tonight?”... “Well,” she said. “I will try and get ready then.”²¹⁷

Мисолда аёлни ўзи билан кетишга кўндириш учун унга ялиниш орқали (*You know I can’t do without you know; how I love you; don’t torment me; be serious* – Сен биласан, сенсиз яшолмайман; сени шунчалик севаманки; мени қийнама; жиддийроқ бўл) таъсир қилмоқда. Яна бир мисолга диққат қаратамиз:

“I am not coward,” he said. “What do you mean by going with other men, anyway?”... “Well, I didn’t think you’d be running around with him when I was away.”... Carrie walked over the door. “Where are you going?” he asked. “Let me out.” “Be reasonable, Carrie, you have not any place to go,” he said... “You stay here now, I will go... Never mind about this quarrel now. You stay here until the month’s out, anyhow, and then you can tell better what you want to do... There is no use your packing up now. You can’t go anywhere...” Carrie lowered her handkerchief slightly and looked out of the window. “Will you do that?” Still no answer. “Aw! Come on, tell me, will you?.. Promise me you will do that. We will quit talking about it. It will be the best thing for you... will you?” “Well, we will see,” said Carrie²¹⁸.

²¹⁷ Dreiser Th. Sister Carrie. – Moscow: Higher School Publishing House, 1968. – P. 235.

²¹⁸ Ўша манба. – P. 261.

Мазкур мисолда ўзига хиёнат қилган турмуш ўртоғини уйда қолишга ундаётган инглизчабон эркакнинг нутқи келтирилган бўлиб, унда ялиниш маъноси кузатилади (*Be reasonable, Carrie, you have not any place to go... Aw! Come on, tell me, will you*). Зеро, ўзбек эркаклари нутқида бу каби вазиятларда аёлга нисбатан ялинчоқлик эмас, балки салбий маънога эга бўлган жумлалар (сўкиш, бақириш, кўрқитиш каби) қўлланган бўлар эди. Қуйида яна бир мисол келтирамиз:

*At Kinlochaline I got him on one side. "I am looking for somebody," I said, "Whose name is Alan Breck." And I offered him a shilling. He was angry. "This is an insult," he said. "It is not the way of a gentleman." I saw my mistake. He was poor but was proud like Alan. I showed him the button. "Well," he said. "If you are the lad with the silver button, I have orders. I will help you... But you ought never to offer your dirty money to a Highland gentleman."*²¹⁹

Маълумки, инглиз халқи азал-азалдан ўзларини тарбия кўрган, хушмуомала, олижаноб халқ деб билади. Келтирилган мисолда сўзловчи суҳбатдошга пора тариқасида пул таклиф қилиш инглиз жанобларига хос иш эмаслигини айтиш орқали уни уялтиради, унга таъсир қилади (*It is not the way of a gentleman; you ought never to offer your dirty money to a Highland gentleman* – Бу инглиз жанобларига хос иш эмас; сен бу харом пулларингни шотландиялик жанобга ҳеч қачон таклиф қилмаслигинг керак).

Юқоридаги таҳлиллардан маълум бўладики, инглиз эркакларига хос миллий хусусиятлар уларнинг нутқида, диалогик риторикада ҳам ўз аксини топади.

Қуйида эса ўзбек эркаклари нутқига оид нутқий парчаларни таҳлилга тортамыз:

- Йўқ, отажон! Нега ундай деяпсиз?
- Сиз мендан кўрқманг, ўғлим! Яна ўзингизни йўқотиб қўйманг, ўғлим... Укаларингизни тарбиясига эҳтиёт бўлинг, улар ҳали жуда ёш.

²¹⁹ Stevenson R.L. Kidnapped. – England: Longman, 1993. – P. 51.

Аҳил бўлинглар!.. Ҳеч қачон сохта шон-шухратга берилманг! Одамларга меҳрибон бўлинг! Аҳил бўлинг!

– Ота! Ота-а!!! Отажсо-о-н!!!²²⁰

Юқорида келтирилган мисолда сўзловчи васият қилиш орқали ўз фарзандларини тўғри йўлга, эзгуликка бошлайдилар. Бу эса нутқ таъсирчанлигининг ортишига хизмат қилади. Яна бир мисолга диққат қаратамиз:

– Бизни ташлаб кетманг, амаки, ёрдам беринг, – деди кўкрагини ушлаб ўтирган аскар заиф овозда.

– Гапингни қара, укам, сенларни ташлаб қайёққа кетаман. Тўхта, нима қилишни ўйлаб олай.

– Патрулнинг қўлига тушсак, ҳаммамиз кетамиз, – деди бояги зорли овоз.

– Йиглама, укам, ҳар қандай шароитда ҳам йиглама, сен эркаксан, эркакка ўхшаб гапир. Энди гап шу: қимирламай турунглари. Шерикларим билан маслаҳатлашиб келаман.

– Кечадан бери икки киши шундай деб кетди, – деди бошлаб келган йигит.

– Менга қара, укам, мен унақалардан эмасман. Дўппимни кўриб ишониб келдингми, энди шу ишончингда тур.

Жалил шундай деб тез-тез юрганича изига қайтди²²¹.

– Э-ҳей, полвон, бу кеча навбатчилик ўзларигами дейман-а?!

– Ҳовва... тинчгина тонг оттираммиз.

– Э, ундай бўлса, навбатчиликни менга сотинг, айтганингизни берай!

– Келинойимга пуф, сассиқ, бўлган кўринасиз-ов, бой бува!

– ...Келинг, дил кетди, қоровулликда бир галгина турай. Бадалига яримта ароқ.

²²⁰ Халил Жаббор. Довул. – Т.: Ўзбекистон, 2011. – Б. 282.

²²¹ Тохир Малик. Шайтанат. – Т.: Шарқ, 1996. 1-ж. – Б. 279.

– А?! Беҳазилми?!

– *Эркак киши битта гапиради.*

– ...*Майли, хўп, навбатчилик ширин кечсин*²²².

Юқорида келтирилган мисолларда сўзловчилар мардлик, кўркмаслик катъийлик, бир сўзлик каби эркаклар характериға хос бўлган хислатларни ўз нутқларида қайд этиш (*йиғлама, укам, ҳар қандай шароитда ҳам йиғлама, сен эркаксан, эркакка ўхшаб гапир; менга қара, укам, мен унақалардан эмасман, дўптимни кўриб ишониб келдингми, энди шу ишончингда тур; эркак киши битта гапиради*) орқали суҳбатдошларига таъсир қилмоқдалар.

Ўзбек эркаклари ваъда бериш орқали ҳам тингловчиларни маълум бир фаолиятга ундашлари кузатилди. Масалан:

Моҳира кийимларини алмаштириб сабрсизлик билан ота-онасининг ишдан қайтишини кута бошлади. Кечки овқат пайтида у ҳар доимги жойида эмас, дадасининг ёнида ўтирди. Дадаси билан кейинроқ гаплашмоқчи эди-ю, ичи гимираб кетаверди.

– *Дадажон, – деди қизча шивирлаб. – Овқатимни охиригача еб қўйсам, бир илтимосимни бажарасизми?*

– *Ҳа, албатта, қизим, – деди дадаси ўйлаб ҳам ўтирмай.*

– *Ваъда берасиз-а?*

– *Ваъда бераман, – деди Ақром ака.*

*Моҳира шоша-пиша овқат ейишга тутинди. У ҳар доимги одатига тескари овқатни бир қошиқ ҳам қолдирмасдан еди*²²³.

Ушбу мисолда ваъда бериш орқали (агар шу нозик ишларни бажо келтириб қайтсангиз, бизнинг энг ишонган одамимизга айланурсиз) ўз суҳбатдошини ишни амалга оширишга ундаш кузатилмоқда.

Эркакларнинг нутқларида атрофдаги кишиларнинг, кўни-кўшниларнинг, қариндош-уруғларнинг ҳам фикрларини эътиборга олиш лозимлиги борасидаги фикрлар тез-тез учрайди. Масалан:

²²² Ямин Қурбон. Қари қиз овға чиқди. – Т.: Ўзбекистон, 1993. – Б. 84.

²²³ <http://www.farzand.uz/fidoyi-qizaloq-k/>

– Киравер, Умид ! – деди Хайрулло.

Барваста йигит кирди ва изтироб билан унга тикилди. Айтадиган гапи оғирлигидан, ичидагини сиртига чиқаролмади. Хайрулло унга далда берди:

– Ука, сал қовоғингни очиб юр, **кўрганлар нима дейди?** Боя шунча гаплашдик, ҳозиргина профессор билан ҳам маслаҳатлашиб чиқдим. Ҳозир яна хотинингнинг олдига кирамиз. Сен ишингга боравер, тирикчиликдан қолма, бу ёғи яхши бўлади!

*Йигит миқ этмай чиқиб кетди*²²⁴.

Ушбу келтирилган парчада сўзловчи суҳбатдошни тинчлантириш мақсадида *кўрганлар нима дейди* жумласини нутқда ифода этади.

Инглиззабон эркалар каби ўзбек эркаларининг нутқида иқтисодий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш борасидаги фикрларнинг учраб туриши ва шу йўл билан улар тингловчини ўз мақсади сари чорлашлари кузатилди. Масалан:

– Агар дакан хўрозингни тепиб ё чўқиб ўлдирса, чақасини икки барабар қилиб бераман. Мабодо, хўрозинг даканни қочирса-чи, хўп, дакан сеники!

Бола мингбошининг гапигагина эмас, хўрози даканни қочиришига ишонмай калласини ликиллатди.

Мадумар энди болани пул билан қизиқтирмоқчи бўлди.

– **Гапимга ишонмаяпсан-а? Хўп, ярим сўлкавой бераман. Бўлдимми?**

– О, алдайсиз, – деди у тисарилиб.

– **Қоравой, ярим сўлкавой опке!.. – Мана шу ерда туради, ютсанг ҳам, ютқазсанг ҳам шу пул сеники...**

*Бола рози бўлди*²²⁵.

Ўзбек эркалари нутқида панд-насиҳат қилиш, шариат ва диний соҳа борасидаги фикрлар тез-тез учрайди. Масалан:

– *Нон қотиб қолади-ку.*

²²⁴ <http://muloqot.uz/blogs/125413/121344/9-do-stmi-yo-do-htir>

²²⁵ Мирзакалон Исмоилий. Фарғона тонг отгунча. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1976. – Б. 63.

– *Қотмайди. У дастурхоннинг беағи, – Бердиқул бобо сўзида қаттиқ турди... – Болаларим, ҳушёр бўлинглар, бир-бирларингга гап қайтарманглар. Ҳамжиҳат бўлиб ўтказинглар тўйни. Бегона жойда уялиб қолмайлик. Биттангам бирон пиёла ичманглар. Нотаниш одамларнинг орасида шармандамиз чиқмасин...*

*Қишлоқ аҳли Бердиқул бобонинг гапини икки қилмайди*²²⁶.

– *Савоб ҳам керак-ку, – дедилар Усмон тоғам. – Энди манави жиянимизнинг бошини иккита қилиб қўйсак Аллоҳ ҳам биздан рози бўларди... Нима дейсиз?*

– *Лозим-лозим. Шариатда никоҳ нимага буюрилган? Вақт-бемаҳал маза-бемаза йўллардан тийилишга буюрилган, – дедилар Норхўжа почча.*

– *Бордир, ахир, уруғимизда биронта ўзига моси? – дедилар Усмон тоғам. Аяга кўз қирларини ташлаб қўйиб ва ҳам юмишқ жилмайганча.*

*...Юрагим шиз этди, оғзимдаги оғзимда, бўғзимдаги бўғзимда қолди*²²⁷.

– *Тақдирнинг ёзмиши бу, онаси, Худонинг хоҳлаши, – дея оларди у.*

– *Кейин мен кетдим, адаси, у киши менга жавоб бердилар..., – деб йиғлаб тушунтирарди у.*

– *Сенда айб йўқ, онаси, Аллоҳнинг синовлари бу, шукр қил. Пайгамбар алайҳиссалом юртларида кўриштирди, топиштирди, ризқ-рўз берди, шукронасини қил.*

– *Алҳамдулиллоҳ, Алҳамдулиллоҳ, бу кунларга кимлар етди, кимлар етмади. Мен шукр этмай, ким шукр этсин*²²⁸.

Юқоридаги мисолларда савоб, шариат, Худо, Аллоҳ каби диний соҳага оид сўзлар, панд-насихат қилишга доир лисоний воситаларнинг нутқда қўлланилиши нутқ таъсирчанлигининг ортишига хизмат қилган.

Ўзбек эркаклари суҳбатдош шаънига ижобий тилаклар билдириш, дуо қилиш ва фотиҳалар ўқиш орқали уни маълум бир фаолиятга ундайдилар. Масалан:

²²⁶ Ҳазратқулов М. Дийдор. – Т.: Sharq, 2010. – Б. 122-124.

²²⁷ Мансур Мурод. Жудолик диёри. – Т.: Шарқ, 2006. – Б. 48-49.

²²⁸ Ўша манба. – Б. 205.

– Йўқ, – деди у жилмайиб, – уйни ўша одамга беринг. Рости, унинг аҳволи меникидан баттар. Иккита келини бир-бири билан чиқишмайди...

– Сиз қизиқ одам экансиз-ку?

– **Умрингиздан барака топинг**, мен сизнинг олдингизга кирмадим, сиз мени эшитмадингиз, гап тамом, вассалом, – деди.

...Мен бундай пайтларда бир умр атрофимда шунақа одамлар билан ишлаганимдан фахрланиб кетаман²²⁹.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, диалогик риторикада инглиз ва ўзбек эркаклари нутқи ўхшаш ва фарқли жихатларга эгаллиги билан характерланади. Бунда ҳар икки халқ эркаклари иқтисодий жихатдан қўллаб-қувватлашга оид жумлалардан ўринли фойдаланиш, нукда аниқ фактлар келтириш, васият қилиш, фикрни айёрликсиз тўғридан-тўғри баён қилиш орқали суҳбатдошларни нутқ мадқсади сари чорлайдилар. Ўзбек эркакларидан фарқли равишда инглиз эркаклари аёл ва эркак муносабатларида шеър ва қўшиқлар айтиш, ялиниш орқали, ўзбек эркаклари эса эркаklar характерига хос бўлган мардлик, жасурлик каби хислатларни суҳбатдошга эслатиб ўтиш орқали нутқий таъсирчанликка эришадилар. Қолаверса, диний мавзуларда сўзлаш, дуо ва насихат қилиш, эл-юртнинг фикрини эслатиб ўтиш аксарият ҳолларда ўзбек эркаклари нутқида кузатилади.

Диалогик риторикада бу каби лисоний фарқланиш ҳолатининг мавжудлиги ҳар икки халқнинг нутқ одоби ва маданияти, тарбиявий масалаларга турлича ёндашиши, ўзларига хос бўлган миллий характернинг уларнинг тилларига бўлган таъсирида деб изоҳланади.

²²⁹ Шоғуломов И. Дилда боримни айтаман. – Т.: Маънавият, 2003. – Б. 69–70.

Иккинчи боб бўйича хулосалар

Диалогик риториканинг гендер хусусиятлари бўйича олиб борилган таҳлиллар натижасига кўра қуйидаги хулосалар баён этилади:

1. Инглиз ва ўзбек тилларида диалогик риторика ўзига хос гендер хусусиятларга эга бўлиб, бунда тиллар ўхшаш ҳамда фарқли жихатларга эгаллиги билан характерланади.

2. Ҳар икки миллат аёллари ўз табиатига хос бўлган уддабуронлик, айёрлик қилиш орқали фикрларини ифода этадилар. Тингловчини ундаш ва ишонтиришда улар кулиш, жилмайиш, йиғлаш каби новербал воситалардан ўринли фойдаланадилар, нутқларида ялиниш, илтимос маъносига эга жумлаларни кенг қўллайдилар. Уларнинг нутқларида такрорий жумлалар, сўроқ ҳамда ҳис-ҳаяжон гаплар, стилистик воситалар кенг ифода этилади. Қолаверса, ҳар икки халқ аёллари жумлаларни меҳр ва муҳаббат билан, секин-асталик билан ифода этишлари натижасида нутқ таъсирчанлиги ортади.

3. Инглиз аёллари тингловчи шаънига макташ, эркалаш, ҳурмат, илтимос маъносига эга жумлалардан фойдаланадилар. Бу лисоний ҳодиса ўзбек аёллари нутқида ҳам учрайди. Аксарият ҳолларда ўзбек аёллари тингловчи шаънига ижобий тилаклар билдириш, дуо ва панд-насихат қилиш, ҳадислардан олинган мисолларни келтириш, диний мавзуларда сўзлаш орқали ҳам суҳбатдошни маълум бир фаолиятга ундайдилар.

4. Инглиз аёллари нутқида салбий маънога эга бўлган тил бирликлари (сўкишга оид), ўзбек аёллари нутқида эса қарғиш маъносига доир лисоний воситалар ҳам учрайди.

5. Тадқиқ этилаётган тилларда эркаklar нутқида қатъиятлилиқ, ўзига ишонч, ростгўилиқ, ваъдасининг устидан чиқиш каби эркаklar характериға хос бўлган хусусиятларни қайд этиб ўтиш орқали нутқий таъсирчанлиқ ортади. Улар васият қилишға оид жумлалардан ўринли фойдаланадилар. Ҳар икки халқ эркаklари суҳбатдошни ростгўилиқ билан сўзлаш, ўз нутқларида аниқ фактлар келтириш орқали ишонтирадилар.

6. Инглиз эркаклари эркак ва аёл муносабатларида романтик ҳиссиётларга берилиб кетадилар, қўшиқлар айтиш, шеърлар ўқиш орқали нутқий таъсирчанликка эришадилар. Ушбу муносабатларда ялиниш маъносига эга жумлалардан фойдаланадилар. Улар ўз севгиларининг чин эканлигига аёлларни ишонтиришда луғат бойликларидан кенг фойдаланадилар. Ўзбек эркаклари эса севги борасида очик-ойдин сўзламайдилар. Ўзбек эркаклари нутқида ўзига бўлган ишонч, мардлик, бир сўзлилиқ каби ўзбек эркаклари характерини ифода этувчи лисоний воситалардан ўринли фойдаланадилар. Қолаверса, ўзбек эркаклари атрофдаги кишилар, қўни-қўшнилар, эл-юрт қизиқиши ва эҳтиёжларини ҳам ўйлаб иш тутиш лозимлиги борасида сўз юритадилар. Бунда *бошқалар нима дейди, эшитган қулоққа уят-ку* каби жумлалар орқали нутқ таъсирчанлиги ортади. Ўзбек эркакларининг нутқида суҳбатдош шаънига ижобий тилаклар билдириш, дуо ва панд-насихат қилиш ҳамда диний мавзулар, шариат борасидаги жумлалар кенг қўлланади.

III. БОБ. ДИАЛОГИК РИТОРИКАНИНГ ЛИНГВОМАДАНИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ

3.1. Диалогик риториканинг миллийлик жиҳатлари

Лисоний бирликларни турли хил тилларда қиёслаш орқали уларнинг концептуал-семантик моҳиятини, гендер, паралингвистик ва лингвокультурологик хусусиятларини кўрсатиб бериш мумкин. Тилшуносликдаги “лингвокультурология” термини ҳозирги кунда “лингвомаданият” номи билан ҳам атаб келинмоқда. А.А. Абдуазизовнинг таъкидлашича, бу фан фақат маданиятни эмас, балки турли миллий урф-одатлар, диний ҳодисалар, миллий концептлар, дунёни тил орқали онгли ҳис қилиш воситаларини ҳам ўрганади²³⁰. Лингвокультурологиянинг предмети тилда акс этган архетиплар, урф-одатлар, эътиқодлар, анъаналар, сўз ва иборалар ҳисобланади. Мазкур соҳа бўйича кўплаб тадқиқот ишлари амалга оширилган бўлса-да, лекин инглиз ва ўзбек тилларида диалогик риториканинг миллий-маданий хусусиятлари муаммоси шу кунгача қиёсий тадқиқ этилмаганлигини кузатиш мумкин.

Ў.Қ. Юсуповнинг таъкидлашича, дунёда семантик жиҳатдан бир-бирига тўла мос келувчи тилларнинг ўзи йўқ. Лекин қисман бўлса ҳам, семантик жиҳатдан мос келувчи тиллар мавжуд. Тиллар семантикасининг айрим жиҳатлари бир-бирига ўхшамаслиги – турли халқларнинг маданияти, урф-одатлари, илмий-техникавий жараёни, яшаш шароитлари турлича эканлиги билан изоҳланади. Уларнинг ўхшаш жиҳатлари мавжудлиги эса мазкур тилларни таржима қилиш ҳамда қиёслаб ўрганишга имкон беради. Шу ўхшашликлар мавжуд бўлмаганида тилларни ўрганиш масаласи оғир кечар эди. Кўринадики, икки тил эгалари билан мулоқот қилиш чораси ҳам бўлмас эди²³¹.

²³⁰ Абдуазизов А. Тилшунослик назариясига кириш. – Т.: Шарқ, 2010. – Б. 144.

²³¹ Юсупов У.К. Теоретические основы сопоставительной лингвистики. – Т.: ФАН, АН РУз, 2007. – С. 19-20.

Ҳар бир тил у тегишли бўлган миллатнинг маданиятини акс эттиради. “Маданият” тушунчаси ўз ичига иш фаолиятининг йўллари ва услублари, анъаналар, урф-одатлар, маросимлар, мулоқот хусусиятлари, дунёқараш, дунёни англаш каби хусусиятларни мужассам этади.

Тадқиқ этилаётган тилларда сўзлашувчи халқларнинг ҳам ўзига хос бўлган миллий-маданий хусусиятлари мавжуд. Бунда инглиз халқи азалдан ўзини *ақлли, авлод-аждодларининг келиб чиқиши тоза, аристократ, олижаноб* инсонларнинг авлоди деб ҳисоблаб келган²³². Айрим манбаларда келтирилишича, инглизлар тўғридан-тўғри гапириш ёки инкор этишдан қочиб, фикрни мулойимлик орқали ифода этишга уста халқдир. Улар тўқнашувлардан моҳирона равишда қочиб, эҳтиёткорликни хуш кўрувчи, босиқ ва оғир фазилят эгасидирлар. Улар баҳс, яъни тортишув пайтида ўзларини тутишга уста²³³. Инглизларга хос хусусиятлар уларнинг ўз даврида машҳур бўлган тарихий шахсларига бориб тақалар экан. Д. Росснинг китобида ёзилишича, инглизларга хос *огир-босиқлик* хусусияти жаноб Франсиз Дрейкдан, *хушмуомалалик* жаноб Уолтер Релейдан, *жўшқинлик* жаноб Ричард Гренвилледан, *жасурлик ва мардлик* эса жаноб Филипп Сиднейдан мерос бўлиб қолган. Юқоридаги барча жиҳатлар спортчи ёки олим бўладими ҳар бир инглиз миллатига мансуб кишида мужассам бўлиши талаб қилинади. Шу сабаб инглизлар мазкур ақидага доим риоя қилишга ҳаракат қиладилар²³⁴.

Ўзбек халқи эса ўзини соддадиллик, меҳмондўстлик, меҳнаткашлик, дуогўйлик, меҳрибонлик, мўминтойлик, довюраклик, ширинсуханлик каби фазилятлар эгаси деб ҳисоблайди²³⁵. Улар қўни-қўшничилик, қариндош-уруғчилик, одоб-ахлоқлилик каби тушунчаларни жуда қадрлайдилар. Ўзбек халқи учун туғилган макон ва она юртга эҳтиром, авлодлар хотирасига

²³² Самигова Х.Б. Инглиз ва ўзбек тилларида эркалаш функционал-семантик майдони. Филол. фан. номз. ...дис. – Тошкент: ЎзДЖТУ, 2010. – Б. 123.

²³³ Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Риторика для юристов. – Ростов – на Дону: Феникс, 2006. – С. 444.

²³⁴ Ross D. England. History of a Nation. – Санкт-Петербург: Капо, 2006. – Р. 100.

²³⁵ Самигова Х.Б. Инглиз ва ўзбек тилларида эркалаш функционал-семантик майдони. Филол. фан. номз. ...дис. – Тошкент: ЎзДЖТУ, 2010. – Б. 123.

садоқат, катталарга ҳурмат, муомалада мулозамат, ҳаё ва андиша каби кадриятлар устувор ҳисобланади²³⁶. Бу каби халқнинг миллий характериға тегишли хусусиятлар мазкур халқларнинг тилларида, диалогик риторикада ҳам намоён бўлади.

Риторика лингвокультурологик ҳодисадир, чунки унда нафақат лингвокультурологик лисоний омиллар мавжуд, балки у орқали миллий-маданий хусусиятларни ҳам ифодалаш мумкин. Бу эса диалогик риторикани лингвокультурологик аспектда қарашимизни тақозо этади. Инглиз ва ўзбек тилларида диалогик риториканинг ўзига хос бўлган умумийлик ва миллийлик хусусиятлари мавжуд бўлиб, улар ушбу тил эгаларининг маданий ҳаётини ўзида акс эттириб туради. Қуйида инглиз ва ўзбек тилларида диалогик риториканинг миллий-маданий хусусиятлари муаммоси тадқиқ этилиб, унинг ўхшаш ва фарқли жиҳатлари ёритиб берилади.

Диний соҳага оид тил бирликлари орқали таъсир ўтказиш. Олимлар нутқ мақсадини амалга оширишда дин нуқтаи назардан ёндашиш ижобий натижалар беради, деб таъкидлайдилар. Уларнинг фикрича, дин инсонларни инсофга чақириб, Худо номидан иш кўради. Одамлар қадимдан кўзга кўринмайдиган нарсаларга (Худо, дуо, қарғиш, келажак кабилар) ишониб яшаганлар. Улар суҳбатдошга тез таъсир қилувчи нозик қирралар ҳисобланади²³⁷. Ғарбда инсонларни яхши хулқли бўлиб шаклланишида Худога, Исо Масихга ишонишларида энг кучли қурооллардан бири бу “Библия” орқали таъсир қилиш бўлса²³⁸, Шарқда дин, шу жумладан, ислом дини кўпинча инсонларнинг ҳис-туйғуларига “психологик таъсир” ўтказишда кенг фойдаланиладиган омиллардан ҳисобланади. Мазкур ҳолат диалогик риторикада ҳам ўз ифодасини топади. Масалан:

²³⁶ Тешабоева Д.М. Оммавий ахборот воситалари тилининг нутқ маданияти аспектида тадқиқи (ЎЗР ОАВ мисолида): Филол. фан. док. ...дис. автореф. – Тошкент: ЎзДЖТУ, 2012. – Б.16.

²³⁷ Поль Л. Сопер. Основы искусства речи. – Ростов – на – Дону, Феникс, 1995. – С. 52; Шукрулло. Қасосли дунё. – Т.: Ўзбекистон. – Б.19-20.

²³⁸ <http://www.creationtips.com/influence.html>

*“How much are you going to get?” asked Miss Osborne... “I did not ask him,” said Carrie. “Well, find out. **Goodness**, you will never get anything if you don’t ask. Tell them you must have forty dollars, anyhow.” “Oh, no,” said Carrie.*

“Certainly!” exclaimed Lola. “Ask them, anyway.” Carrie succumbed to this prompting, waiting, however, until the manager gave her notice of what clothing she must have to fit the part. “How much do I get?” she inquired²³⁹.

Ушбу мисолда сўзловчи суҳбатдошни нутқ мақсади сари чорлар экан, у ўз нуткида *goodness* (Худойим-эй) сўзини қўллайди. Ушбу сўз орқали нутқ таъсирчанлиги янада ортади. Яна бир мисол:

*“Go at once... and now I must give you some advice.” His face was serious. He sat down under a tree. “**Never forget your prayers,**” he began. “**Read your Bible every day. Behave well, David. Don’t make us ashamed of you. You are the son of a gentleman, but you have always lived in the country. Be wise. Respect the Liard, and obey him.**” “I’ll try, sir,” I said. “That is a good answer,” Mr. Campbell said²⁴⁰.*

Келтирилган мисолда сўзловчи суҳбатдошни Библия китобини доим ўқиб туришга, Худога доим сиғиниб туришга ундамоқда (*never forget your prayers; read your Bible every day*). Яна бир мисол келтирамыз:

*“Now Colin Campbell is coming to Appin to drive them out of their homes. One day I will hunt him down and shoot him!” “Alan,” I said, “**this is not very wise. You are wasting your breath. All these angry words do harm to the Red Fox. And you ought to leave his punishment to God... And if you kill him, another man will take his place.**” “Ah,” he said, “I can see that a Campbell was your teacher... You are a good man in a fight,” Alan said. His voice was kind, but angry, too. I said no more about the Red Fox²⁴¹.*

Ушбу мисолда сўзловчи ўз душманини отишни истаётган суҳбатдошни *you ought to leave his punishment to God* (уни Худога сол, Худо унинг

²³⁹ Dreiser Th. Sister Carrie. – Moscow: Higher School Publishing House, 1968. – P. 474.

²⁴⁰ Stevenson R.L. Kidnapped. – England: Longman, 1993. – P. 2.

²⁴¹ Ўша манба. – P. 43.

жазосини берсин) дейиш орқали ушбу мақсадидан қайтаришга ҳаракат қилади.

Инглиз тилида *for God's sake, for Lord's sake* (Худо ҳаққи) каби бирикмаларни нутқда қўллаш орқали ҳам суҳбатдошни ундаш, ишонтириш кузатилади. Масалан:

*"I wonder," Catherine said. "Mary's suggestion for an epitaph is very lovely, but I wonder whether people will quite understand it." "Let it go, Catherine, for God's sake let it go!" Joe was saying in a low voice; but now she nodded and become quiet*²⁴².

*"For Lords's sake, Lillie," said Daddy. "Come out deeper." "Isn't this deep enough?" "You can't learn to swim if you are hard around. Don't be scared, now. Come on." Dad towed her out until the water was just above her waist*²⁴³.

Қуйида яна бир мисолни кузатамиз:

*"All right. Just you be polite, you hear me?.. Will you be polite with them, at least?" He nodded at my questions. "Maybe they will see you had good intentions. Maybe they will take some time to think it over. **Maybe there will be a miracle from heaven.** You have to act real nice." "Don't you think they will know that, being I am your brother?" he asked me*²⁴⁴.

Келтирилган мисолда акаси ўз укасини бегона оила вакиллари орасида ўзини мулойим тутишга ундар экан, унинг нутқида диний соҳага оид жумлани кузатишимиз мумкин (*maybe there will be a miracle from heaven* – балки жаннатдан (осмонлардан) бир мўъжиза рўй берармиди).

Инглиз тилидаги диалогик риторикада Исо Пайғамбар (Jesus Christ) номини қайд этиш кузатилади:

"I want you to apologize." "For what?" "For what you did to his wife." "I am telling you, it is not what you think... I didn't do anything." "Jesus Christ, just

²⁴² Agee J. A Death in the Family. – New York: Vantage Books, 1985. – P. 160.

²⁴³ Carey E.G. Cheaper be the Dozen. – USA: Perennial, 2002. – P. 105.

²⁴⁴ Brooke P. Jake's Orphan. – New York: Dorling Kindersley Publishing, 2000. – P. 137.

apologize.” “*I did not.*” “*You did. Please apologize. It makes me feel better.*” “*All right, I am sorry for what I did to your wife.*”²⁴⁵”

Лекин Ж. Комфортнинг “Effective Socializing” деб номланган китобида ёзилишича, Буюк Британияда муомаланинг норасмий услубини хуш кўрадилар. Мазкур мамлакат кишилари динга доир мавзуларда суҳбатлашишдан қочадилар. Британия дунёвий қарашларни қўллаб-қувватловчи кишилар мамлакати бўлганлиги ва диннинг аҳамияти нисбатан камроқ эканлиги ушбу лисоний ҳодисанинг асосий сабаби бўлиши мумкин, деган фикрлар ҳам келтирилади²⁴⁶. Диний соҳага оид тил воситалари, асосан, диншунослар, руҳонийларнинг нутқида учрайди.

Ўзбек тилида *Аллоҳ* сўзи ва унинг синонимлари иштирок этган бирикма ҳамда гапларни нутқда қўллаш, *жаннатдан жой эгаллаш учун бу дунёда қилинадиган савоб ишлар, дўзах азобидан қутулиш* борасидаги фикрлар инсонларни маълум бир фаолиятга ундаш ва ишонтиришда ифода этилиши аниқланди. Сўзловчи ўз нутқида *савоб бўлади, гуноҳдан қўрқиш керак, Аллоҳдан қўрқиш керак, нариги дунёни, охиратни ўйлаш керак, фаришталар келади, шайтонлар қочади, Қуръонда шундай дейилган, дўзахда ёнади, бу суннат* каби фикрларни тез-тез қўллайди. Мазкур лисоний воситалар суҳбатдошнинг ўз фикрини кескин сўзловчи томон ўзгартиришига сабаб бўлади. Масалан:

Тургун ака: “Тўрага берадига қизим йўқ” деб туриб олди. Лекин тўра бўш келмади... Тўра уни ўз даргоҳига чақиртирди. Калавасини йўқотиб қўйган художўй отани энди мунофиқ муридлар ўртага олишди, уни дўзах азоби билан қўрқитиб: “Бу фоний дунёдаги йўқсуллик азобини шунча тортяпсан, энди боқий дунё роҳатидан маҳрум бўлма. У дунё-бу дунёлигингни ҳаром қилма. Кофир қавлида кетмай, дўзах ўтида ёнмай десанг, тўрамнинг сазаларини қайтарма. Тўрамки ожизангни никоҳларига сўрабдилар, бу шавқи қудсияни уларнинг кўнгилларига оллоҳу

²⁴⁵ Byers M. The Coast of Good Intentions. – New York: Houghton Mifflin Company, 1998. – P. 68.

²⁴⁶ Comfort J. Effective Socializing. – Oxford: Oxford University Press, 1997. – P. 10-17.

таолонинг ўзи жо қилган. Йўқ десанг, аллоҳдан юз ўзирган, кофир қавмини ихтиёр қилган бўлурсан”, дейишди.

Турғун ака шундан кейин ҳам раъй бермади. У қарорида маҳкам туриб олди...

”Қизингни тўрамга назира қил. Бунинг савоби улугки, етти пуштинг гуноҳларидан форуғ бўлиб, тўғри жаннатга киргай”, дейишди... охири авом отанинг бошини айлантириб, муштипар Тўфани назира қилиб олиб кетишди²⁴⁷.

Зелихон жавоб кутиб, Исмоилбекка тикилди. Исмоилбек биров ўйга толди-да, чуқур хўрсинди. Сўнг:

– ...Валлоҳи аълам, Тангрим жонингни қайтариб берибди. Бунинг маъноси шуки, энди саёқ юришингни ташла. Қалбингни зангдан тозала.

– Қалб занги? Роса гапни ҳам топиб гапирасиз, тоға. Ҳозир намоз ўқиётганингизда нима учундир менинг ҳам ўқигим келди...

– Ҳа-а... – Исмоилбек қўлини унинг елкасига қўйди. – Дилингдаги кулфни Тангрининг ўзи очибди, валлоҳи аълам. Бу – яхшилик аломати. Иймон келтир, биласанми?

Исмоилбек калимани айтди, у қайтарди:

– Ла илаҳа иллаллоҳ²⁴⁸.

Юқорида келтирилган мисолларда сўзловчилар суҳбатдошни нутқ мақсади сари ундашда диний соҳаларга оид лисоний воситаларни нутқда қўллаб, шу йўл билан уларни маълум бир фаолиятни бажаришга ундайдилар.

Диний соҳага оид тил бирликлари орқали таъсир ўтказиш ҳар икки тилда кузатилса-да, икки халқнинг турли динга эътиқод қилиши диалогик риторикада тилларнинг фарқланишга оид жиҳатларининг шаклланишига сабаб бўлади.

Тингловчи шаънига дуо қилиш орқали таъсир ўтказиш. Маълумки, дуо ўқиш дейилганда нафақат илтижо, даъват қилиш, балки умуман кишилар

²⁴⁷ Мирзакалон Исмоилий. Фарғона тонг отгунча. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1976. – Б. 8.

²⁴⁸ Тохир Малик. Шайтанат. – Т.: Шарқ, 1996. Ж. 1. – Б. 55.

бир-бирларига тилайдиган яхшиликлар, яхши ниятлар ҳам тушунилади²⁴⁹. Диалогик риторикада суҳбатдош шаънига дуолар ўқиш катта аҳамият касб этади.

Инглиз тилида дуо ўқиш сўзининг изоҳида *тизза букиш, икки қўл бармоқларини бир-бирига жипслаш, бош эгиш, мурожсаат қилиш, ёлвориш* каби синонимик бирикмалар келтирилган²⁵⁰. Ушбу тилда *Alleluia! Hallelujah! Glory be to God! Holy! Holy! Holy! Lord, have mercy, Kyrie Eleison! Our Father; Lord, bless us! God save you*²⁵¹ каби лисоний воситалар ёрдамида дуо ўқилади. Фикримизни қуйидаги мисоллар орқали изоҳлаймиз:

*“When is Daddy coming home?” said Catherine. “He can’t come home... God put him to sleep and took his soul with him... Do you see, child? Of course you don’t, **God bless you,**” she squeezed her hand. “**Don’t ever try to understand it so... God wants him with Him. That is all.**”²⁵²*

*“**God bless both of you,**” she kissed her and groaned. “**And now be a good boy,**” she said. “**Get little Catherine dressed, can you do that? And wash and dress yourself,** and by then Aunt Hannah will have breakfast ready.” “Are not you getting up, Mama?” he asked. “No.” “Come on Catherine,” he said²⁵³.*

Мисолларда сўзловчилар ўз суҳбатдошларини маълум бир фаолиятга ундар эканлар *God Bless You* (Худо сени ярлақасин) деб уларнинг шаънига дуо қилмоқдалар.

Ўзбек тилида суҳбатдошни нутқ мақсади сари чорлашда *умрингдан барака топ, тану жонинг соғ бўлсин, ишларинг ўнгидан келсин, Аллоҳ сенга мададкор бўлсин, омадингни берсин, бола-чақангнинг роҳатини кўргин* каби дуолар қилинади. М. Базарованинг таъкидлашича, ўзбек тилида *дуо қилиш* азал-азалдан қўлланиб келиниб, бунда яхши тилаклар билдирилган. Масалан, “Аллоҳ ҳеч бирингизни кам қилмасин”, “қўлингиз дард кўрмасин”, “сизга кўз

²⁴⁹ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2006. Ж. 1. – Б. 665.

²⁵⁰ Roget’s Thesaurus of English Words and Phrases. – London: The Penguin Press, 2002. – P. 435-436.

²⁵¹ Ўша манба. – P. 575.

²⁵² Agee J. A Death in the Family. – New York: Vantage Books, 1985. – P. 237.

²⁵³ Ўша манба. – P. 229.

тегмасин”, “тўй бўлсин, ўлим бўлмасин” каби кўринишлар шулар жумласидан²⁵⁴.

Зеро, сўзловчи ўз суҳбатдошига яхши ниятлар, ижобий тилакларни раво кўрар экан, бундан суҳбатдош руҳан мадад олади, унинг кайфияти кўтарилади, унда сўзловчи ундаётган фаолиятни бажаришда хоҳиш-истак пайдо бўлади. Ўзбек тилида бу каби лисоний ҳодиса, асосан, кекса онахонлар ва отахонлар нутқида учрайди. Масалан:

– Йўқ, йўқ, ҳеч нарса демоқчи эмасдим, – деди у шошиб қолиб, ортидан қўшиб қўйди: – Фақат, фақат унда-бунда шу ерга ёрдамга тушиб турсанг бўлгани. Ҳа, деган, туяга мадор дейдилар-ку!

– Бундан буёқ бўшман-ку, сизга ёрдам бераман, иккаламиз шу ерни обод қиламиз, – деди.

– **Барака топ, ўғлим,** – деди Шокир баззоз ...²⁵⁵

Дуо қилиш ҳар икки тилда кузатилади. Лекин инглиз тилида дуо қилишга оид жумлалар қисқароқ шаклга эгалиги билан характерланади. Ўзбек тилида эса дуо ўқишда узун жумлалар, ҳаттоки матнлар орқали фикр баён қилиш кузатилади.

Диалогик риторикада васият қилишнинг ҳам ўзига хос аҳамияти мавжуд. *Васият* сўзи изоҳли луғатда ўлим олдидан айтиб қолдирилган гаплар, ўлим олдидаги охирги сўз, марҳумнинг ўз яқинларига айтиб ёки ёзиб қолдирган топшириғи, истаги, насиҳати²⁵⁶ деб изоҳланади. Тадқиқ этилаётган тилларда сўзловчилар васият қилиш орқали суҳбатдошни нутқ мақсади сари чорлайдилар. Қуйида инглиз тилидаги мисоллар орқали фикримизни изоҳлаймиз:

Geordie went in. Dad opened his eyes, his breath coming short and shallow. “Go away up and bring the rifle. ...And Geordie, you are to keep the Black Watch kilt. Maybe you will wear it one day. ... Get the rifle and clean it right.”

²⁵⁴ Базарова М.М. Ўзбек тилидаги ижобий истак мазмунини ифодаловчи нутқий бирликларнинг лисоний хусусиятлари (дуолар ва нутқий этикетлар асосида): Филол. фан. номз. ...дис. – Тошкент: Низомий номидаги ТДПедУ, 2007. – Б. 67.

²⁵⁵ Аббос Саид. Беш кунлик дунё. – Т.: Шарк, 1996. – Б. 147.

²⁵⁶ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2006. Ж. 1. – Б. 443.

Geordie: “Right, dad.” He could hardly speak. This was dad’s way he was going to die. Geordie went out of the room to bring the rifle²⁵⁷.

“Och, it is all right. It is just... I am not wearing the kilt for the sake of publicity.” Bill said nothing. “It was my dad’s kilt. He gave it to me especially when he died, so I told mum that I would wear it. But I don’t want folk to take special notice of me. Maybe I’d better put on shorts.” He looked very unhappy. **“No, you have to wear it”, said Bill gently. “You don’t ask for publicity; and besides, I think your father would be proud of you... Come on Geordie! Out of bed, you lazy thing!”**²⁵⁸”

Ушбу мисолларда отанинг васияти ўғилни шотланд юбкасини кийишга ундайди. Сўзловчи суҳбатдошга ҳар қандай тўсиқларга қарамасдан, васиятни бажариш лозимлиги борасидаги фикрларни айтиб, уни юбкани кийишга ундайди. Ўзбек тилида ҳам мисол келтирамиз:

Ўшанда чол оғриқнинг зўридан тиришиб, нур сўниб бораётган кўзларини зўрга очганди:

– Ўғлим... Мен энди кетдим... Қасос ол! Сўнг... кет... Сени булар тинч қўйишмайди барибир... Мендан рози бўл... Ўч ол!

У барча хўрланганлар, зўрланганлар, топталганлар, отилганлару осилганлар учун қасос олишга онт ичди. Қуръони каримни ўпиб, қасамёд қилди²⁵⁹.

– Ҳазрат отам, “бу китобни авлодларинг ҳам ўқисин”, деган эдилар. Мен бу васиятни бажо келтирадиган кунларга етишганимдан шодман. Афсуски, сени Фаргонаю Самарқандга олиб боролмадим. Энди отамнинг бу китоби сени хаёл қанотида Мовароуннаҳрга олиб борсин! Акбар, сен ҳам мен каби, ҳамиша шу китобдан руҳий мадад олиб яшагин!

Акбар қўлини кўксига қўйиб:

– Умрим охиригача ўғитингизга содиқ қоламан, ҳазрат отажон! –

²⁵⁷ Walker D. Geordie. – UK: Nelson, 1992. – P. 29.

²⁵⁸ Ўша манба. – P. 83.

²⁵⁹ Ҳамро Абдунаби. Вақт дарёси. – Т.: Ўзбекистон, 2009. – Б. 21-22.

деди²⁶⁰.

Келтирилган мисолда сўзловчи ўз тингловчисини отанинг васиятини эсга олиш (*Ҳазрат отам, “бу китобни авлодларинг ҳам ўқисин”, деган эдилар. Мен бу васиятни бажо келтирадиган кунларга етишганимдан шодман*) ҳамда тингловчининг шаънига ижобий тилаклар билдириш орқали (*Энди отамнинг бу китоби сени хаёл қанотида Мовароуннаҳрга олиб борсин! Акбар, сен ҳам мен каби, ҳаминша шу китобдан руҳий мадад олиб яшагин*) кўндиришга ҳаракат қилмоқда.

Васият қилиш орқали суҳбатдошни нутқ мақсади сари чорлаш ҳар икки тилда кузатилса-да, инглиз тилидан фарқли ўлароқ ўзбек тилида васият қилишда аксарият ҳолатларда жумлалар жуда узун шаклга эга бўлиши билан характерланади. Унда панд-насиҳатга оид фикрлар ҳам ифода этилади.

Панд-насиҳат қилиш орқали нутқий таъсир ўтказиш. *Насиҳат* сўзи самимий маслаҳат, ўғит, хайрихоҳлик, яхши йўлга солиш, таълим бериш мақсадида айтилган гап деган маъноларга эга бўлиб²⁶¹, у *панд-насиҳат* жуфт сўзининг синоними ҳисобланади. Маълумки, Ғарбда фарзанд вояга етгач, ўзини ўта эркин сезади, кўп ҳолларда ўз ота-онасининг фикри билан ҳисоблашмайди. Шарқда эса фарзанд ҳатто 70-80 ёшда бўлиб, ўзи ота-она, бобо ва буви бўлса ҳам, ота-онасининг доно маслаҳатларига, панду насиҳатларига кулоқ тутади ва уларнинг диққат марказида бўлади. Шарқда “Бир болага етти қўшни ота-она”, деган ақидага амал қилинади. Бу борадаги фикрларни Ҳ.Ю. Саломованинг ҳам тадқиқотида учратамиз²⁶².

Алишер Навоийнинг Садди Искандарий китобида шундай бир парча келтирилади: *“Эшитишимча, бир шоҳга ҳеч нарсаси йўқ бир гадо ўз насиҳати билан кўп фойда етказибди. У ўзининг қимматли панд-насиҳатлари билан худди вайронадан хазина топиб бергандек бўлибди. Агар бировнинг сўзи ўликни тирилтирадиган бўлса, унинг гапи қаттиқ-қурум*

²⁶⁰ Қодиров П. Хумоюн ва Акбар. – Т.: Ўзбекистон, 1994. – Б. 275.

²⁶¹ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2007. 3-ж. – Б. 21, 212.

²⁶² Саломова Ҳ.Ю. Шарқ ва Ғарб аёли: Кеча ва бугун// Шарқ ва Ғарб аёли: Кеча ва бугун: Илмий-амалий анжуман материали. – Тошкент, ТДШИ, 2013. – Б. 133.

бўлса ҳам ҳақдир²⁶³. Мазкур мисол панд-насихат қилиш риторикада канчалик аҳамиятга эғалигини яна бир бор тасдиқлайди.

Инглиз ва ўзбек тилларида панд-насихат қилиш орқали тингловчини маълум бир фаолиятга ундаш ва ишонтириш лисоний ҳодисаси учрайди. Масалан:

*One day a gentleman visited us. His name was Mr. Quinion. Mr. Murdstone called me into the room to meet him. “David,” he said, “a young boy should not waste time, doing nothing. You must do some useful work. Mr. Quinion manages the wine business of Murdstone and Grinby. He is going to take you to London today and give you a job.” So at the age of ten, I began to work for my living*²⁶⁴.

Ушбу мисолда болани ишга жойлаш, уни ишлашга кўндириш учун сўзловчи панд-насихат қилмоқда. Яна бир мисол:

*...When I returned my aunt was waiting for me. I was afraid. “What is the matter, aunt?” I asked. “Nothing!” she replied. “Your Little Flower was feeling sorry for herself, and I have been comforting her. That is all!” My aunt smiled. “You must be very gentle, David. Little Flower is a very weak little girl. You have chosen your wife – a pretty little thing. Now you must try to bring each other happiness. Marriage is full of difficulties, David,” she rose. “Now get a light and take me to my box.” When I returned, Dora came downstairs and cried on my shoulder. We kissed and said we were sorry*²⁶⁵.

Келтирилган мисолда бир-бирлари билан хафалашиб қолган эр-хотинни яраштириш мақсадида уларнинг холаси панд-насихат қилиш орқали уларни келишиб, аҳил ва иноқчиликда яшашга ундаши кузатилади.

Инглиз тилида суҳбатдошга насихат қилинар экан, унга инглизларга хос хусусиятлар эғаси эканлиги доимо эслатиб турилади. Масалан, *gentlemen do not insult their friends* (Инглиз жаноблари дўстларини ҳафа қилмайдилар) каби мисол шулар жумласидан:

²⁶³ Алишер Навоий. Садди Искандарий. – Т.: Фафур Фулом номидаги нашриёт-матбаа бирлашмаси, 1991. – Б. 807.

²⁶⁴ Dickens Ch. David Copperfield. – United Kingdom: Nelson, 1992. – P. 33.

²⁶⁵ Ўша манба. – P. 73.

“Let me carry your bundle,” he said. “No, thank you,” I said. “I will not offer you again, I am not a patient man. It is not my nature,” he whistled and smiled. “Mr. Steward,” I said, “you are older than I. You ought to behave better. Gentlemen do not insult their friends because their ideas are different. You will please speak with respect of my king, and my good friends the Campbells.”²⁶⁶”

Ўзбек тилида ҳам панд-насихат қилиш орқали кишиларни яхшилик сари чорлаш кузатилади. Масалан:

– Уйингизга меҳмон босадиган пайтда келибман шекилли, – деди Чувринди қувлик билан. Ҳовуз полвон Чувриндининг уйида айтган гапларини эслаб, кулимсираб қўйди:

– ...Эсингни таниганингдан бери уйимга энди келишинг. Мен бобонг билан ошна эдим. **Бобомнини руҳлари ором олсин, десанг, дўстларидан хабар олиб туришинг керак. Энди ёш бола эмассан, бунақа гапларга ҳам ақлинг етсин.**

– Полвон тога, сиз отамни билармидингиз?²⁶⁷

Яна бир мисол келтирамиз:

– Балли, ўғлим!.. Сафар устида экансиз, – деб сўз бошладилар дадам. – **Сафарларингиз беҳатар бўлсин, ўғилларим. Ўғлимиз Маматқул сиз билан ҳамсафар экан, йигит – йигитнинг биродари... Ҳамма гап иттифоқликда, бирликда. Ҳар қандай темир ёки нўлатни занг чиритади. Нифоқ солаётган киши бирлик – иттифоқликнинг ашаддий душмани, занг нўлатни қандай кемирса, нифоқ ҳам бирликка шу хилда заха етказади, бузади, кучини синдиради. Кичик оилада иттифоқлик бўлмаса, эртасиёқ оила бузилади. Иттифоқ бўлсаларинг, душманларингиз оёқларинг остида... Ой бориб, омон қайтинглар...**

Ҳамма қучоқлашиб хайрлашди²⁶⁸.

Ушбу мисолда панд-насихат қилиш орқали ўз фарзандларини ўзга юртларда тўғри юришга, бирдамлик ва аҳилликда яшашга ундовчи нутқ

²⁶⁶ Stevenson R.L. Kidnapped. – England: Longman, 1993. – P. 79.

²⁶⁷ Тохир Малик. Шайтанат. – Т.: Шарқ, 1996. Ж. 1. – Б. 240.

²⁶⁸ Сафаров Н. Наврўз. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1977. – Б. 542.

келтирилган. Унда панд-насихатга оид жумлалар узун тузилганлигини, фикр матнл шаклида баён этилганлигини кузатамиз. Қуйидаги мисол ҳам шулар жумласидан:

Ғуломжон кўзларини тетик очиб, Дилишодга тикилди.

– Бугун шаҳарга тушиб, онанг қабрини зиёрат қилиб чиқ, болам. Сира-сира кечиктиришга ҳаққинг йўқ, бурч бу. Фарзандсан, ота-онангни тирикликларида рози қил, вафот этганларидан кейин ҳам бепарво қолма. Мозорларини зиёрат қил, қабрларига гул эк, вайрон бўлиб ётмасин. Ҳа, бор, ўғлим, бир зум ҳам кечикмай бор...

...Қори қалин қорларга тикилиб, қоқилиб юриб Дилишодни бир-бирига туташган қабр олдида олиб келди²⁶⁹.

Юқоридаги таҳлиллардан шу маълум бўлдики, панд-насихат қилиш орқали тингловчиларни нутқ мақсади сари чорлашда инглиз тилидан фарқли ўлароқ, ўзбек тилида жумлалар жуда узун шаклга эгаллиги билан характерланади, фикрлар матнларда баён этилади. Инглиз тилида эса, жумлалар қисқа ва лўнда ифода этилиши билан характерланади.

Қасам ичиш орқали нутқий таъсир ўтказиш. *Қасам* сўзи ўзининг ҳақлиги, сўзининг тўғрилиги ва шу кабиларни тасдиқлаш, унга бошқаларни ишонтириш учун муқаддас нарсалар, кимсалар номини оғизга олиб айтиладиган масъулиятли сўз, онт каби маъноларни англатади²⁷⁰. Ҳар икки тилда қасам ичиш орқали суҳбатдошни нутқ мақсади сари чорлаш лисоний ҳодисаси кузатилади. Масалан:

“Let me out,” she said. “Where are you going?” he repeated. Carrie merely pulled at the door. “Now be reasonable, Cad,” said Drouet gently. “What do you want to rush out for this way? You have not any place to go. Why not to stay here now and be quiet? I will not bother you. I don’t want to stay here any longer.” He received no answer... “Be reasonable now,” he said. “I don’t want to hold you.

²⁶⁹ Мирзакалон Исмоилий. Фарғона тонг отгунча. – Т.: Ғофур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1976. – Б. 370.

²⁷⁰ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2008. 5-ж. – Б. 256.

*You can go if you want to, but why don't you think it over? Lord knows, I don't want to stop you.*²⁷¹»

Мазкур келтирилган мисолда (*Lord knows, I don't want to stop you* – Худо ҳаққи, мен сени тўхтатиш ниятим йўқ) Худо номи билан қасам ичилмоқда. Қуйидаги мисоллар ҳам шулар жумласидан:

*“Who is it?” “Montag out here.” “What do you want?” “Let me in.” “I have not done anything.” “I am alone, dammit!” “You swear it?” “I swear!” The front door opened slowly*²⁷².

*She looked at me. “You have told someone?” “No, I haven't, I swear.” “OK. Sorry. I knew you wouldn't really tell,” Star nodded*²⁷³.

Мисолларда *I swear* (қасам ичиб айтаман) жумласи орқали суҳбатдошни ишонтиришга ҳаракат қилинмоқда.

Инглиз тилида *I swear by Jupiter, by Jove!* (Юпитер ҳаққи онт ичаман), *I swear by almighty God* (қодир Аллоҳ ҳаққи онт ичаман), *I swear by all that is holy* (барча авлиёлар ҳаққи онт ичаман), *by the welkin* (осмон ҳаққи), *honest to God* (Худо ҳаққи), *honest to goodness* (Худо ҳаққи, чин сўзим) каби жумлаларда қасам ичилади²⁷⁴. Қуйидаги мисолда эса онанинг гўрини ўртага қўйиб қасам ичиш ҳолати кузатилади:

*Jamieson was reading her list of potential suspects after eliminating villagers whom were too old or too young. “...Madeline Toombs...” “Strike her, she is too tiny.” “How tiny?” “Would not hurt a fly,” Gus added. “I swear to that on my mother's grave... She won't even kill a mosquito on her arm.” Jamieson put a question mark beside Madeline's name, and continued the list*²⁷⁵.

Келтирилган мисолда сўзловчи ўз онасининг гўрини ўртага қўйиб қасам ичган ҳолда (*I swear to that on my mother's grave*) Мадлен Тумбс хоним (*Madeline Toombs*) қотил эмаслигига суҳбатдошини ишонтирмоқда.

Ўзбек тилида ҳам қасам ичишга мисол келтирамыз:

²⁷¹ Dreiser Th. *Sister Carrie*. – Moscow: Higher School Publishing House, 1968. – P. 260.

²⁷² Bradbury R. *Fahrenheit 450*. – New York: Simon & Schuster, 1993. – P. 108.

²⁷³ Wilson J. *The Illustrated Mum*. – Great Britain: Cox & Wyman, 2000. – P. 34.

²⁷⁴ ru/dictionary/english_russian/swear.html

²⁷⁵ Macleod H. *Mind Over Mussels*. – Charlotte town: The Acorn Press, 2011. – P. 136.

Мен ариқдан дўптимни тўлдириб сув олиб келиб акамга тутдим.

– Эсингни едингми, рўзаман-ку!

– Ичаверинг. Рўза қолибдимми, менам, дадам ҳам кўзалар. Боя ҳовлида бир коса сувни ичиб олдилар.

– Қўйсангчи ёлгон гапни!

– Ёлгон айтсам ёрилиб ўлай. Ишонмайсизми, мана кўринг, – деб сув ичдим.

– Ростдан дадамлар сув ичдиларми?

– Ёлгон айтсам Каломулло урсин.

– Ишондим, ишондим.

Акам тескари қараб сув ичар экан, “Худонинг ўзи кечирсин”, деди²⁷⁶.

– Кечаси жондор келади.

– Қанақа жондор?

– Ёввойи чўчқа, бўри келади.

– Қўйсанг-чи лофни.

– Келмайди дейсан-а, бугун оқшом ўзим кўрдим келганини.

– Ёзда шунча итлар, одамлар юради, қандай келади бўри?

– Ишонмайсанми? Қасам ичайми? Худо урсин агар ёлгон айтсам.

– Ким билади келса келгандир²⁷⁷...

Юқорида келтирилган ўзбек тилидаги мисолларда сўзловчилар суҳбатдошни қасам ичиш орқали ишонтирмоқдалар (*ёлгон айтсам ёрилиб ўлай, ёлгон айтсам Каломулло урсин, Худо урсин каби*).

Ушбу халқларнинг турли динга эътиқод қилишлари диалогик риторикада қасам ичишга оид лисоний воситаларнинг мазкур тилларда фарқланишига сабаб бўлувчи омил деб ҳисоблаймиз.

Ваъда бериш орқали нутқий таъсир ўтказиш. *Ваъда бермоқ* феъли бирор ишни, вазифани адо этиш ҳақида мажбурият олмоқ, сўз бермоқ, деб

²⁷⁶ Сафаров Н. Наврўз. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1977. – Б. 116.

²⁷⁷ Ҳазраткулов М. Дийдор. – Т.: Sharq, 2010. – Б. 77-78.

изоҳланади²⁷⁸. Диалогик риторикада **ваъда бериш** нутқий таъсирчанликнинг ортишига ҳизмат қилади. Масалан:

*She came out all dressed up in her shortest skirt and highest heels. “You are going out,” Star said flatly. “Of course I am going out, darling. I’ve got to celebrate my birthday,” said Marigold. Star sighed heavily. “**Don’t be like that. I am just nipping down to the Vic. I’ll be back in a couple of hours, promise.**” We both looked at her. “**I promise,**” she said again. “**You will see. I will be back by ten. Half past ten at the latest.**” We stayed up till midnight²⁷⁹.*

He went down to the kitchen where mum was washing dishes.

*“**Mum, could you lend me three shillings for something special?**”*

*She stopped and turned round. “Three shillings, that is a lot, Geordie. What is for?” He was not going to tell her. He had decided that upstairs. “**I will pay you back after potato-picking,**” he said and hung his head. “**Och, mum, come on, Mum.**” She laughed and went to the cupboard. She gave him three shillings²⁸⁰.*

Юқоридаги мисолларнинг биринчисида суҳбатдош *I’ll be back in a couple of hours, I promise, you will see* (икки соатда қайтаман, ваъда бераман, мана кўрасиз) дейиш орқали ота-онасидан уйдан чиқиб кетишга рухсат олади. Иккинчи парчада эса, сўзловчи пулни албатта қайтариб беришга ваъда бериш орқали суҳбатдошни унга пул беришга кўндиради. Яна бир мисол:

“I know where the tracks are, and I will catch it as it swings by.”

*“No, Acon,” I said. “You never find the right train. You can’t... You will only get lost and end up in trouble... Don’t try to follow me. **I told you before, as soon as I can, I will send for you. You have got my word – now give me yours.**”*

Acorn looked at the floor. “I will watch for your letters,” he mumbled²⁸¹.

Ушбу мисолда сўзловчи суҳбатдошга ваъда бериш орқали уни қочиб кетмасликка ундамоқда (*I told you before, as soon as I can, I will send for you. You have got my word – now give me yours* – Сенга аввал ҳам айтганман, вазият

²⁷⁸ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2006. 1-ж. – Б. 446.

²⁷⁹ Wilson J. The Illustrated Mum. – Great Britain: Cox & Wyman, 2000. – P. 21.

²⁸⁰ Walker D. Geordie. – UK: Nelson, 1992. – P. 18.

²⁸¹ Brooke P. Jake’s Orphan. – New York: Dorling Kindersley Publishing, 2000. – P.13-14.

бўлиши билан, сени олиб кетишга одам жўнатаман деб, мен сенга сўз берганман. Сен ҳам менга сўз бер, қочмайман деб). Яна бир мисол:

“Why don’t you move tonight?” “I can’t.” “Why not?” “I don’t want to leave them so.” “Come out of it, I will help you get along. I will tell you what to do. You go there and get whatever you want and come away.”

*She listened until her misgivings vanished. She thought a long time about this and finally she agreed*²⁸².

Мисолда сўзловчи суҳбатдошга ёрдам бериш, унга йўл-йўриқ кўрсатиб юборишни ваъда қилиш орқали уни ўзи билан кетишга кўндиради.

Ўзбек тилида ҳам мисоллар келтирамиз:

– Қизларга эр йўғ-у, болалик хотинга кимнинг кўзи учиб турибди?

– Мени, мен бир оғиз сўзингизга зорман, Сурайё. **Йигитлик сўзим. Хўп десангиз, эртагаёқ уйингизга совчи юбораман... Хоҳласангиз, уйдагиларни ҳам шаҳарга кўчириб келаман. Хоҳласангиз, уйда – Бекободда яшаймиз... Нима қилдик, розимисиз?**

– ...Мен сизнинг тенгингиз эмасман... Бу бўлмаган савдо.

– ...Икки йилдан буён сизни кузатиб юрибман, менинг кўнглимдаги аёл сизсиз, Сурайё.

Сурайё нима дейишини билмасди. Чунки у йигитга бефарқ эмас эди²⁸³.

Юқоридаги мисолда сўзловчи ваъда бериш орқали суҳбатдошни нутқ мақсади сари чорлашга ҳаракат қилади.

Мазкур тилларда *I will take the moon for you / ойни олиб бераман, I will never be Romeo / отимни бошқа қўяман* каби бир маънони англатувчи ваъда беришга оид лисоний воситалар учрайди. Инглиз тилида *words of gentleman* ўзбек тилида эса **йигитлик сўзим** каби бирикмаларнинг ваъда беришда ифодаланиши тилларнинг фарқли жиҳатларини намоён қилади.

Илтимос қилиш орқали нутқий таъсир ўтказиш диалогик риторикада ўзига хос ўрин эгаллайди [4-илова]. Луғатларда **илтимос қилиш** –

²⁸² Dreiser Th. Sister Carrie. – Moscow: Higher School Publishing House, 1968. – P. 98.

²⁸³ Ҳамидова М. Алданганни алдама. – Т.: О`zbekiston, 2008. – Б. 198.

сўрамоқ, ёлвориш деб изоҳланади²⁸⁴. Бунда инглиз тилида, асосан, *please* сўзини *pl-e-e-ease* деб чўзиб талаффуз этиш, *will you, could you, can you* каби модал феъллари асосида тузилган сўроқ гапларни ифода этиш кузатилади. Ҳурмат маъносини ифода этувчи мурожаат сўзларга урғу берилади (*madam, sir* каби). Масалан:

*When the bell rang, Ribsby right went into the school with the boys and girls and into the nearest classroom. A girl raised her hand. “Mrs. Sonchek, there is a dog back here.” Everyone turned in his seat to admire such a smart animal. “It must be a very patriotic dog,” said Mrs Sonchek pleasantly. “**And, now, Danny, will you pl-e-e-ease take him outdoors?**” ...Danny Yaxley led him outdoors²⁸⁵.*

*The girl ran to Rose’s house. “Oh, **madam!**” she cried, when Rose opened the door. “I must speak to you! A man is going to kill Oliver Twist! He is afraid of you, madam!” “Afraid of me! Why? ...Is it true?” she asked. “Oh, yes, **madam** it is true. **Please believe me!**” Nancy cried. “Sikes is coming to your house to take Oliver away! He is dangerouse! Hide Oliver and don’t let him go.” Rose thought: “This house is too dangerous. I must find another home for Oliver.”²⁸⁶*

Ўзбек тилида *жон* сўзини тингловчининг исми олдида кўйиш ҳамда *илтимос* сўзини чўзиқ оҳангда ифода этиш орқали нутқ таъсирчанлиги ортади (*ж-о-о-н Равшан, илтим-о-о-с, йўқ дема*). Мурожаат қилинаётган шахснинг исми ёки унинг ўрнига қариндош-уруғчилик маъносига эга сўзларни кўйиб чўзиқ ифода этиш орқали (*кел, энди укаж-о-о-н, берақол; ойижо-о-н*) нутқ таъсирчанлиги ортади. Масалан:

– *Нима, ухлаб қолдингми? Сенларни қўриқлаш учун шу бўронда базўр келсам-у, сен дарвозани очмасанг.*

Қаландар шундай деб изига қайтмоқчи бўлди.

– ***Жон тоға, кетманг. Шамол билан тақиллатганингизни эшитмай қолибман. Жон тоға, кетманг?***

²⁸⁴ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2006. Ж. 2. – Б.199.

²⁸⁵ Clearly B. Rubsy. – New York: Pocket Books, 1964. – P. 81.

²⁸⁶ Dickens Ch. Oliver Twist. – United Kingdom: Nelson, 1992. – P. 38.

– Аҳволимни кўрдингми?.. Майли бугун қоламан, лекин бундан кейин ота-онанг бирон жойга кетса, сираям келмайман²⁸⁷.

– Уйинг узоқдами?

– Узоқда. Лекин мендан хавотирланиб ўтирма.

– Ҳеч нарсадан хавотирланганим йўқ... Шунинг учун албатта кузатиб қўяман. Мени кўрқоқ деб, ўйламай қўя қол.

– Сенга нима бўлди? Сен йўлни қайтишида топиб келолмайсан-ку...

– Бир гап бўлар. **Илтимос, йўқ дема, сени кузатиб қўй.**

– Ўзинг биласан²⁸⁸.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, инглиз ва ўзбек тилларида илтимос қилишга оид лисоний воситалар нутқ таъсирчанлигининг ошишида ҳизмат қилади (масалан, *please* / *илтимос*). Илтимос қилишда инглиз тилидаги ҳурмат маъносини ифода этувчи, ўзбек тилида эса қариндош-уруғчилик маъносига эга тил бирликлари нутқий таъсирчанликни янада оширишда қўлланади. Жумлаларни ҳар икки тилда илтимос оҳангида талаффуз қилиш ҳам ушбу мақсадларга ҳизмат қилади.

Иқтисодий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш орқали нутқий таъсир ўтказиш. Молиявий мавзулар борасида фикрни ифодалаш орқали тингловчиларни маълум бир фаолиятга қизиқтириш, ундаш, ишонтириш ҳар икки тилда кузатилди. Юқоридаги бобларда қайд этиб ўтилганидек, суҳбатдош маълум бир фаолиятни бажаришга рози бўлишида ўзига ушбу фаолиятдан келадиган фойда, наф борасида ўйлайди, фикр юритади. Айниқса, бу фаолият суҳбатдошга иқтисодий фойда ёки даромад келтирса, аксарият ҳолларда суҳбатдош таклиф ёки фикрга осонгина рози бўлади. Масалан:

“Do they pay about the same?” she asked. “I get twelve,” said Carrie. “Do you?” said the girl. “They pay fifteen and you do more work than I do. I wouldn’t stand if I were you. They are just giving you less because they think

²⁸⁷ Ҳазратқулов М. Дийдор. – Т.: Sharq, 2010. – Б. 149-150.

²⁸⁸ Исмоил Муҳаммад. Баҳорнинг энг сўнгги лоласи. – Т.: O‘zbekiston, 2006. – Б. 77.

you don't know. You ought to be making fifteen." "Well, I am not," said Carrie. "Well, you will get more at the next place, if you want it," went on the girl, who admired Carrie very much. "Do you suppose I could get more up at the Broadway?" "Of course you can. You come with me when I go. I will do the talking." Carrie heard this, flushing with thankfulness²⁸⁹.

*"Help me to get the boy and bring him back!" Monks cried. "I want money for that. How much money will you pay me?" Fagin asked. "A thousand pounds!" Fagin smiled and held out his hand. "Good! I will get the boy for you."*²⁹⁰

Ушбу мисолларда аниқ пул бирлиги (*a thousand pounds*) ёки *many / much* сифатининг қиёсий даражаси ифода этилган (*you will get more*). Айнан пул миқдорини қайд этиш орқали суҳбатдошга таъсир қилиш осонроқ кечганлиги кузатилади. Ўзбек тилида ҳам мисол келтирамиз:

– Иложи йўқ. Ҳомиланг катта бўлиб қолибди, – деди гинеколог аёл уни текшириб кўргач.

– Опа, йўлини қилинг, қизга раҳмингиз келсин, – деди Шокир. – **Хизмат ҳақингизни айтаверинг.**

– Уч ҳафтадан кейин келинглار. Сунъий дард билан туғдириб оламиз²⁹¹.

Мисолда суҳбатдош **хизмат ҳақингизни айтаверинг** жумласини эшитгач, сўзловчининг илтимосини бажаришга розилик беради.

Сўзловчилар кўп пул эмас, балки кам пул бериш орқали ҳам суҳбатдошни нутқ мақсади сари чорлаши мумкин. Масалан:

Бир қария уйи олдида шовқин солиб ўйнаётган болаларни узоқроқда ўйнашга ҳеч кўндира олмагач, уларнинг олдига бориб: "Бугун жуда яхши ўйнаганингиз учун ҳар бирингизга 1 доллардан бераман", дебди. Кейинги куни эса: "Пулим кам, 50 центдан бераман", дебди. Учинчи куни эса: "5 центдан бераман", дебди. Болалар эса: "Нима 5 цент учун шунча ўйнаб

²⁸⁹ Dreiser Th. Sister Carrie. – Moscow: Higher School Publishing House, 1968. – P. 431.

²⁹⁰ Dickens Ch. Oliver Twist. – United Kingdom: Nelson, 1992. – P. 36.

²⁹¹ Ҳамидова М. Алданганни алдама. – Т.: О'zbekiston, 2008. – Б. 161.

қичқирамизми?” дея бу қария деразаси остига бошқа келишмабди. Қария эса шовқин тўпалондан қутулибди²⁹².

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, ҳар икки тилда иқтисодий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш борасидаги фикрлар нутқ таъсирчанлигининг ошишига хизмат қилади. Лекин икки халқнинг амалиётда турли пул купюраларидан фойдаланиши уларнинг тилларида ўз аксини топади.

Таомлар номини қайд этиш орқали нутқий таъсир ўтказиш. Таом номларини нутқда қайд этиш орқали тингловчини маълум бир фаолиятга ундаш осонроқ кечиши мумкин. Қуйидаги мисол орқали фикримизни изоҳлаймиз:

My whole bode ached... I grabbed the feed bucket and scattered oats into the mangers, feeling pain flash through my muscles with every move.

“If we hurry we can eat with the crew at the cook car,” Jake told me. His words made me forget about my aches. He began milking Rosie as fast as he could²⁹³.

Ушбу мисолда чарчаб турган бола овқатланиб олиш ҳақидаги гапни (*If we hurry we can eat* – агар биз тезроқ бўлсак, овқатланар эдик) эшитиши биланок, чарчок ҳақида унутиб, ишини тезроқ битиришга ҳаракат қилади. Қуйидаги мисол ҳам шулар жумласидан:

The six of us sit at the dining room table chattering away about the things we will see and do at Fred Carmel’s. Mom actually says to me, “Don’t eat too much dinner tonight, Hattie. Save room for cotton candy.”

*“And for the food from many nations,” I added*²⁹⁴.

Юқоридаги мисолда *don’t eat too much dinner. Save room for cotton candy* (овқатни кўп еб олма, ширин пахтага ҳам жой қолсин) деб сўзловчи суҳбатдошни маълум бир фаолиятга ундамоқда.

Суҳбатдошни халқ истеъмол қилувчи таомлар номини айтиш, таомлар номи билан алоқадор мақоллар, иримларни нутқда қўллаш орқали ҳам нутқ

²⁹² Сатторов Э.Н. Омадга эришиш психологияси. – Т.: Ғофур Ғулом номидаги нашриёт матбаа ижодий уйи, 2014. – Б. 50-51.

²⁹³ Brooke P. Jake’s Orphan. – New York: Dorling Kindersley Publishing, 2000. – P. 53.

²⁹⁴ Martin A.M. A Corner of the Universe. – USA: Scholastic, 2004. – P. 72-73.

мақсади сари чорлаш мумкин. Инглизлар учун димланган курка гўшти, ковоқли пиширик (асосан, “Thanksgiving day” байрамида пиширилади²⁹⁵) севимли миллий таомларидан биридир. Пиво эса уларнинг энг севимли ичимлиги ҳисобланади. Д. Росснинг Англия мамлакати ҳақида ёзган китобидаги маълумотга кўра, Биринчи жаҳон урушидан кейин инглиз халқи пиво ичишга жуда ҳам ружу қўйган ва бу ҳолат ҳозирги кунга қадар сақланиб қолган²⁹⁶. Инглизбабонлар диний эътиқодига кўра овқатдан олдин Худога шукрона айтадилар, жума куни балиқ истеъмол қиладилар²⁹⁷. Пиширилган балиқни омад кулиб боқиши учун бошидан то думининг охиригача истеъмол қиладилар, ҳар куни биттадан олма истеъмол қилишни доим маслаҳат берадилар, сут тўкилиб кетса, ёмонликка йўядилар²⁹⁸. Бу каби таомлар билан боғлиқ бўлган миллий қарашлар (ирим) диалогик риторикада ҳам ўз ифодасини топади. Масалан:

Let's have lunch before our test. We need to eat a lot of fish.”

“I am hungry, too, but I don't like fish.”

“You better eat it anyway – from head to tail. I have heard this math test is really hard, and our brains need all the help they can get.”²⁹⁹

Келтирилган мисолда сўзловчи суҳбатдошига имтиҳондан яхши ўтиб олиши учун балиқни бошидан думигача ейиш лозимлигини айтиб, шу йўл билан уни таом истеъмол қилишга ундамоқда.

Ўзбекларда эса ош, сумалак, ҳалим, кўк сомса каби таомлар миллий таомлар ҳисобланади, ушбу халқ ҳаётини чойсиз тасаввур ҳам қила олмайди. Бу каби таомлар номи нутқий таъсирчанликнинг ортишида ҳам ифода этилади. Масалан:

– *Қўй бу гапларни ҳозир: ярамга туз сепма. Ундан кўра кетдик. Ўғилни ювамиз бирон ерда.*

– ... *Ундан кўра, бирон ҳолироқ, иссиқ жой топайлик, – дедим.*

²⁹⁵ Meachen D.R. Thanksgiving. – USA: Children's Press, 2000. – P. 36.

²⁹⁶ Ross D. England. History of a Nation. – Санкт-Петербург: Капо, 2006. – P. 284.

²⁹⁷ Collis H. 101 American Customs. – USA, Passport Books, 1999. – P. 51-60.

²⁹⁸ Collis H. 101 American Superstitions. – USA, Passport Books, 1998. – P. 37-46.

²⁹⁹ Ўша манба. – P. 46.

– Ўлма. Шундай кунда танчадан зўри борми? Юр уйга кетдик.

– Бу бошқа гап. Шўрвани солиб қўйиб, эзлишимизга нима етсин³⁰⁰.

– Қумлоққа кетишди. Ойтўраҳонни кўриб келгани, – дедилар ойим.

– Э, шунақами, мен Султонмуродимизнинг тирногини кўриб кетаманми, девдим. Хайитлик беролмаган эдим, бериб кетаманми девдим. Э, аттанг, э, аттанг, – деб қолдилар у киши.

– Шошадиган ериз борми, почча, ўтира туриг. Келин кўксомсанинг ҳаракатига тушган. Кейин ўзим ош дамлайман, қўлбола қилиб.

– Ҳай, сенинг гапинг ҳам тузук, қаёққа шошаман³⁰¹.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, инглиз ва ўзбек халқининг ўз миллий таомларига бўлган муносабати диалогик риторикада ҳам ўз аксини топади. Бу эса тилларнинг фарқланиш жиҳатларининг шаклланишида асосий омиллардан ҳисобланади.

Тингловчини қўллаб-қувватлаш, маъқуллаш орқали нутқий таъсир ўтказиш. Қувватламоқ сўзи – маъқулловчи, ёнини, тарафини олувчи ёки тасдиқловчи фикр билдирмоқ, ёқламоқ, қўлламоқ, ҳимоя қилмоқ каби маъноларга эга³⁰².

Инглиз тилида *good idea, that's true, I see what you are saying, I understand why you think so, we could do that, that sounds fine, I go along with that, of course, please do, go ahead, certainly, good, fine, that's better than ever, great you are, that's right* каби жумлалар нутқ таъсирчанлигини оширишга хизмат қилади³⁰³.

Ўзбек тилида эса, сўзлашаётганда суҳбатдошга *дарҳақиқат, тўғри, топиб айтдингиз, мен ҳам қўшиламан, чиройли таърифладингиз, бунинг айби йўқ, баракалла, яшанг, тўппа-тўғри, ҳаммасидан ҳам аъло* каби тингловчини

³⁰⁰ Мансур Мурод. Жудолик диёри. – Т.: Шарқ, 2006. – Б. 72-73.

³⁰¹ Ўша манба. – Б. 123-124.

³⁰² Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2008. 5-ж. – Б. 360.

³⁰³ Adler R.B., Rodman G. Understanding Human Communication. – USA: The Diren Press Saunders College Publishing, 2000. – P. 72; Comfort J. Effective Telephoning. – Oxford: Oxford University Press, 1996. – P. 40-49.

кўллаб-қувватловчи жумлаларни айтиш мақсадга мувофиқ [5-илова].
Масалан:

Suddenly he looked up.

“Say, how would you like to take the part?” “Me?” said Carrie. “I can’t act. I never did.” “How do not you know? That is nothing. You can act all there.” “No, I can’t,” said Carrie weakly and yet fearful. “Yes, you can, now, why don’t you do it? They need someone, and it will be lots of fun for you.” “Oh, no, it won’t,” said Carrie. “You would like that. I knew you would. I have seen you dancing around here and giving imitations and that is why I asked you. You are clever enough. All right...” “All right,” said Carrie³⁰⁴.

Мисолда сўзловчи суҳбатдошининг ижобий тарафларини ўз нутқида қайд этиш (*you are clever enough* – ўзинг ақллисан-ку), уни мазкур ишни қила олишга қодир эканлигини тасдиқлаш орқали (*yes, you can* – сен буни уддалайсан; *you can act* – сен буни эплайсан) уни нутқ мақсади сари чорламоқда. Қуйидаги мисол ҳам шулар жумласидан:

“Say, Cad, you must not be nervous. Wake up... What are you afraid of?”

“I don’t know,” she said. “I just don’t seem to be able to do it.” “Come on,” said Drouet. “Brace up. What are you afraid of? Go on out there now, and do the trick. What do you care?” “Oh, dear,” said Carrie. “Well, you are a chump for beeing afraid,” said Drouet. “Come on now, brace up. I will watch right from here. Now go on. Don’t be afraid.” “Will you?” “Yes, now go on. Don’t be afraid.”

...The prompter signalled her. She started out³⁰⁵.

Ушбу мисолда суҳбатдошни қўрқмасликка чорловчи жумлалар (*What are you afraid of?; Don’t be afraid.* – Нимадан қўрқасан? Қўрқма.) ифода этилмоқда. Ўзбек тилида ҳам шу каби лисоний ҳодиса учрайди. Масалан:

“Она тили нима ўзи?” деган сўзни доскага чиройли қилиб ёзди домла. – Қани, ким жавоб бера олади бу саволга?

³⁰⁴ Dreiser Th. Sister Carrie. – Moscow: Higher School Publishing House, 1968. – P. 186.

³⁰⁵ Ўша манба. – P. 211.

Ҳадеганда жавоб қилишга хоҳиш билдирган киши орамизда кўринмади.
Шунда домла:

– Келинлар, бир масалада қатъий келишиб олайлик, уялишни йигиштириб қўймагунизмизча ишимиз олга босмайди! Навоий: Сўраб ўрганган олим, сўрамаган ўзига золим, деганлар. Ажойиб гап. Шундай эмасми?

– Шундай, шундай, – дейишди курсантлар.

– Шундай бўлгач, фойдали музокара, мулоҳазадан бош тортманглар. Борди-ю, тўлиқ жавоб қила олмасаларинг, ёинки нотўғри жавоб қилсангиз, ўртоқларингиз уни тўлдиради, тузатади. Айби йўқ.

Домланинг бу сўзидан сўнг икки-уч курсант қўл кўтарди³⁰⁶.

Мазкур мисол суҳбатдошни нутқ мақсади сари чорлашда қўллаб-қувватлашга оид лисоний воситаларнинг нутқдаги ифодаси қанчалик аҳамиятли эканлигини тасдиқлайди. Ўзбек тилида мақоллардан ўринли фойдаланилади (*Билмаганин сўраб ўрганган олим, орланиб сўрамаган ўзига золим каби*). Қолаверса, ўзбек халқи маданиятида “уят”, “андиша” каби тушунчалар мавжуд. Сўзловчи томонидан суҳбатдошни тортинмасликка, уялмасликка ундаш ҳам учраб туради (*уялишни йигиштириб қўймагунизмизча ишимиз олга босмайди*). Қуйида яна бир мисол келтирамиз:

Ҳаммаёқ совиб кетди. Юрагимнинг тубида қўрқув пайдо бўлди.

– Худо, ўзинг асра! – дедим унсиз илтижо қилиб.

Бир маҳал аллаким елкамга туртгандек бўлди. Темур ака! Эътибор бермабман. Нимадир деган эди, эшитмадим. Қулогимга эгилиб бақирди:

– Қўрқма! Бир бошга бир ўлим!

...Худого шукр, омон-эсон қўндик³⁰⁷.

Хулоса қилиб айтганда, диалогик риторикада тингловчини қўллаб-қувватлаш ҳар икки тилда ҳам ўхшаш мақсадларга хизмат қилади.

³⁰⁶ Сафаров Н. Наврўз. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1977. – Б. 446.

³⁰⁷ Ҳошимов Ў. Ҳадикли тушлар. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 2002. – Б. 72.

Атрофдаги кишиларнинг фикрини инобатга олиш орқали нутқий таъсир ўтказиш. Маълумки, Ғарбда индивидуалликка асосланган назария, тушунча, методлар ҳукм сурса, Шарқда эса гуруҳ, жамоа бўлиб иш юритиш муҳим аҳамият касб этади. О. Мўминова, Ш. Юлдашевларнинг фикрича, Шарқда омма, жамоанинг фикрлари, қизиқишини эътиборга олиб яшаш катта ўрин эгаллайди ³⁰⁸.

Атрофдаги кишиларнинг фикрини инобатга олишга доир жумлаларнинг нутқий таъсирчанликни ошириш мақсадида ифода этилиши, асосан, ўзбек тилига хос лисоний ҳодисадир. Маълумки, ўзбек халқи маданиятида *ор-номус, уят, андиша, ибo, ҳаё* каби тушунчаларга нисбатан эътибор кучли. Ушбу тилда: *Қўни-қўшилар нима дейди? Кўрганлар нима дейди? Одамлар нима дейди, уят эмасми?* каби жумлаларнинг кенг қўлланиши кузатилади. Мазкур мавзу борасида Интернетда ҳам: “Орияти устун ўзбегимнинг орияти шу қадар ривожланганки, у бошқалар фикри билан яшашга ўрганган, у *"Дўстан то душмангача нима дейди?"*, *"Одамлар нима дейди?"* каби фикрларга асосий урғуни бериб яшайди” деган фикрлар келтирилади ³⁰⁹. Ўзбек миллатига хос бу хусусият диалогик риторикада ҳам ўз ифодасини топади. Масалан:

Ўғлининг саломига алик олар экан:

– ...Бола-чақанинг таъвиши биргина сизларда эмас-ку ахир, – ўғлига норози бир қиёфада термулди Шокир баззоз... Ҳар қалай невараларинг бор, буюғига уят деб ўйлайман...

– Энди... шундай бўп қолди, дада, – чайналди Расул ака...

– Шундай бўлмасин, ўғлим. Эшитган қулоққа уят-ку ахир! Ўзи укангнинг таъвиши каммиди менга?!

*Расул ака отаси укасини эслатганидан янада хижолат чекди*³¹⁰.

– Ҳомиладормисан?! Нега шу чоққача дўхтирга бормадинг?

– Нима деб бораман. Эрга тегмай оғироёқман дейманми?

³⁰⁸ Мўминова О., Юлдашева Ш. Хорижий филология// К вопросам взаимосвязи культуры востока и запада аспекте философии. – Самарқанд, 2011. – №1 (38). – Б. 73.

³⁰⁹ http://www.sayyod.uz/news/salom_wlim_biznesi

³¹⁰ Аббос Саид. Беш кунлик дунё. – Т.: Шарқ, 1996. – Б.168.

– ... Эртага дўхтирга олиб бораман.

– Биринчи болани олдирсам туғмас бўлиб қолишим мумкин.

– **Намунча туғилмаган болага ачинасан. Ўзингни ўйла, одамларнинг олдида қандай бош кўтариб юрасан. Менга-ку барибир. Мен эркакман...**

– Иложини йўқ. Ҳомиланг катта бўлиб қолибди, – деди гинеколог аёл уни текшириб кўргач³¹¹.

Дадам, онам сандалда ўтириб гурунг қилишарди...

– Савр ёмғирини яхши кўраман, – дедим қувона-қувона мен.

– **Катталар гапирётганда кичиклар гап қўйса уят бўлади. Жимгина тинглаб ўтиравер! – деб танбеҳ бердилар онам.**

Мен уялиб бошимни сандалга тикдим³¹².

Келтирилган мисолларда ҳар қалай невараларинг бор, бўёғига уят деб ўйлайман...; эшитган қулоққа уят-ку; ўзингни ўйла, одамларнинг олдида қандай бош кўтариб юрасан; уят бўлади каби жумлалар суҳбатдошни нутқ мақсади сари чорлашда ифода этилганлигини кузатиш мумкин. Яна бир мисол:

– Ука, бизни кечиринг... энди беайб парвардигор, дейдилар... Бир хатолик биздан ўтди. Адашмаган банда борми... Мана шуни олиб қўйинг, керак-яроғингизга ишлатарсиз.

– Кетинглар! – деди Жобир газаб билан шивирлаб.

– **Ҳай-ҳай, ўзингизни босинг, жигар, ҳар қалай, бир қишлоқнинг одамимиз. Ўлик-тиригимиз ўртада... Келинг энди, икки ёшни қовуштириб, савобнинг тагида қолайлик, жигар...**

Жобир икки ўт орасида қолди. Нима қилсин? Ҳайдаб чиқарсинми буларни?... Жобир бўёғига тикилиб келаётган фарёдни зўрга босганча:

– Бўпти, менинг даъвоим йўқ, лекин... пулни олиб кетинглар...³¹³

Мисолда сўзловчи суҳбатдошни бир қишлоқнинг одамимиз; ўлик-тиригимиз ўртада... деган жумлалар орқали нутқ мақсади сари чорлайди.

³¹¹ Ҳамидова М. Алданганни алдама. – Т.: О`zbekiston, 2008. – Б. 161.

³¹² Сафаров Н. Наврўз. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1977. – Б. 47.

³¹³ Ҳамро Абдунаби. Вақт дарёси. – Т.: О`zbekiston, 2009. – Б. 106-107.

Айрим манбалардан олинган маълумотларга кўра, инглизлар оналар ва фарзандлар алоҳида уйларда яшабини барчага қулай бўлган вазият деб ҳисоблайдилар³¹⁴. Шу сабабли улар ҳаёт тарзини индивидуаллик асосида ўтказадилар. Тўпланган мисоллар ичида атрофдаги кишиларнинг фикрини инобатга олишга доир жумлалар инглиз тилида учрамади. Бу каби лисоний ходисани эса юқорида қайд этиб ўтилган индивидуаллик ва оммалашига асосланган икки хил назариянинг тилга бўлган таъсири, деб ҳисоблаш мумкин. Ўзбек халқи маданиятида *ор-номус*, *уят*, *андиша*, *ибо*, *ҳаё* каби тушунчаларга бўлган катта эътибор диалогик риторикада ҳам ўз аксини топиши маълум бўлди.

Диалогик риторикада қонун-қоидаларни эслатиш орқали нутқий таъсир ўтказиш. Маълумки, барча халқлар ўзига хос ички қонун-қоидаларга бўйсуниб яшайдилар ва уларга қатъийлик билан риоя қиладилар. Ички қонун-қоидаларни суҳбатдошга эслатиб ўтиш диалогик риторикада аҳамият касб этади. Масалан, тингловчига *you have no right / ҳаққингиз йўқ, I will call the police / полиция чақираман* дейиш орқали уларни нутқ мақсади сари чорлаш ҳар икки тилда кузатилади. Қуйида инглиз тилидаги мисолда полиция чақиришни қайд этиш орқали ўз фарзандини маълум бир фаолиятга ундай олган онанинг нутқи бизнинг юқоридаги фикримизни яна бир бор тасдиқлайди:

“Sure, Alec. Yes. Absolutely. We have to go.” “Why do we have to go?” “So you can get better.” “Better,” she said. “It’s your life, Al. You need to do this.” “Need,” she said. “Goddamn it, Alec. This is for your health... I am going to call the state police. They will force you to the hospital... State police.” “They can’t.” “Ok. I am going to call the police. Have a happy morning...”

She walked past me and out the door. I took a jacket and keys and my wallet and went outside to drive her to hospital³¹⁵.

Қуйидаги мисол ҳам шулар жумласидан:

³¹⁴ Голицынский Ю. United States of America. – Санкт-Петербург: Капо, 2004. – Р. 250.

³¹⁵ Busch F. Don’t Tell Anyone. – London: W.W. Norton & Company, 2000. – Р. 12.

*“Where is my knife?” “I kept it like I told you.” “Give it to me back.” “It is put away. At the house.” “I want to keep it myself... **I want my knife. You got no right to keep my things.**” ...I brought the knife and held it out to him³¹⁶.*

Ўзбек тилида *полиция чақираман* каби жумланинг кам учраши “*андиша*”, “*муросяю мадора*” тушунчалари билан боғлиқ, деб ҳисоблаймиз. Мазкур ҳолат келишув асосида якун топади. *Муросяю мадора* ибораси изоҳли луғатда – келишувчилик, яхши муомала, илтифот каби маъноларни англатиши қайд этилган³¹⁷. Фикримизни қуйидаги мисол орқали изоҳлаймиз:

Келинининг шангилашидан Адол холанинг энсаси қотди... Болалари чиқиб кетгач, чоли костюмини кийганича кампирга яқинлашиб шивирлади:

– *Муяссар, юрагингни кенг қил, келинларнинг унча-мунча гапини эшитмай қўявер.*

– *Ҳа, қилгиликни қилиб қўйиб, энди эшитма дейишми, – чолини “чақиб олди” Адол хола... Ҳозир ҳам чолининг ҳай-ҳайи билан чидаб келаётган эди.*

– *Майли, онаси, сассиқ деб, бурнингни кесиб ташлолмайсан-ку. Муросяю мадора, – Собиржон бува хотинининг елкасига қоқди. – Ўзимнинг эсли кампирим.*

Адол хола чолини машинагача кузатиб чиқди³¹⁸.

Келтирилган мисолда чол кампирини уйдаги келин билан уришмасликка ундар экан, уни мазкур вазиятда келишув асосида иш кўришга, муросяю мадора қилишга чорлайди. Қолаверса, ўзбек тилида *ҳаққинг йўқ, ҳаққим бор* каби жумлалар учраб туради. Масалан:

– *Папирос чекар эмишсан... Шу гап ростми?*

– *Ҳа, рост... Бир марта чекдим-да...*

– *Яхши эмас, – деб давом этди у. – Мен сендан бунақанги ишларни кутмаган эдим. Биринчидан, бировнинг тамакисини олишга ҳаққинг йўқ. Ҳар бир киши фақат ўз молига эга, агар бировнинг нарсасини олса, у... ёмон одам! Сен ҳам, мен ҳам, бегоналарнинг нарсасига тегишга ҳаққимиз йўқ,*

³¹⁶ Brooke P. Jake’s Orphan. – New York: Dorling Kindersley Publishing, 2000. – P. 191-194.

³¹⁷ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2006. Ж. 2. – Б. 645.

³¹⁸ Ҳамидова М. Алданганни алдама. – Т.: O`zbekiston, 2008. – Б. 42.

*чунки у бизники эмас. Тўғрими? Сенинг тойчаларинг, расмларинг бор... Мен уларга ҳеч ҳам тегмайман-ку! Эҳтимол, менинг ҳавасим келар, бироқ... улар меники эмас, сенники!*³¹⁹

– *Қайсарлик қилма, Шоқул!*

– *Ҳаққингиз йўқ! Уйдан чиқараман, тўрт томонингиз қибла, деб жавоб бераман, кейин сизники бўлади.*

– *Тез бўл унда, вақтимиз зиқ*³²⁰.

Хулоса қилиб айтганда, қонун-қоидаларни суҳбатдошга эслатиш орқали нутқий таъсирчанликка эришиш ҳар икки тилда учраб турувчи лисоний ҳодисадир. Лекин бир хил тушунчаларга (масалан, *уят*, *андиша* каби) мазкур халқларнинг турли даражада ёндашуви диалогик риторикада лисоний воситаларнинг ифода этилишига кўра фарқланишига сабаб бўлади.

Диалогик риторикада суҳбатдошнинг ҳиссиётига таъсир қилиш орқали нутқ сўзлаш. Тадқиқотимиз инглиз ва ўзбек тилларида тингловчининг раҳмини келтириш орқали уни нутқ мақсади сари чорлаш осонроқ кечиши мумкинлигини кўрсатди. *Раҳмини келтирмоқ* деганда кимсада ачиниш, аяш ҳиссини туғдирмоқ, пайдо қилмоқ тушунилади³²¹. Бунда ҳомиладор аёллар, камбағал, касал, имконияти чекланган, қари, ночор вазиятда қолган кишилар, етим болалар, кичик ёшдаги ёқимтой болақайларнинг нутқини мисол тариқасида келтириш мумкин. Уларнинг нутқида ялиниш маъносига эга жумлаларнинг ифода этилиши ёки ташқи кўринишлари аксарият ҳолларда суҳбатдошда ачиниш, раҳм-шавқат ҳисларининг пайдо бўлишига олиб келади. Масалан:

Oliver woke up in the morning. He was wet and cold, and his arms and legs hurt. “Where am I?” he thought. He saw the blood on his clothes, and then he remembered. “They shot me! I will die, help me, help me,” Oliver cried. A pretty young woman opened the door. She looked at Oliver and saw the blood. “Oh, poor, little boy!” she cried and took him into the house. “Two thieves took me to a

³¹⁹ <http://uz.denemetr.com/docs/51/index-84308.html>

³²⁰ Халил Жаббор. Довул. – Т.: О’zbekiston, 2011. – Б. 93.

³²¹ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2007. Ж. 3 – Б. 363.

house last night,” Oliver said, crying. “... The people in the house heard me and a man shot me! ...Don’t send me back to Fagin!” Oliver cried. “I won’t send you back. You can stay with me. I will give you a home,” said Rose³²².

“I am out of money and out of work. I have got to get something – it does not matter what. If you tell me how to get something to do I would be much obliged to you... Could you give me something for a few days? I am in a position where I have to get something at once... Well, by foolishness of my own. It is not anything to talk about now. You could find out if you wanted to. I am “broke” now and, if you will believe me, I have not eaten anything today.”

The hotel man could hardly tell what to do with such a figure, and yet Hurstwood’s earnestness made him wish to do something.

“Call Olsen,” he said, turning to the clerk... “Olsen, is there anything downstairs you could find for this man to do? I would like to give him something... Do take him to the kitchen and tell Wilson to give him something to eat.”³²³

Мисолларда сўзловчилар суҳбатдошда ачиниш ҳиссини уйғотиш орқали уларни нутқ мақсади сари ундашлари кузатилади. Бунда улар қийин вазиятда қолганликларини қайд этиб ўтадилар, ўзларини бечораҳол инсон қилиб кўрсатишга ҳаракат қилладилар (*a man shot me* – бир киши менга ўқ узди; *I am “broke” now* – менинг ишим мутлақ орқага кетган; *I am out of money and out of work* – менинг пулим ҳам, ишим ҳам йўқ; *if you will believe me, I have not eaten anything today* – агар ишонсангиз, бугун мен ҳеч нима емадим). Ўзбек тилида мисол келтирамыз:

– Дадажон, менга уч юз сўм беринг, – сўради олти яшар Саид...

– Бекорчи нарсаларга ҳадеб пул сўрайверма, бор ухла, – деди дадаси жаҳл билан...

– Бу пулларни қаердан олдинг, пулинг бор экан, нега мендан яна пул сўрадинг?

³²² Dickens Ch. Oliver Twist. – United Kingdom: Nelson, 1992. – P. 31.

³²³ Dreiser Th. Sister Carrie. – Moscow: Higher School Publishing House, 1968. – P. 505.

– Бу пулларни овқатланишга бергансиз, мен уларни йиғайтган эдим, уч юз сўм етмайтган эди. Мана энди бўлди. Дадажон, мана шу минг сўмни олинг. Илтимос, эртага ишдан бир соат вақтлироқ келиб, мен билан футбол ўйнанг, – деб ялинди Саид³²⁴.

Куз фасли эди. Юнус Ражабийнинг бир ўртоғи унинг китобсеварлигини назарда тутиб, унга бир китоб кўрсатди. Кўрсатишга кўрсатди-ю, аммо Юнус Ражабийнинг: “Бир кўрай”, деган илтимосига у: “Йўқ!” деди. Юнус Ражабий **илтимос қилди, бўлмади. Ялинди.** Шундан кейин у: “Ма, фақат тез бўл!” деб китобни берди³²⁵.

Юқоридаги мисолларда сўзловчилар ялиниш орқали суҳбатдошни маълум бир фаолиятга ундайдилар.

Суҳбатдошнинг ҳиссиётига таъсир қилиш орқали нутқ сўзлаш диалогик риторикада аҳамият қабл этиди ва мазкур лисоний ҳодиса тадқиқ этилаётган тилларда бир хил мақсадга ҳизмат қилади.

Ёлғон сўзлаш орқали нутқий таъсир ўтказиш. “Ёлғон” сўзи – ҳақиқатга тўғри келмайдиган, нотўғри гап, нарсас, уйдирма, деган маънони англатса, “ёлғон сўзлаш” бу сўзловчи ўзи ишонмаган фикрни бошқаларга айтиши³²⁶, ҳақиқатда бўлмаган, ҳақиқатга зид нарсаларни сўзламоқ, алдамоқ деб изоҳланади³²⁷. Н. Бекмирзаевнинг фикрича, терговчилар, педагоглар, шифокорлар онгли равишда суҳбатдошларини алдашга моҳир бўладилар. Улар нутқларини ширин сўзлар билан мулоим тарзда уқтириб, суҳбатдош ҳиссиётларини эгаллаб оладилар³²⁸. Диалогик риторикада суҳбатдошни ёлғон сўзлаш орқали ҳам маълум бир фаолиятга ундаш кузатилади. Масалан:

On the way Hurstwood thought what to do. “Is Mrs Drouet in?” he asked. “Yes,” said the astonished girl. “Tell her to dress and come to the door at once. Her husband is in hospital, injured, and wants to see her.” The servant girl hurried upstairs. “What,” said Carrie searching for her clothes. Carrie dressed

³²⁴ <http://www.uzbaby.uz>

³²⁵ <http://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/maqom-zarblariga-yogrilgan-yurak.html>

³²⁶ Зарецкая Н. Риторика. Теория и практика речевой коммуникации. – М.: Дело, 1998. – С. 25.

³²⁷ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2006. 2-ж. – Б. 33-34.

³²⁸ Бекмирзаев Н. Нотиқ ва нутқ. – Т.: Наврўз, 2015. – Б. 38-39.

very rapidly, and soon appeared below. **“Drouet is hurt, he wants to see you. Come quickly,”** said Hurstwood. **“Get in.”** The cabby began to turn the horse around. **“Where is he?” “Way out on the South Side. We will have to take a train.”**³²⁹

Мисолда сўзловчи суҳбатдошининг ёри каттиқ бетоб бўлиб қолганлигини, тез бориши кераклигини айтиб, ёлғон сўзлаш орқали уни ўз мақсади сари чорлайди (*Drouet is hurt, he wants to see you. Come quickly* – Друетнинг аҳволи оғир, у сени кўрмоқчи, тезроқ шошил). Бу сўзларга ишонган суҳбатдош тезда кийиниб аравага ўтиради. Яна бир мисол келтирамиз:

*“You are watching me very closely,” said Nurse Ansel. “Are not you pleased? Tell me, did you think I looked like this?” “I am not sure. I don’t see your hair.” Nurse Ansel took off her cap. There it was – flat, wide top with a V mark of the dangerous snake. “Very pretty, very pretty indeed.” She put the cap back*³³⁰.

Ушбу мисолда суҳбатдошнинг кўриниши хунук бўлса-да, сўзловчи уни *very pretty, very pretty indeed* (жуда чиройли, ҳақиқатдан ажойиб), деб ёлғон сўзлар билан ишонтирмоқда. Натижада, суҳбатдошнинг кайфияти кўтарилади ва уни нутқ мақсади сари чорлаш имконияти юзага келади. Ўзбек тилида ҳам шундай ҳолат учрайди. Масалан:

– Ўлдик, чол анжирларига сув қуйган экан, ҳозир келиб қолади, – ваҳима қилди Исмоил. Чунки Икром ҳам, Одил ҳам, Ақром ҳам аллақачон дарахт тепасига чиқиб олишган эди.

– Ҳа, қўлга тушдингми, қуён, – жаҳл билан унга яқинлашди чол. Шу чоғ етиб келган кампир жонига оро кирди.

– Ақромжон, бўлди болам, барака топ. Буёғини буванг иккаламиз йиғиштириб оламиз, – Ақромга кўзини қисди кампир, кейин чолига юзланди. – Ақромжонни ўртоқлари билан ёрдамга чақиргандим... Мен тепага чиқолмасам...

³²⁹ Dreiser Th. *Sister Carrie*. – Moscow: Higher School Publishing House, 1968. – P. 300.

³³⁰ Daphne du Maurier. *The Birds and Other Stories*. – United Kingdom: Longman, 1993. – 72.

– *Хамма айб сенда.., – чол шундай деб кампирга ўдағайлаётганида Акром жўнаворди*³³¹.

Юқоридаги мисолда кампир боққа меваларни беркитиб ейиш учун кирган Акромни бобо уришмаслиги учун унга *Акромжонни ўртоқлари билан ёрдамга чақиргандим* деб ёлғон сўзлаб, уруш-жанжалнинг олдини олади. Қарияни тинчлантиришга ҳаракат қилади. Қуйидаги мисол ҳам шулар жумласидан:

– *Э бувижон, иш кўп... Эртага Қозоғистонга чақиришган, билмадим қачон қайтаман, – Шокир Нигорага қараб, оғзига келган ёлғонни айтди.*

– *Янги йилда Тошкентда бўлмайсизми? – ҳаяжонини яширмади қиз.*

– *Хизматчилик, ойим ҳали буни эшитсалар йиғлаворадилар, – қизнинг ҳолатини ҳузур қилиб кузатди Шокир.*

– *Эртага самолётда кетасизми? – жовдирабгина тикилди у йигитга.*

– *Тонгда учаман*³³².

Келтирилган мисолда йигит атайин қизга ёлғон сўзлайди (*Эртага Қозоғистонга чақиришган, билмадим қачон қайтаман*). Сўзловчининг бундан мақсади севган қизини уни янада кучлироқ севишга ундаш эди. Йигитнинг кетишини эшитган қиз у билан янада кўпроқ суҳбатлашгиси келаверади.

Тадқиқотимиз жараёнида ушбу тилларда эвфемизм лисоний ҳодисаси ҳам кенг қўлланиши аниқланди. “*Эвфемизм*” грек тилидан олинган сўз бўлиб, *яхши гапираман* деган маънони англатади. Аниқроғи, бирор сабабга кўра қўлланилиши тақиқланган ёки қўлланилиши ноқулай бўлган кўпол, дағал сўз, ибора ўрнига бошқа юмшоқроқ сўз ёки ибора қўллаш тушунилади³³³. Р. Адлер ва Ж. Родменлар инглиз тилида *I don't understand what you are saying* дейиш ўрнига *I am worrying about what you are thinking about* дейиш фикрнинг осонроқ ва енгилроқ қабул қилинишидан дарак беради, деб ҳисоблайдилар. *What do you think about my hairstyle?* (соч

³³¹ Ҳамидова М. Алданганни алдама. – Т.: О`zbekiston, 2008. – Б. 36.

³³² Ўша манба. – Б. 143.

³³³ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2008. Ж. 5. – Б.17.

турмагимга қандай баҳо берасиз?) деган саволга *It is ugly* (у хунук) деган фикрни тўғридан-тўғри инсон кўнглини ранжитадиган даражада эмас, балки *what an original haircut* (соч турмагингиз ноанъанавий тарзда чиқибди) деб жавоб қайтариш ўринли деб биладилар³³⁴. Биргина *ugly* сўзининг *original* сўзига алмаштирилиши мулоқотаги вазиятнинг юмшашига олиб келади.

Ўзбек тилида ҳам масалан, *сиз мажбурсиз*, дейишдан кўра, *мана бундай йўл тутсангиз, сиз учун яхши бўларди* ёки *бундай қилганингиз маъқул* тарзида бир гапни аниқ ва керакли шаклда айта олиш нутқий таъсирчанликнинг ортишида муҳим ҳисобланади³³⁵.

Эвфемизм лисоний ҳодисаси ҳар икки тилдаги диалогик риторикада ижобий баҳоланади. Инглиз халқи ушбу ҳодисага сўзловчига бўлган ҳурматнинг ифодаси деб қарайдилар. Ўзбек тилида эвфемизм ҳодисаси “ҳурмат” ва “андиша” тушунчалари билан узвий боғлиқ ҳолда ифода этилади.

Эркалаш орқали нутқий таъсир ўтказиш. Маълумки, *эркалаш* – ҳар бир тилнинг ўзига хос воситалари, шакл-усулларидан фойдаланиб, одамларга, жониворларга, табиатга, нарса-ҳодисаларга нисбатан меҳрибонлик, муҳаббат, майинлик, нафис меҳр билан суйиш ва севиш каби муносабатларни ифодалайди³³⁶.

Диалогик риторикада эркалашга оид лисоний воситаларнинг нутқда ифода этилиши катта аҳамият касб этади. *Масалан*, инглиз тилида эркалаш *dear, darling, sweetheart, love, my sweet, honey, my lady* каби, ўзбек тилида эса *азизим, асалим, шакарим, дўмбоғим, менинг жоним, гўзалим* каби сўз ва бирикмаларида ўз ифодасини топади [2-илова]. Фикримизни қуйидаги мисоллар орқали изоҳлаймиз:

“Can we take Adam to the carnival with us?” “Oh, honey,” says Mom. “Let’s go by ourselves, the three of us. I don’t like calling Nina right now.” “I’ll

³³⁴ Adler R.B., Rodman G. Understanding Human Communication. – USA: The Diren Press Saunders College Publishing, 2000. – P. 78, 180.

³³⁵ Йўлдошева М. Муваффақият калити. Расмий муомала маданияти, яхши таассурот уйғотиш йўллари, раҳбарлик санъати. –Т.: Yangi asr avlodi, 2004. – Б. 29.

³³⁶ Самигова Х.Б. Инглиз ва ўзбек тилларида эркалаш функционал-семантик майдони. Филол. фан. номз. ...дис. – Тошкент: ЎзДЖТУ, 2010. – Б.19.

call her.” Mom sighs. “**Hottie**, leave it alone.” “All right.” I am not going to make a scene in front of everyone³³⁷. “Come over here, **my young lady**,” Dad yielded. “I warned you about painting. Let me take a look at you.” “I have not got any makeup, Daddy.” “You have not? Don’t think you can fool me.” He took out a handkerchief and rubbed her cheeks³³⁸.

– Тўйдан кейин ишламайман. Аммо ҳозир бувимдан қўрқиб, ўзрига ўхшаб сизни кутишни истамайман. **Чарчадим**, – эркаланиб суйкалди у **Шокирга**, – жон акажон, мени бу азобдан қутқаринг. Бувимдан бир қўрқаман, амакимдан кўзимни яшираман, келинойимга-ку кўринишдан чўчийман.

– Тоза душманлар ичида қолибсан-ку! Унда бувингга айтақолайлик. Барибир сенга уйланаман-ку³³⁹.

– Вой, эртага кетасизми?

– Ҳа, **жоним**, эртага.

– Унда мен ҳеч бўлмаса Тошкентгача сиз билан бораман.

– **Азизим**, унутманг! Биринчи курс талабаси дарс қолдирса ҳайдалади...

– Ҳайдашса, ҳайдашар!

– Унақа деманг, **жоним**.

Сурайё яна бирпас инжиқлик қилди-ю, кейин кўнди³⁴⁰.

Мисоллардан шуни кузатиш мумкинки, сўзловчилар нутқида эркалашга оид лисоний воситалар нутқ таъсирчанлигининг ортишига хизмат қилган.

Ҳар икки тилда бир маънони англатувчи эркалашга доир сўзлар учрайди (*honey* / *асалим*, *dear* / *азизим*). Инглиз тилига нисбатан ўзбек тилида аффиксларнинг сўзларга қўшилиб келиши кўпроқ кузатилади (*my* + *dear* + *daughter* / *менинг қиз+алоқ+қина+м*). Ушбу кўриниш ўзбек тилида аффиксация ҳодисаси кенг ривожланганлиги, инглиз тилида эса аффикслар

³³⁷ Martin A.M. A Corner of the Universe. – USA: Scholastic, 2004. – P. 73.

³³⁸ Carey E.G. Cheaper be the Dozen. – USA: Perennial, 2002. – P. 181-182.

³³⁹ Ҳамидова М. Алданганни алдама. – Т.: O`zbekiston, 2008. – Б. 153.

³⁴⁰ Ўша манба. – Б. 185.

кам ҳолларда сўзларга қўшилиб келиши билан изоҳланади. Қолаверса, эркалаш мазкур тилларда отли бирикмаларда ифода этилса (*my heart / ўзимнинг жоним*), ўзбек тилида феълли бирикмалар ҳам нутк таъсирчанлигининг ошишига хизмат қилади (*айланиб кетай, ўргилиб кетай, гиргимтон бўлай* каби. Лекин инглиз тилида *my gallant brow Highlandman*³⁴¹, *my young lady, my gallant gentleman*, ўзбек тилида *акажон, опоқижон, амакижон* каби эркалашга оид сўз ва бирикмаларнинг ифода этилиши диалогик риториканинг миллийлик жиҳатларини намоён этади.

Хурмат маъносини англатувчи лисоний воситалар орқали нуткий таъсир ўтказиш. *Хурмат* сўзи – кимса ёки нарсани қиммат тушуниб, уни кадрлаш, улуғлаш, эъзозлаш туйғуси деган маънога эга³⁴². Р. Адлер, Ж. Родменлар “хурмат бу сўзловчининг асл руҳий ҳолатини тингловчига таъсир қилмаслик мақсадида кўрсатмасликдир”, деб биладилар. Жаҳл, хафагарчилик каби салбий ҳисларни яшириш ҳам шулар жумласидан эканлигини эътироф этадилар³⁴³.

Суҳбатдошга бўлган ҳурмат унинг суҳбатга бўлган қизиқиши ва хоҳишининг ошишига олиб келади. Масалан, инглиз тилида *I'd like to speak to ... / Could you put me through to ...? / Could I speak to someone in the department?* каби кўринишдаги гаплар суҳбатдошга бўлган ҳурматни кўрсатади³⁴⁴. Қолаверса, инглиз тилида кишиларга ҳурмат юзасидан *Mr., Mrs., Miss, madam, sir* каби сўзлар суҳбатдошнинг исми ёки фамилияси олдида қўшиб айтилади. Лекин гуруҳ кишиларига *ladies and gentlemen*, қирол ёки қироличага *Your majesty, Your Royal Highness*, герцогларга нисбатан *Your Grace* каби сўзлар ишлатилади [1-илова]. Бу каби мурожаат суҳбатдошга бўлган ҳурматни кўрсатади. Маълумки, инглиз халқи мулойимлик, хушмуомалаликка катта эътибор билан ёндашади. Уларнинг нутқида *please*

³⁴¹ Auden W.H., Pearson N.H. Romantic Poets. – Great Britain: Penguin books, 1977. – P. 37.

³⁴² Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2008. Ж. 5. – Б. 563.

³⁴³ Adler R.B., Rodman G. Understanding Human Communication. – USA: The Diren Press Saunders College Publishing, 2000. – P. 128.

³⁴⁴ Comfort J. Effective Telephoning. – Oxford: Oxford University Press, 1996. – P. 16.

сўзи, will, can, could, should, would каби модал феълларнинг кенг қўлланиши суҳбатдошга бўлган ҳурматни кўрсатади. Масалан:

“Why are you here?” asked the man. “Did you want to see me?” “I am cold. I am hungry,” said Squanto. “Let him come in, Father,” said the girl. “You will, won’t you?” The man led Squanto inside and shut the door ³⁴⁵.

“Stephanie? Talk to me,” Even whispered. “I can’t.” “You are playing with me? I don’t want to play. Don’t go please... Tell me, Stephanie, please.” “I stutter,” she confessed. “But, my love, it won’t ever bother me. To hear the words of the woman I love is a luxury I never believed I would have. She told him every shame. ³⁴⁶”

“I can’t see very well...” “I am sorry... If you please, Mrs. West, will you eat your food. Ring the bell when you have finished.” “She is angry. The fault must be in the lenses. ³⁴⁷”

Ўзбек тилида ҳурмат майдони мавзуси Ҳ. Ҳожиева, Ш. Содиқоваларнинг тадқиқот ишларида атрофлича ёритиб берилган ³⁴⁸.

Ўзбек тилида II-III шахс кўпликдаги *сиз, улар* олмошлари ҳурматни ифода этади. Қолаверса, атоқли исмлар кетидан қариндош-уруғчиликка доир сўзларни нутқда ифодалаш нутқий таъсирчанликнинг кучайишига ҳизмат қилади. Масалан, *Бобуржон укам, келинг, йўқ деманг* гапи билан *Бобур, йўқ дема* гапи ўртасидаги фарқни кузатишимиз мумкин. Қариндош-уруғчиликни ифодаловчи отларга *-лар* кўплик аффикси ҳамда *-им, -м* I шахс бирликдаги эгалик, *-бек, -жон, -хон, -гина* каби аффикслар қўшилганда ҳам ҳурмат маъноси ифодаланади (*дадамлар, ойимлар, синглим, акам, укам* каби). Фикримизни қуйидаги мисол орқали изоҳлаймиз:

– *Бизам қайта қолсак бўларди, режиссёрнинг хотини безовта қимирлаб қўйди, болалар кутиб ўтиришгандир.*

³⁴⁵ Bulla C.R. Squanto. – USA: Scholastic, 1982. – P. 81.

³⁴⁶ Stone K. Illusion. – USA: Kensington Books, 1994. – P. 212-215.

³⁴⁷ Daphne du Maurier. The Birds and Other Stories. – United Kingdom: Longman, 1993. – P. 69.

³⁴⁸ Ҳожиева Ҳ.Я. Ўзбек тилида ҳурмат майдони ва унинг лисоний-нутқий хусусияти: Филол. фан. номз. ...дис. – Алишер Навои номидаги СамДУ, 2001. – Б. 4-124; Содиқова Ш. Б. Ўзбек тилида ҳурмат маъносининг ифодаланиш усуллари: Филол. фан. номз. ...дис. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Тил ва адабиёт институти, 2008. – Б. 4-123.

– Вой **кеннойижон**, борасизлар-да, минг йилда бир келипсизлар, қандай бўлиб! – деди уй бекаси. – Асрор акам бир йилдан бери айтадилар “Туғилган кунимда режиссёримиз билан рафиқаларини сенга албатта таништириб қўяман”, деб³⁴⁹.

– Шошманг, шошманг... мен ҳақимда бунча тўлиқ маълумотни сиз қаердан биласиз? – сўради Аббос.

– Демак, демак, **сиз...** – Сурайёни титроқ босди. – Илтимос, **сиздан** илтимос, эртага учрашайлик. Ҳозир ҳеч нарса **сўраманг**, илтимос, майлими? Эртага кечки пайт, – Сурайёнинг юзига шаиқатор ёшлар юмалаб туша бошлади.

– Яхиш, яхиш, фақат йигламанг, мени қўрқитманг, эртага қаерда?!

– Матбуот уйининг рўпарасида...³⁵⁰

Ўзбек тилида вақтинча архаиклашган мурожаат сўзлар мавжуд бўлиб (бегим, маликам каби), улар ҳозирги кунда ҳурмат маъносида ҳам нутқда ўз ифодасини топади. Масалан:

Меҳмон кутмаганимда мен томон энгашиб, овозини пастлаб:

– *Сарҳад ошиб келган... экан...*

– *Қаердан-қаердан?! – Мен овозимни кўтариб юборган эдим.*

Меҳмон елкамга қоқиб, ўзига тортди:

– *Ҳай-ҳай, мирзо жаноблари, деворнинг ҳам қулоғи бор-а?*

– *Узр-узр, – дея ўзимни босиб олишга уриндим*³⁵¹.

Ушбу мисолда сўзловчи суҳбатдошнинг яқин қариндоши бўлишига қарамай, уни *мирзо жаноблари* деб атамоқда. Бу каби мурожаат шакли орқали уни секин гапиришга ундамоқда. Қуйида яна бир мисол келтирамиз:

– *Жаннатим, ярашдикми, энди?* – ойисини қучоқлади Нодир. – *Ёки битта тандир деб...*

– *Гап тандирдамас, – ўғлининг гапини бўлди Адол хола. Отангнинг тупроғи совимасдан ўзбилармон бўлганингга жаҳлим чиқади...*

³⁴⁹ Ҳамро Абдунаби. Вақт дарёси. – Т.: О'zbekiston, 2009. – Б. 108.

³⁵⁰ Ҳамидова М. Алданганни алдама. – Т.: О'zbekiston, 2008. – Б. 176.

³⁵¹ Мансур Мурод. Жудолик диёри. – Т.: Шарқ, 2006. – Б. 118.

– *Хўп ойижон, иккинчи бундай қилмайман, – ялинди у, – Кечира қолинг.*

*Бўпти, бу ёғига эҳтиёт бўл*³⁵².

Келтирилган мисолда йигит ўз онасини нутқ мақсади сари чорлаш, нутқий таъсирчанликни ошириш учун унга *жаннатим* деб мурожаат қилади.

Қолаверса, суҳбатдош таклифига қатъий рад жавобини бермасдан, сўзларни моҳирона танлаган ҳолда таклифни мулойимлик билан инкор этиш ҳар икки тилда суҳбатдошга бўлган ҳурматни кўрсатади [6-илова]. Масалан, *sorry, it is beyond my power, sorry, that is simply can't be done / Узр, бу менинг қўлимдан келишига аминмасман, кечирасиз, бунинг иложи бўлмаса керак деб ўйлайман* каби.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, диалогик риторикада ҳурмат маъносини ифода этувчи лисоний воситалар ҳар икки тилда кузатилади. Инглиз тилида бу лисоний ҳодиса модал феъллар, ҳурмат маъносини англатувчи сўзларнинг тилдаги ифодасида ўз аксини топади. Ўзбек тилида эса қариндош-уруғчиликка доир сўзлар ва ҳурмат маъносининг ясалишида хизмат қилувчи аффикслар ёрдамида нутқда намоён бўлади.

Суҳбатдошни мақташ орқали нутқий таъсир ўтказиш. Маълумки, *мақташ* деганда, кишининг ёки нарсанинг яхши томонларини, ижобий фазилатларини кўрсатиб гапирмоқ, яхши қилиб кўрсатмоқ назарда тутилади. Мақтов маъносига эга жумлаларни нутқда қўллаш диалогик риторикада ижобий баҳоланади. Олимларнинг таъкидлашича, тингловчиларга қарата айтилган мақтов риторикада жуда катта аҳамият касб этади. Уларнинг ютуқларини, ижобий хислатларини холисона баҳолаш, мақтовга саҳий бўлиш, ширин сўзлардан фойдаланиш нутқ мақсадини амалга оширишда самарали натижаларга олиб келади. Тингловчининг яхши ишлар қилганлиги, кўп натижага эришганлигини таъкидлаш ҳам шулар жумласидан. Бу эса тингловчига хуш ёқади, унда мағрурланиш ҳиссини уйғотади. Қийинчиликлар эвазига эришилган бахт ширин бўлишини ҳамда уларга

³⁵² Ҳамидова М. Алданганни алдама. – Т.: Ўзбекистон, 2008. – Б. 48.

хамманинг ҳаваси келаётганини ҳам қайд этиб ўтиш нутқ таъсирчанлигини оширади³⁵³.

Америкалик катта тадбиркор, ёзувчи Наполеон Хиллнинг онаси ўлгач, отаси уйига “янги она” олиб келади. Уйда онани ҳамма яхши кутиб олса-да, кичик ёшдаги Наполеон қовоғини солиб, икки қўлини қовуштириб жаҳл билан бир чеккада туради. Шунда отанинг: “Бу оиламиздаги энг тўполончи шумтака” деган гапига ўгай она: “У тўполончи эмас, оилангиздаги энг ақлли бола, фақат биз буни кўрсата олсак бўлди”, деб жавоб қайтаради. Муаллиф ўз ҳаётидаги муваффақиятларининг асосий сабабчиси деб ўгай онасининг ушбу сўзлари ҳамда кейинчалик ҳам унинг айтган мақтовлари деб билади³⁵⁴.

Диалогик риторикада мақташга оид мисоллар ҳам учрайди [7-илова]. Масалан:

*“What kind of useless stupid mum am I?” she said. “**You are the best ever mum. Please don’t cry again. You will make your eyes go all red.**” “Red eyes, rosey neck, maudlin mood. What a mess! What have I got to show for my thirty-three years, eh! Apart from my two lovely girls.” “**You do lots and lots of things. You paint and you make beautiful clothes and you dance and you work at the studio and – and – ...**”*

*She pulled me close for a cuddle. I nestled against her...*³⁵⁵

Келтирилган мисолда сўзловчи ўзидан нолиб йиғлаётган суҳбатдошни уни мақташ орқали тинчланишга ундайди (*You are the best ever mum. You do lots and lots of things. You paint and you make beautiful clothes and you dance and you work at the studio* – Сиз энг зўр онасиз. Сиз кўп ишлар қиласиз. Чиройли кийимлар тикасиз, рақсга тушасиз, студияда ишлайсиз). Қуйидаги мисол ҳам шулар жумласидан:

*“I am sorry... I was wrong. **I am proud to be your brother, no matter how it looks.** Please, Acorn, I need you to promise me you won’t run away tomorrow if I*

³⁵³ Габуниа З., Башиева С. Риторика как часть традиционной культуры. – Нальчик, ЭЛЬФА, 1993. – С. 13-32.

³⁵⁴ Хилл Н. Добейся успеха с помощью позитивного мировосприятия. – Минск: Попурри, 2007. – С. 192.

³⁵⁵ Wilson J. The Illustrated Mum. – Great Britain: Cox & Wyman, 2000. – P. 10.

go to school. Will you promise me that much?" ... "I won't run tomorrow," he muttered thickly...³⁵⁶

Ўзбек тилида ҳам бу каби лисоний ходиса учрайди. Масалан:

Подшоҳнинг қариндошларини ўлдириб қочган киши бир неча муддат ўтгандан сўнг подшоҳ ҳузурига қайтиб келди. Подшоҳ деди: “Ажаб журъатлик киши экансанки, менинг олдимга шундай катта гуноҳ қилиб, жазолашимдан қўрқмай келибсан?” У жавоб берди: “Даргоҳингга қўрқмай келишимнинг сабаби шуки, гарчи гуноҳим катта бўлса ҳам, сенинг авфинг ундан ҳам каттароқдир.” Подшоҳ бу сўзлардан кейин унинг гуноҳини кечириб, инъомлар берди³⁵⁷.

– ... Сурайёхон, юринг, яхшиси холироқ бирор кафе ёки ресторанга борайлик.

– Синамаган, билмаган эркак билан ресторанга боролмайман...

– ...**Сиз зиёли, тушунган аёлсиз, мен ҳам...** Айтиб қўяй, суҳбатимиз каттакон бир романга мавзу бўлади.

– Яхши фикр, унда қаерга олиб борай. “Қора аждар”гами, “Дедеман”гами, “Зарафшон”гами?³⁵⁸

– Энди Юсуфжон... **менга сенинг уйингдаги оддийлик ёқади. Мана шу ниёла, мана шу ош еган лаган, мана шу келин ёпган нон ҳам жуда таниш. Менга болалигимни, аямни, аяжонимни эслатди. Ўйлаб кўрсам, кўндан буён хонтахтада, бемалол ёнбошлаб, ҳеч ким билан дилдан ёзилиб, яйраб суҳбатлашмаган эканман. Рост гап, дўстим. Жон ўртоқ, йўқ дема, қизинг ўғлим билан учрашсин, хоҳласанг ўзинг ҳам чақириб гаплаш...**

– Менга сенинг гапинг етади, ўртоқ. Сенга ишонаман. Сенинг боланг, менинг болам...

– Э, яшанг... гап деган бундай бўлибди... Чоршанба куни соат кечки бешда циркнинг ёнида учрашув бўлади³⁵⁹.

³⁵⁶ Brooke P. Jake's Orphan. – New York: Dorling Kindersley Publishing, 2000. – 194-195.

³⁵⁷ Хусайн Воиз Кошифий. Ахлоқи Мухсин. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2010. – Б. 65.

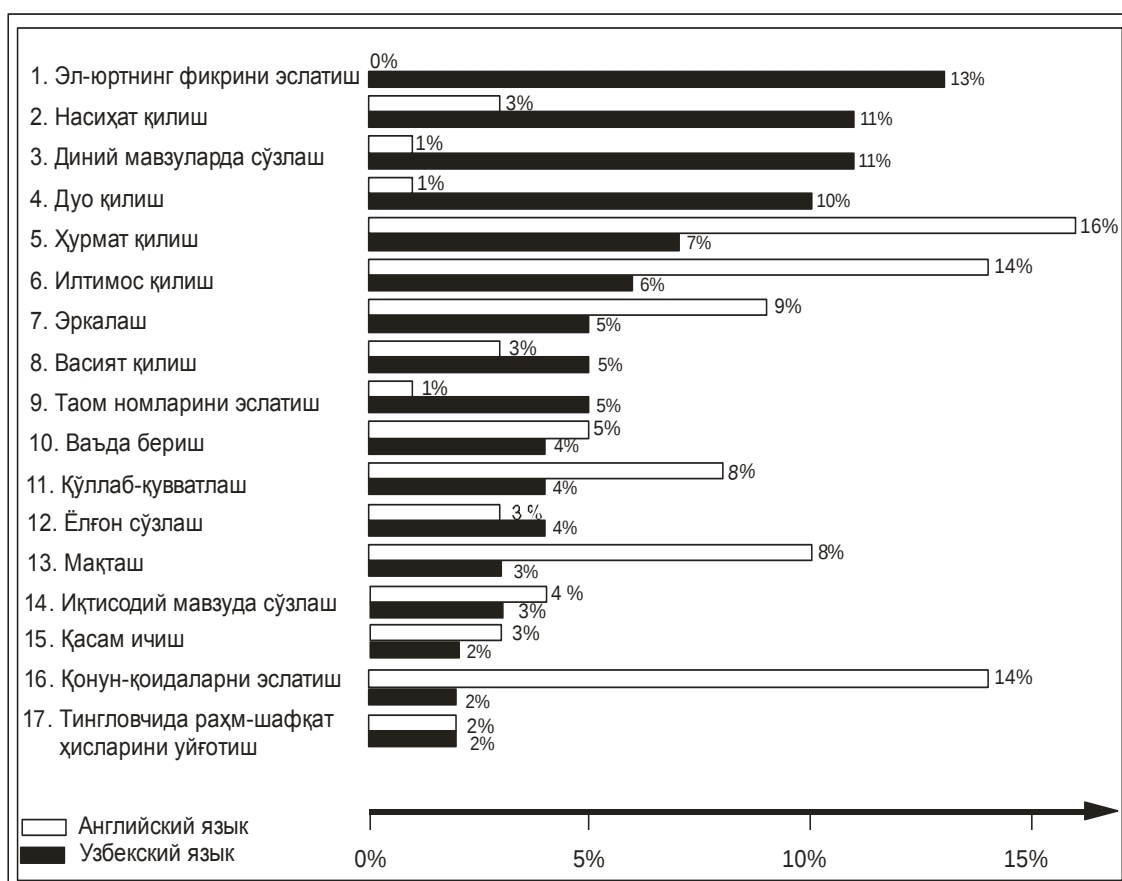
³⁵⁸ Ҳамидова М. Алданганни алдама. – Т.: O'zbekiston, 2008. – Б. 202.

³⁵⁹ Ўша манба. – Б. 73-74.

Ушбу мисолларда сўзловчилар суҳбатдошни макташ орқали уларни нутқ мақсади сари ундамоқдалар.

Юқоридаги таҳлиллардан маълум бўладики, макташга оид лисоний воситаларнинг нутқдаги ифодаси диалогик риторикада бир хил мақсадларга хизмат қилади.

Тадқиқотимиз мавзуси билан боғлиқ бўлган тўпланган мисоллар таҳлиliga кўра диалогик риторикада турли мавзуларга оид лисоний воситаларнинг нутқда қўлланишига кўра фаоллик даражасини қуйидаги расмда келтириб ўтамиз (4.1-расм):



3.1-расм. Инглиз ва ўзбек тилларидаги турли мавзуларга оид тил бирликларининг диалогик риторикада қўлланишига кўра фаоллик даражаси

Юқорида келтирилган расмдан маълум бўладики, инглиз тилида *ҳурмат қилиш* (16%), *илтимос қилиш* (14%), *қонун асосида иш кўришга* (14%) оид лисоний воситаларнинг нутқдаги ифодасига кўра фаоллик даражаси энг юқори ўринларни, *дуо қилиш* (1%), *эл-юртнинг фикри масаласини эслатиш* (0%), *диний соҳага* доир лисоний воситаларнинг нутқдаги ифодасига кўра фаоллик даражаси энг куйи (1%) ўринларни эгаллади.

Ўзбек тилида эса *эл-юртнинг фикри масаласини эслатиш* (13%), *панд-насиҳат қилиш* (11%), *дуо қилиш* (10%), *диний соҳага* (11%) доир лисоний воситаларнинг нутқда қўлланиш даражаси энг юқори фоиз кўрсаткичларига эга бўлиб, *қасам ичиш* (2%), *қонун асосида иш кўриш* (2%) билан алоқадор лисоний воситаларнинг ифода этилиши энг куйи фоиз кўрсаткичларни эгаллади.

Юқоридаги таҳлиллардан кўринадики, диалогик риторикада турли мавзуларга оид лисоний воситаларнинг нутқда ифода этилишига кўра фоиз кўрсаткичлари икки тилда бир-биридан фарқланади. Ҳар икки тил эгаларининг турли динга эътиқод қилиши, одоб-ахлоқ қоидалари, фарзандларга тарбия бериши, бир хил тушунчаларга турлича ёндашиши каби омиллар уларнинг тилида, диалогик риторикада ҳам ўз аксини топади.

3.2. Диалогик риторикада ижобий ва салбий маънога эга бўлган тил бирликлари

Тадқиқот ишининг юқоридаги бўлимларида диалогик риторикада фақат ижобий маънони ифода этувчи лисоний воситалар (масалан, *мақташ*, *эркалаш*, *қўллаб-қувватлаш* каби) таҳлилга тортилди. Диалогик риторикада суҳбатдошни маълум бир фаолиятга ундашда салбий маънони англатувчи лисоний воситалар ҳам қўлланади, бунда тил меъёрларининг бузилиш ҳолатлари учрайди.

Инглиз тилида риториканинг ушбу тури *black rhetorics* (салбий ёки айёр риторика) деб номланади³⁶⁰. Салбий ёки айёр риторика борасида К. Бредемайернинг “Черная риторика” деб номланган асарида батафсил маълумотлар келтирилган³⁶¹. У ерда айтилишича, риториканинг ушбу турида сўзловчилар ўз мақсадларини амалга оширишда вербал ва невербал воситалардан максимал даражада фойдаланадилар. Улар мулоқот олиб бориш қоидаларини ҳам бузадилар, ўз мақсадлари сари интилишда ҳеч қандай чегарани билмайдилар. Айёрлик, маккорлик, фирромликнинг ҳар қандай туридан фойдаланиб кўрадилар. Ўз мақсадларига эришиш йўлида суҳбатдошга зарар келтиришга ҳам тайёр бўладилар. Вазиятда ютиб чиқиш учун ҳар қандай усул, стратегия, имкониятни ишга соладилар. Риториканинг бу турида ҳис-ҳаяжоннинг авжига чиқиши, ҳиссиётларнинг юқори даражада бўлиши, нутқ маданияти ва одоби қоидаларига риоя қилмаслик ҳолатлари учрайди.

Диалогик риторикада ҳам юқорида қайд этилган ҳолатлар кузатилади. Масалан, нутқий таъсирчанликни ошириш мақсадида сўзловчилар нутқида сўкиш, ҳақорат сўзларини қўллаш, қарғаш лисоний ҳодисаси ҳар икки тилда ифода этилади. Улар суҳбатдошни сўкиш, ҳақорат қилиш орқали нутқ мақсади сари чорлайдилар. Масалан:

*“Let me go alone!” “Acorn, why? Let me talk to you.” “I got to run!” “I am coming after you. Where are you? ...Come out of there! You little thieving rascal!” ... “I was wrong, Tree, I see that now,” said Acon softly*³⁶².

Мисолда сўзловчи суҳбатдошни *you little thieving rascal* (ўғривачча, муттаҳам) деб ҳақоратлаб, уни тўхтатишга ҳаракат қилади. Қуйидаги мисол ҳам шулар жумласидан:

“When I was a lad, I dived from the bridge and swam all the way across to Dover.” “You never did,” challenged one of the mates. “I could do it now,” said

³⁶⁰ www.dr-bredemeier.de/black-rhetoric/; www.jstor.org/stable/2783854

³⁶¹ Бредемайер К. Черная риторика: Власть и магия слова. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. — 224 с.

³⁶² Brooke P. Jake’s Orphan. — New York: Dorling Kindersley Publishing, 2000. — 231-243.

Dawdley. *“You couldn’t, Dawdley.” “No? I will show you!” roared Dawdley. “Goddamn your eyes, I will show you. Come on, let’s go to the bridge.”*³⁶³»

Келтирилган мисолда сўзловчининг нутқида салбий маънога эга жумла кузатилади (*goddamn your eyes*). Сўзловчи ўзининг рост сўзлаётганини исботлаш мақсадида тингловчиларни кўприк томон юришга ундамоқда.

Ўзбек тилида ҳам мисол келтирамиз:

– Яна ўшами? Неча марта айтиш мумкин унга ишониб бўлмайди, деб?

– Яна бошладингми? Э, нима истайсан ўзи мендан? Мени ҳам, Гулнозни ҳам тинч қўй. Жонга тегиб кетдинг. Синглингга уйланмайман деганим учунми, ҳаммаси?

– Нималар деяпсан? Сарвинозни буёқда умуман алоқаси йўқ. Тушундингми? Мен сенга бахт тилайман. Ўша Гулнозингни кўзлари ўйноқи, сендан ташқари мингтасига ҳар хил ваъдалар берган.

– **Ғирт сурбет экансан-ку! Нима бошқа ҳеч нарса каллангга келмадими? Йўқол кўзимдан. Аблах.**

– Ўртоқ. Менга ишон, ҳали ўзинг ҳаммасига гувоҳ бўласан.

– **Йўқол дедим.**

– Майли, ўзинг биласан, – деб кетиб қолди Даврон³⁶⁴.

Келтирилган мисолда сўзловчи суҳбатдошга нисбатан ҳақорат сўзларини ифодалаш орқали уни кетишга ундамоқда (*ғирт сурбет экансан-ку, йўқол кўзимдан, аблах, йўқол дедим*).

Ҳар икки тилда сўкиш орқали суҳбатдошга таъсир қилиш, асосан, эркаклар нутқида кузатилади. Инглиз аёллари нутқида ҳам сўкиш ифода этилса-да, ўзбек аёллари нутқида мазкур лисоний ҳодиса қарғаш орқали ифодаланади. Маълумки, қарғаш бировга ёмонлик, бахтсизлик ёки ўлим тилаб, қарғиш сўзларини айтиш деб изоҳланади³⁶⁵. Фикримизни қуйидаги мисол орқали изоҳлаймиз:

– ... Унсурлар дадамни ўлдирсин-да, сиз уларни дуо қилинг?!

³⁶³ Gavin J. Coram Boy. – Great Britain: Egmont, 2000. – P. 72.

³⁶⁴ <http://mulloqot.uz/blogs/42388/6395/>

³⁶⁵ Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2008. Ж. 5. – Б. 255.

...Онаси илтижоларини айтиб, юзига фотиҳа тортди, ўрнидан турди.

– **Мени онам десанг, – деди қатъият билан, – отангинг йўлидан бормайсан! Борсанг, оқ сутимни кўкка совураман. Ўлсам гўримда тик тураман!**

Соат бирпас серрайиб турди-да, уйдан чиқиб кетди. Жинни бўлиб қолганми, онаси?!³⁶⁶

Ушбу мисолда она ўз ўғлини отаси қилган ишни қилмасликка ундар экан, унинг нуткида қарғиш ифодаланган жумлалар кузатилади (*Борсанг, оқ сутимни кўкка совураман. Ўлсам гўримда тик тураман!*). Мазкур жумлалар ҳам салбий маънога эгалиги билан характерланади.

Қарғиш маъносига эга тил бирликлари ўзбек тилида жуда узун жумлаларда ҳам ифода этилади. Инглиз тилида эса бу каби лисоний ҳодиса сўқиш маъносига эга жумлаларда ҳам намоён бўлиши мумкин.

Диалогик риторикада тингловчини кўрқитиш, дўқ қилиш орқали ҳам уни нутқ мақсади сари чорлаш ҳолати учрайди. Масалан:

“We must run,” he said. “Let us go toward Ben Alder. It is a wild, empty mountain with hills and hollows. If we get there before morning, we may be safe.”

“But Alan,” I cried, “that will lead us across the path of the soldiers!”

“I know that,” he said. “But if we turn to Appin, we shall be two dead men. Now, David, hurry up.”

*My heart was bursting. Only the fear of Alan made me go on*³⁶⁷.

Келтирилган мисолда сўзловчи суҳбатдошни *If we turn to Appin, we shall be two dead men* (агар Аппин тарафга юрсак, икки мурдага айланамиз) деб кўрқитади. Унинг бу сўзлари суҳбатдошни Бен Алдер тоғи томон юришга ундайди. Қуйидаги мисол ҳам шулар жумласидан:

“Remember,” said Grandos. “We must stand together. If you attack me in your newspaper, I will sell my business in the foreign markets... You will lose your power.” “And don’t forget,” said Markoi. “If you don’t share your business with

³⁶⁶ Хошимов Ў. Ҳадикли тушлар. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 2002. – Б. 31.

³⁶⁷ Stevenson R.L. Kidnapped. – England: Longman, 1993. – P. 70.

*me, I will distroy you in my newspaper.” “Destroy me?” “I could destroy all Ronda in seven days.”*³⁶⁸

Ўзбек тилида ҳам бу каби ҳолат учрайди. Масалан:

– ...*Билиб қўй, шу пайтгача, менинг гапимни ҳеч ким икки қилмаган. Мен сенинг изингдан шу ергача келдим. Аҳмоқ бўлиб қайтиб кетмайман. Сен эса... ё пуллариингни қайга беркитганингни айтасан ёки баҳоргача шу ерда ётасан...*

Турсунали ялангоч ҳолда музлаб ўлишини тасаввур қилиб, даҳшатдан титраб кетди.

– *Айтаман, – деди жон талвасасидаги одамнинг овози билан*³⁶⁹.

Мисолдан кўринадик, сўзловчи суҳбатдошни кўрқитиш орқали уни ўз мақадлари сари чорлайди.

Қуйида яна мисоллар келтирамиз:

“What did she mean?” “It is mystery to me, my little love.” “Did you see? Did you see? That woman fell. Do you think she was hurt? Did she call your name? Shouldn’t we go back?” “No, not mine... her daughter was there soon enough.” “How do you know that was her daughter?” “Enough of that, you brat! For pity’s sake, will you shut that mouth of yours and stop your prattling.” The boy recoiled as if he had burnt and scrambled away like some poor animal³⁷⁰.

“Al says he needs more power,” I told him, breathing hard... I grinned.

“Boy! Quit your daydreaming and get back to work!” Mr. Gunderson thundered at me. I scrambled as fast as I could³⁷¹.

Мисолларда сўзловчилар *shut that mouth of yours* (овозингни ўчир); *quit your daydreaming and get back to work* (хаёлпарастликни йиғиштириб, ишга жўна) деб дўқ қилиш орқали суҳбатдошни маълум бир фаолиятга ундайдилар. Ўзбек тилида ҳам бу каби ҳолат учрайди. Масалан:

– *Қиммат холанинг ўғлиман, отам ўлиб кетганлар.*

³⁶⁸ Daphne du Maurier. The Birds and Other Stories. – United Kingdom: Longman, 1993. – 49-50.

³⁶⁹ Тохир М. Шайтанатнинг жин кўчалари. – Т.: Янги аср авлоди, 2012. – Б. 160.

³⁷⁰ Gavin J. Coram Boy. – Great Britain: Egmont, 2000. – P. 319.

³⁷¹ Brooke P. Jake’s Orphan. – New York: Dorling Kindersley Publishing, 2000. – P. 48.

– Э-э, шундайми, отанг ўлиб кетган бўлса, сени ўзим уйлантириб қўяман... Мана шу қиз сеники...

Йигитнинг қони қайнаб, унинг ёқасига ёпишибди...

– **Агар мана шу қизни олмасанг, энангни қайтиб кўролмайсан, – дебди раис.**

... Хуллас, бир ҳафтадан кейин Сафарбой тўй-томоша билан ўша сулувга уйланибди³⁷².

Келтирилган мисолда сўзловчи суҳбатдошга дўқ қилиш орқали (*Агар мана шу қизни олмасанг, энангни қайтиб кўролмайсан*) уни маълум бир фаолиятга ундаши кузатилади. Яна бир мисол келтирамиз:

– *Хўп. Шавкат ака, анув Мадина қанақа қиз? Адаси борми? – Саида аста эрини қучди.*

– *Буни Ҳадича опадан сўра, – хохолади Шавкат, – лекин ёмонмас, жуда текис нарс.*

– *Ҳо, нарсамии, нега сўлагингиз оқади, тагин...*

– **Стоп, стоп, мени тергаишларини ёқтирмайман. Ҳатто ота-онамга ҳам, – Шавкат жаҳлдан титраб кетди. – Шуни унутма, сен менинг хотинимсан, сенинг ҳар қадамингни мен назорат қиламан, лекин сен бундай қилмайсан. Чунки сен менинг мулкимсан... Тушундингми? Бошқа бу мавзуга қайтмаймиз...**

*Саида жимгина унга эргашиди...*³⁷³

Мисолда эр ўз хотинига дўқ-пўписа қилиш орқали уни *сен менинг мулкимсан; сенинг ҳар қадамингни мен назорат қиламан, лекин сен бундай қилмайсан* каби жумлаларни ифода этиш орқали ўз мақсади сари чорламоқда.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, диалогик риторикада ҳар икки тилда нутқ маданияти қоидаларидан четлашиш ҳолати кузатилади. Бунда сўкиш, ҳақорат сўзларини қўллаш, қарғаш, кўркитиш, дўқ қилишга оид лисоний воситаларни нутқда қўллаш орқали нутқ таъсирчанлиги ортади. Аксарият ҳолатларда инглиз аёллари нутқида сўкишга оид лисоний воситалар, ўзбек аёллари нутқида қарғиш маъносига эга жумлалардан фойдаланилади.

³⁷² Ҳамро Абдунаби. Вақт дарёси. – Т.: О`zbekiston, 2009. – Б. 78.

³⁷³ Ҳамидова М. Алданганни алдама. – Т.: О`zbekiston, 2008. – Б. 81.

Учинчи боб бўйича хулосалар

Диалогик риториканинг лингвомаданий жиҳатлари борасида олиб борилган тадқиқот бўйича қуйидаги хулосаларни келтирамиз:

1. Диалогик риторика нутқий таъсирчанликка эришишда қўлланувчи энг фаол мавзулар ҳар икки тилда мавжуд бўлиб, уларга оид лисоний воситалар нутқда қўлланилишига кўра ўзига хос умумий ва миллий хусусиятларга эга.

2. Диний соҳага оид лисоний воситалар нутқ таъсирчанлигини оширишга хизмат қилиши билан характерланади. Ҳар икки тилда *Худо / God* сўзлари нутқда қўлланилади. Ўзбек тилида *Худо* сўзи *Аллоҳ, Яратган эгам, Парвардигор, Тангри*, инглиз тилидаги *God* сўзи эса *Lord* каби синонимик каторларга эга. Инглиз тилида *Исо пайғамбар* номи, *Библия* китобидаги маълумотлар, ўзбек тилида эса *дўзах, Қуръон, Ҳадис, жаннат, суннат* каби сўзлар орқали ифода этилади.

3. Диалогик риторикада дуо қилишда ҳам ҳар икки тилда *Худо, Аллоҳ, Парвардигор / God, Lord* сўзлари қўлланади (*God save you, God bless you / Худо сени ўз паноҳида асрасин, Худо сени ярлақасин*). Инглиз тилида уларнинг диний эътиқодига кўра Авлиё ота номини тилга олиб дуо қилиш (*our Father bless you*), ўзбек тилида тингловчининг шахсий ҳаётига алоқадор мавзуларда дуо қилиш (*бола-чақангнинг роҳатини кўр, орзу-ниятларингга ет, яхши жойлардан ато қилсин*) орқали нутқий таъсирчанликка эришилади.

4. Инглиз ва ўзбек тилларидаги диалогик риторикада васият қилиш нутқ таъсирчанлигининг ошишига хизмат қилади. Инглиз тилидан фарқли ўлароқ, ўзбек тилида васият қилиш жараёнида тингловчи шаънига узундан-узун дуолар ўқилади, ижобий тилаклар билдирилади, панд-насихат қилинади. Инглиз тилида эса фикр лўнда ва қисқа ифодаланади. Васиятни тўлиқ амалга ошириш шарт, деган қарашларга ҳар икки халқ тўлиқ амал қиладилар.

5. Панд-насихат қилиш ҳам диалогик риторикада муҳим аҳамият касб этади. Бунда инглиз тилида суҳбатдошга ўзларини инглиз жаноби ва

хонимларига хос тутишлари лозимлиги борасидаги фикрлар эслатиб турилади. Ўзбек тилида эса одоб-ахлоққа, оила, ота-она, фарзандлар олдидаги бурч ҳамда вазифаларни бажаришга ундовчи фикрлардан кенг фойдаланилади.

6. Ўзбек тилида дуо ўқиш, васият ҳамда панд-насихат қилишда жумлалар узундан-уzun тузилади. Инглиз тилида эса улар қисқа шаклга эгаллиги билан характерланади.

7. Ушбу тиллардаги далолик риторикада Худо номи билан қасам ичилади (*Lord knows, I swear by almighty God / тегсам, Худо урсин, Худо ҳаққи*). Лекин христиан дини эътиқодида бўлган инглиззабонлар нуткида *Юпитер ҳаққи, осмонлар ҳаққи, барча авлиёлар ҳаққи* каби, ислом дини эътиқодида бўлган ўзбек халқи тилида эса, *Каломулло урсин, Қуръон урсин* каби лисоний воситалар ифода этилади. Ўзбек тилида бўрттириш стилистик воситаси орқали қасам ичиш (*ёлгон айтсам ёрилиб ўлай*), инглиз тилида эса *онанинг гўрини* ҳам ўртага қўйиб қасам ичиш ҳолати учрайди.

8. Диалогик риторикада суҳбатдошга хуш ёқадиган ишларни бажаришга ваъда бериш орқали уни ундаш, ишонтириш лисоний ҳодисаси учрайди. Бунда *I will take the moon for you / ойни олиб бераман, I will never be Romeo / отимни бошқа қўяман* каби бир маънога эга жумлалар мазкур тилларда ифода этилади. Инглиз тилида *words of gentleman*, ўзбек тилида эса *йигитлик сўзим* каби бирикмаларнинг ваъда беришда қўлланиши мазкур тиллардаги диалогик риториканинг миллийлик хусусиятини намоён қилади.

9. Инглиз тилида *please*, ўзбек тилида *илтимос* сўзларини чўзиқ талаффуз қилиш орқали нутқ таъсирчанлиги ортади. Инглиз тилида атоқли исмлар олдидан ҳурмат маъносини ифода этувчи сўзлар қўлланилиши, модал феълларнинг сўроқ шаклидаги ифодаси нутқ таъсирчанлигини янада оширади. Ўзбек тилида эса, мурожаат қилинаётган шахснинг исми ёки қариндош-уруғчилик маъносига эга сўзлар олдида *жон* сўзини илтимос, ялиниш оҳангида ифодалаш (*жон амаки, жон Алишер* каби) орқали нутқий таъсир кучаяди.

10. Тадқиқ этилаётган тилларда пул бирлигининг аниқ миқдорини (инглиз тилида *доллар ёки фунт стерлинг*, ўзбек тилида *доллар ёки сўм*) нутқда қўллаш орқали суҳбатдошни нутқ мақсади сари чорлаш осонлашади.

11. Инглиз тилида *fish, apple, pudding, beer*, ўзбек тилида *қўлбола ош, кўксомса, чой* каби миллий таом ва ичимликлар номларини нутқда қўллаш нутқий таъсирчанликни оширади.

12. Қўллаб-қувватлаш орқали суҳбатдошга таъсир қилишда уни кўркмасликка, ботир бўлишга ундаш ҳолати ҳар икки тилга хосдир. Лекин ўзбек тилида қўллаб-қувватлашда мақоллардан ҳам ўринли фойдаланилади.

13. Атрофдаги кишилар нима дейди? деган маънога эга жумлалар, асосан, ўзбек тилида қўлланади. Бу эса Шарққа хос бўлган оммалашиш ва Ғарбда ҳукм сурувчи индивидуалликка оид икки хил назариянинг диалогик риторикага бўлган таъсири ҳамда икки халқ маданиятида *ор-номус, уят, андиша, ибо, ҳаё* каби тушунчаларга бўлган эътиборнинг турлича эканлиги билан изоҳланади.

14. Қонун-қоидаларни суҳбатдошга эслатиб ўтиш ҳар икки тилдаги диалогик риторикада учрайди (*you have no right / ҳаққинг йўқ*). Инглиз тилида *I will call the police* (полиция чақираман) жумласидан фойдаланилади. Лекин ўзбек халқи маданиятида *андиша, уят, ор-номус, муросаю мадора* каби тушунчаларга бўлган катта эътибор ушбу лисоний ҳодисанинг кенг қўлланишига тўсқинлик қилади.

15. Суҳбатдошнинг ҳиссиётларига таъсир қилиш орқали нутқ сўзлаш ҳар икки тилдаги диалогик риторикада учрайди. Бунда сўзловчилар қийин вазиятда қолганликларини қайд этадилар, ўзларини бечораҳол қилиб кўрсатадилар, уларнинг хатти-ҳаракатларида йиғлаш каби новербал восита ифода этилади. Инглиз тилидан фарқли ўлароқ ўзбек тилида суҳбатдош шаънига узундан-узон дуо қилиниб, ижобий тилак билдирилади.

16. Яхшилик йўлида айтилган ёлғон ҳамда эвфемизм лисоний ҳодисаси диалогик риторикада ижобий баҳоланади. Тадқиқ этилаётган тилларда мазкур лисоний ҳодиса суҳбатдошга бўлган ҳурмат тушунчаси билан боғлиқ

холда ифодаланади. Ўзбек тилида эса у андиша, мурсою мадора, уят каби тушунчалар билан ҳам чамбарчас боғлиқ бўлади.

17. Диалогик риторикада эркалашга оид лисоний воситалар нутк мақсадини амалга оширишда хизмат қилади. Ушбу тилларда бир маънони англатувчи сўзларда эркалаш ифода этилади (*honey / асалим, dear / азизим* каби). Лекин инглиз тилида *my young lady, my gallant gentleman*, ўзбек тилида *акажон, опоқижон, амакижон, ўргилиб кетай, гиргимтон бўлай* каби эркалашга оид лисоний воситаларнинг нутқдаги ифодаси тилларнинг миллийлик жиҳатларини намоён этади.

18. Диалогик риторикада суҳбатдошга бўлган ҳурматни ифода этиш ижобий баҳоланади. Инглиз тилида ҳурмат маъносига эга сўзлар атоқли исмлар олдидан қўлланилади, ўзбек тилида эса мазкур лисоний ҳодиса аффиксларнинг исмларга қўшилиб келиши билан ифодаланади (*Mrs. Brown / Бобуржон*). Ўзбек тилида қариндош-уруғчиликка доир сўзларга маълум бир аффиксларни қўшиш орқали ҳурмат маъноси ифода этилади (*дадажон, ойимлар*). Инглиз тилида модал феълларнинг ифодаси ҳам ҳурматни ифода этади (*You will, won't you? / Will you eat your food?*).

19. Диалогик риторикада мақташ ҳар икки тилда ифода этилади. Мазкур лисоний ҳодиса ушбу тилларда бир хил мақсадларга хизмат қилади.

20. Риторикада дуо қилиш, васият қилиш, панд-насихат қилиш, қасам ичиш, ваъда бериш, илтимос қилиш, иқтисодий жиҳатдан қизиқтириш, таомлар номини эслатиш, қўллаб-қувватлаш, қонун-қоидаларни қайд этиш, эл-юртнинг фикрини инобатга олиш, тингловчининг раҳмини келтириш, ёлғон сўзлаш, эркалаш, ҳурмат қилиш, мақташ ҳамда динга оид мавзуларга доир лингвистик воситаларнинг нутқда қўлланишига кўра фаоллик даражаси тадқиқ этилаётган тилларда бир-биридан фарқ қилиши билан характерланади.

21. Ҳар икки тилда сўкиш, ҳақорат сўзларини қўллаш, қарғаш, қўрқитиш, дўқ қилиш орқали нутқий таъсирчанлик ортади. Инглиз ва ўзбек эркаклари нутқида сўкишга оид жумлалардан ҳам фойдаланилади. Инглиз аёллари нутқида ҳам ушбу лисоний ҳодиса учрайди, ўзбек аёллари нутқида, асосан, қарғашга оид жумлалар қўлланган.

УМУМИЙ ХУЛОСАЛАР

Тадқиқотимиз жараёнида ўтказилган таҳлиллар бўйича қуйидаги хулосаларга келинди:

1. Нотиклик санъати Ғарбда софистлар нутқидан, Шарқда эса воизлар нутқидан бошланган. Риторика ўзига хос тарихий босқичларга эга бўлиб, у вақтлар давомида шаклланиб бориши билан характерланади. Риторика ошкора нутқ сифатида талқин этилса-да, ҳар қандай нутқ, жумладан, диалогик нутқ ҳам риториканинг ўрганиш объекти бўлиб хизмат қилади.

2. Нутқ таъсирчанлигини ортишига хизмат қилувчи лисоний воситалар тадқиқ этилаётган тилларнинг фонетик, морфологик, лексик, синтактик сатҳларида ўзига хос ўхшаш ва фарқ қилувчи хусусиятларга эгаллиги билан характерланади. Нутқ таъсирчанлигининг ортиши ўзбек тилида аксарият ҳолларда аффиксация ҳодисасига таянади. Инглиз тилида эса модал феълларнинг нутқда фаол қўлланиши кузатилади. Инглиз тилида ҳурмат, ўзбек тилида эса ҳурмат ва қариндош-уруғчилик маъносини ифода этувчи тил бирликлари ушбу мақсадларга хизмат қилади.

3. Диалогик риторикада парафонетик ва паракинетик воситалар тадқиқ этилаётган тилларда ўзига хос миллий ва умумий жиҳатларга эгаллиги билан характерланади. Инглиз ва ўзбек тилларида хатти-ҳаракатлар ҳурмат тушунчаси билан боғлиқ равишда ифода этилади. Шунингдек, ўзбек тилида улар уят, андиша, ибо ва ҳаё каби тушунчалар билан боғлиқ равишда ҳам намоён бўлади. Дуо қилишга оид ҳаракатлар ҳам мазкур тилларда фарқланади.

4. Диалогик риторикада инглиз ҳамда ўзбек эркак ва аёллари нутқи ўртасида фарқланиш ҳодисаси мавжуд. Инглиз эркак ва аёллари нутқий этикет формулаларига доир, ўзбек эркак ва аёллари эса қариндош-уруғчилик, дин, одоб, ахлоқ, уят ва андиша тушунчалари билан алоқадор бўлган тил бирликларидан аксарият ҳолларда фойдаланадилар.

5. Диалогик риторикада дуо қилиш, васият қилиш, панд-насихат қилиш, қасам ичиш, ваъда бериш, илтимос қилиш, иқтисодий жиҳатдан кизиқтириш, таомлар номини эслатиш, қўллаб-қувватлаш, қонун-қоидаларни қайд этиш, эл-юртнинг фикрини инобатга олиш, тингловчининг раҳмини келтириш, ёлғон сўзлаш, эркалаш, ҳурмат қилиш, мақташ ҳамда динга оид мавзуларга доир лингвистик воситаларнинг нутқда қўлланишига кўра фаоллик даражаси тадқиқ этилаётган тилларда бир-биридан фарқ қилиши билан характерланади.

Инглиз тилида *ҳурмат қилиш, илтимос қилиш, қонун асосида иш кўриш*га доир лисоний воситалар нутқ таъсирчанлигининг ошишида энг фаол қўлланиши билан, *дуо қилиш, эл-юртнинг фикри масаласини эслатиш, диний мавзуларга* оид лисоний воситалар эса диалогик риторикада энг кам қўлланиши билан характерланади. Ўзбек тилида эса *эл-юртнинг фикри масаласини эслатиш, панд-насихат қилиш, дуо қилиш, диний мавзуларга оид* лисоний воситалар нутқда ифода этилишига кўра энг юқори даражаларни, *қасам ичиш, қонун асосида иш кўриш* билан алоқадор лисоний воситалар нутқда ифода этилишига кўра энг қуйи даражаларни эгаллади.

6. Риторикада салбий маънога эга лисоний воситалар ҳар икки тилда сўкиш, ҳақорат қилиш, кўрқитиш, дўқ қилиш, ўзбек тилида эса қарғаш маъноларига эга жумлалар орқали нутқда намоён бўлади.

7. Риторик аспектда лисоний воситаларнинг мазкур тиллардаги айрим жиҳатлари бир-бирига ўхшамаслигининг сабаби – ушбу тил эгаларининг яшаш шароити, географик жойлашиши, тарихи, диний қарашлари, маданияти, урф-одатлари, миллий қадриятлари, характери, таомлари, фарзандларига тарбия беришда қаратиладиган асосий жиҳатлари, улар яшайдиган ҳудуднинг ички қонун-қоидалари ва шу каби бошқа омилларнинг турлича эканлиги, энг асосийси, уларнинг *маданият* тушунчасини қай тарзда талқин қилишлари билан изоҳланади. Бундай ҳодиса тил ва маданият ўртасида ўзаро боғлиқлик мавжудлигини яна бир бор тасдиқлайди.

8. Турли тиллар тизимида диалогик риторика ўзига хос аёл ҳамда эркеклар нутқи хусусиятлари, лингвокультурологик жиҳатларига эгаллиги, унда турли лисоний ва нолисоний воситаларнинг ифодаланиши билан характерланади. Шу нуқтаи назардан риториканинг лингвомаданий хусусиятлари ҳамда унда лисоний ва нолисоний воситаларнинг аҳамияти бир-бирига қардош бўлган ва қардош бўлмаган тилларда таржимашунослик, этнолингвистика ва қиёсий тилшунослик йўналишларида қиёсий тадқиқ этилиши мумкин.

Риторика тарихий категориядир, давр ўзгарса, у ҳам ўзгариб, шаклланиб боради ва унинг тарихий тараққий этиш жараёни турли маданиятлар тизимида ўзига хосдир. Шу нуқтаи назардан риторик аспектнинг динамикаси турли тиллар доирасида қиёсий тадқиқ этилиши мумкин.

Риторика ижтимоий ҳодиса бўлиб, у турли ижтимоий гуруҳлар ва шароитларда ўзига хос хусусиятларга эгаллиги билан характерланади ва бу уни социоллингвистика нуқтаи назаридан турли тиллар тизимида қиёсий тадқиқ этиш мумкинлигини тақозо этади.

Барча нутқ турлари риториканинг ўрганиш объекти ҳисобланади. Бу эса, сиёсий, ҳарбий, диний ва шу каби бошқа хусусий риторика турларини бир-бирига қардош бўлган ва бўлмаган тиллар доирасида тадқиқ этилиши мумкинлигини кўрсатади.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Ўзбек тилида

1.1. Илмий адабиётлар

1. Каримов И. Ўзбекистон Мустақилликка эришиш остонасида. – Т.: Ўзбекистон, 2012. – Б. 20.
2. 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини «Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили»да амалга оширишга оид Давлат дастурини ўрганиш бўйича илмий-услубий рисола. – Т.: Маънавият, 2017. – Б. 190-203.
3. Аасамаа И. Яхши фазилат инсонга зийнат. – Т.: Ўзбекистон, 1975. – 173 б.
4. Абдуазизов А. Тилшунослик назариясига кириш. – Т.: Шарқ, 2010. – Б. 144.
5. Абдуллаев А. Ўзбек тилида экспрессивликнинг ифодаланиши. – Т.: Фан, 1983. – Б. 3-88.
6. Абдуллаев А. Ўзбек тилида экспрессивликни ифодалашнинг синтактик усули. – Т.: Фан, 1987. – Б. 76.
7. Ақобиров С. Нутқ маданияти ва норматив луғат. – Т.: Ўзбекистон, 1977. – Б. 6.
8. Арипова А.Ҳ. Нотиқлик нутқининг лисоний-услубий воситалари: Филол. фан. номз. ...дис. – Тошкент: ЎЗР ФА, Алишер Навоий номидаги Тил ва адабиёт институти, 2002. – Б. 53-170.
9. Базарова М.М. Ўзбек тилидаги ижобий истак мазмунини ифодаловчи нутқий бирликларнинг лисоний хусусиятлари (дуолар ва нутқий этикетлар асосида): Филол. фан. номз. ...дис. – Тошкент: Низомий номидаги ТДПедУ, 2007. – Б. 67.

10. Бакаева М.К. Англия, АҚШ адабиётидан ўзбек тилига шеърӣ таржима ва қиёсий шеършунослик муаммолари: Филол. фан. док. ...дис. – Тошкент: Ф. Хўжаев номидаги БДУ, 2004. – Б. 102.
11. Бегматов Э., Бобоева А., Асомиддинова М., Умурқулов Б. Ўзбек нутқ маданияти очерклари. – Т.: Фан, 1988. – Б. 105.
12. Бегматов Э., Маматов А. Адабий норма назарияси. 1-қисм. – Т.: Наврўз, 1997. – Б. 14-22.
13. Бегматов Э., Маматов А. Адабий норма назарияси. 3-қисм. – Т.: Самарқанд вилоят босмахонаси, 1999. – Б. 23.
14. Бегматов Э., Жиянова Н. Нутқ маданияти асослари. – Т.: Фан, 2006. – Б. 64-76.
15. Bekmirzayev N. Notiqlik asoslari. – Т.: Yangi nashr, 2008. – Б. 10.
16. Бекмирзаев Н. Нотиқ ва нутқ. – Т.: Наврўз, 2015. – Б. 11-39.
17. Жалилов Ҳ. Ижтимоӣ фан ўқитувчиларининг нотиқлик санъати. – Монография. – Т.: Ўзбекистон, 1987. – 32 б.
18. Жалилов Ҳ. Нотиқлик санъати. – Т.: Ўзбекистон, 1976. – Б. 13-68.
19. Иномхўжаев С. Ўтмиш Шарқ нотиқлиги. – Т.: Ўзбекистон, 1982. – Б. 3-38.
20. Иномхўжаев С. Нотиқлик санъати асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1982. – Б. 6-137.
21. Йўлдошев Б. Бадиий нутқ стилистикаси. – Самарқанд: СамДИ, 1982. – Б. 74.
22. Йўлдошева М. Муваффақият калити. Расмий муомала маданияти, яхши таассурот уйғотиш йўллари, раҳбарлик санъати. –Т.: Yangi asr avlodi, 2004. – Б. 29-35.
23. Кайковус. Қобуснома. – Т.: Истиқлол, 1994. – Б. 141.
24. Кривелев И.А. Лекторнинг нотиқлик санъати. – Т.: Ўзбекистон, 1980. – Б. 5-15.
25. Мамажонов А. Қўшма гап стилистикаси. – Т.: Фан, 1990. – Б. 18-26.

26. Маматов А.Э. Нутқ маданияти ва тил нормасига оид терминлар ва тушунчалар изоҳи. – Т.: Bayoz, 2014. – Б. 16-22.
27. Маҳмудов Н. Ўқитувчи нутқ маданияти. – Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси, 2007. – Б. 20-157.
28. Маҳмудов Н. Тилимизнинг тилла сандиғи. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2012. – Б. 135-141.
29. Мирзаев М., Усмонов С., Расулов И. Ўзбек тили. – Т.: Фан, 1976. – Б. 45.
30. Михневич А.Е. Лекторнинг нотиклик санъати. – Т.: Ўзбекистон, 1979. – Б. 13-44.
31. Мукаррамов М. Илмий услубнинг экстралингвистик белгиларига доир // Лексика, стилистика ва нутқ маданияти масалалари илмий асарлар тўплами. – Тошкент, ТДПедИ, 1980. – Б. 23.
32. Муҳаммад Содик Қошғарий. Яхши кишилар одоби. – Т.: Янги аср авлоди, 2002. – Б. 8-13.
33. Муҳаммаджонова Л.А. Нотиклик санъати. – Т.: Мирзо Улуғбек номли ЎзМУ босмахонаси, 2007. – Б. 54.
34. Омонов Б.А. Сиёсий етакчи нутқ маданиятининг жамиятни демократлаштириш жараёнларига таъсири: Сиёсий фан. номз. ...дис. автореф. – Тошкент: ЎзР Президенти ҳузуридаги Давлат ва жамият қурилиши академияси, 2004. – Б. 3-7.
35. Омонов Б.А. Сиёсий етакчининг нотиклик маҳорати. – Монография. – Т.: Ўзбекистон, 2000. – 91 б.
36. Пўлатов И., Аҳмедова Ҳ. Нутқ маданияти усуллари. – Т.: Fan va texnologiya, 2008. – Б. 27.
37. Расулов Ҳ., Свирский С. Лекторнинг нотиклик санъати – Монография. – Т.: Ўзбекистон, 1978. – 39 б.
38. Раупова Л.Р. Диалогик нутқнинг дискурсив талқини. – Т.: Фан, 2011. – Б. 27.

39. Сабрина Б. Этикетнинг олтин китоби. – Т.: Янги аср авлоди, 2010. – 291 б.
40. Сабрина Б. Жамоат этикети. – Т.: Янги аср авлоди, 2011. – Б. 25.
41. Саидхонов М.М. Новербал воситалар ва ўзбек тилида уларнинг ифодаланиши: Фил. фан. номз. ... дис. – Тошкент: АндУ 1993. – 158 б.
42. Саломова Ҳ.Ю. Шарқ ва Ғарб аёли: Кеча ва бугун// Шарқ ва Ғарб аёли: Кеча ва бугун: Илмий-амалий анжуман материали. – Тошкент, ТДШИ, 2013. – Б. 131-133.
43. Самигова Х.Б. Инглиз ва ўзбек тилларида эркалаш функционал-семантик майдони: Филол. фан. номз. ...дис. – Тошкент: ЎзДЖТУ, 2010. – 19-123 б.
44. Сатторов Э.Н. Омадга эришиш психологияси. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги нашриёт матбаа ижодий уйи, 2014. – Б. 50-79.
45. Сафо Очил. Инсон зийнати одобдур. – Т.: Ўқитувчи, 1996. – 198 б.
46. Содиқова Ш.Б. Ўзбек тилида хурмат маъносининг ифодаланиш усуллари: Филол. фан. номз. ...дис. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Тил ва адабиёт институти, 2008. – Б. 4-123.
47. Тешабоева Д.М. Оммавий ахборот воситалари тилининг нутқ маданияти аспектида тадқиқи (ЎзР ОАВ мисолида): Филол. фан. док. ...дис. – Тошкент: ЎзДЖТУ, 2012. – Б. 212.
48. Тешабоева Д.М. Оммавий ахборот воситалари тилининг нутқ маданияти аспектида тадқиқи (ЎзР ОАВ мисолида): Филол. фан. док. ...дис. автореф. – Тошкент: ЎзДЖТУ, 2012. – Б. 15-36.
49. Тўлаганова Т.М. Адаб дурдоналари ва ахлоқ. – Т.: Ёзувчи, 1999. – 20 б.
50. Тўраева О. Оилавий ҳаёт этикаси ва психологияси. – Т.: Ўқитувчи, 1990. – 222 б.
51. Усмонов М. Одобнома. – Т.: ФАН, 1991. – 164 б.

52. Usmonov S. Yuristning nutq madaniyati. – T.: O`zbekiston faylasuflari jamiyati nashriyoti, 2007. – B. 37-42.

53. Файзиева Н.А. Инглиз тилини ёритишга оид дидактик матнлар ифода воситаларининг эволюцияси ва замонавий технологиялар яратган имкониятлар: Филол. фан. магистри ...дис. – Тошкент: ЎзДЖТУ, 2001. – Б. 4.

54. Шомақсудов А., Расулов И., Қўнғуров Р., Рустамов Ҳ. Ўзбек тили стилистикаси. – Т.: Ўқитувчи, 1983. – Б. 231-244.

55. Қосимов Э.Й. Шифокорнинг нутқ маданияти ва бемор билан мулоқот санъати. – Т.: Шарқ, 2002. – Б. 13-22.

56. Қудратов Т. Нутқ маданияти асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1993. – Б. 77.

57. Қўнғуров Р., Бегматов Э., Тожиев Ё. Нутқ маданияти ва услубият асослари. – Т.: Ўқитувчи, 1992. – Б. 37-143.

58. Ҳазратқулов А. Ўзбек тили диалогик нутқ синтаксиси. – Т.: Фан, 1991. – Б. 10-114.

59. Ҳожиева Ҳ.Я. Ўзбек тилида ҳурмат майдони ва унинг лисоний-нутқий хусусияти: Филол. фан. номз. ...дис. – Самарқанд: Алишер Навоӣ номидаги СамДУ, 2001. – Б. 4-124.

60. Husanov B., Gulomov V. Muomala madaniyati. – T.: Ta'lim, 2009. – B. 81-95.

1.2. Бадиий адабиётлар

61. Аббос Саид. Беш кунлик дунё. – Т.: Шарқ, 1996. – Б. 26-150.

62. Абдулла Қахҳор. Асарлар. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги бадиий адабиёт нашриёти, 1967. 1-ж. – Б. 121.

63. Абу Наср Форобий. Рисолалар. – Т.: Фан, 1975. – Б. 4-139.

64. Абу Райхон Беруний. 100 ҳикмат. – Т.: Фан, 1993. – Б. 5-20.

65. Алишер Навоӣ. Садди Искандарий. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги Нашриёт-матбаа бирлашмаси, 1991. – Б. 752-807.

66. Алишер Навоӣ. Мукаммал асарлар тўплами. – Т.: Фан, 2003. 20-ж. – Б. 7-553.

67. Дўстматов З. Сутбулоқ оқшомлари. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1977. – Б. 15.
68. Ибодинов А. “Латофат” дўконидаги қатл. – Т.: Шарқ, 2001. – Б. 106.
69. Исмоил Муҳаммад. Баҳорнинг энг сўнгги лоласи. – Т.: O`zbekiston, 2006. – Б. 77-158.
70. Каримова Л. Муҳаббат изтироблари. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги Нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2004. – Б. 10-43.
71. Мансур Мурод. Жудолик диёри. – Т.: Шарқ, 2006. – Б. 48-251.
72. Мирзакалон Исмоилий. Фарғона тонг отгунча. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 1976. – Б. 8-370.
73. Сафаров Н. Наврўз. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1977. – Б. 47-542.
74. Тохир Малик. Шайтанат. – Т.: Шарқ, 1996. 1-ж. – Б. 55-279.
75. Тохир Малик. Шайтанат. – Т.: Шарқ, 1997. 3-ж. – Б. 12.
76. Тохир Малик. Шайтанатнинг жин қўчалари. – Т.: Янги аср авлоди, 2012. – Б. 160.
77. Умарбеков Ў. Қиёмат қарз. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1976. – Б. 6-121.
78. Халил Жаббор. Довул. – Т.: O`zbekiston, 2011. – Б. 93-282.
79. Хусайн Воиз Кошифий. Ахлоқи Муҳсин. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2010. – Б. 65.
80. Шоғуломов И. Дилда боримни айтаман. – Т.: Маънавият, 2003. – Б. 69-70.
81. Шукрулло. Қасосли дунё. – Т.: Ўзбекистон, 1990. – Б. 19-20.
82. Яквалхўжаев Ё. Қайтар дунё. – Т.: Ёш гвардия, 1990. – Б. 170-245.
83. Ямин Қурбон. Қари қиз овга чиқди. – Т.: Ўзбекистон, 1993. – Б. 84.
84. Қодиров П. Хумоюн ва Акбар. – Т.: Ўзбекистон, 1994. – Б. 275.

85. Ҳазратқулов М. Дийдор. – Т.: Sharq, 2010. – Б. 28-150.
86. Ҳакимали Ўктам. Номаълум қуш. – Т.: Ёш гвардия, 1990. – Б. 16.
87. Ҳамидова М. Алданганни алдама. – Т.: O`zbekiston, 2008. – Б. 36-215.
88. Ҳамро Абдунаби. Вақт дарёси. – Т.: O`zbekiston, 2009. – Б. 21-108.
89. Ҳошимов Ў. Ҳадикли тушлар. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 2002. – Б. 31-203.

1.3. Луғатлар

90. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2006. 1-ж. – Б. 83-665.
91. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2006. 2-ж. – Б. 33-623.
92. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2007. 3-ж – Б. 21-387.
93. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2008. 5-ж. – Б. 17-563.
94. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 12 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2001. 2-ж. – Б. 6-489.
95. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. 12 жилдли. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2004. 7-ж. – Б. 33-387.

II. Рус тилида

2.1. Илмий адабиётлар

96. Абдуазизова Д.А. Сравнительно-типологический анализ паралингвистических средств: Дис. ...канд. филол. наук. – Ташкент: НУРУз им. Мирзо Улугбека, 1997. – С. 8-97.

97. Аванесов Р.И. Русское литературное произношение. – М.: Просвещение, 1984. – С. 10.
98. Акбарова С.А. Лингвистические средства и когнитивно-прагматическая значимость художественного портрета (на материале английских художественных текстов): Дис. ...канд. филол. наук. – Ташкент: УЗГУМЯ, 2005. – С. 51-109.
99. Алексеев. Н.С., Макарова З.В. Ораторское искусство в суде. – М.: Ленинград, 1989. – С. 11.
100. Апресян Г.З. Ораторское искусство. – М.: МГУ, 1972. – С. 62-63.
101. Апресян Г.З. Ораторское искусство. – М.: МУ, 1978. – С. 7-31.
102. Аристотель. Политика. Афинская полития. – М.: Мысль, 1997. – С. 27.
103. Аршавская Е.А. Речевой этикет современных американцев США (на метериале приветствий) // Национально-культурная специфика речевого поведения. – М.: Наука, 1977. – С. 268-277.
104. Ашурова Д.У. Гендерный фактор в стилистике// Замонавий тилшунослик ва хорижий тиллар ўқитишнинг долзарб масалалари: Илмий-амалий анжуман материаллари. – Тошкент, ЎзДЖТУ, 2008. – С. 336.
105. Багшиева С.Д., Холбеков М.Н. Жёщины и мужчины говорят на разных языках// Замонавий тилшунослик ва хорижий тиллар ўқитишнинг долзарб масалалари: Илмий-амалий анжуман материаллари. – Тошкент, ЎзДЖТУ, 2008. – С. 409.
106. Барнет В. Языкова норма в социальной коммуникации// Проблемы нормы в славянских литературных языках в синхронном и диахронном аспектах. – Москва, МГУ, 1976. – С. 4-150.
107. Белоколоцкая С.А. Риторический вопрос в английском языке: Дис. ...канд. филол. наук. – Тула: ТГУ, 2005. – С. 197.
108. Березин С.И. Ораторское искусство. – Ленинград: ЛДНТП, 1970. – С. 4-10.

109. Бредемайер К. Черная риторика: Власть и магия слова. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. — 224 с.
110. Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Риторика и культура речи. – Ростов – на Дону: Феникс, 1998. – С. 109-223.
111. Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Риторика и культура речи. – Ростов – на Дону: Феникс, 2005. – С. 6-444.
112. Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Риторика для юристов. – Ростов – на Дону: Феникс, 2006. – С. 63-194.
113. Винокур Г.О. Из бесед о культуре речи// Русская речь. – М.: Наука, 1967. – С. 10-14.
114. Габуниа З., Башиева С. Риторика как часть традиционной культуры. – Нальчик: ЭЛЬФА, 1993. – С. 3-77.
115. Галкина-Федорук Е.М., Горошко К.В., Шанский Н.М. Современный русский язык. – М.: Русский язык, 1976. Т. 1. – С. 98-99.
116. Гандапас Р. Советы для оратора. – М.: Прогресс, 1980. – С. 14-16.
117. Гиро П. От риторике к стилистике// Новое в зарубежном лингвистике. – М.: Прогресс, 1980. – С. 35-40.
118. Головин Б.Н. Основы культуры речи. – М.: Высшая школа, 1980. – С. 126.
119. Горбачевич К.С. Нормы литературного языка и толковые словари. – М.: Наука, 1966. – С. 6-9.
120. Гришенькова Р.В. Конфуций. Беседы и суждения. – Санкт Петербург: Кристалл, 1999. – 1056 с.
121. Гулямова З. Гендерная асимметрия антитезы в английском языке// Замонавий тилшунослик ва хорижий тиллар ўқитишнинг долзарб масалалари: Илмий-амалий анжуман материали. – Тошкент, ЎзДЖТУ, 2008. – С. 195.
122. Десницкая А.В., Канцельсон С.Д. История лингвистических учений. – Ленинград: Наука, 1985. – С. 146.

123. Джорджикиа М.В. Гендерный аспект современных публичных политических коммуникаций: Автореф. дис. ...канд. филол. наук. – Москва: РГУ дружба народов, 2013. – С. 16.
124. Дороти Л. Убедительная речь. – М.: Астрель, 2006, – С. 12.
125. Дюбуа Ж., Мэнге Ф., Эделин Ф., Пир Ф., Клинкаберг Ж.М., Тринон А. Общая риторика. – М.: Прогресс, 1986. – С. 11.
126. Зарецкая Н. Риторика. Теория и практика речевой коммуникации. – М.: Дело, 1998. – С. 25.
127. Ивакина Н.Н. Основы судебного красноречия. – М.: Юрист, 2000. – С. 65.
128. Ипполитова Н.А, Князева О.Ю., Савова М.Р. Русский язык и культура речи. – М.: Проспект, 2009. – С. 216-294.
129. Ицкович В.А. Языковая норма. – М.: Просвещение, 1968. – С. 565.
130. Карпов В.П. Гиппократ. – Ульяновск, Эксмо: 2008. – С. 130.
131. Кашей Н.А. Современная риторика в социально-политическом взаимодействии. Дис. ...док. филол. наук. – Великий Новгород: НГУ, 2005. – 290 с.
132. Киселева Л.А. Вопросы теории речевого воздействия. – Ленинград: ЛГУ, 1978. – С. 116.
133. Клецина И.С. Гендерная социализация. – Санкт Петербург: РГПУ им. Герцена А.И., 1998. – С. 19.
134. Колшанский Г.В. Паралингвистика. – М.: Наука, 1974. – С. 43.
135. Костомаров В.Г. Культура речи и стиль. – М.: Просвещение, 1960. – С. 24-64.
136. Кошанский Н.Ф. Риторика. – М.: Кафедра, 2013. – С. 105-127.
137. Кузнецова Н. Русский язык и культура речи. – М.: Форум, 2006. – С. 13.
138. Культура русской речи. Учебник для ВУЗов. – М.: Норма-Инфра, 2000. – С. 15.

139. Курцева З.И. Коммуникативно-нравственный аспект риторического образования: Автореф. дис. ...канд. пед. наук. – Москва: МПГУ, 2002. – С. 70.
140. Леммерман Х. Уроки риторики и дебатов. – М.: Уникум Пресс, 2002. – 160 б.
141. Максимовский М. Этикет делового человека. – М.: Дидакт, 1994. – С. 32.
142. Маркичева Т.Б., Ножин Е.А. Мастерство публичного выступления. – М.: Знание, 1989. – С. 146.
143. Мартыанова И.А. Основы риторики. – Санкт Петербург: Сова, 2002. – С. 148-189.
144. Михайлов И.М. Культура русской речи. – Чебоксары: Чебоксар, 1966. – С. 123.
145. Муминова О., Юлдашева Ш. Хорижий филология// К вопросам взаимосвязи культуры Востока и Запада в аспекте философии. – Самарқанд, 2011. – №1 (38). – С. 73.
146. Мухибов Я., Мухибов Ё. Искусство публичного выступления. Риторика. – Т.: Ўқитувчи, 2011. – С. 141-157.
147. Набиева Р. Обучение ситуативному диалогу в речевом общении на занятиях по русскому языку в 5-9 классах таджикской школы: Дис. ...канд. пед. наук. – Ташкент: УзГУМЯ, 1998. – С. 34-69.
148. Нерсисянц В.С. Сократ. – М.: Инфра-М-Норма, 1996. – С. 60.
149. Ножин Е.А. Мастерство публичного выступления. – М.: Знание, 1989. – С. 146.
150. Ножин Е.А. Мастерство устного выступления. – М.: Издательство политической литературы, 1989. – С. 190-252.
151. Нурманов А., Саидхонов М.М. Паралингвистические средства выражения утверждения и отрицания// Советская тюркология. – Ташкент, 1986. – №5. – С. 61-69.

152. Пасечная И.Н. Культура речи (аспекты порождения высказывания). – Орск: ОГТИ, 2012. – С. 9-28.
153. Петров О.В. Риторика . – М.: Проспект, 2006. – С. 64-412.
154. Платон. Диалоги. – М.: Эксмо, 2007. Т. 1. – С. 5-1220.
155. Поль Л. Сопер. Основы искусства речи. – Ростов – на – Дону: Феникс, 1995. – С. 15-20.
156. Потапов В.В. Современное состояние гендерного исследования в англоязычных странах. Гендер как интрига познания: Альманах. Гендерные исследования в лингвистике, литературоведение и теории коммуникации. – Москва: МГЛУ, Рудолина, 2002. – С. 99-111.
157. Пюрбеев Г.Ц. Речевой этикет и язык жестов у калмыков и монголов // Национальная культура общения. Тезисы конференции. – Москва, 1977. – С. 62-64.
158. Рабинович Е. Риторика повседневности. – Санкт Петербург: Ивана Лимбаха, 2000. – С. 73.
159. Рождественский Ю.В. Введение в общую филологию. – М.: Добросовесть, 1979. – С. 3-70.
160. Рождественский Ю.В. Лекции по общему языкознанию. – М.: Высшая школа, 1990. – С. 70-74.
161. Рождественский Ю.В. Теория риторики. – М.: Добросовесть, 1999. – С. 3-345.
162. Семененко И.И. Конфуций. Изречения. – М.: Хранитель, 2008. – 506 с.
163. Семененко И.И. Конфуций. Из истоков мудрости. – М.: Эксмо, 2008. – 540 с.
164. Семененко И.И. Конфуций. Луньей. Изречения. – М.: Эксмо, 2008. – 462 с.
165. Скультэ Б. English for Children. – Вишкек: Turkistan, 2005. – Р. 357-358.

166. Тарасов Е.Ф. и другие. Речевое воздействие в сфере массовой коммуникации. – М.: Наука, 1990. – С. 15-21.
167. Тимофеев К.А. Об экспрессивных средствах синтаксиса русского языка / Экспрессивность на разных уровнях языка. – Новосибирск, НГУ, 1984. – С. 3.
168. Толстой Н.И. Язык и культура (некоторые проблемы славянской этнолингвистики)// Русский язык и современность. Проблемы и перспективы развития русистики. Ч. I. – Москва, 1991. – С. 5-22.
169. Тяпкин Н.К. Заинтересовать, разъяснить, убедить. – М.: Знание, 1970. – С. 24.
170. Успенский Л.В. Культура речи. – М.: Знание, 1976. – 20 с.
171. Федосов И.А. Культура речи. – Ростов-на-Дону: РУ, 1979. – С. 16-19.
172. Формановская Н.И. Русский речевой этикет: лингвистические и методические аспекты. – М.: Высшая школа, 1967. – С. 160.
173. Формановская Н.И. Употребление русского речевого этикета. – М.: Русский язык, 1982. – С. 16-130.
174. Франк Д. Семь грехов прагматики: тезисы о теории речевых актов, анализе речевого общения, лингвистике и риторике// Новое в зарубежной лингвистике. – Москва, Прогресс, 1986. – № 17. – С. 370.
175. Хадятуллаев Р.Р. Соотносительность морфологических средств выражения категории субъективной оценки имен существительных в русском и узбекском языках: Дис. ...канд. филол. наук. – Орёл: ОГПИ, 1969. – 235 с.
176. Хилл Н. Добейся успеха с помощью позитивного мировосприятия. – Минск: Попурри, 2007. – С. 192.
177. Цицерон. Три трактата об ораторском искусстве. – М.: Наука, 1972. – С. 158-356.
178. Шведов И. Искусство убеждать. – Киев: Молодь, 1986. – С. 92-154.

179. Юсупов У.К. Теоретические основы сопоставительной лингвистики. – Т.: ФАН, АН РУз, 2007. – С. 19-20.

180. Ярмаркина Г.М. Обыденная риторика: просьба, приказ, предложение, убеждение, уговоры и способы их выражения в русской разговорной речи: Дис. ...канд. филол. наук. – Саратов: СГУ имени Н.Г. Чернышевского, 2001. – С. 3-150.

2.2. Луғатлар

181. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. – М.: Советская энциклопедия, 1969. – С. 389.

182. Грицанов А.А. Всемирная энциклопедия. Философия. – М.: Современный литератор, 2001. – С. 865.

183. Ожегов С.И. Словарь Русского языка. – М.: Русский язык, 1987. – С. 554.

184. Русский язык. Энциклопедия. – М.: Энциклопедия, 1997. – С. 420.

185. Словарь античности. – М.: Прогресс, 1989. – С. 496.

III. Инглиз тилида

3.1. Илмий адабиётлар

186. Adler R.B., Rodman G. Understanding Human Communication. – USA: The Diren Press Saunders College Publishing, 2000. – P. 3-180.

187. Aczel P. E. Dialogue as Rhetoric of Delibiration in the Public Sphere // Journal of English Studies. 2008. – № 8 – P. 147.

188. Ayres J., Miller J. Effective Public Speaking. – USA: Wm. C. Brown Publishers, 1990. – P. 212.

189. Collis H. 101 American Superstitions. – USA: Passport Books, 1998. – P. 37-46.

190. Collis H. 101 American Customs. – USA: Passport Books, 1999. – P. 51-60.

191. Comfort J. Effective Telephoning. – Oxford: Oxford University Press, 1996. – P. 16-49.
192. Comfort J. Effective Socializing. – Oxford: Oxford University Press, 1997. – P. 10-17.
193. Comfort J. Effective Negotiating. – Oxford: Oxford University Press, 2001. – P. 10-42.
194. Galperin I. R. Stylistics. – Moscow: Higher School, 1977. – P. 73-221.
195. Голицынский Ю. United States of America. – Санкт-Петербург: Капо, 2004. – P. 250.
196. Hanter J.C., Sokoloff M.A., Salisch S.L. Speaking Clearly. – USA: R.R. Donneley and Sons Company, 1993. – P. 178-428.
197. Hincks M.M. Successful Dialogues: Systematic, Written, and Prominent Self-analysis in College Composition: Dissertation for Achieving PhD. – Boston: Boston College, 2005. – 170 p.
198. John W. Du Bois. Co-opting Intersubjectivity: Dialogic Rhetoric of the Self// Rithorical Emergence of Culture. – Oxford, Berghahn. – P. 52-83.
199. Judith A. The Genre of Logic and Artifice: Dialictic, Rhetoric, and English Dialogues: Dissertation for Achieving PhD. – Toronto: Toronto University, 1998. – 280 p.
200. Kenneth N. Cissna, R. Anderson Dialogic Rhetoric, Coauthorship, and Moments of Meeting// Dialogue and Rhetoric. – University of Munster, John Benjamin Publishing Company, 1984. – P. 39-47.
201. Knapp E.A. The Speech for Special Occasions. – New York: The Mackmillan Company, 1979. – P. 17.
202. Lakoff R. Language and Women's Place. – New York: Harper Colophon Books, 1975. – P. 6-64.
203. Long L.M. Associative Rhetoric: Beyond Rhetorical Sensitivity and Individual Rhetoric: Dissertation for Achieving PhD. – Georgia: University of Georgia, 1997. – 287 p.

204. Meachen D.R. Thanksgiving. – USA: Children's Press, 2000. – P. 36.
205. Monroe A.N. Monroe's Principles of Speech. – USA: Scott, Foresman and Company, 1997. – P. 29.
206. Muminov O.M. Lexicology of the English Language. – T.: Мехридарё, 2006. – P. 33.
207. Paton W.A.I. Current-Traditional Rhetoric Reexamined: Dissertation for Achieving PhD. – Michigan: Michigan University, 1990. – 267 p.
208. Patricia C.F. Paradox and Promise in the Dialogue on Race: a Case Study Analysis of the Dialogues of the Springfield World Class City Commission: Dissertation for Achieving PhD. – Massachussets: Massachussets University, 1999. – 200 p.
209. Rhona G.B., Graves C.M. Culturally Speaking. – USA, Massachussets: Heinle and Heinle Publishers, 1993. – P. 3-89.
210. Ross D. England. History of a Nation. – Санкт-Петербург: Капо, 2006. – P. 100-284.
211. Seviour M. Word Wise. – T.: Sharq, 1997. – P. 11-18.
212. Tedford T.L. Public Speaking in a Free Society. – USA: McGraw-Hill, 1991. – P. 210-247.

3.2. Бадий адабиётлар

213. Agee J.A Death in the Family. – New York: Vontage Books, 1985. – P. 136-237.
214. Auden W.H., Pearson N.H. Romantic Poets. – Great Britain: Penguin books, 1977. – P. 37.
215. Bradbury R. Fahrenheit 450. – New York: Simon & Schuster, 1993. – P. 108-117.
216. Brooke P. Jake's Orphan. – New York: Dorling Kindersley Publishing, 2000. – P. 13-243.
217. Bulla C.R. Squanto. – USA: Scholastic, 1982. – P. 81.

218. Busch F. Don't Tell Anyone. – London: W.W. Norton & Company, 2000. – P. 12.
219. Byers M. The Coast of Good Intentions. – New York: Houghton Mifflin Company, 1998. – P. 68.
220. Carey E.G. Cheaper be the Dozen. – USA: Perennial, 2002. – P. 105-182.
221. Clearly B. Rubsy. – New York: Pocket Books, 1964. – P. 8-89.
222. Daphne du Maurier. The Birds and Other Stories. – United Kingdom: Longman, 1993. – P. 7-72.
223. Dickens Ch. David Copperfield. – United Kingdom: Nelson, 1992. – P. 33-93.
224. Dickens Ch. Oliver Twist. – United Kingdom: Nelson, 1992. – P. 31-38.
225. Dreiser Th. An American Tragedy. – M.: Foreign Languages Publishing House, 1951. – P. 149.
226. Dreiser Th. Sister Carrie. – Moscow: Higher School Publishing House, 1968. – P. 86-505.
227. Gavin J. Coram Boy. – Great Britain: Egmont, 2000. – P. 72-319.
228. Gilbert E. Stern Men. – Boston, New York: Houghton Mifflin Company, 2000. – P. 178.
229. Macleod H. Mind Over Mussels. – Charlotte Town: The Acorn Press, 2011. – P. 136.
230. Martin A.M. A Corner of the Universe. – USA: Scholastic, 2004. – P. 72-73.
231. Rowling J.K. Harry Potter. – USA: Levine Books, 1999. – P. 155.
232. Rowling J.K. Harry Potter. – New York: Scholastic inc., 2005. – P. 24-35.
233. Scott J. Double Fear and Other Stories. – England: Longman, 1983. – P. 14-17.

234. Scott O'Dell. Island of Blue Dolphins. – England: Longman, 1993. – P. 4.
235. Shute N. On the Beach. – England: Longman, 1972. – P. 66-67.
236. Smiley J.A. Thousand Acres. – New York: Anchor Books, 1992. – P. 360-361.
237. Sorel N.C. Ever Since Eve. – New York: Oxford University Press, 1984. – P. 254.
238. Stevenson R.L. Kidnapped. – England: Longman, 1993. – P. 2-89.
239. Stone K. Illusion. – USA: Kensington Books, 1994. – P. 212-215.
240. Walker D. Geordie. – UK: Nelson, 1992. – P. 18-83.
241. Wilson J. The Illustrated Mum. – Great Britain: Cox & Wyman, 2000. – P. 10-34.

3.3. Лүғатлар

242. Britannica Concise Encyclopedia. – USA: Encyclopedia Britannica, 2003. – P. 1034-2092.
243. Collins Cobuild English Language Dictionary. – Glasgow: Harper Collins, 1998. – P. 1245.
244. Funk and Wagnalls New Encyclopedia. – USA: Funk and Wagnalls, 1976. V 22. – P. 252.
245. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – Oxford: Oxford University Press, 1974. – P. 590-727.
246. Oxford Thesaurus of English. – Oxford: Oxford University Press, 2004. – P. 684.
247. Roget's Thesaurus of English Words and Phrases. – London: The Penguin Press, 2002. – P. 435-575.
248. The Columbia Encyclopedia. – USA: Columbia University Press, 1993. – P. 2091-2092.

249. The Compact Edition of the Oxford English Dictionary. – USA: Oxford University Press, 1971. V 2. – P. 2002-2535.
250. The Concise Oxford Dictionary of Current English. – London: Oxford University Press, 1976. – P. 835-1051.
251. Webster's New World Dictionary. Third College Edition. – New York: Oxford University Press, 1988. – P. 1151.
252. Webster's New World Dictionary of American English. Third College Edition. – New York: Oxford University Press, 1989. – P. 952-1151.
253. Webster's II New Riverside Desk Dictionary for Home, School, Office. – Boston, New York: Muffin Company, 1988. – P. 360-1012.
254. Webster's Third New International Dictionary of English Language Unabridged. – USA: Merriam Webster Publishers, 1990. – P. 1946.
255. World Book Encyclopedia. – USA: World Book, 1994. V.14. – P. 818-819.

IV. Украин тилида

Илмий адабиётлар

256. Георгієва Н.Ю. Просодія переконування в англійському діалогічному мовленні: Автореф. дис. ...канд. філол. наук. – Одеса: ОНУ, 2005. – С. 2-21.
257. Немченко В.О. Формування внутрішнього переконання судді в адміністративному процесі України: Автореф. дис. ...канд. юрид. наук. – Запоріжжя: ЗНУ, 2013. – С. 15-20.

V. Озарбайжон тилида

258. Quliyev N. S. Nitq mədəniyyəti və ədəbi dilin normaları: Avtor. dis. ...fil. fən. dok. – Bakı: AMEA, 2012. – B. 9-24.

VI. Интернет сайтлари

259. <http://rhetoric.sdsu.edu/>
260. <http://ricercafilosofica.it/home/eikos/>
261. <http://ishr-web.org/aws/ISHR/pt/sp/journal>
262. <http://www.dissercat.com/content/sovremennaya-ritorika-v-sotsialno-politicheskom-vzaimodeistvii>
263. <https://books.google.com>
264. <http://rithelp.ru/2010/12/klassicheskaya-ritorika>
265. <http://stylistics.academic.ru>
266. <http://www.ukrreferat.com>
267. <http://www.americanrhetoric.com/>
268. <http://www.public.asu.edu>
269. <http://tafsilot.uz/har-zamonda/>
270. <http://www.ziyonet.uz/ru/library/libid/101800>
271. http://www.sayyod.uz/news/salom_wlim_biznesi
272. <http://www.creationtips.com/influence.html> библия
273. <http://uz.denemetr.com/docs/51/index-84308.html>
274. <http://www.uzbaby.uz/forum>
275. <http://kh-davron.uz/kutubxona/>
276. <http://muloqot.uz/blogs/42388/6395/>
277. <http://tvtropes.org/pmwiki/pmwiki.php/Main/LyingFingerCross>
278. <http://www.buzzle.com/articles/origin-and-meaning-of-the-crossed-fingers-gesture.html>
279. ru/dictionary/english_russian/swear.html
280. www.rhetor.ru/
281. www.ahmerov.com/book.
282. www.ziyouz.uz/index.php?option
283. www.dr-bredemeier.de/black-rhetoric/
284. www.jstor.org/stable/2783854/black-rhetoric/
285. www.com/forum/suboxone

286. <http://giyos.ucoz.org/forum/18-245-1>
287. <http://www.farzand.uz/fidoyi-qizaloq-k/>
288. <http://muloqot.uz/blogs/125413/121344/9-do-stmi-yo-do-htir>
289. <http://webkonspect.com/?id=2419&labelid=24595&room=profile>
290. www.orator.su
291. <http://filologia.su/associaciya-ritoriki/>

МУНДАРИЖА

КИРИШ	3
I БОБ. НУТҚ МАДАНИЯТИНИНГ РИТОРИК АСПЕКТИ ТИЛШУНОСЛИКНИНГ ЎРГАНИШ ОБЪЕКТИ СИФАТИДА	6
1.1. Нутқ маданиятининг аспектлари.....	6
1.2. Нотиқлик санъатининг юзага келиши тарихидан.....	26
1.3. Нотиқлик санъати назарияси: тадқиқ ва талқин.....	36
1.4. Диалогик риторикага назарий ёндашув.....	45
Биринчи боб бўйича хулосалар.....	56
II БОБ. ГЕНДЕР АСПЕКТДА ДИАЛОГИК РИТОРИКАГА ХОС ЖИХАТЛАР (ИНГЛИЗ ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИ МИСОЛИДА)	58
2.1. Аёллар нутқида хос хусусиятлар.....	58
2.2. Эркаклар нутқида хос хусусиятлар.....	69
Иккинчи боб бўйича хулосалар.....	79
III БОБ. ДИАЛОГИК РИТОРИКАНИНГ ЛИНГВОМАДАНИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ	81
3.1. Диалогик риториканинг миллийлик жиҳатлари.....	81
3.2. Риторикада ижобий ва салбий маънога эга бўлган тил бирликлари.....	125
Учинчи боб бўйича хулосалар.....	131
УМУМИЙ ХУЛОСАЛАР	135
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати	138

**ИНГЛИЗ, РУС ВА ЎЗБЕК ТИЛЛАРИДА ДИАЛОГИК РИТОРИКАДА
ҚЎЛЛАНИЛУВЧИ ЭНГ ФАОЛ МАВЗУЛАРГА ОИД
СЎЗЛАШГИЧ**

Greetings / Приветствие / Саломлашиш

ENGLISH	RUSSIAN	UZBEK
You are welcome! Welcome! [ju: ɑ: 'wɛlkəm. 'wɛlkəm]	Добро пожаловать!	Хуш келибсиз!
Welcome, dear guests! ['wɛlkəm diə gɛsts]	Добро пожаловать, дорогие гости!	Хуш келибсиз, хурматли меҳмонлар!
We are pleased to welcome you in our... [wi: ɑ: pli:zd tu: 'wɛlkəm ju: ɪn 'aʊə...]	Мы рады приветствовать Вас в нашем...	Сизни бизнинг ...да кўриб турганимиздан бағоятда хурсандмиз.
Good morning! [gʊd 'mɔ:nɪŋ]	Доброе утро!	Хайрли тонг!
Good afternoon! [gʊd 'ɑ:ftə'nu:n]	Добрый день!	Хайрли кун!
Good evening! [gʊd 'i:vnɪŋ]	Добрый вечер!	Хайрли кеч!
Good night. [gʊd naɪt]	Спокойной ночи.	Хайрли тун.
Hallo! Hi! [hə'ləʊ. haɪ]	Привет!	Салом!
How do you do? [haʊ du: ju: du:]	Здравствуйте.	Ассалому алайкум.
I'd like to meet you in the lobby. [aɪd laɪk tu: mi:t ju: ɪn ðə 'lɒbi]	Давайте встретимся в фойе.	Сиз билан кираверишда учрашайлик.
It's nice to meet you. [ɪts naɪs tu: mi:t ju:]	Приятно познакомиться.	Танишганимдан хурсандман.
We are happy to receive you. [wi: ɑ: 'hæpi tu: ri'si:v ju:]	Мы счастливы принять Вас.	Сизнинг ташрифингиздан хурсандмиз.

I'm glad to see you again. [aɪm glæd tuː siː juː ə 'geɪn]	Рад Вас снова видеть.	Сизни яна кўрганимдан хурсандман.
So am I. [səʊ æm aɪ]	Я тоже (рад).	Мен ҳам (хурсандман).
I am married. [aɪ æm 'mæɪɪd]	Я женат / замужем.	Мен уйланганман / турмуш курганман.
I am single. [aɪ æm 'sɪŋɡl]	Я холост / не замужем.	Мен бўйдоқман / турмуш курмаганман.
How are you? [haʊ ɑː juː]	Как Ваши дела?	Ишлар қандай?
Hi! How is it going? [haɪ. haʊ ɪz ɪt 'gəʊɪŋ]	Привет! Как дела?	Салом! Ишлар яхшими?
How goes it? [haʊ gəʊz ɪt]	Как дела?	Ишлар яхши кетяптими?
I'm doing great, what about you? I am just great, and you? [aɪm 'duːɪŋ greɪt wɒt ə 'baʊt juː. aɪ æm dʒʌst greɪt ænd juː]	У меня все превосходно, а у Вас?	Менинг ишларим яхши, ўзингизнинг-чи?
Is it... ? [ɪz ɪt...]	Кого я вижу!	Кимни кўраяпман?
What a pleasant surprise! [wɒt ə 'pleznt səpraɪz]	Какая приятная неожиданность!	Ажабланарли-ку!
It's a long time since I saw you last! [ɪts ə lɒŋ taɪm sɪns aɪ sɔː juː lɑːst]	Как давно мы не виделись!	Қачондан бери кўришмагандик!
I haven't seen you for weeks. [aɪ hævn̩t siːn juː fɔː wiːks]	Я не видел Вас несколько недель.	Сиз билан кўришмаганимизга бир неча ҳафта бўлибди.
How are you feeling? [haʊ ɑː juː 'fiːlɪŋ]	Как самочувствие?	Аҳволингиз яхшими?
I hope you are feeling well. [aɪ həʊp juː ɑː 'fiːlɪŋ wel]	Надеюсь, что Вы чувствуете себя хорошо.	Соғ-саломат юрибсиз деб ўйлайман.
How are you doing? [haʊ ɑː juː 'duː(ː)ɪŋ]	Как дела?	Ишлар яхшими?
How are things?	Как дела?	Ишлар қандай?

[haʊ a: θɪŋz]		
How is your family? [haʊ ɪz jɔ: 'fæmɪli]	Как семья?	Оилангиз тинчми?
How are your parents / children? [haʊ a: jɔ: 'peərənts / 'ʧɪldrən]	Как родители / дети?	Ота-онангиз / болаларингиз яхши юришибдими?
How is your wife / husband? [haʊ ɪz jɔ: waɪf / 'hʌzbənd]	Как жена / муж?	Рафиқангиз / турмуш ўртоғингиз яхши юрибдиларми?
Very well, thank you. ['veri wəl θæŋk ju:]	Спасибо, хорошо.	Раҳмат, яхши.
So-so. [səʊ-səʊ]	Так себе.	Бўлади, яхши.
How are you getting along? [haʊ a: ju: 'getɪŋ ə'ləŋ]	Как успехи?	Ишлар яхши кетяптими?
What's the news? [wɒts ðə nju:z]	Какие новости?	Қандай янгиликлар бор?
Long time to see. [lɒŋ taɪm tu: si:]	Давненько Вас не видел.	Қачонлардан бери кўришмаймиз.
May I have your name? [meɪ aɪ hæv jɔ: neɪm]	Можно узнать, как Вас зовут?	Исмингизни билсак бўладими?
Meet... [mi:t...]	Познакомьтесь с...	Танишинг...
Let me introduce myself. My name is George. [let mi: 'ɪntrə'dju:s maɪ'self. maɪ neɪm ɪz dʒɔ:dʒ]	Позвольте представиться. Меня зовут Джордж.	Ижозат беринг, ўзимни таништирай. Менинг исмим Жорж.
This is my wife / husband. [ðɪs ɪz maɪ waɪf / 'hʌzbənd]	Это моя жена / мой муж.	Бу менинг рафиқам / турмуш ўртоғим.
Have you met? [hæv ju: met]	Вы знакомы?	Танишмисизлар?
I don't think you two know each other, do you? [aɪ dəʊnt θɪŋk ju: tu: nəʊ i:ʃ 'ʌðə du: ju:]	Я так полагаю, что Вы не знаете друг друга, верно?	Менимча, сиз бир-бирингизни танимайсиз, шундайми?
This is my business card. [ðɪs ɪz maɪ 'bɪznɪs kɑ:d]	Вот моя визитная карточка.	Бу менинг ташриф қоғозим.

May I introduce you to my husband / wife? [meɪ aɪ ˌɪntrəˈdʒuːs juː tuː maɪ ˈhʌzbənd / waɪf]	Позвольте представить Вас моему мужу / моей жене.	Сизни турмуш ўртоғим / рафиқам билан таништиришга ижозат беринг.
Please give my kind regards to your mother. [pliːz ɡɪv maɪ kaɪnd rɪˈɡɑːdz tuː jɔː ˈmʌðə]	Передайте наилучшие пожелания от меня вашей матери.	Онангизга мендан катта салом айтиб қўйинг.
Say hallo to your father for me. [seɪ həˈləʊ tuː jɔː ˈfɑːðə fɔː miː]	Передавайте привет папе.	Дадангизга мендан салом айтиб қўйинг.
I would like to do that, thank you. With great pleasure, thank you. [aɪ wʊd laɪk tuː duː ðæt θæŋk juː. wɪð greɪt ˈpleʒə θæŋk juː]	Спасибо, с удовольствием.	Раҳмат, бажонидил саломингизни етказиб қўяман.
I am pleased to do so. [aɪ æm pliːzd tuː duː səʊ]	С удовольствием.	Бажонидил етказиб қўяман.

ИЛОВА № 2

How to start a conversation / Начало разговора / Сухбатни бошлаш

ENGLISH	RUSSIAN	UZBEK
Excuse me... [ɪksˈkjuːs miː]	Извините...	Кечирасиз...
Sorry for interrupting you... [ˈsɒri fɔːr ˌɪntəˈrʌptɪŋ juː...]	Извините за то, что вмешиваюсь...	Сизни безовта қилганим учун узр...
Are you very busy at the moment? [ɑː juː ˈveri ˈbɪzi æt ðə ˈməʊmənt]	Вы очень заняты на данный момент?	Сиз ҳозир жуда ҳам бандмисиз?
Could you spare a moment? [kʊd juː speə ə ˈməʊmənt]	Не могли бы Вы уделить минутку?	Бир дақиқа вақтингизни ажрата оласизми?
I would like to speak to you. [aɪ wʊd laɪk tuː spiːk tuː juː]	Я хотел бы поговорить с Вами.	Мен сиз билан гаплашиб олмақчи эдим.
Can I have a word with	Можно сказать Вам кое-	Сизга бир гап айтсам

you? [kæn ai hæv ə wɜːd wið juː]	что?	майлими?
May I ask you a question? [meɪ ai ɑːsk juː ə 'kwɛstʃən]	Можно ли задать Вам вопрос?	Сизга бир савол берсам майлими?
I'd just like to tell you that... [aɪd dʒʌst lɜːk tuː tɛl juː ðæt ...]	Я лишь хотел сказать Вам, что...	Сизга фақатгина шуни айтмоқчи эдим-ки...
Haven't we met (before)? [hævnt wiː mɛt / bɪ'fɔː]	Разве мы уже не встречались (раньше)?	(Аввал) сиз билан учрашмаганмизми?
I'm going to call you Bill for short. [aɪm 'gəʊɪŋ tuː kɔːl juː bɪl fɔː ʃɔːt]	Для краткости я буду звать Вас Билл.	Исмингизни қисқартириб Бил деб чақирмоқчиман.
I think we have already met. [aɪ θɪŋk wiː hæv ɔːl'reɪdi mɛt]	Думаю, мы уже встречались.	Менимча, сиз билан аввал учрашганмиз.
I don't think we have met (before). [aɪ dəʊnt θɪŋk wiː hæv mɛt / bɪ'fɔː]	Мне кажется, (раньше) мы не встречались.	Менимча, сиз билан аввал учрашмаганмиз.
It's a fine day, isn't it? [ɪts ə faɪn deɪ 'ɪznt ɪt]	Хороший день, не правда ли?	Бугун кун жуда ҳам яхши, шундай эмасми?
It's splendid weather, isn't it? [ɪts 'splɛndɪd 'weðə 'ɪznt ɪt]	Прекрасная погода, не так ли?	Бугун ҳаво жуда ҳам ажойиб, шундай эмасми?
What a wonderful day! [wɒt ə 'wʌndəfʊl deɪ]	Какой замечательный день!	Кун жуда ажойиб-а!
What weather is it today? [wɒt 'weðər ɪz ɪt tə'deɪ]	Какая сегодня погода?	Бугун об-ҳаво қандай?
It is cold / hot / rainy / cloudy / cool / sunny today. [ɪt ɪz kəʊld / hɒt / 'reɪni / 'klaʊdi / kuːl / 'sʌni tə'deɪ]	Сегодня холодно / жарко / дождливо / пасмурно / прохладно / солнечно.	Бугун кун совуқ / иссиқ / ёмғирли / булутли / салқин / қуёшли.
It's a nice morning. [ɪts ə naɪs 'mɔːnɪŋ]	Прекрасное утро.	Бугун тонг жуда ёқимли.

It was cloudy this morning. [ɪt wəz 'klaʊdi ðɪs 'mɔːnɪŋ]	Сегодня утром было облачно.	Бугун эрталаб осмонда булутлар бор эди.
The sky is clear. [ðə skaɪ ɪz klɪə]	Небо чистое.	Осмон мусаффо.
The sun is coming out. [ðə sʌn ɪz 'kʌmɪŋ aʊt]	Выглянуло солнце.	Қуёш чиқяпти.
The weather is getting warmer. [ðə 'weðər ɪz 'ɡetɪŋ 'wɔːmə]	Погода становится теплее.	Ҳаво илиб бормокда.
It's raining very hard. [ɪts 'reɪnɪŋ 'veri ha:d]	Идет сильный дождь.	Ёмғир қаттиқ ёғяпти.
The strong wind blows. [ðə strɒŋ wɪnd bləʊz]	Дует сильный ветер.	Қаттиқ шамол эсяпти.
I'm hot. [aɪm hɒt]	Мне жарко.	Мен исиб кетяпман.
I'm wet through. [aɪm wɛt θruː]	Я совсем промок.	Мен ҳўл бўлиб кетдим.
What is the weather forecast for tomorrow? [wɒt ɪz ðə 'weðə 'fɔːkɑːst fɔː tə'mɒrəʊ]	Какой прогноз погоды на завтра?	Эртага об-ҳаво қандай бўлар экан?
Tomorrow it will be warm / cold. [tə'mɒrəʊ ɪt wɪl biː wɔːm / kəʊld]	Завтра будет тепло / холодно.	Эртага кун илиқ / совуқ бўлади.
It's getting foggy. [ɪts 'ɡetɪŋ 'fɒɡi]	Опускается туман.	Туман тушяпти.
The sky is clearing up. [ðə skaɪ ɪz 'kliəriŋ ʌp]	Небо расчищается.	Кун очилаяпти.
Allow me to introduce... to you. [ə'laʊ miː tuː ɪntrə'djuːs... tuː juː]	Разрешите мне представить Вам...	Ижозат беринг сизга ... таништирай.
May I introduce myself? [meɪ aɪ ɪntrə'djuːs maɪsəlf]	Разрешите представиться?	Ўзимни таништиришга ижозат беринг.
Nice to meet you. [naɪs tuː miːt juː]	Приятно с Вами познакомиться.	Сиз билан танишганимдан

		хурсандман.
Glad to meet you. [glæd tu: mi:t ju:]	Рад с Вами познакомиться.	Сиз билан танишганимдан хурсандман.
I'm glad to see you again. [aɪm glæd tu: si: ju: ə'geɪn]	Рад снова видеть Вас.	Сизни яна кўриб турганимдан хурсандман.
How are you? [haʊ ɑ: ju:]	Как поживаете?	Қандайсиз?
I'm fine, thank you. How about you? [aɪm faɪn θæŋk ju: . haʊ ə'baʊt ju:]	У меня все хорошо, спасибо. А как вы?	Яхши, раҳмат. Ўзингизчи?
Where are you from? [weər ɑ: ju: frɒm]	Откуда вы?	Сиз қаердан келгансиз?
I'm from Great Britain. [aɪm frɒm greɪt brɪtən]	Я из Великобритании.	Мен Буюк Британияданман.
I have always wanted to visit... [aɪ hæv 'ɔ:lweɪz 'wɒntɪd tu: 'vɪzɪt...]	Я всегда хотел побывать в...	Мен доим ...га боришни хоҳлардим.
I'm here as a tourist / on business. [aɪm hɪər æz ə 'tʊərɪst / ɒn 'bɪznɪs]	Я приехал сюда в качестве туриста / по делу.	Мен бу ерга сайёҳ сифатида / иш юзасидан келганман.
Welcome! ['welkəm]	Добро пожаловать!	Хуш келибсиз!
Did you have a good trip? [dɪd ju: hæv ə gʊd trɪp]	Благополучно ли Вы доехали?	Яхши етиб олдингизми?
Do you speak English? [du: ju: spi:k 'ɪŋɡlɪʃ]	Вы говорите по- английски?	Сиз инглиз тилида гаплаша оласизми?
I have heard a lot about you. [aɪ hæv hɜ:d ə lɒt ə'baʊt ju:]	Я много слышал о Вас.	Мен сиз тўғрингизда кўп эшитганман.
We have met before. I know you. [wi: hæv met bɪ'fɔ: . aɪ nəʊ ju:]	Мы встречались раньше. Я знаю Вас.	Биз аввал кўришганмиз. Мен сизни танийман.

What languages do you speak? [wɒt 'læŋgwɪdʒɪz duː juː spiːk]	На каких языках Вы говорите?	Қайси тилларда гаплаша оласиз?
I speak English a little. [aɪ spiːk 'ɪŋɡlɪʃ ə 'lɪtl]	Я чуть-чуть разговариваю на английском.	Мен инглиз тилида озгина гаплашаман.
I speak with the help of a phrase-book. [aɪ spiːk wɪð ðə help ɒv ə freɪz-bʊk]	Я разговариваю с помощью разговорника.	Мен сўзлашгич ёрдамида сўзлаша оламан.
Sorry, what did you say? ['sɒri wɒt dɪd juː seɪ]	Простите, что Вы сказали?	Кечирасиз, нима дедингиз?
Could you say that again? [kʊd juː seɪ ðæt ə 'ɡeɪn]	Не могли бы Вы повторить?	Такрорлаб юборолмайсизми?
Do you understand me? [duː juː ˌʌndə'stænd miː]	Понимаете ли Вы меня?	Сиз мени тушунапсизми?
What can I do for you? [wɒt kæn aɪ duː fɔː juː]	Что я могу для Вас сделать?	Сизга бирор ёрдам керакми?
Let's exchange phone numbers / postal addresses / e-mails. [lets ɪks'ʃeɪndʒ fəʊn'nʌmbəz / pəʊstəl ə'dresɪz / iː-meɪlz]	Давайте обменяемся телефонными номерами / почтовыми адресами / электронными адресами.	Келинг телефон рақамларимизни / уй манзилимизни / электрон манзилимизни алмашиб оламиз.
Come again soon! [kʌm ə 'ɡeɪn suːn]	Приезжайте к нам ещё!	Биз тарафларга яна келинг!
See you soon! [siː juː suːn]	До скорой встречи!	Кўришгунча хайр!

ИЛОВА № 3

Forms of address / Формы обращение / Мурожаат турлари

ENGLISH	RUSSIAN	UZBEK
Mister [mɪstə]	Мистер, господин	Жаноб
Missis / Mistress [mɪsɪz / 'mɪstrɪs]	Миссис, госпожа (употребляется перед	Хоним (турмушга чиққан аёлларнинг фамилияси

	фамилией замужней женщины)	олдидан ифода этилади)
Madame [ˈmædəm]	Мадам (применяется, если неизвестны ни фамилия, ни должность)	Хоним (фамилияси, лавозими номаълум бўлган аёл кишига нисбатан ифода этилади)
Madame, I am at your service. [ˈmædəm aɪ æm æt jɔː ˈsɜːvɪs]	Мадам, я к Вашим услугам.	Нима хизматлар бор, хоним?
Miss [mɪs]	Мисс (употребляется перед именем или фамилией девушки или незамужней женщины)	Хонимча (турмуш курмаган қизларнинг исми ёки фамилияси олдидан ифода этилади)
Young lady! [lʌŋ ˈleɪdi]	Молодая (юная) леди, девушка	Хоним (ўзбек тилида <i>синглим</i> , <i>қизим</i> сўзлари ҳам ифода этилади)
Ladies and gentlemen! [ˈleɪdɪz ænd ˈdʒent(ə)lmən]	Дамы и господа!	Хонимлар ва жаноблар!
Dear friends! [diə frɛndz]	Дорогие друзья!	Хурматли дўстлар!
Esteemed colleagues! [ɪsˈtiːmd ˈkɒliːgz]	Уважаемые коллеги!	Хурматли ҳамкасблар!
My dear / darling [maɪ diə / ˈdɑːlɪŋ]	Дорогой, дорогая	Азизим, жоним
My life [maɪ laɪf]	Моя жизнь	Хаётим
Sir [sɜː]	Сэр (применяется, если неизвестны ни должность, ни фамилия)	Сэр, жаноб (ўзбек тилида <i>ака</i> , <i>ука</i> каби сўзлар ҳам қўлланилади)
Dear sir! [diə sɜː]	Уважаемый сэр!	Хурматли жаноб!
Dear friend! [diə frɛnd]	Дорогой друг!	Азиз / хурматли дўстим!
Look, young man! [lʊk jʌŋ mæn]	Послушайте, молодой человек!	Қулоқ солинг, яхши йигит!
Attention, folks! [əˈtɛnʃ(ə)n fəʊks]	Внимание, народ!	Халойик, диққат!

Old boy, old chap, old man [əʊld bɔɪ əʊld tʃæp əʊld mæn]	Друг, старина, дружище (более фамиллярная форма обращения мужчин друг к другу)	Қадрдоним, оғайни, дўстим, ошна (таниш эркаларнинг бир-бирларига бўлган муружаат шакли)
Grandfather, grandpa, granddad ['grænd, fɑ:ðə 'grænpɑ: 'grændæd]	Дедушка, дед, дедуля	Бува(жон), бобо(жон)
Grandmother, grandma, granny, nanny, gran ['grænd'mʌðə 'grænmɑ: 'græni 'næni græn]	Бабушка, бабулечка	Буви(жон), момо(жон), оии(жон)
Father, dad, daddy, pa, papa ['fɑ:ðə dæd 'dædi pɑ: pə'pɑ:]	Отец, папа, папочка, пап	Дада, ада, адажон, ота
Mother, ma, mam, mum, mamma, mummy ['mʌðə mɑ: mæm mʌm mə'mɑ: 'mʌmi]	Мама, мам, мамочка, мамулечка	Ойи, опа, опажон, она
Son! Sonny! Boy! [sʌn. 'sʌni. bɔɪ.]	Сынок! Мальчик!	Ўғлим! Болам!
My dear daughter! [maɪ diə 'dɔ:tə]	Дочкенька моя!	Қизалоғим!
Aunt(ie) [ɑ:nt(i:)]	Тётя, тётушка	Хола, опоқи, амма(жон)
Uncle ['ʌŋkl]	Дядя	Тоға, амаки
Brother! Buddy! Mate! Pal! ['brʌðə. 'bʌdi. meɪt. pæl]	Брат! Братан! Дружище! Приятель!	Укам! Ака! Акахон! Дўстим! Ошна!
Sister! ['sistə]	Сестра! Сестрёнка!	Опажон! Сингилжон!
Guys! [gaɪz]	Ребята!	Йигитлар!
Hey! Twins. [heɪ. twɪnz]	Эй, близняшки!	Ҳой, Ҳасан-Ҳусанлар! Ҳой, Фотима- Зухралар! Ҳой, эгизаклар!
Darling! Dear! Love! ['dɑ:liŋ. diə. lʌv]	Милая! Дорогая! Любовь моя!	Жоним! Азизим! Севгилим!
Look, young gentlemen!	Послушайте, господа /	Диққат, жаноблар!

[lʊk jʌŋ 'dʒɛnt(ə)lmən]	молодые люди!	
Young man! [jʌŋ mæn]	Молодой человек!	Йигитча! Укам!
Young woman! [jʌŋ 'wʊmən]	Женщина!	Опа! Сингилим!
Your Majesty [jɔ: 'mædʒɪsti]	Ваше величество (форма обращения к королю или королеве)	Ҳазрати олийлари (кирол ва қироличаларга мурожаат шакли)
Your (Royal) Highness [jɔ: ('rɔɪəl) 'haɪnɪs]	Ваше (королевское) Высочество (форма обращения к принцу или герцогу)	(Қирол) олий ҳазратлари (шаҳзода ёки герцогга мурожаат шакли)
Your Grace [jɔ: greɪs]	Ваша светлость (форма обращения к герцогу)	Ҳазрати олийлари (герцогга мурожаат шакли)
Your Lordship [jɔ: 'lɔ:dfɪp]	Ваша светлость (форма обращения к лорду или судье Верховного суда)	Судья жаноблари (Олий суд судьясига ёки лордга мурожаат шакли)
Your Honour [jɔ:r 'ɒnə]	Ваша честь (форма обращения к судье нижестоящей инстанции)	Судья жаноблари (куйи суд судьясига мурожаат шакли)
My Lord [jɔ: 'lɔ:dfɪp]	Уважаемый лорд (форма обращения к лорду в Британии)	Ҳурматли Лорд (Британия лордига мурожаат шакли)
Mr Mayor [mɪstə meə]	Господин мэр (форма обращения к мэру города)	Ҳоким жаноблари (шаҳар ҳокими мурожаат шакли)
Your Excellency [jɔ:r 'eksələnsi]	Ваше Превосходительство (официальное обращение к послу)	Элчи жаноблари (элчига расмий мурожаат шакли)
Professor [prə'fɛsə]	Профессор	Профессор
Officer! Constable! Inspector! ['ɒfɪsə. 'kɒnstəbl. ɪn'spekt ə]	Офицер (обращение к полицейскому)	Офицер (ички ишлар ходимига нисбатан мурожаат шакли) Ўзбек тилида <i>ака, ука</i> каби сўзлар ҳам ифода

		этилади.
Admiral / general / colonel / major / captain / lieutenant / sergeant ['ædmərəl / 'dʒenərəl / 'kelənəl / 'meɪdʒə / keɪptən / lei'tenənt / 'se:dʒənt]	Адмирал, генерал, полковник, майор, капитан, лейтенант сержант (форма обращения к военному по званию)	Адмирал, генерал, полковник, майор, капитан, лейтенант, сержант (ҳарбий хизматчига лавозимига қараб ифода этилади)
Doctor! ['dɒktə]	Доктор!	Доктор!
Waiter! ['weɪtə]	Офицант!	Офицант!
Nurse/matron/sister! [nɜ:s/'meɪtrən/'sɪstə]	Медсестра!	Ҳамшира!
Porter! ['pɔ:tə]	Молодой человек! (форма обращения к носильщику на вокзале)	Йигитча! (вокзал юк ташувчисига нисбатан мурожаат шакли)
Angel, honey ['eɪndʒəl 'hʌni]	Мой ангел, милый	Фариштам, асалим
Kid, love, lovely, sweet [kɪd lʌv 'lʌvli swi:t]	Дитя, любовь моя, милая, мой сладкий	Болажоним, жоним, шириним, шакарим
Hello, kids! [he'ləʊ kɪdz]	Здравствуйте, дети!	Салом, болажонлар!
You two, come here, please! [ju: tu: kʌm hɪə pli:z]	Вы двое, подойдите сюда, пожалуйста!	Сиз иккингииз марҳамат қилиб бу ерга келсангиз!

ИЛОВА № 4

Request / Просьба / Илтимос қилиш

ENGLISH	RUSSIAN	UZBEK
I beg your pardon. [aɪ bæg jɔ: 'pɑ:dn]	Простите.	Кечирасиз. Узр.
Say it once more please. [seɪ ɪt wʌns mɔ: pli:z]	Повторите, пожалуйста.	Илтимос, такроран айтиб юборолмайсизми?
Please speak more slowly. [pli:z spi:k mɔ: 'sləʊli]	Пожалуйста, говорите немного медленнее.	Илтимос, озгина секинроқ гапирсангиз.
Please write it here. [pli:z raɪt ɪt hɪə]	Напишите это здесь, пожалуйста.	Бу ерга ёзинг, илтимос.

Please hurry up. [pli:z 'hʌri ʌp]	Пожалуйста, поторопитесь.	Тезроқ бўлсангиз, илтимос.
Come with me! [kʌm wið mi:]	Пойдемте со мной!	Мен билан юрсангиз.
Please call a doctor. [pli:z kɔ:l ə 'dɒktə]	Пожалуйста, вызовите врача.	Илтимос, шифокорни чақириб беринг.
Can you lend me...? [kæn ju: lend mi:...]	Не одолжите ли Вы мне ...?	Менга бериб туролмайсизми?
Will you do me a favor? [wɪl ju: du: mi: ə 'feɪvə]	Сделайте одолжение.	Илтимос, ёрдамингиз керак бўлиб қолди.
May I take a look at it? [meɪ aɪ teɪk ə lʊk æt ɪt]	Можно взглянуть?	Майлими шундоққина қараб олсам?
Can I borrow your pen? [kæn aɪ 'bɒrəʊ jɔ: pɛn]	Можно одолжить Вашу ручку?	Ручкангизни олиб турсам майлими?
Would you please help me carry this? [wʊd ju: pli:z help mi: 'kæri ðɪs]	Помогите донести мне это, пожалуйста.	Менга мана бун кўтаришиб юборолмайсизми?
Could you give me a hand with these parcels? [kʊd ju: gɪv mi: ə hænd wið ði:z 'pɑ:slz]	Пожалуйста, помогите мне с этими пакетами.	Менга мана шу сумкаларни кўтаришиб юборолмайсизми?
Will you please mail this letter for me? [wɪl ju: pli:z meɪl ðɪs 'letə fɔ: mi:]	Не отправите ли за меня письмо?	Мана шу хатни электрон почта орқали жўнатиб беролмайсизми?
Will you help me with this problem? [wɪl ju: help mi: wið ðɪs 'prɒbləm]	Помогите мне с этой проблемой.	Мазкур масала бўйича ёрдам бериб юборолмайсизми?
May I have your address? [meɪ aɪ hæv jɔ:r ə 'dres]	Можно узнать Ваш адрес?	Сизнинг манзилингизни билсак бўладими?
Could you drop me downtown, please? [kʊd ju: drɒp mi: 'daʊntaʊn pli:z]	Не подбросите до центра?	Илтимос, мени шаҳар марказигача олиб бориб қўйсангиз.
What does this mean? [wɒt dɪz ðɪs mi:n]	Что это значит?	Бу нимани англатади?

Can I / Could I / May I ask you to...? [kæn aɪ / kʊd aɪ / meɪ aɪ ɑːsk juː tuː...]	Могу ли я попросить вас сделать...	Сиздан ...ни сўрасам майлими?
Do you mind if... [duː juː maɪnd ɪf...]	Вы будете не против, если... ?	Қарши эмасмисиз агар... ?
Sorry to bother you. Could I have... ['sɒri tuː 'bɒðə juː. kʊd aɪ hæv...]	Простите за беспокойство. Могу ли я попросить Вас о...	Кечирасиз сизни безовта қилдим. Сиздан ...ни сўрасам майлими?
Would it be ok, if I sit here? [wʊd ɪt biː 'əʊ'keɪ ɪf aɪ sɪt hɪə]	Ничего, если я тут присяду?	Шу ерда ўтириб турсам, халақит қилмайманми?
Can I ask a favour of you? [kæn aɪ ɑːsk ə 'feɪvər ɒv juː]	Могу ли я Вас попросить об одолжении?	Сиздан ёрдам сўрасам майлими?
Could you do me a favor? [kʊd juː duː miː ə 'feɪvə]	Не могли бы Вы оказать мне услугу?	Менга ёрдам бериб юборолмайсизми?
Can you tell me...? [kæn juː təl miː...]	Не скажете мне...?	Айтолмайсизми...?
May I have your pen? [meɪ aɪ hæv jɔː pɛn]	Не дадите мне Вашу ручку?	Ручкангизни бериб туrolмайсизми?
Would you, please, keep an eye on my baggage? [wʊd juː pliːz kiːp ən aɪ ɒn maɪ 'bæɡɪdʒ]	Вы не посмотрите за моим багажом?	Юкларимга бир оз қараб туrolмайсизми?
Allow me to help you? [ə'laʊ miː tuː help juː]	Разрешите помочь Вам?	Ижозат беринг, ёрдамлашиб юборай.
Would you mind waiting outside? [wʊd juː maɪnd 'weɪtɪŋ ˌaʊt'saɪd]	Подождите, пожалуйста, за дверью.	Илтимос, қийин бўлмаса ташқарида кутиб турсангиз.
Could you possibly give me... [kʊd juː 'pɒsəbli ɡɪv miː...]	Если Вам не трудно, дайте мне..., пожалуйста.	Қийин бўлмаса менга ...ни бериб турсангиз.
Can I trouble you to give me..., please? [kæn aɪ 'trʌbl juː tuː ɡɪv]	Если вас не затруднит, дайте мне..., пожалуйста.	Агар малол келмаса, илтимос менга ...ни бериб туринг.

mi:... pli:z]		
Can I add something here? [kæn ai æd 'sʌmθɪŋ hiə]	Можно мне кое-что сказать?	Мумкинми бир оғиз сўз айтсам?
Is it okay if I jump in for a second? [ɪz it 'əʊ'keɪ ɪf ai dʒʌmp ɪn fɔːr ə 'sekənd]	Ничего, если я скажу словечко?	Икки оғиз сўз айтсам, қаршимасмисизлар?
If I might add something... [ɪf ai maɪt æd 'sʌmθɪŋ...]	Если позволите мне сказать...	Ижозатингиз билан айтишим мумкин-ки...
Would you kindly give me... please? [wʊd juː 'kændli ɡɪv miː... pli:z]	Окажите любезность, дайте..., пожалуйста.	Илтимос, менга ...ни бериб тулинг.
Will you turn off the radio, please? [wɪl juː tɜːn ɒf ðə 'reɪdɪəʊ pli:z]	Вы не выключите радио, пожалуйста?	Илтимос, малол келмаса радиони ўчириб қўйсангиз.
Could you lend me your book for a couple of days? [kʊd juː lɛnd miː jɔː bʊk fɔːr ə 'kʌpl ɒv deɪz]	Вы могли бы одолжить мне свою книгу на пару дней?	Китобингизни икки кунга бериб туrolмайсизми?
Could you shut the window, please? [kʊd juː ʃʌt ðə 'wɪndəʊ pli:z]	Могли бы Вы закрыть окно?	Малол келмаса, ойнани беркитиб юборсангиз.
Could I ask you to keep quiet, please! [kʊd ai ɑːsk juː tuː kiːp 'kwaɪət pli:z]	Мог бы я Вас попросить быть потише, пожалуйста!	Илтимос қиламан, тинчликни сақланг.
May I ask you for a little quiet? [meɪ ai ɑːsk juː fɔːr ə 'lɪtl 'kwaɪət]	Можно Вас попросить немножко потише?	Илтимос, озгина секинроқ гаплашинг.
I'll thank you not to smoke here. [aɪl θæŋk juː nɒt tuː sməʊk hiə]	Я буду очень радъ, если Вы не будете курить здесь.	Агар бу ерда чекмасангиз сиздан жуда миннатдор бўлар эдим.
May I trouble you for the salt? [meɪ ai 'trʌbl juː fɔː ðə sɔːlt]	Можно Вас побеспокоить? Передайте соль,	Малол келмаса, тузни узатиб юборсангиз, илтимос.

	пожалуйста.	
Could you possibly do some shopping for me? [kʊd ju: 'pɒsəbli du: sʌm 'ʃɒpɪŋ fɔ: mi:]	Не считите за труд, купите кое-что для меня.	Агар кийин бўлмаса, менга ... сотиб олиб келсангиз.
Would you mind to let me through? [wʊd ju: maɪnd tu: lɛt mi: θru:]	Позвольте пройти, пожалуйста.	Илтимос, ўтиб кетсам майлими?
Would you move aside please? [wʊd ju: mu:v ə'saɪd pli:z]	Вы не могли бы подвинуться?	Озгина сурилсангиз, илтимос.
Would you mind to move your things a little so I can sit down? [wʊd ju: maɪnd tu: mu:v jɔ: θɪŋz ə 'lɪtl səʊ aɪ kæn sɪt daʊn]	Вы не могли бы подвинуть свои вещи немного, чтобы я мог(ла) сесть?	Нарсаларингизни бир оз суролмайсизми? Ўтирмакчи эдим.
May I smoke here? [meɪ aɪ sməʊk hɪə]	Можно покурить здесь?	Шу ерда чексам майлими?
May I have a cigarette, please? [meɪ aɪ hæv ə ,sɪɡə'ret pli:z]	У Вас не найдутся сигареты?	Сизда сигарет топилмайдими?
May I trouble you for a light? [meɪ aɪ 'trʌbl ju: fɔ:r ə laɪt]	Разрешите прикурить?	Сизда гугурт топилмайдими?
Do you mind if I smoke? [du: ju: maɪnd ɪf aɪ sməʊk]	Вы не против, если я закурю?	Агар чексам, қаршимасмисиз?
Shall / should I help you with your exercise? [ʃæl / ʃʊd aɪ hɛlp ju: wɪð jɔ:r 'eksəsaɪz]	Помочь Вам с упражнениями?	Машқларни бажаришга ёрдам керакмасми?
Could you give me a wake-up call at 7.30, please? [kʊd ju: gɪv mi: ə weɪk-ʌp kɔ:l æt səvn θə:ti: pli:z]	Вы не могли бы разбудить меня завтра в 7.30, пожалуйста.	Илтимос, эртага мени соат 7.30да уйғотиб юборолмайсизми?
Could you please give me a minute? [kʊd ju: pli:z gɪv mi: ə 'mɪnɪt]	Не могли бы Вы, пожалуйста, дать мне минуту?	Менга бир дақиқа вақт беринг, илтимос.

You couldn't tell me the time, could you? [ju: 'kʊdnt tel mi: ðə taɪm kʊd ju:]	Вы не подскажете, который час?	Соат неча бўлганини айтиб юборолмайсизми?
Can I have a ticket to London, please? [kən aɪ hæv ə 'tɪkɪt tu: 'lʌndən pli:s]	Можно мне один билет в Лондон, пожалуйста?	Лондонга битта билет бериб юборинг, илтимос.
I wonder if you would take a moment to talk to us in English? [aɪ 'wʌndər ɪf ju: wʊd teɪk ə 'məʊmənt tu: tɔ:k tu: əs ɪn 'ɪŋɡlɪʃ]	Вы можете поговорить с нами на английском языке?	Сиз биз билан инглиз тилида гаплаша олмайсизми?
No smoking, please. [nəʊ 'sməʊkɪŋ pli:z]	Прошу не курить.	Илтимос, чекилмасин.
Keep quiet, please. [ki:p 'kwaɪət pli:z]	Прошу не шуметь.	Илтимос, тинчликни сақланг.
I wish you would be quiet. [aɪ wɪʃ ju: wʊd bi: 'kwaɪət]	Пожалуйста, тише.	Илтимос, секинроқ.
I would kindly appreciate it very much if you didn't disturb me. [aɪ wʊd 'kaɪndli ə 'pri:ʃiət ɪt 'veri mʌʃ ɪf ju: dɪdnt dɪs'tɜ:b mi:]	Буду очень признателен(льна), если Вы не будете мне мешать.	Менга халақит қилмасангиз, сиздан жуда миннатдор бўлар эдим.
May I please see your passport? [meɪ aɪ pli:z si: jɔ: 'pɑ:spɔ:t]	Можно посмотреть на ваш паспорт?	Паспортингизни кўрсам майлими?
Might I have your umbrella? [maɪt aɪ hæv jɔ:r ʌm'brɛlə]	Могу ли я воспользоваться Вашим зонтом?	Сизнинг соябонингизни олиб турсам майлими?
Might I have a cup of tea? [maɪt aɪ hæv ə kʌp ʊv ti:]	Можно мне чашку чая?	Бир пиёла чой берсангиз.
Can I borrow a few dollars? [kən aɪ 'bɒrəʊ ə fju: 'dɒləz]	Можете занять мне несколько долларов?	Бир неча доллар бериб туrolмайсизми?
Can I have a look at your picture? [kən aɪ hæv ə lʊk æt jɔ:]	Можно взглянуть на Вашу картину?	Майлими расмингизни бир кўрсам?

'pɪktʃə]		
Would you remove your books from the table please? [wʊd ju: rɪ'mu:v jɔ: bʊks frəm ðə 'teɪbl plɪ:z]	Не могли бы Вы убрать Ваши книги со стола?	Илтимос, китобларингизни стол устидан олиб қўйсангиз.
Could you finish this work for me please? [kʊd ju: 'fɪnɪʃ ðɪs wɜ:k fɔ: mi: plɪ:z]	Не могли бы Вы закончить эту работу за меня?	Ушбу ишни менинг ўрнимга бажариб қўёлмайсизми?
Can you please wash the dishes? [kæn ju: plɪ:z wɒʃ ðə 'dɪʃɪz]	Не могли бы Вы вымыть посуду?	Идишларни ювиб қўёлмайсизми?
Would you mind if I invite my friends tonight? [wʊd ju: maɪnd ɪf aɪ m'vaɪt maɪ frɛndz tə'nait]	Вы не против, если я приглашу друзей сегодня вечером?	Кечки пайт дўстларимни таклиф қилсам қарши эмасмисиз?
Would you mind if I go out tonight? [wʊd ju: maɪnd ɪf aɪ gəʊ aʊt tə'nait]	Вы не против, если я схожу куда-нибудь сегодня?	Бугун кечки пайт бирор ерга бориб келсам қарши бўлмайсизми?
Speak louder / slower, please. [spi:k 'laʊdə / 'sləʊə plɪ:z]	Говорите громче / медленнее, пожалуйста.	Илтимос, баландроқ / секинроқ гапирсангиз.
Speak, please. [spi:k plɪ:z]	Говорите, пожалуйста.	Илтимос, гапиринг.
Please, say it again. [pli:z seɪ ɪt ə'geɪn]	Повторите пожалуйста.	Илтимос, такрорлаб юборинг.
I would like to speak to you. [aɪ wʊd laɪk tu: spi:k tu: ju:]	Я хотел бы с Вами поговорить.	Мен сиз билан гаплашиб олмоқчи эдим.
Are you very busy at the moment? [ɑ: ju: 'veri 'bɪzi æt ðə 'məʊmənt]	Вы сейчас очень заняты?	Сиз ҳозир жуда ҳам бандмисиз?
Could you spare me a moment? [kʊd ju: speə mi: ə 'məʊmənt]	Не уделите мне минутку?	Озгина вақтингизни мен учун ажрата оласизми?

Can I have a word with you? [kæn aɪ hæv ə wɜːd wɪð juː]	Можно поговорить с Вами?	Сиз билан гаплашиб олсам майлими?
May I ask you a question? [meɪ aɪ ɑːsk juː ə 'kwɛstʃən]	Могу я у вас спросить?	Сиздан бир савол сўрасам майлими?

ИЛОВА № 5

Invitation / Приглашение / Таклиф қилиш

ENGLISH	RUSSIAN	UZBEK
Can I help you with your homework? [kæn aɪ help juː wɪð jɜː həʊmtaːsk]	Могу ли я Вам помочь с Вашим домашним заданием?	Уй вазифаларини бажаришга ёрдам бериб юборайми?
If you allow me I'll have much pleasure in driving you home. [ɪf juː ə'laʊ miː aɪl hæv mʌtʃ 'pleɪzər ɪn 'draɪvɪŋ juː həʊm]	Если Вы не против, я с удовольствием подвезу Вас домой.	Қарши бўлмасангиз, уйингизга бажонидил олиб бориб қўярдим.
Come over and visit. [kʌm 'əʊvər ænd 'vɪzɪt]	Приходите к нам.	Бизникига келиб тулинг.
Come to see us tonight. [kʌm tuː siː ʌs tə'naɪt]	Заходите к нам сегодня вечером.	Бугун кечқурун бизникига келинг.
Come and see me some time. [kʌm ænd siː miː sʌm taɪm]	Заходите как-нибудь.	Вақт топиб бизникига келинг.
Come and see me on Sunday. You're always welcome. [kʌm ænd siː miː ɒn 'sʌndeɪ. juːər 'ɔːlweɪz 'welkəm]	Приходите ко мне в воскресенье. Всегда вам рады.	Якшанба куни бизникига келинг. Биз доим хурсанд бўламиз.
I'll be happy to see you any time you can make it. [aɪl biː 'hæpi tuː siː juː 'eni taɪm juː kæn meɪk ɪt]	Буду рад видеть Вас в любое время.	Хоҳлаган вақтингизда келинг. Мен бундан фақат хурсанд бўламан.
I'd like to invite you... [aɪd laɪk tuː ɪn'vaɪt juː...]	Я хотел бы пригласить Вас...	Мен сизни ...га таклиф қилмоқчи

		эдим.
May I invite you... [meɪ aɪ ɪn'vaɪt ju:...]]	Разрешите пригласить Вас...	Ижозат беринг, сизни ...га таклиф қилсам.
How about going there together? [haʊ ə'baʊt 'gəʊɪŋ ðeə tə'gɛðə]	Как насчет того, чтобы сходить туда вместе?	У ерга бирга борсак нима дейсиз?
We can go there together. [wi: kæn gəʊ ðeə tə'gɛðə]	Мы можем сходить туда вместе.	Биз у ерга бирга боришимиз мумкин.
I'd like the two of us to go... [aɪd laɪk ðə tu: ɒv əs tu: gəʊ...]	Я хотел бы, чтобы мы оба пошли...	Мен икковимиз боришимизни хоҳлардим.
Will you come along with me...? [wɪl ju: kʌm ə'lɒŋ wɪð mi:...]]	Пойдете со мной...?	Мен билан бирга ...га борасизми?
Would you accompany me...? [wʊd ju: ə'kʌmpəni mi:...]]	Вы согласитесь пойти со мной ...?	Менга ҳамроҳлик қилишга нима дейсиз?
Will you be coming? Shall I expect you? [wɪl ju: bi: 'kʌmɪŋ. ʃæl aɪ ɪks'pekt ju:]]	Придете ко мне? Вас подождать?	Келасизми? Кутайми?
Would you like to go on a date with me? [wʊd ju: laɪk tu: gəʊ ɒn ə deɪt wɪð mi:]]	Могу я пригласить вас на свидание?	Сизни учрашувга таклиф қилсам майлими?
Come to my birthday party. [kʌm tu: maɪ 'bɜ:θdeɪ 'pɑ:ti]	Приходите ко мне на день рождения.	Туғилган кунимга келинг.
Come to dinner. [kʌm tu: 'dɪnə]	Приходите на ужин.	Кечки овқатга келинг.
Look in... / Drop by... / Drop round... / Drop in... [lʊk ɪn... / drɒp baɪ... / drɒp raʊnd... / drɒp ɪn]	Заходите.	Бизникига келиб (кириб) тулинг.
Come in! This way, please!	Проходите. Сюда,	Ичкарига кириг.

[kʌm in. ðis wei pli:z]	пожалуйста.	Марҳамат қилиб, бу ерга юринг.
I'd like to invite you to the premiere this Saturday. [aɪd laɪk tu: ɪn 'vaɪt ju: tu: ðə 'premiə ðɪs 'sætədeɪ]	Я хочу пригласить вас в субботу на премьеру спектакля.	Бугун сизни спектакль премьерасига таклиф қилмоқчи эдим.
I'd very much like to see you all at my house. I'd like to welcome all of you at my place. [aɪd 'veri mʌʃ laɪk tu: si: ju: ɔ:l æt maɪ haʊs. aɪd laɪk tu: 'welkəm ɔ:l ʊv ju: æt maɪ pleɪs]	Мне хочется пригласить всех Вас к себе домой.	Мен барчангизни ўз уйимга таклиф қилмоқчи эдим.
May I invite you to our readers' conference? [meɪ aɪ ɪn 'vaɪt ju: tu: 'aʊə 'ri:dəz 'kɒnfərəns]	Можно ли пригласить вас к нам на читательскую конференцию?	Сизни китобхонлар анжуманига таклиф қилсам майлими?
Come to tea tonight. Come over / round for a cup of tea tonight. [kʌm tu: ti: tə'naɪt. kʌm 'əʊvə / raʊnd fɔ:r ə kʌp ʊv ti: tə'naɪt]	Приходите к нам вечером на чашку чая.	Кечки пайт бизникига бир пиёла чойга келинг.
Let's go to the stadium on Sunday. [lets geʊ tu: ðə 'steɪdjəm ʊn 'sʌndeɪ]	Пойдем на стадион в воскресенье.	Юринг, якшанба куни стадионга борамиз.
Let's go to the theatre for the premiere. [lets geʊ tu: ðə 'θiətə fɔ: ðə 'premiə]	Давайте сходим в театр на премьеру.	Юринг, театрга премьеранамоишига борамиз.
May be we can have lunch together? [meɪ bi: wi: kæn hæv lʌntʃ tə'geðə]	Может, пообедаем вместе?	Балки, бирга тушлик қилармиз?
Sit down, please! [sɪt daʊn pli:z]	Садитесь, пожалуйста!	Илтимос, ўтиринг.
Make yourself at home! [meɪk jɔ: 'self æt həʊm]	Устраивайтесь.	Ўз уйингиздек ҳис қилинг.

After you. [ˈɑːftə juː]	После Вас.	Фақат сиздан кейин.
I want to invite you to lunch. [aɪ wʌnt tuː ɪnˈvaɪt juː tuː lʌntʃ]	Хочу пригласить Вас на обед.	Мен сизни тушки овқатга таклиф қилмоқчиман.
How about coming with us to the club? [haʊ əˈbaʊt ˈklʌmɪŋ wɪð əs tuː ðə klʌb]	Давай пойдём с нами в клуб?	Клубга биз билан боришга нима дейсиз?
Would you like to have some coffee? [wʊd juː laɪk tuː hæv sʌm ˈkɒfi]	Не хотите выпить кофе?	Озгина қаҳва ичишга нима дейсиз?
Would you like to come for a walk? [wʊd juː laɪk tuː klʌm fɔːr ə wɔːk]	Не хотите ли прогуляться?	Бир оз айланиб келишни хоҳлайсизми?
Would you care to come to my place and have a drink? [wʊd juː keə tuː klʌm tuː maɪ pleɪs ænd hæv ə drɪŋk]	Не хотите зайти ко мне и выпить?	Меникига кириб озгина ичимлик ичишга нима дейсиз?
Come to dinner. [klʌm tuː ˈdɪnə]	Приходите на ужин.	Кечки овқатга келинг.
Call any day you like. [kɔːl ˈeni deɪ juː laɪk]	Звоните, когда угодно.	Хоҳлаган пайтингизда телефон қилинг.
Will you be free tomorrow? [wɪl juː biː friː təˈmɒrəʊ]	Вы завтра свободны?	Эртага бўш бўласизми?
Would you like to come with me? [wʊd juː laɪk tuː klʌm wɪð mi]	Хотите пойти со мной?	Мен билан боришни истайсизми?
Let me be your guide. [lɛt miː biː jɔː gaɪd]	Позвольте мне быть Вашим гидом.	Сизга гид бўлсам қаршимасмисиз?
Won't you go shopping with me? [wəʊnt juː gəʊ ˈʃɒpɪŋ wɪð miː]	Пойдете со мной за покупками?	Юринг, биргаликда дўконга харид қилгани борамиз.

Let's go swimming. [lets gəʊ 'swɪmɪŋ]	Пойдемте купаться.	Чўмилишга борамизми?
Would you care for something to eat? [wʊd ju: keə fɔ: 'sʌmθɪŋ tu: i:t]	Не хотите чего-нибудь поесть?	Нимадир еб оламизми?
That sounds good. [ðæt saʊndz gʊd]	Звучит неплохо.	Бу яхши фикр.
How about a drink? [haʊ ə 'baʊt ə drɪŋk]	Хотите чего-нибудь выпить?	Бирон ичимлик ичишга нима дейсиз?
Cheers! [tʃɪəz]	Ваше здоровье!	Сизнинг соғлиғингиз учун ичамиз!
Let's take a coffee break. [lets teɪk ə 'kɒfi breɪk]	Не пора ли попить кофейку?	Қаҳва ичиб олмаймизми?
I'd like another cup of coffee. [aɪd laɪk ə 'nʌðə kʌp ɒv 'kɒfi]	Еще чашечку кофе, пожалуйста.	Яна бир пиёла қаҳва, илтимос.
Can I get you some ice cream? [kæn aɪ get ju: sʌm aɪs kri:m]	Не хотите ли Вы мороженого?	Сизга музқаймоқ олиб келайми?
May I offer you a cigarette / a cup of coffee / a glass of wine? [meɪ aɪ 'ɒfə ju: ə 'sɪɡə'ret / ə kʌp ɒv 'kɒfi / ə gla:s ɒv waɪn]	Могу я предложить Вам сигарету / чашку кофе / рюмку вина?	Сизга сигарет / бир пиёла қаҳва / вино таклиф қилсам нима дейсиз?
Let's go fifty-fifty on the bill. [lets gəʊ 'fɪftɪ-'fɪftɪ ɒn ðə bɪl]	Давайте платить пополам.	Келинг тенг ярмидан тўлаймиз.
He'll pay the bill. [hi:l peɪ ðə bɪl]	Он платит счет.	Пулни у тўлайди.
Be sure to look me up next time you're here. [bi:ʃʊə tu: lʊk mi: ʌp nekst taɪm juə hɪə]	Будешь в наших краях заходи обязательно.	Биз тарафларга келганингизда бизникига кириб ўтишни унутманг.

Answers / Ответы / Жавоблар		
Thank you. [θæŋk ju:]	Спасибо.	Раҳмат.
With pleasure. [wið 'pleʒə]	С удовольствием.	Бажонидил.
Of course. [ɒv kɔ:s]	Обязательно.	Албатта.
I'll come. [aɪl kʌm]	Приду.	Келаман.
With the greatest of pleasure. Gladly. Willingly! [wið ðə 'greɪtɪst ɒv 'pleʒə. 'glædli. 'wɪlɪŋli]	С большим удовольствием!	Жоним билан. Бажонидил.
I have no objection. I don't mind. [aɪ hæv nəʊ əb'dʒɛkʃən. aɪ dəʊnt maɪnd]	Я не возражаю.	Қарши эмасман.
I have nothing against it. [aɪ hæv 'nʌθɪŋ ə'geɪnst ɪt]	Ничего не имею против.	Қаршилигим йўқ.
Yes. All right. OK. [jɛs. ɔ:l raɪt. 'əʊ'keɪ]	Согласен. Хорошо.	Ҳа, майли. Яхши.
Well, I wouldn't say no. [wel aɪ 'wʊdnt seɪ nəʊ]	Не откажусь.	Хўп майли, нима ҳам дердим, розиман.
I'm all for. [aɪm ɔ:l fɔ:]	Я «за».	Мен розиман.
No objection. Let's. [nəʊ əb'dʒɛkʃən. lɛts]	Нет возражений. Пойдем.	Қаршиликлар йўқ. Кетдик.
Agreed. Settled. [ə'gri:d. 'setld]	Договорились. Решено.	Келишдик.
Why not? [waɪ nɒt]	А почему бы и нет?	Нега энди йўқ?
Don't know. Not sure. Can't say. [dəʊnt nəʊ. nɒt ʃʊə. kɑ:nt seɪ]	Не знаю, не могу сказать.	Билмадим, айтолмайман.
Not sure I'll be able to. [nɒt ʃʊər aɪl bi: 'eɪbl tu:]	Не знаю, смогу ли.	Билмайман, қўлимдан келадими ёки йўқми.

I might. [aɪ maɪt]	Может быть.	Балким.
I'll do my best. I'll try. [aɪl du: maɪ bɛst. aɪl traɪ]	Постараюсь.	Ҳаракат қиламан.

ИЛОВА № 6

Compliments / Комплименты / Мақтовлар

ENGLISH	RUSSIAN	UZBEK
You look very pretty. [u: lɒk 'veri 'prɪti]	Вы выглядите очень красиво.	Кўринишингиз жуда чиройли.
You look well. [ju: lɒk wɛl]	Вы выглядите хорошо.	Кўринишингиз яхши.
You look lovely. [ju: lɒk 'lʌvli]	Вы прекрасно выглядите.	Кўринишингиз ажойиб.
You look so well after the holiday! [ju: lɒk səʊ wɛl 'ɑ:ftə ðə 'hɒlədeɪ]	Как Вы хорошо выглядите после отпуска.	Таътилдан сўнг кўринишгиз жуда ҳам яхши.
You don't look your age. [ju: dəʊnt lɒk jɔ:r eɪdʒ]	Вам не дашь Ваших лет.	Ёш кўринасиз.
You say you're forty? No... You can't be forty. You don't look it. [ju: seɪ jʊə 'fɔ:ti. nəʊ... ju: kɑ:nt bi: 'fɔ:ti. ju: dəʊnt lɒk ɪt]	Вы сказали, вам сорок? Нет... Вам не может быть сорок. Вы не выглядите на этот возраст.	Сиз қирқ ёшдаман дедингизми? Йўқ, бўлиши мумкин эмас. Сизга қирқ ёш бермайди киши.
You do wear well. [ju: du: weə wɛl]	Время Вас не берёт!	Вақт сизга ўз таъсирини ўтказмас экан.
You are very beautiful tonight. [ju: ɑ: 'veri 'bju:təfʊl tə'naɪt]	Вы очень красивая сегодня.	Сиз бугун жуда ҳам гўзалсиз.
You look great. [ju: lɒk greɪt]	Вы отлично выглядите.	Кўринишингиз зўр.
I like your outfit. [aɪ laɪk jɔ:r 'aʊtfɪt]	Мне нравится Ваш наряд.	Сизнинг кийимингиз менга жуда ҳам ёқди.
Your new hairdo is not bad. [jɔ: nju: 'heədu: ɪz nɒt bæd]	Мне нравится Ваша новая прическа.	Сизнинг соч турмагингиз жуда ҳам

		менга ёқди.
You have wonderful taste in clothes. [ju: hæv 'wʌndəfʊl teɪst ɪn kləʊðz]	У Вас великолепный вкус в одежде.	Кийим танлаш бўйича дидингиз зўр экан.
You have nice eyes. [ju: hæv naɪs aɪz]	У Вас красивые глаза.	Кўзларингиз чиройли экан.
You have beautiful hair. [ju: hæv 'bju:təfʊl heə]	У Вас красивые волосы.	Сочларингиз жуда чиройли экан.
You look very smart in this suit. [ju: lʊk 'veri smɑ:t ɪn ðɪs sju:t]	Вам идёт этот костюм.	Костюм сизга жуда ярашибди.
This hairstyle is just right for you. [ðɪs 'heə,steɪl ɪz dʒʌst raɪt fɔ: ju:]	Вам идёт эта причёска.	Соч турмаги сизга жуда ярашибди.
This blouse looks well on you. [ðɪs blaʊz lʊks wəl ɒn ju:]	Вам к лицу эта блузка.	Бу блузка сизга ярашибди.
You are so elegantly dressed. [ju: ɑ: səʊ 'elɪɡəntli drɛst]	Вы так элегантно одеты.	Сиз жуда байрамона кийиниб олибсиз.
A smile becomes you. [ə smaɪl bɪ'kʌmz ju:]	Вас красит улыбка.	Табассумингиз ўзингизга ярашар экан.
What a nice dress! [wʌt ə naɪs drɛs]	Какое симпатичное платьице.	Бунча чиройли кўйлак экан!
You are looking gorgeous. [ju: ɑ: 'lʊkɪŋ 'gɔ:dʒəs]	Вы выглядите великолепно.	Кўринишингизга гап йўқ!
You are so cute. [ju: ɑ: səʊ kju:t]	Вы очень милая.	Сиз жуда ёқимтойсиз.
You have a good voice. [ju: hæv ə gʊd vɔɪs]	У Вас хороший голос.	Овозингиз ёқимли экан.
You are good-natured. [ju: ɑ: 'gʊd'neɪʃəd]	У Вас хороший характер.	Сиз яхши табиятли инсонсиз.
You are sweet-tempered. [ju: ɑ: 'swi:t'tɛmpəd]	У вас мягкий характер.	Сиз кўнгли юмшоқ инсонсиз.
You are kind-hearted.	У Вас добрый характер.	Сиз табиятан

[ju: a: 'kaɪnd- 'hɑ:tɪd]		мехрибонсиз.
You are a person of refined taste. [ju: a:r ə 'pɜ:sn ɒv rɪ 'faɪnd teɪst]	У Вас прекрасный вкус.	Дидингизга гап йўқ.
You have a fine sense of humor. [ju: hæv ə faɪn sɛns ɒv 'hju:mə]	У Вас хорошее чувство юмора.	Хазилни жуда яхши тушунар экансиз.
You are fun to be with. [ju: a: fʌn tu: bi: wɪð]	С Вами весело.	Сиз билан зерикмайди киши.
You are a good listener. [ju: a:r ə gʊd 'lɪsnə]	Вы прекрасный слушатель.	Сиз яхши тингловчисиз.
You are a terrific leader. [ju: a:r ə tə'rɪfɪk 'li:də]	Вы потрясающий лидер.	Сиз ажойиб раҳбарсиз.
You make working on a project a joy. [ju: meɪk 'wɜ:kɪŋ ɒn ə 'prɒdʒekt ə dʒɔɪ]	Вы превращаете работу над проектом в удовольствие.	Мазкур лойиҳа устида ишлашни жуда қизиқарли қилиб юборасиз.
You always motivate me. [ju: 'ɔ:lweɪz 'məʊtɪveɪt mi:]	Вы всегда мотивируете меня.	Сиз доим мени ишга қизиқтирасиз.
You are so kind and caring. [ju: a: səʊ kaɪnd ænd 'keərɪŋ]	Вы такая добрая и заботливая.	Сиз жуда мехрибон ва ғамхўрсиз.
You are a wonderful person. [ju: a:r ə 'wʌndəfʊl 'pɜ:sn]	Вы замечательный человек.	Сиз ажойиб инсонсиз.
You are very intelligent. [ju: a: 'veri ɪn'telɪdʒənt]	Вы очень умный / умная.	Сиз жуда ақллисиз.
I am so proud of you. [aɪ æm səʊ praʊd ɒv ju:]	Я Вами так горжусь.	Мен сиз билан фахрланаман.
I am impressed by your knowledge in this area. [aɪ æm ɪm'prest baɪ jɔ: 'nɒlɪdʒ ɪn ðɪs 'eəriə]	Я поражен Вашими знаниями в этой области.	Мазкур соҳадаги билимингизга тан бердим.
You are easy to deal with. You are easy-going. [ju: a:r 'i:zi tu: di:l wɪð. ju: a:r 'i:zi, gəʊɪŋ]	У вас покладистый характер.	Сиз билан ишлаш осон. Сиз билан чиқишиб кетиш осон.

People of your kind must find life easy. ['pi:pl ɒv jɔ: kaɪnd mʌst faɪnd laɪf 'i:zi]	С Вашим характером легко жить.	Сиз каби кишилар ҳаётда ўз ўринларини осонлик билан топиб кетсалар керак.
You're a good mixer. You're sociable / communicative. [jʊər ə gʊd 'mɪksə. jʊə 'səʊʃəbl / kə'mju:nɪkətɪv]	Вы общительный человек.	Сиз дилкаш инсонсиз. Кишилар билан жуда осонлик билан мулоқотга киришиб кетасиз.
You are a good specialist. [ju: a:r ə gʊd 'speʃəlɪst]	Вы хороший специалист.	Сиз яхши мутахассиссиз.
You are an excellent teacher. [ju: a:r ən 'eksələnt 'ti:tʃə]	Вы прекрасный преподаватель.	Сиз ажойиб ўқитувчисиз.
You are a first-class interpreter. [ju: a:r ə 'fɜ:st-klɑ:s ɪn'tɜ:pɪtə]	Вы прекрасный переводчик.	Сиз кучли таржимонсиз.
You are an exceptional mathematician. [ju: a:r ən ɪk'seɪʃənəl ,mæθɪmə'tɪʃən]	Вы исключительный математик.	Математика соҳасида сиз тенги йўқсиз.
You are an outstanding musician. [ju: a:r ən aʊt'stændɪŋ mju(:)'zɪʃən]	Вы превосходный музыкант.	Сиз етук мусиқачисиз.
You are a good singer. [ju: a:r ə gʊd 'sɪŋə]	Вы хорошо поете.	Сиз жуда ёқимли куйлайсиз.
You're a first-class dancer. [jʊər ə 'fɜ:st-klɑ:s 'dɑ:nsə]	Вы прекрасно танцуете!	Рақс тушишни қойил қиласиз.
You're an excellent chess-player. [jʊər ən 'eksələnt tʃes-'pleɪə]	Вы прекрасно играете в шахматы.	Шахмат ўйнашни болайсиз.
At a boy / girl! [æt ə bɔɪ / gɜ:l]	Молодец!	Яшавор! Йигитча! Қизалоқ!
A number one! [ə 'nʌmbə wʌn]	Класс!	Аъло! Зўр!
You have a lovely child.	У Вас прелестный	Фарзандингиз бунча

[ju: hæv ə 'lʌvli tʃaɪld]	ребенок.	асал!
What a charming / delightful child! [wɒt ə 'tʃɑ:mɪŋ / dɪ 'laɪtful tʃaɪld]	Какой очаровательный, прелестный, восхитительный, ребенок!	Бунча ширин бу бола! Бунча ажойиб экан бу бола!
You have such nice parents. [ju: hæv sʌʃ 'naɪs 'peərənts]	У Вас симпатичные родители.	Ажойиб ота-онангиз бор экан!
Your daughter is so sweet! [jɔ: 'dɔ:tər ɪz səʊ swi:t]	Какая у Вас милая дочка!	Қизингиз бунча ширин!
You've got such a young mother! [u:v gɒt sʌʃ ə jʌŋ 'mʌðə]	У Вас такая молодая мать!	Онангиз жуда ёш эканлар!
You did well. You acted well. [ju: dɪd wəl. ju: 'æktɪd wəl]	Вы хорошо поступили.	Жуда яхши иш қилдингиз-да!
You did the right thing. You did right. [ju: dɪd ðə raɪt θɪŋ. ju: dɪd raɪt]	Вы правильно сделали.	Жуда тўғри иш қилдингиз.
You said the right thing. [ju: sɛd ðə raɪt θɪŋ]	Вы правильно сказали.	Тўппа-тўғри айтдингиз.
You were fair. You acted fairly. [ju: wɜ: feə. ju: 'æktɪd 'feəli]	Вы справедливо поступили.	Сиз адолатли йўл тутдингиз.
Well done! [wəl dʌn]	Вы молодец!	Яшанг!
You have such a wonderful / beautiful home / apartment. [ju: hæv sʌʃ ə 'wʌndəfʊl / 'bju:təfʊl həʊm / ə 'pɑ:tmənt]	У Вас есть такой замечательный(ая) / красивый дом / квартира.	Уйингиз / квартирангиз жуда зўр / чиройли экан.
You have such a cozy home. [ju: hæv sʌʃ ə 'kəʊzi həʊm]	У Вас такой уютный дом.	Уйингиз жуда шинам экан.
I have to admit I'm jealous of your lovely garden. [aɪ hæv tu: əd'mɪt aɪm]	Я должен признать, что я завидую Вам, что у Вас такой прекрасный	Тан олиб айтаманки, сизнинг бу гўзал боғингизга ҳавасим

'dʒeləs ɒv jɔ: 'lʌvli 'gɑ:dn]	сад.	келяпти.
Tom, I couldn't help but notice your Mercedes. It's a beauty! [tɒm, aɪ 'kʊdnt help bʌt 'nəʊtɪs jɔ: mɜ: 'seɪdɪz. ɪts ə 'bjʊ:tɪ]	Том, я не мог не заметить, Ваш Mercedes. Это красота!	Том, сизнинг мерседесингизга эътибор қилмасликнинг иложи йўқ. Нақадар ажойиб!
You're a fantastic cook. [jʊər ə fæn 'tæstɪk kʊk]	Вы великолепный повар.	Жуда қўли ширин пазанда экансиз.
The cherry pie you cooked is out of this world. [ðə 'tʃeri paɪ you kʊkt ɪz aʊt ɒv ðɪs wɜ:ld]	Вишнёвый пирог изготовленный Вами бесподобный.	Сиз тайёрлаган олчали пиширикқа гап йўқ.
That was delicious. My compliments to the chef! [ðæt wəz dɪ 'lɪʃəs. maɪ 'kɒmplɪmənts tu: ðə ʃef]	Блюдо очень вкусное. Мои комплименты повару!	Жуда ширин таом бўлибди. Ошпазнинг қўллари дард кўрмасин!
That new shirt looks great on you. [ðæt nju: ʃɜ:t lʊks greɪt ɒn ju:]	Это новая рубашка отлично выглядит на Вас.	Бу янги кўйлак сизда жуда яхши турибди.
The suit becomes you. [ðə sju:t bɪ 'kʌmz ju:]	Вам идет этот костюм.	Костюм сизга ярашибди.
The suit shows you to great advantage. [ðə sju:t ʃəʊz ju: tu: greɪt əd'vɑ:ntɪdʒ]	Вас красит этот костюм.	Костюмда сиз ўзгача кўриняпсиз.
You look very smart in this suit / costume. [ju: lʊk 'veri sma:t ɪn ðɪs sju:t / 'kɒstju:m]	Вы очень хорошо выглядите в этом костюме.	Бу костюмда жуда савлатли кўринасиз.
That's a very nice suit / costume you're wearing. [ðæts ə 'veri naɪs sju:t / 'kɒstju:m jʊə 'weərɪŋ]	На Вас очень хороший костюм.	Эгнингиздаги костюм жуда яхши экан.
That's a really nice sweater. [ðæts ə 'ri:əli naɪs 'swetə]	Милый свитер.	Бу жуда яхши свитер экан.
The hat looks fabulous. [ðə hæt lʊks 'fæbjʊləs]	Эта шляпка смотрится потрясающе.	Шляпа жуда ҳам зўр экан.

The hat gives you a youthful air. [ðə hæʔ gɪvz ju: ə 'ju:θfʊl eə]	Эта шляпка Вас очень молодит.	Шляпада яна ҳам ёшариб кетибсиз.
The hat is very pretty on you. [ðə hæʔ ɪz 'veri 'prɪti ɒn ju:]	Эта шляпка прелестно на Вас выглядит.	Шляпа жуда ярашибди.
You are so intelligent! [ju: ɑ: səʊ ɪn'telɪdʒənt]	Вы так умны!	Сиз жуда ҳам оқилсиз!
The most attractive man in the world! [ðə məʊst ə'træktɪv mæn ɪn ðə wɜ:ld]	Вы самый привлекательный мужчина в мире!	Дунёдаги энг жозибадор инсонсиз!
You are my stronghold! [ju: ɑ: maɪ 'strɒŋhəʊld]	Вы моя опора!	Сиз менинг ишонган боғим, суянган тоғимсиз!
My strong, confident and powerful! [maɪ strɒŋ, 'kɒnfɪdənt ænd 'paʊəfʊl]	Мой сильный, уверенный и властный!	Менинг баҳодирим, қўрқмас паҳлавонимсиз!
With you I feel like a real lady! [wɪð ju: aɪ fi:l laɪk ə riəl 'leɪdi]	С Вами я чувствую себя настоящей леди!	Сизнинг олдингизда ўзимни ҳақиқий хонимлардек ҳис қиламан!
I always feel safe when I'm around you. [aɪ 'ɔ:lweɪz fi:l seɪf wɛn aɪm ə'raʊnd ju:]	Я всегда чувствую себя в безопасности, когда я рядом с Вами.	Сизнинг олдингизда ўзимни хавфсиз ҳис қиламан.
You make me laugh like no other! [u: meɪk mi: la:f laɪk nəʊ 'ʌðə]	Вы заставляете меня смеяться, как никто другой!	Ҳеч ким мени сизчалик кулдира олмайди!
You are very creative. [ju: ɑ: 'veri kri(:)'eɪtɪv]	Вы очень творческий человек.	Сиз жуда ижодкор инсонсиз.
You are a good provider. [ju: ɑ:r ə gʊd prə'vaɪdə]	Вы хороший поставщик.	Сиз таъминловчиликни ҳам бошлайсиз.
It's a pleasure to deal with you. [ɪts ə 'pleʒə tu: di:l wɪð ju:]	С Вами приятно иметь дело.	Сиз билан ишлаш мароқли.

You did a really good job! [ju: dɪd ə 'ri:li gʊd dʒɒb]	Вы действительно хорошо поработали.	Сиз ҳақиқатдан ҳам жуда яхши ишладингиз!
You handled that situation very well! [ju: 'hændld ðæt ,sɪtʃu'eɪʃən 'veri wel]	Вы держались в этой ситуации очень достойно.	Сиз мазкур шароитда ўзингизни жуда яхши тутдингиз.
I am convinced your experience will help us to achieve success. [aɪ æm kən'vɪnst jɔ:r ɪks'piəriəns wɪl help əs tu: ə'ʃi:v sək'ses]	Я убежден, что Ваш опыт поможет нам достичь успеха.	Сизнинг тажрибангиз бизга ютуқлар олиб келишига ишонаман.
That report you wrote was fantastic. [ðæt rɪ'pɔ:t ju: rəʊt wɒz fæn'tæstɪk]	Отчет, который Вы написали, просто фантастический!	Сиз тайёрлаган ҳисобот сўзсиз яхши чиқибди.
You did an excellent job yesterday. [ju: dɪd ən 'eksələnt dʒɒb 'jestədeɪ]	Вы были молодцом вчера.	Сиз кеча жуда яхши иш қилдингиз.
You are a terrific leader. [ju: ɑ:r ə tə'rɪfɪk 'li:də]	Вы – потрясающий лидер.	Сиз ажойиб бошлиқсиз.
You have a way with people. [ju: hæv ə wei wið 'pi:pl]	Вы знаете как делеть подход к людям.	Сиз инсонлар билан тил топиша оласиз.
You look so well after the holiday. [ju: lʊk səʊ wel 'ɑ:ftə ðə 'hɒlədeɪ]	Вы отлично выглядите после отпуска.	Таътилдан сўнг кўринишингиз жуда яхши.
You are sharp-witted. [ju: ɑ: 'ʃɑ:p'wɪtɪd]	У Вас острый ум.	Сиз ўткир ақл соҳибисиз.
You're wonderfully kind! [jʊə 'wʌndəfʊli kaɪnd]	Вы очень добры.	Сиз жуда меҳрибонсиз!
You have a charming wife. [ju: hæv ə 'ʃɑ:mɪŋ waɪf]	У Вас очаровательная жена.	Жуда латофатли аёлингиз бор!
You are charming. [ju: ɑ: 'ʃɑ:mɪŋ]	Вы обаятельный.	Сиз мафтункорсиз.
I didn't know that you are	Я не знал, что Вы так	Машинани шунчалик

such a perfect driver. [aɪ dɪdnt nəʊ ðæt juː ɑː sʌf ə 'pɜːfɪkt 'draɪvə]	хорошо водите машину.	яхши бошқаришингизни билмас эканман.
I wish I could drive as well as you! [aɪ wɪʃ aɪ kʊd draɪv æz wɛl æz juː]	Я так бы хотел водить машину как Вы!	Қанийди машинани сиз каби яхши бошқаришни билсам.
Wow, you are the best at driving! [waʊ juː ɑː ðə bɛst æt 'draɪvɪŋ]	Супер! Вы отлично водите!	Қойил! Машинани бошқаришни бопларкансиз!
You are so witty. [juː ɑː səʊ 'wɪti]	Вы такой остроумный.	Жуда доносиз-да.
You are the best of the best! [juː ɑː ðə bɛst ɒv ðə bɛst]	Вы лучший из лучших!	Тенги йўқ инсонсиз!
You are the strongest of all. [juː ɑː ðə 'strɒŋgɪst ɒv ɔːl]	Вы самый сильный.	Кучда сизга тенг келадиган инсон йўқ!
You are so understanding... [juː ɑː səʊ ʌndə'stændɪŋ...]	Вы такой понимающий человек.	Сиз мени доим тушунасиз.
You are my perfect man! [juː ɑː maɪ 'pɜːfɪkt mæn]	Вы мой идеальный мужчина!	Сиз мен орзу қилган инсонсиз!
You are so kind / kindhearted. [juː ɑː səʊ kaɪnd / 'kaɪnd'haːtɪd]	Вы такой добрый.	Сиз жуда меҳрибонсиз.
You always generate bright ideas. [juː 'ɔːlweɪz 'dʒenəreɪt braɪt aɪ'dɪəz]	Вы всегда блестяете умом.	Сиздан доим яхши ва ижобий фикрлар олиш мумкин.
You are so fearless! [juː ɑː səʊ 'fiəlis]	Вы такой бесстрашный!	Сиз довиюраксиз.
You are a real gentleman. [juː ɑːr ə riəl 'dʒentlmən]	Вы настоящий джентельмен.	Сиз ҳақиқий эркаксиз.
You are incomparable. [juː ɑːr ɪn'kɒmpərəbl]	Никто с Вами не сравнится.	Сиз тенги йўқ инсонсиз.

I can always count on you for the best advice. [aɪ kæn 'ɔ:lweɪz kaʊnt ɒn juː fɔː ðə best əd'vaɪs]	Я всегда могу рассчитывать на то, что Вы мне дадите лучший совет.	Мен доим сизнинг доно маслаҳатларингизга таянаман.
You always give the best advice. [juː 'ɔ:lweɪz gɪv ðə best əd'vaɪs]	Вы всегда даете лучшие советы.	Сиз доим доно маслаҳатлар берасиз.
You really know how to treat a woman. [juː 'rɪəli nəʊ haʊ tuː tri:t ə 'wʊmən]	Вы знаете, как обращаться с женщиной.	Сиз аёллар билан қандай муомала қилишни жуда яхши биласиз.
It's so nice to see a man who can cook. [ɪts səʊ naɪs tuː siː ə mæn huː kæn kʊk]	Как хорошо видеть мужчину, который умеет готовить.	Овқат пиширишни биладиган кишини кузатиш қанчалар мароқли.
You are a beautiful woman. [juː ɑː ə 'bju:təfʊl 'wʊmən]	Вы красивая женщина.	Сиз жуда гўзал аёлсиз.
How do you always manage to look so beautiful? [haʊ duː juː 'ɔ:lweɪz 'mænɪdʒ tuː lʊk səʊ 'bju:təfʊl]	Как у Вас всегда получается выглядеть такой красивой?	Доим шундай гўзал бўлиб юришга қандай улгурасиз?
May I be so bold as to compliment your dress / hair? [meɪ aɪ biː səʊ bəʊld æz tuː 'kɒmplɪmənt jɔː dres / heə]	Могу ли я быть столь смелым, чтобы хвалить Ваше платье / волосы?	Сизнинг кўйлагингизни / сочингизни мақташга ҳаддим етармикин?
You are a good mother. [juː ɑːr ə gʊd 'mʌðə]	Вы хорошая мама.	Сиз яхши онасиз.
I've never seen you looking so happy / bright. [aɪv 'nevə siːn juː 'lʊkɪŋ səʊ 'hæpi / braɪt]	Никогда не видел Вас такой счастливой / яркой.	Сизни ҳеч ҳам бунчалик бахтиёр / хушчақчақ кўрмаганман.
You were amazing. [juː wɜːr ə'meɪzɪŋ]	Вы были изумительным.	Сиз ажойиб эдингиз.
Your charm is irresistible! [jɔː tʃɑːm ɪz ɪrɪ'zɪstəbl]	Нельзя устоять перед Вашим обаянием.	Сизнинг жозибадорлигингиз кишини лол қолдиради.
You are so nice.	Вы такая милая.	Сиз жуда ёқимтойсиз.

[ju: ɑ: səʊ naɪs]		
You are so clever and intelligent! [ju: ɑ: səʊ 'kleɪvər ænd ɪn'telɪdʒənt]	Вы такая умная и интеллигентная!	Сиз жуда доно ва ақллисиз!
You look so young. You are more like sisters than mother and daughter! [ju: lʊk səʊ jʌŋ. ju: aɪ: mɔ: laɪk 'sɪstəz ðæn 'mʌðər ænd 'dɔ:tə]	Вы так молодо выглядите. Вы скорее похожи на сестер, чем на маму и дочь!	Сиз жуда ёш кўринасиз. Сизлар она-бола эмас, кўпроқ опа-сингилларга ўхшайсизлар.
Your smile is attractive. [jɔ: smaɪl ɪz ə'træktɪv]	У Вас привлекательная улыбка.	Сизнинг табассумингиз жозибали экан.
You have a nice smile. [ju: hæv ə naɪs smaɪl]	У Вас приятная улыбка.	Табассумингиз ёқимли экан.
You should smile more often. [ju: ʃʊd smaɪl mɔ:r 'ɒf(ə)n]	Вам нужно почаще улыбаться.	Кўпроқ табассум қилиб юринг.
A smile becomes you more than anything. [ə smaɪl bɪ'kʌmz ju: mɔ: ðæn 'eniθɪŋ]	Улыбка идет Вам больше всего.	Ҳаммасидан табассумингиз ўзингизга ярашар экан.
When you smile you look much younger. [wɛn ju: smaɪl ju: lʊk mʌtʃ 'jʌŋə]	Когда Вы улыбаетесь, Вы выглядите гораздо моложе.	Табассум қилсангиз янада ёшариб кетаркансиз.
There's such warmth in your eyes. [ðeəz sʌtʃ wɔ:mθ ɪn jɔ:r aɪz]	В Ваших глазах столько тепла.	Кўзларингиз меҳрга тўла.
You have the prettiest eyes. [ju: hæv ðə 'prɪtɪst aɪz]	У Вас самые прелестные глаза.	Энг чиройли кўзлар соҳибасисиз.
You are special. [ju: ɑ: 'speʃəl]	Вы особенная.	Сиз бошқачасиз.
You are my baby. [ju: ɑ: maɪ 'beɪbi]	Ты моя малышка.	Менинг жоним, асалим, шириним.
That's a really pretty dress. [ðætɪz ə 'rɪəli 'prɪti dres]	Это платье превосходно.	Бу ҳақиқатдан ҳам чиройли кўйлак экан.
It's a pleasure to talk to you.	С Вами приятно говорить.	Сиз билан суҳбатлашиш жуда мароқли.

[ɪts ə 'pleɪzə tuː tɔːk tuː juː]		
You're easy to talk to. [jʊər 'iːzi tuː tɔːk tuː]	С Вами легко говорить.	Сиз билан суҳбатлашиш жуда осон.
I like the way your mind works. [aɪ laɪk ðə weɪ jɔː maɪnd wɜːks]	Мне нравится ход Ваших мыслей.	Менга сизнинг фикрлашингиз ёқади.
You're irreplaceable. [jʊər ɪrɪ'pleɪsəbl]	Вы незаменима.	Сиз тенги йўқ инсонсиз.
I am so proud of you. [aɪ æm səʊ praʊd ɒv juː]	Я так горжусь Вами.	Мен сиз билан фахрланаман.
You are charming. [juː ɑː 'tʃɑːmɪŋ]	Вы обаятельная.	Сиз латофатлисиз.
You have a very intelligent husband. [juː hæv ə 'veri ɪn'telɪdʒənt 'hʌzbənd]	У Вас очень умный муж!	Турмуш ўртоғингиз жуда оқил инсон эканлар!
The blouse is flattering you. [ðə blaʊz ɪz 'flætərɪŋ juː]	Это блузка Вам идет.	Бу блузка сизга ярашибди.
This is your color. [ðɪs ɪz jɔː 'kʌlə]	Это Ваш цвет.	Бу ранг сизни очибди.
You have a nice smile. [juː hæv ə naɪs smaɪl]	У Вас милая улыбка.	Табассумингиз жуда ёқимли экан.
Nice hair. [naɪs heə]	Красивые волосы.	Сочларингиз чиройли экан.
You are a wonderful, wonderful person. How can you be so caring, loving, and selfless; all at the same time? [juː ɑːr ə 'wʌndəfʊl 'wʌndəfʊl 'pɜːsn haʊ kæn juː biː səʊ 'keərɪŋ 'lʌvɪŋ ænd 'selflɪs ɔːl æt ðə seɪm taɪm]	Вы замечательный, замечательный человек. Как Вы можете быть одновременно такой заботливой, любящей и бескорыстной?	Сиз жуда ажойиб, ғаройиб инсонсиз. Бир вақтнинг ўзида қандай қилиб ҳам ғамхўр, ҳам меҳрибон, ҳам очикқўнгил бўлиш мумкин?
With your cut short you look much younger. A short hair-cut style gives	Вас молодит короткая стрижка.	Калта соч турмагида сиз янада ёшариб кетибсиз.

you a youthful look. [wið jɔ: kʌt ʃɔ:t ju: lʊk mʌtʃ 'jʌŋə. ə ʃɔ:t heə-kʌt stail gɪvz ju: ə 'ju:θfʊl lʊk]		
I really love your haircut. It makes you look like a movie star. [aɪ 'rɪəli lʌv jɔ: 'heəkʌt. ɪt meɪks ju: lʊk laɪk ə 'mu:vi stɑ:]	Мне очень нравится Ваша прическа. Вы с ней выглядите как кинозвезда.	Соч турмагингиз жуда менга ёкди. Худди кино юлдузига ўхшаб кетибсиз.
That dress really suits you. [ðæt dres 'rɪəli sju:ts ju:]	Это платье Вам действительно идет.	Кўйлак сизга ҳақиқатдан ҳам роса ярашибди.
You keep surprising me with your beauty. [ju: ki:p sə'praɪzɪŋ mi: wið jɔ: 'bju:ti]	Вы продолжаете меня удивлять своей красотой.	Чиройингиз ҳамон мени лол қолдиради.
You are so caring. [ju: ɑ: səʊ 'keərɪŋ]	Вы такая заботливая.	Жуда ғамхўрсиз.
You have a marvelous figure. [ju: hæv ə 'mɑ:vələs 'fɪgə]	У вас потрясающая фигура.	Сиз жуда хушбичимсиз.
You dazzle me. [ju: 'dæzl mi:]	Вы меня ослепляете.	Гўзаллигингиз кўзни қамаштиради.
You look like a morning lily. [ju: lʊk laɪk ə 'mɔ:nɪŋ 'lɪli]	Вы выглядите как утренняя лилия.	Сиз тонги гулдек гўзалсиз.
You bring out the best in me. [ju: brɪŋ aʊt ðə best ɪn mi:]	Вы раскрываете все самое лучшее во мне.	Сиз менинг ижобий қирраларимни юзага чиқарасиз.
Women should be furious seeing your beauty. ['wɪmɪn ʃʊd bi: 'fjʊəriəs 'si:ɪŋ jɔ: 'bju:ti]	Женщины должно быть приходят в ярость, видя Вашу красоту.	Аёллар сизнинг чиройингизга ҳасад қилсалар керак.
That colour really suits you. [ðæt 'kʌlə 'rɪəli sju:ts ju:]	Вам подходит этот цвет.	Бу ранг сизга ярашибди.
You look as young as ever. [ju: lʊk æz jʌŋ æz 'evə]	Вы выглядите так же молодо как всегда.	Сиз ҳар доимгидек ёш кўринасиз.

Share with me the secret of perennial youth. [ʃeə wið mi: ðə 'si:krit ɒv pə'renjəl ju:θ]	Поделитесь со мной секретом вечной молодости.	Доим ёш бўлиб юриш сирларини менга ҳам ўргатинг.
You never change. [ju: 'nevə ʃeɪndʒ]	Вы не меняетесь.	Сиз ҳеч ҳам ўзгармайсиз.
Time is kind to you. [taɪm ɪz kaɪnd tu: ju:]	Время вас щадит.	Вақт сизга ўз таъсирини ўтказмайди.
Age is kind to you. [eɪdʒ ɪz kaɪnd tu: ju:]	Возраст вас щадит.	Жуда ёш кўринасиз.
You look splendid / superb. [ju: lʊk 'splendɪd / sju(:)'pɜ:b]	Вы превосходны / великолепно выглядите.	Кўринишингиз ажойиб / зўр.
I like your alluring eyes. [aɪ laɪk jɔ:r ə'ljʊərɪŋ aɪz]	Мне нравятся Ваши соблазнительные глаза.	Сизнинг жозибадор кўзларингиз менга ёқади.
You are cool / stunning girl! [ju: ɑ: ku:l / 'stʌnɪŋ gɜ:l]	Ты классная / потрясающая девочка.	Сен ажойиб ва зўр қизсан!
What a charming girl you are! [wɒt ə 'tʃɑ:mɪŋ gɜ:l ju: ɑ:]	Какая Вы очаровательная девушка!	Жуда лотофатли қиз экансиз!
This hairstyle is just right for you. [ðɪs 'heə'staɪl ɪz dʒʌst raɪt fɔ: ju:]	Вам идёт эта причёска.	Бу соч турмаги сизга роса ярашибди.
You're always dressed in the best of taste. [jʊər 'ɔ:lweɪz drɛst ɪn ðə best ɒv teɪst]	Вы всегда одеты со вкусом.	Сиз доим жуда яхши дид билан кийинасиз.
Your taste in clothes is impeccable. [jɔ: teɪst ɪn kləʊðz ɪz ɪm'pekəbl]	Ваш вкус в одежде безупречен.	Кийимлар танлаш борасида дидингиз жуда зўр экан.
You're always dressed according to the latest fashion. [jʊər 'ɔ:lweɪz drɛst ə'kɔ:dn̩ tu: ðə 'leɪtɪst 'fæʃən]	Вы всегда одеты по последней моде.	Доим янги русумдаги кийимларни кийиб юрасиз.

You have a good / nice voice. [ju: hæv ə gʊd / naɪs vɔɪs]	У Вас приятный / чудесный голос.	Овозингиз ёқимли / чиройли экан.
You are absolutely, astoundingly gorgeous and that's the least interesting thing about you. [ju: ɑ:r 'æbsəlu:tli əs'taʊndɪŋli 'gɔ:dʒəs ænd ðæts ðə li:st 'ɪntrɪstɪŋ θɪŋ ə'baʊt ju:]	Вы совершенно и изумительно шикарны, и это еще не самое интересное в Вас.	Сиз кишини лол қолдирадиган даражада мафтунқорсиз. Бу сиз ҳақингиздаги фикрларнинг энг камтаронаси.
I love seeing your smile, it brightens my day every time. [aɪ lʌv 'si:ɪŋ jɔ: smaɪl ɪt 'braɪnz maɪ deɪ 'evri taɪm]	Люблю видеть Вашу улыбку. Каждый раз мой день становится ярче.	Сизнинг табассумингизни жуда ёқтираман. У менинг ҳар кунимга файз бағишлайди.
Your perfume smells wonderful, what perfume are you wearing? [jɔ: pa:fju:m smelz 'wʌndəfʊl wɒt pa:fju:m ɑ: ju: 'weəriŋ]	Прекрасный запах, что за парфюм?	Атирингизнинг ҳиди зўр экан, қандай атир сепасиз?
I couldn't have asked for a better woman. [aɪ 'kʊdnt hæv ɑ:skt fɔ:r ə 'betə 'wʊmən]	Я не мог даже и просить о лучшей женщине.	Мен бундан яхши аёлни топа олмадим ҳам.
You make me feel so comfortable. [ju: meɪk mi: fi:l səʊ 'kʌmfətəbl]	С Вами так уютно.	Сиз билан ўзимни жуда яхши ҳис қиламан.
I like you just the way you are. [aɪ laɪk ju: dʒʌst ðə weɪ ju: ɑ:]	Вы мне нравитесь такой, какая вы есть.	Менга қандай бўлсангиз, шундайлигингизча ёқасиз.
Only you could make that boring grey t-shirt look sizzling hot. You're a diva! ['əʊnli ju: kʊd meɪk ðæt 'bɔ:riŋ greɪ 'ti:ʃz:t lʊk 'sɪzlɪŋ hɒt. ju:ə ə 'di:və]	Никто не может выглядеть настолько роскошно в скучной серой футболке. Вы просто дива!	Сиз оддийгина бўз матода ҳам ёрқин кўринасиз. Сиз жуда латофатлисиз.

You can really cook. This is amazing food! [ju: kæn 'ri:əli kʊk. ðis iz ə'meɪzɪŋ fu:d]	Вы можете действительно хорошо готовить. Это восхитительная еда!	Ҳақиқатдан ҳам қўлингиз жуда ширин экан. Овқат ҳам ажойиб бўлибди.
Answers / Ответы/ Жавоблар		
Thank you for your compliment. [θæŋk ju: fɔ: jɔ: 'kɒmplɪmənt]	Спасибо за комплимент.	Мақтов учун раҳмат!
Thank you. [θæŋk ju:]	Спасибо!	Раҳмат.
You flatter me. [ju: 'flætə mi:]	Вы мне льстите.	Ошириб юбордингиз.
If only it were true. I wish it were as you say. [ɪf 'əʊnli ɪt wɜ: tru: . aɪ wɪʃ ɪt wɜ:r æz ju: seɪ]	Если бы это было так.	Қанийди шундай бўлса.
If only it were not a mere compliment. [ɪf 'əʊnli ɪt wɜ: nɒt ə mɪə 'kɒmplɪmənt]	Если бы это было не просто комплимент.	Қанийди бу ҳақиқат бўлиб қолса.
It's just a compliment. [ɪts dʒʌst ə 'kɒmplɪmənt]	Это только комплимент.	Бу оддийгина мақтов, холос.
It's your imagination. [ɪts jɔ:r ɪˌmædʒɪˈneɪʃən]	Это Вам только кажется.	Сизга шундай туйилаётгандир.
Exaggerating as usual. [ɪgˈzædʒəreɪtɪŋ æz 'ju:ʒʊəl]	Это преувеличение.	Одатдагидай жуда ошириб юбордингиз.
You're being too kind. [jʊə 'bi:ɪŋ tu: kaɪnd]	Вы слишком добры.	Сиз жуда меҳрибонсиз.
Oh, come! [əʊ kʌm]	Ну, что Вы!	Э, қўйсангизчи!
Nice to hear that. [naɪs tu: hɪə ðæt]	Приятно это слышать.	Эшитганимдан хурсандман.
Nice of you to say so. [naɪs ɒv ju: tu: seɪ səʊ]	Очень любезно с Вашей стороны.	Буни сиз томондан илтифот деб қабул қиламан.
I'm glad you like it.	Я рада, что Вам	Сизга ёққан бўлса, мен

[aɪm glæd ju: laɪk ɪt]	понравилось это.	жуда хурсандман.
I'm glad to hear that. [aɪm glæd tu: hiə: zɛt]	Я рада это слышать.	Эшитганимдан хурсандман.
You're being too kind. [juə 'bi:ɪŋ tu: kaɪnd]	Вы слишком добры.	Сиз жуда меҳрибонсиз.
The same goes for you. [ðə seɪm ɡəʊz fɔ: ju:]	То же относится и к Вам.	Булар сизга ҳам тегишли.
The same can be said about you. [ðə seɪm kæn bi: sed ə'baʊt ju:]	То же можно сказать и о Вас.	Сиз ҳақингизда ҳам шу гапларни айтиш мумкин.

ИЛОВА № 7

Forms of endearment / Ласковые формы обращения / Эркалашга доир мурожаатлар

ENGLISH	RUSSIAN	UZBEK
(My) honey [maɪ 'hʌni]	Дорогой, милый, золотко (мой, моё)	Асалим, шакарим, новвотим, шириним
(My) hun [maɪ hʌn]	Дорогой, милый (мой)	Асал, шакар
(My) babe [maɪ beɪb]	Малыш, крошка (мой, моя)	Болажон(им), болажон(гинам)
(My) darling [maɪ 'dɑ:lɪŋ]	Дорогой, милый, родной (мой)	Азизим, жоним
My beloved [maɪ brɪ'ləvd]	Любовь моя	Севгилим
Honey child ['hʌni tʃaɪld]	Деточка	Асал бола
Kiddy ['kɪdi]	Ребеночек, дитя	Болажон, кичкинтой
Moppet ['mɒpɪt]	Куколка	Қўғирчоқ
Bunny ['bʌni]	Зайка моя / зайчик мой	Қуёнчам
Childie [tʃaɪldi]	Малыш, деточка	Болажон, кичкинтой
Babykins [beɪbɪkɪnz]	Деточка	Болажон, болакай
(My) sweetheart [maɪ 'swi:thɑ:t]	Дорогой, милый (мой)	Асалим, жоним, шириним
(My) sweetie [maɪ 'swi:ti / 'swi:ti]	Лапочка, лапуля, сладенький (моя, мой)	Асалгинам, жонгинам, новвотим, шириним

(My) sweetums [maɪ swi:təmz]	Лапусенька (моя)	Шириним, асалгинам, новвотгинам
What a sweet child! [wɒt ə swi:t tʃaɪld]	Какой очаровательный / милый / ребенок!	Бунча асал / ширин бола бўлмаса бу!
My sweet(est) one [maɪ swi:t(est) wʌn]	Дорогой мой, милый мой, любимый мой	Ўзимнинг ширинтойим, шакартойим
As sweet as sugar [æz swi:t æz 'ʃʊgə]	Очень милый, очень приятный	Шакардек / асалдек ширин
(My) sunshine [maɪ 'sʌnʃaɪn]	Солнышко мое	Қуёшим менинг
(My) love [maɪ lʌv]	Любимый	Севгилим, жоним, бегим
My winsome [maɪ 'wɪnsəm]	Мой милый	Азизим, жоним
Loved one [lʌvd wʌn]	Дорогой, любимый, милый	Азизим, севгилим
My dove [maɪ dʌv]	Голубушка моя	Кабутарим менинг
Lovey dovey ['lʌvi dʌvi]	Любимый голубчик, голубушка	Кабутарим менинг
(My) dear [maɪ diə]	Дорогой	Азизим, қадрдоним
(My) dearie / dear heart [maɪ diəri / diə hɑ:t]	Душечка, милочка	Азизим, жоним, жаҳоним
(My) cutie [maɪ 'kju:ti]	Прелесть, милашка, красавчик	Ёқимтойим, шириним
Gorgeous ['gɔ:dzəs]	Красавица, красotka	Гўзал, лобар, нозанин
(My) bubbles [maɪ 'bʌblz]	Бусинка (моя)	Кўзмунчоғим
(My) pumpkin [maɪ 'pʌmpkɪn]	Прелесть (моя)	Шириним, шакарим
(My) sweetie pie [maɪ 'swi:ti paɪə]	Солнышко, милая (моё, моя)	Ширинтойим, бўғирсоғим
(My) lovebug [maɪ 'lʌvbʌg]	Букашечка (моя)	Бўталoғим менинг
(My) boo [maɪ bu:]	Дружище, подружка (моя)	Қадрдоним, азизим, дугонажон
(My) muffin [maɪ 'mʌfɪn]	Булочка моя, «пирожочек»	Бўғирсоғим, дўмбоғим

(My) wifey [maɪ waɪfi:]	Жёнушка, принцесса (моя)	Хотинжон, маликам
(My) shorty [maɪ 'ʃɔ:ti]	Детка, крошка (моя)	Ўзимнинг кичкинтойим
(My) cupcake [maɪ 'kʌp,keɪk]	Крошка, милашка, золотко (моя, моё)	Ўзимнинг ширинтойим, бўғирсоғим, эркатоим
(My) babycakes [maɪ beɪbɪkeɪks]	Малыш (мой)	Ўзимнинг болажоним, болажонгинам, эркатоим
An apple of my eyes [ən 'æpl ɒv maɪ aɪz]	Свет моих очей	Кўзларимнинг оқу қораси
My treasure [maɪ 'treʒə]	Моё золотцо	Менинг хазинам, бойлигим, жаҳоним
My sun [maɪ sʌn]	Солнце моё	Қуёшим менинг
My joy [maɪ dʒɔɪ]	Радость моя	Менинг қувончим
My pleasure [maɪ 'pleʒə]	Радость моя	Менинг қувончим
Sugar ['ʃʊgə]	Мой сладкий	Шириним, шакарим, новвотим
My kitten [maɪ 'kɪtn]	Кошечка моя	Менинг мушукчам
My happiness [maɪ 'hæpɪnɪs]	Счастье моё	Менинг бахтим
Honey pie ['hʌni paɪə]	Тортик мой, сладкий мой	Асал бўғирсоғим
Little lamb ['lɪtl læm]	Ягнёнок	Қўзичоғим, бўталоғим, тойчоғим
One and only [wʌn ænd 'əʊnli]	Единственный и неповторимый	Яккаю ягонам, кўз очиб кўрганим
Truelove ['tru:lʌv]	Верная моя	Вафодорим
Gumdrop [gʌmdrɒp]	Мармеладка моя	Мармеладим
Button ['bʌtn]	Крошка, кнопочка	Тугмачахон
Peanut ['pi:nʌt]	Малыш, крошка	Болажон, кичкинтой
(My) handsome [maɪ 'hænsəm]	Красавчик (мой)	Бегим
My (good) man [maɪ (gʊd) mæn]	Милый мой	Жоним
(My) tiger [maɪ 'taɪgə]	Мой тигрёнок	Арслоним, шунқорим

Cuddles / cuddle cakes [ˈkʌdlz / ˈkʌdl keɪks]	Милашка, крошка (моя)	Ёқимтой
(My) prince charming [maɪ prɪns ˈtʃɑːmɪŋ]	Мой принц на белом коне, прекрасный принц	Шахзодам, бегим
Mr. Perfect [mɪstə ˈpɜːfɪkt]	Мой идеал	Орзуимдаги шахзодам
(My) honey bear / Teddy bear [maɪ ˈhʌni beə / ˈtɛdi beə]	Медвежонок (мой)	Айиқчам, айиқ полвон
(My) captain [maɪ ˈkeptən]	Хозяин (мой)	Бегим, хўжайин
Superman [ˈsjuːpəməɪn]	Мой суперчеловек	Алпомишим, паҳлавоним
Lady Killer [ˈleɪdi ˈkɪlə]	Сердцеед	Қалбларни забт этувчи
My strong, confident and powerful man! [maɪ strɒŋ ˈkɒnfɪdənt ænd ˈpaʊəfʊl mæn]	Мой сильный, уверенный и могущественный мужчина!	Ўзимнинг баҳодирим, кўркмас паҳлавоним!
Baby-doll [ˈbeɪbi-dɒl]	Малышка, куколка (моя)	Қўғирчоғим
Baby girl [ˈbeɪbi ɡɜːl]	Малышка, дочурка (моя)	Қизалоғим
My beauty [maɪ ˈbjʊːti]	Моя красавица	Гўзалим менинг
Gorgeous [ˈɡɔːdʒəs]	Красотка моя	Гўзалим, лобарим, нозанин
Honey bun [ˈhʌni bʌn]	Сладкая булочка моя	Ширин бўғирсоғим
Cookie Monster [ˈkʊki ˈmɒnstə]	Коржик (персонаж из сериала «Улица Сезам»)	Бўғирсоғим (“Сезам Кўчаси” номли сериал қахрамони)
Biscuit [ˈbɪskɪt]	Печенька моя	Бўғирсоғим
Precious [ˈpreʃəs]	Дорогая, прелесть моя	Бойлигим, гавҳарим, жони-жаҳоним
Pumpkin [ˈpʌmpkɪn]	Милашка, прелесть моя	Ширинтойим
Snowflake [ˈsnəʊfleɪk]	Снежинка моя	Оппоқ ойим
Sugarplum [ˈʃʊɡəplʌm]	Сладкая моя	Новвотим, асалим, шириним, шакарим
Dumpling [ˈdʌmplɪŋ]	Милашка (моя)	Дўмбоғим
Cherry [ˈtʃɛri]	Вишенка моя	Чаросгинам

Sweet Cheeks [swi:t tʃi:ks]	Сладкая моя	Ой юзлигим
My angel [maɪ 'eɪndʒəl]	Ангелочек мой	Фариштам менинг
My soul [maɪ səʊl]	Душа моя	Менинг қалбим
Snookums [snukumz]	Лапуля (моя)	Жонидан
Honeybunch ['hʌnɪbʌntʃ]	Душечка, миленькая	Жоним, асалим
Honeysweet ['hʌnɪswi:t]	Славная, милая, сладкая	Асалим, шакарим
Ducky ['dʌki]	Голубушка	Оққушим, кабутарим
Lassie ['læsi]	Возлюбленная	Севгилим
Bugbear ['bʌgbɛə]	Мишутка	Айикчам, момиқча
Chuckie / chunky [tʃʌki / tʃʌki]	Цыплёночек	Жўжачам
My princess [maɪ prɪn'sɛs]	Принцесса моя	Маликам менинг
My flower [maɪ 'flaʊə]	Цветочек мой	Гулим
Buttercup ['bʌtəkʌp]	Цветочек мой	Гул ғунчам
Sweetie swallow ['swi:ti 'swɒləʊ]	Ласточка моя	Қалдирғочим, капалагим менинг
Sweetie birdie ['swi:ti 'bɜ:di]	Птичка моя	Ширин кушчам
Sweetie fish ['swi:ti fɪʃ]	Рыбка моя	Менинг балиқчам
Pudding ['puːdɪŋ]	Помпушка	Дўмбоғим
Cookie [kuki]	Сладость моя	Ширинтойгинам
My blue eyed [maɪ blu: aɪd]	Голубоглазая моя	Қаро кўзлигим

ИЛОВА № 8

Apology / Извинение / Узр сўраш

ENGLISH	RUSSIAN	UZBEK
Excuse me... [ɪks 'kju:s mi:...]	Извините ...	Кечирасиз...
Sorry... ['sɒri...]	Извините ...	Кечирасиз...
Pardon. I beg you pardon.	Простите, пожалуйста.	Узр, кечирасиз.

['pɑ:dn. aɪ bæg ju: 'pɑ:dn]		
Please, forgive me. Do forgive me. [pli:z fə'gɪv mi: . du: fə'gɪv mi:]	Простите, пожалуйста. Ну, пожалуйста.	Мени кечиринг, илтимос. Кечира қолинг.
Excuse me! Could I get past? [ɪks'kju:s mi: . kʊd aɪ get pɑ:st]	Извините! Можно пройти?	Кечирасиз! Ўтиб кетсам майлими?
Ten thousand pardons. [ten 'θaʊzənd 'pɑ:dnz]	Тысяча извинений.	Минг бора узр.
Sorry. That's my fault. ['sɒri. ðæts maɪ fɔ:lt]	Извините, это моя вина.	Кечиринг, бу менинг айбим.
Excuse my back. [ɪks'kju:s maɪ bæk]	Извините, что я стою к Вам спиной.	Сизга орқа қилиб турганим учун узр.
I want to ask your forgiveness. I want to ask you to forgive me. [aɪ wɒnt tu: ɑ:sk jɔ: fə'gɪvnɪs. aɪ wɒnt tu: ɑ:sk ju: tu: fə'gɪv mi:]	Позвольте попросить у Вас прощения.	Сиздан кечирим сўрамоқчи эдим.
Please accept my apologies. [pli:z ək'seɪpt maɪ ə'pɒlədʒɪz]	Примите мои извинения.	Узримни қабул қилинг, илтимос.
We apologize for any inconvenience. [wi: ə'pɒlədʒaɪz fɔ:r 'ɛni ,ɪnkən'vi:njəns]	Приносим свои извинения за доставленные неудобства.	Ноқулай аҳволга солганимиз учун узр сўраймиз.
Please accept our humble apology. [pli:z ək'seɪpt 'aʊə 'hʌmbl ə'pɒlədʒɪ]	Просим принять наши глубочайшие извинения.	Биз чин дилдан узр сўраймиз. Узримизни қабул қилинг.
I must apologize to you. [aɪ mʌst ə'pɒlədʒaɪz tu: ju:]	Я должен извиниться перед Вами.	Сиздан кечирим сўрашим керак.
We very much regret to say, that... [wi: 'veri mʌʃ ri'grɛt tu: seɪ ðæt...]	К большому сожалению, сообщаем, что ...	Минг афсуслар қилиб шуни айтамизки...
Please forgive me, if you	Простите меня,	Агар кечира олсангиз,

can. [pli:z fə'gɪv mi: ɪf ju: kæn]	пожалуйста, если можете.	мени кечиринг.
Please don't be angry with me. [pli:z dəʊnt bi: 'æŋɡri wɪð mi:]	Пожалуйста, не сердитесь на меня.	Илтимос, мендан жаҳлингиз чиқмасин.
Don't take it amiss, please. [dəʊnt teɪk ɪt ə'mɪs pli:z]	Не думайте что то о плохом, пожалуйста.	Ножўя / бошқача ўйламанг, илтимос.
It was careless of me. [ɪt wəz 'keəlis ɒv mi:]	Я был неосторожен.	Мен эҳтиётсизлик қилдим.
I didn't mean that. [aɪ dɪdnt mi:n ðæt]	Я не хотел Вас обидеть.	Мен сизни хафа қилмоқчи эмасдим.
I meant well / I meant no harm. [aɪ mənt wel / aɪ mənt nəʊ hæ:m]	Я не хотел ничего плохого.	Мен бундай демоқчи эмасдим. / Бошқа нарсани назарда тутган эдим.
I do apologize. I didn't really mean what I said. [aɪ du: ə'pɒlədʒaɪz. aɪ dɪdnt 'rɪəli mi:n wɒt aɪ sed]	Простите меня. Я не это имел в виду.	Сиздан узр сўрайман. Мен бошқа нарсани назарда тутган элим.
I really meant no harm. Do forget my saying so. [aɪ 'rɪəli mənt nəʊ hæ:m. du: fə'ɡet maɪ 'seɪɪŋ səʊ]	Я не хотел вас обидеть. Простите меня за эти слова.	Сизни хафа қилмоқчи эмасдим. Шу гапларим учун мени кечиринг.
Please forgive me. I have been thoughtless. [pli:z fə'gɪv mi:. aɪ hæv bi:n 'θɔ:tlɪs]	Простите меня. Я был безрассуден.	Ўйламасдан қилдим, илтимос, мени кечиринг.
Next time I'll get it right. [nekst taɪm aɪl ɡet ɪt raɪt]	В следующий раз я постараюсь.	Кейинги сафар ҳаммаси яхши бўлади.
Excuse me a moment. [ɪks'kju:s mi: ə 'məʊmənt]	Извините, я на секунду.	Кечирасиз, бир дақиқа.
Sorry for disturbing / troubling / interrupting you. ['sɒri fɔ: dɪs'tɜ:bɪŋ / 'trʌblɪŋ / ,ɪntə'rʌptɪŋ ju:]	Извините за беспокойство.	Безовта қилганим учун узр.
Am I disturbing you? [æm aɪ dɪs'tɜ:bɪŋ ju:]	Я не помешаю?	Халақит қилмайманми?
Please excuse my coming	Извините за опоздание,	Кеч қолганим учун узр

late. I beg your pardon for coming late. Forgive me for being late. [pli:z ɪks'kju:s maɪ 'kʌmɪŋ leɪt./ aɪ bɛg ʒə: 'pɑ:dn fɔ: 'kʌmɪŋ leɪt. / fə'gɪv mi: fɔ: 'bi:ɪŋ leɪt]	пожалуйста.	сўрайман.
Excuse my coming at such an hour. [ɪks'kju:s maɪ 'kʌmɪŋ æt sʌʃ ən 'aʊə]	Простите меня за столь поздний приход.	Бемаҳалда келганим учун узр.
I sincerely regret that... [aɪ sm'sɪəli rɪ'grɛt ðæt]	Я искренне сожалею, что...	...дан мен чин дилдан афсусдаман.
I'm sorry to have kept you waiting. [aɪm 'sɒri tu: hæv keɪpt ju: 'weɪtɪŋ]	Извините, что заставил Вас ждать.	Узр, сизни куттириб қўйдим.
I do apologize for not bringing the book. [aɪ du: ə'pɒlədʒaɪz fɔ: nɒt 'brɪŋɪŋ ðə bʊk]	Извините за то, что не принес книгу.	Узр, китобингизни олиб келишни унутибман.
I owe you an apology. I haven't brought the book. [aɪ əʊ ju: ən ə'pɒlədʒi. aɪ hævnt brɔ:t ðə bʊk]	Я виноват перед Вами. Я не принес книгу.	Сизнинг олдингизда айбдорман. Китобингизни олиб келмадим.
Forgive me for not keeping my word. [fə'gɪv mi: fɔ: nɒt 'ki:pɪŋ maɪ wɜ:d]	Простите за то, что не сдержал свое слово.	Ҳапимнинг устида турмаганим учун кечиринг.
Forgive me for breaking my promise. [fə'gɪv mi: fɔ: 'breɪkɪŋ maɪ 'prɒmɪs]	Простите меня за нарушение моего обещания.	Ваъдамга вафо қилмаганим учун узр сўрайман.
I am sorry, but I cannot be of assistance to you in this matter. [aɪ æm 'sɒri bʌt aɪ 'kænɒt bi: ɒv ə'sɪstəns tu: ju: ɪn ðɪs 'mætə]	Извините, но я не могу помочь Вам в этом деле.	Кечирасиз, лекин бу ишда сизга ёрдам бера олмайман.
Please forgive me. I	Простите меня,	Илтимос, кечиринг.

promise I won't do it anymore. I'll never do it again. [pli:z fə'gɪv mi: .aɪ 'prɒmɪs aɪ wəʊnt du: ɪt ,eni'mɔ: .aɪl 'nevə du: ɪt ə'geɪn]	пожалуйста, если можете. Я обещаю, что никогда больше не сделаю этого.	Ваъда бераман, мен энди бундай қилмайман. Бу бошқа қайтарилмайди.
Awfully sorry, old boy. ['ɔ:fʊli 'sɒri əʊld bɔɪ]	Крайне огорчен, дружище.	Афсусдаман, қадрдоним.
Sorry to interrupt, but... ['sɒri tu: ,ɪntə'rʌpt bʌt...]	Извините, что прерываю, но...	Узр, гапингизни бўлдим, лекин...
Sorry, you were saying... ['sɒri ju: wɜ: 'seɪɪŋ...]	Извините, что Вы говорили?	Кечирасиз, сиз нима деяётган эдингиз?
I'm sorry, I didn't catch you. [aɪm 'sɒri aɪ dɪdnt kæʃ ju:]	Простите, я не расслышал Вас.	Кечирасиз, сизни эшита олмадим.
Sorry, please, go ahead. ['sɒri pli:z geʊ ə'hɛd]	Извините, продолжайте, пожалуйста.	Кечирасиз, давом этаверинг, илтимос.
Will you let that be my excuse? [wɪl ju: lɛt ðæt bi: maɪ ɪks'kju:s]	Вас удовлетворяет мое извинение?	Менинг узримни қабул қиласизми?
Answers / Ответы / Жавоблар		
Oh, that's (quite) all right. [əʊ ðæts (kwɔɪt) ɔ:l raɪt]	Ничего не имеет значения. Всё в порядке.	Ҳечқиси йўқ. Ҳаммаси жойида.
It is not worth while speaking. [ɪt ɪz nɒt wɜ:θ waɪl 'spi:kɪŋ]	Не стоит об этом говорить.	Гапиришга арзимади, қўйинг.
Never mind. No harm done. No need to be sorry. ['nevə maɪnd. nəʊ hɑ:m dʌn. nəʊ ni:d tu: bi: 'sɒri]	Не беспокойтесь. Ничего страшного. Не стоит извинения.	Хижолат бўлманг. Ҳечқиси йўқ. Узр сўрашга ҳожат йўқ.
All right. Can't be helped. [ɔ:l raɪt. kɑ:nt bi: hɛlpt]	Ну ладно! Что ж тут поделаешь.	Ҳа, майли. Нима ҳам қилардик.
Oh it's nothing. [əʊ ɪts 'nʌθɪŋ]	Ничего, пожалуйста.	Майли, ҳечқиси йўқ.
Forget it. [fə'get ɪt]	Забудьте об этом.	Ҳаммасини унутинг.
It's not important. [ɪts nɒt ɪm'pɔ:tənt]	Это неважно.	Аҳамият берманг.

Don't worry. You couldn't help it. [dəʊnt 'wʌri. ju: 'kʊdnt help it]	Не волнуйтесь, Вы же не специально.	Ҳечқиси йўқ, атайин қилмадингиз-ку ахир.
It doesn't matter, honestly. [ɪt dʌznt 'mætə 'ɒnɪstli]	Это неважно, честно.	Рост айтяпман, ҳечқиси йўқ.
Don't bother about it. [dəʊnt 'bɒðər ə 'baʊt it]	Не беспокойтесь.	Хавотирланманг.
No offence taken. [nəʊ ə 'fens 'teɪkən]	Я не обиделся.	Хафа бўлганим йўқ.

ИЛОВА № 9

Thanking / Благодарность / Миннатдорчилик билдириш

ENGLISH	RUSSIAN	UZBEK
Thank you. [θæŋk ju:]	Спасибо.	Раҳмат.
Thank you very much. [θæŋk ju: 'veri mʌʃ]	Большое спасибо.	Катта раҳмат.
Thanks. [θæŋks]	Спасибо.	Раҳмат.
Many thanks. ['meni θæŋks]	Большое спасибо.	Катта раҳмат.
Thank you a thousand times. A thousand thanks. [θæŋk ju: ə 'θaʊzənd taɪmz. ə 'θaʊzənd θæŋks]	Тысячу раз вам благодарен.	Минг бора ташаккур. Сизга мингдан минг раҳмат.
Thanks a million. [θæŋks a 'mɪljən]	Тысячу раз вам благодарен.	Минг бора ташаккур. Сизга мингдан минг раҳматлар айтаман.
I don't know what to say. [aɪ dəʊnt nəʊ wɒt tu: seɪ]	Я не знаю, что сказать.	Нима дейишга ҳам ҳайронман.
Thank you for... [θæŋk ju: fɔ: ...]	Спасибо Вам за...	...учун сизга ташаккур.
Thanks for your help. [θæŋks fɔ: jɔ: help]	Спасибо за помощь.	Ёрдамингиз учун раҳмат.
I'm very much obliged to	Я Вам очень обязан.	Мен сиздан

you. [aɪm 'veri mʌtʃ ə 'blaɪdʒd tu: ju:]		қарздорман.
Thanks awfully. [θæŋks 'ɔ:fəli]	Ужасно благодарен.	Чин қалбимдан ташаккур.
I'm very thankful to you. [aɪm 'veri 'θæŋkful tu: ju:]	Я Вам очень благодарен.	Мен сиздан жуда миннатдорман.
I am deeply indebted to you. [aɪ æm 'di:pli m 'detɪd tu: ju:]	Я в большом долгу перед Вами.	Мен сининг олдингизда жуда қарздорман.
Thank you from the bottom of my heart. [θæŋk ju: frəm ðə 'bɒtəm ɒv maɪ hɑ:t]	От всей души благодарю Вас.	Чин қалбдан сизга ўз ташаккуримни изҳор этаман.
You've done me a great favour. [ju:v dʌn mi: ə greɪt 'feɪvə]	Вы мне сделали большое одолжение.	Сиз менга жуда катта ёрдам бердингиз.
Thanks for the invitation. [θæŋks fɔ: ði 'ɪnvɪ'teɪʃən]	Спасибо за приглашение.	Таклифингиз учун раҳмат.
Thanks for the present. [θæŋks fɔ: ðə 'preznt]	Спасибо за подарок.	Совға учун раҳмат.
Oh, you shouldn't have! [əʊ ju: ʃʊdnt hæv]	Не стоило так беспокоиться! (тратить деньги / время на подарок)	Овора бўлибсиз-да! (совғага вақт ва пул сарф қилиб)
Oh, you shouldn't have! These flowers are beautiful. [əʊ ju: ʃʊdnt hæv. ði:z 'flaʊəz ɑ: 'bju:təfʊl]	О, не стоило! Эти цветы прекрасны.	Вой, овора бўлибсиз-да! Жуда чиройли гуллар экан.
Thank you for coming. [θæŋk ju: fɔ: 'kʌmɪŋ]	Спасибо, что пришли.	Ташрифингиз учун раҳмат.
You have been most helpful. [ju: hæv bi:n məʊst 'helpfʊl]	Вы мне очень помогли.	Сиз менга жуда катта ёрдам кўрсатдингиз.
Please, thank your sister for me. [pli:z θæŋk jɔ: 'sɪstə fɔ: mi:]	Пожалуйста поблагодарите за меня Вашу сестру.	Илтимос, опангизга менинг номимдан раҳмат айтиб қўйинг.

Thank you for a nice day. [θæŋk ju: fɔ:r ə naɪs deɪ]	Спасибо за прекрасный день.	Марокли кун учун миннатдорман.
Thank you for picking me up. [θæŋk ju: fɔ: 'pɪkɪŋ mi: ʌp]	Спасибо за то, что зашли за мной.	Мени олиб кетишга келганингиз учун раҳмат.
That's very kind of you. How good of you! [ðætɪz 'veri kaɪnd ɒv ju: . haʊ gʊd ɒv ju:]	Очень любезно с Вашей стороны.	Буни сиз томондан катта эҳтиром деб қабул қиламан.
You're very generous. [jʊə 'veri 'dʒenərəs]	Вы очень добры.	Сиз жуда меҳрибонсиз.
I'm really grateful to you. [aɪm 'ri:əli 'ɡreɪtful tu: ju:]	Я очень Вам благодарен.	Сиздан жуда миннатдорман.
I'm grateful for what you've done to me. [aɪm 'ɡreɪtful fɔ: wɒt ju:v dʌn tu: mi:]	Я благодарен Вам за то, что Вы для меня сделали.	Менга кўрсатган илтифотингиз учун жуда миннатдорман.
I would like to express my gratitude / appreciation. [aɪ wʊd laɪk tu: ɪks'pres maɪ 'ɡrætɪtju:d / ə ,pri:ʃi'eɪʃ(ə)n]	Позвольте выразить Вам свою благодарность.	Ўз миннатдорчилигимни изҳор қилмоқчиман.
We would like to express our gratitude to you for your noble effort. [wi: wʊd laɪk tu: ɪks'pres 'aʊə 'ɡrætɪtju:d tu: ju: fɔ: jɔ: 'nəʊbl 'efət]	Позвольте выразить Вам нашу благодарность за Ваш труд.	Чин дилдан қилган меҳнатингиз учун ўз миннатдорчилигимизни изҳор этамиз.
Thank you and excuse me for bothering you. [θæŋk ju: ænd ɪks'kju:s mi: fɔ: 'bɒðərɪŋ ju:]	Спасибо и извините за беспокойство.	Раҳмат ва сизни безовта қилганим учун узр.
Much obliged. [mʌʃ ə 'blaɪdʒd]	Весьма признателен.	Жуда миннатдорман.
I'm very much obliged to you. [aɪm 'veri mʌʃ ə 'blaɪdʒd tu: ju:]	Я очень вам обязан.	Сиздан жуда миннатдорман.
Thanks, I really appreciate it! [θæŋks aɪ 'ri:əli ə'pri:ʃeɪt ɪt]	Спасибо, я вам очень признателен (ценю)!	Раҳмат. Мен учун бу жуда қадрли.

Thank you in advance. [θæŋk ju: ɪn əd'vɑ:ns]	Заранее спасибо / багодарю.	Олдиндан раҳмат.
Thank you for your attention. [θæŋk ju: fɔ: jɔ:r ə'tenʃ(ə)n]	Спасибо за внимание.	Эътиборингиз учун раҳмат.
Thanks for helping me. [θæŋks fɔ: 'helpɪŋ mi:]	Спасибо за помощь.	Ёрдамингиз учун раҳмат.
Thank you for the invitation. [θæŋk ju: fɔ: ði ,ɪnvɪ'teɪʃən]	Спасибо за приглашение.	Таклифингиз учун раҳмат.
Thank you for your patience. [θæŋk ju: fɔ: jɔ: 'peɪʃəns]	Спасибо за терпение.	Бардошингиз учун раҳмат.
Thank you for having listened to me. [θæŋk ju: fɔ: 'hævɪŋ 'lɪsnd tu: mi:]	Спасибо, что выслушали меня.	Мени тинглаганингиз учун ташаккур.
Thanks, you helped me a lot. [θæŋks ju: helpt mi: ə lɒt]	Спасибо, вы мне очень помогли.	Раҳмат, менга кўп ёрдам бердингиз.
Thank you for the present. It's lovely! [θæŋk ju: fɔ: ðə 'preznt. its 'lʌvli]	Спасибо за чудесный подарок!	Совға учун раҳмат. Совға ажойиб экан!
Thank you for the timely advice. [θæŋk ju: fɔ: ðə 'taɪmli əd'vaɪs]	Спасибо за своевременный совет!	Ўз вақтида берилган маслаҳат учун раҳмат.
Thank you for the delicious dinner. [θæŋk ju: fɔ: ðə dɪ'lɪʃəs 'dɪnə]	Спасибо за чудесный ужин!	Мазали ва ширин кечки овқат учун ташаккур.
I can't thank you enough. / I can never thank you enough. / I can't tell you how grateful I am (for something). [aɪ kɑ:nt θæŋk ju: ɪ'nʌf. / aɪ kæn 'nevə θæŋk ju: ɪ'nʌf. / aɪ kɑ:nt tel ju: haʊ 'ɡreɪtful]	Не знаю, как Вас и благодарить!	Сизга қандай қилиб миннатдорчилик изҳор қилишни билмаяпман.

ai æm (fɔ: 'slmθɪŋ)]		
You are kindness itself. [ju: ɑ: 'kaɪndnis ɪt'self]	Вы – сама доброта!	Сиз меҳридарё инсонсиз.
Thank you for the pleasure. [θæŋk ju: fɔ: ðə 'pleʒə]	Благодарю Вас за доставленное удовольствие!	Марокли дам учун раҳмат.
Thank you for having me. That's so sweet! [θæŋk ju: fɔ: 'hævɪŋ mi:. ðæts səʊ swi:t]	Спасибо, что приняли меня у себя. Это так мило!	Меҳмон қилганингиз учун ташаккур. Жуда ҳам маза қилдик!
Thank you for an enjoyable night. [θæŋk ju: fɔ:r ən ɪn'dʒɔɪəbl naɪt]	Спасибо за приятный вечер.	Ёқимли кечки овқат учун ташаккур.
Thank you for letting me know. [θæŋk ju: fɔ: 'letɪŋ mi: nəʊ]	Благодарю за сообщение.	Хабар берганингиз учун раҳмат.
Thank you for your kind wishes. [θæŋk ju: fɔ: jɔ: kaɪnd 'wɪʃɪz]	Спасибо Вам за Ваши добрые пожелания.	Яхши тилаклар учун раҳмат.
Thank you for coming to see me. Thanks for the visit. [θæŋk ju: fɔ: 'kʌmɪŋ tu: si: mi:. θæŋks fɔ: ðə 'vɪzɪt]	Спасибо Вам за то, что зашли ко мне.	Ташрифингиз учун сиздан миннатдормиз.
Thank you for remembering me. Thank you for keeping in touch. [θæŋk ju: fɔ: rɪ'membərɪŋ mi:. θæŋk ju: fɔ: 'ki:pɪŋ ɪn tʌʃ]	Спасибо Вам за то, что помните меня.	Мени эсингиздан чиқармаганингиз учун раҳмат.
Thank you so much for taking the trouble to read my article. [θæŋk ju: səʊ mʌʃ fɔ: 'teɪkɪŋ ðə 'trʌbl tu: ri:d maɪ 'ɑ:tɪkl]	Я очень признательна Вам за то, что Вы прочитали мою статью.	Менинг мақоламини ўқиб чиққанингиз учун сиздан жуда миннатдорман.
I'd like to thank my mother,	Я бы хотел	Мен онамга, отамга,

my father and all those who've helped me over the years. [aɪd fa:ðə ɪz θæŋk mɑɪ 'mʌðə maɪ 'fɑ:ðər ænd ɔ:l ðəʊz hu:v hɛlpt mi: 'əʊvə ðə jɪəz]	поблагодарить мою маму, моего отца и всех, кто помогал мне на протяжении всех лет.	ушбу йилда менга ёрдам берган барча инсонларга ўз ташаккуримни изҳор этмоқчиман.
Thankfully it never happened again. ['θæŋkfʊli ɪt 'nevə 'hæpənd ə'geɪn]	К счастью, это больше не повторялось.	Минг шукурки, бу бошқа қайтарилмади.
How very kind of you! [haʊ 'veri kaɪnd ʊv ju:]	Как это любезно с Вашей стороны!	Жуда ҳам илтифотлисиз-да!
Cheers' mate! I'll buy the drinks next time. [tʃiəz meɪt! aɪl baɪ ðə drɪŋks nekst taɪm]	Спасибо, друг! В следующий раз я куплю напитки.	Раҳмат, дўстим. Кейинги гал ичимликлар олиш мендан.
I would like to thank you in advance. Thank you in advance. [aɪ wʊd laɪk tu: θæŋk ju: ɪn əd'vɑ:ns. θæŋk ju: ɪn əd'vɑ:ns]	Заранее благодарю Вас.	Сизга олдиндан раҳмат.
Anyway thank you. ['eniweɪ θæŋk ju:]	В любом случае, спасибо.	Нима бўлганда ҳам раҳмат.
Thank you for everything! [θæŋk ju: fɔ:r 'evriθɪŋ]	Спасибо за всё!	Ҳаммаси учун раҳмат!
May I shake your hand? Let me shake your hand. [meɪ aɪ ʃeɪk jɔ: hənd. lɛt mi: ʃeɪk jɔ: hənd]	Разрешите, позвольте пожать Вашу руку.	Ижозат беринг, қўлингизни сиқиб қўяй.
Answers / Ответы / Жавоблар		
You're welcome. [jʊə 'welkəm]	Пожалуйста.	Марҳамат.
You are always (any time) welcome. [ju: ɑ:r 'ɔ:lweɪz (eni taɪm) 'welkəm]	Всегда пожалуйста.	Бемалол хоҳлаган вақтингизда мурожаат қилаверинг.
Not at all. / That's all right. That's really nothing. / No	Не за что! Без проблем!	Арзимаиди. Ҳечқиси йўқ.

trouble at all. / No problem. [nɒt æt ɔ:l. / ðæts ɔ:l raɪt. ðæts 'ri:li 'nʌθɪŋ. / nəʊ 'trʌbl æt ɔ:l. / nəʊ 'prɒbləm]		
The pleasure is all mine. [ðə 'pleʒər ɪz ɔ:l maɪn]	Это я должен Вас благодарить!	Сизга мен раҳмат айтишим керак.
It was a real pleasure for me to do it! [ɪt wəz ə ri:əl 'pleʒə fɔ: mi: tu: du: ɪt]	Мне это доставило удовольствие!	Бу ишни қилишдан бошим осмонга етди.
It was pleasure. [ɪt wəz 'pleʒə]	Это было приятно.	Бошим осмонга етди.
Don't mention it. [dəʊnt 'menʃən ɪt]	Не стоит благодарности.	Қўйсангизчи, арзимаиди.
It was the least I could do. [ɪt wəz ðə li:st aɪ kʊd du:]	Это меньшее из того, что я мог бы сделать для Вас!	Бу хамир учидан патир. Бир озгина ёрдам бердим, холос.
It was no trouble at all. [ɪt wəz nəʊ 'trʌbl æt ɔ:l]	Мне было нетрудно это сделать.	Ҳеч қандай муаммо бўлгани йўқ.
It was no bother. [ɪt wəz nəʊ 'bɒðə]	Мне это не составило труда.	Ҳеч бир қийинчилик бўлмади.
My pleasure. [maɪ 'pleʒə]	Мне было приятно это сделать.	Сизга ёрдамим текканидан хурсандман.
It is I who should thank you. The pleasure is entirely mine. [ɪt ɪz aɪ hu: ʃʊd θæŋk ju:. ðə 'pleʒər ɪz ɪn'taɪəli maɪn.]	Это я Вас должен благодарить.	Сизга мен раҳмат айтишим керак.
I'm glad you enjoyed it. You're welcome! [aɪm glæd ju: ɪn'dʒɔɪd ɪt. ju: 'welkəm]	На здоровье!	Сиз хурсанд бўлсангиз, биз ҳам хурсандмиз.
Oh, it's nothing. I was happy to oblige you. [əʊ ɪts 'nʌθɪŋ. aɪ wəz 'hæpi tu: ə'blaɪdʒ ju:]	Ну что Вы, мне это было нетрудно. Я рад что я Вам помог.	Қўйинг, ҳечқиси йўқ. Фойдам текканидан хурсандман.

Recognition of feelings / Признание в чувствах / Ҳис-туйғулар изҳори

ENGLISH	RUSSIAN	UZBEK
I love you. [aɪ lʌv ju:]	Я люблю Вас.	Мен сизни севаман.
I will always love you. [aɪ wɪl 'ɔ:lweɪz lʌv ju:]	Я буду всегда любить Вас.	Мен сизни доим севиб қоламан.
I love you with all my heart, with all my soul. [aɪ lʌv ju: wɪð ɔ:l maɪ hɑ:t wɪð ɔ:l maɪ səʊl]	Люблю Вас всем сердцем, всей душой.	Мен сизни бутун қалбим, вужудим билан севаман.
I fell in love with you from the first sight. [aɪ fɛl ɪn lʌv wɪð ju: frɒm ðə fɜ:st saɪt]	Я полюбил Вас с первого взгляда.	Мен сизга биринчи кўришдаёқ ошиқ бўлиб қолганман.
I like you. [aɪ laɪk ju:]	Вы мне нравитесь.	Сиз менга ёқасиз.
I love your smile. [aɪ lʌv jɔ: smaɪl]	Мне нравится Ваша улыбка.	Табассумингиз менга ёқади.
I miss you. [aɪ mɪs ju:]	Я скучаю по Вас.	Сизни соғиндим.
I am going to miss you. [aɪ æm 'gəʊɪŋ tu: mɪs ju:]	Я буду скучать по Вас.	Сизни соғиниб қоламан.
I adore you. [aɪ ə'dɔ: ju:]	Я Вас обожаю.	Сизни жуда ҳам яхши кўраман.
I am thinking about you. [aɪ æm 'θɪŋkɪŋ ə'baʊt ju:]	Я думаю о Вас.	Сиз ҳақингизда ўйлайман.
You are the love of my life. [ju: ɑ: ðə lʌv ɒv maɪ laɪf]	Вы любовь всей моей жизни.	Ҳаётим мазмунисиз.
You are my dream. [ju: ɑ: maɪ dri:m]	Вы моя мечта.	Сиз менинг орзуимсиз.
You are one of a kind. [u: ɑ: wʌn ɒv ə kaɪnd]	Другой такой, как Вы, нет.	Сиз ягонасиз.
I need you so much. [aɪ ni:d ju: səʊ mʌʃ]	Вы очень нужны мне.	Сиз менга жуда кераксиз.
You are perfect just the way that you are. [ju: ɑ: 'pɜ:fɪkt dʒʌst ðə weɪ ðæt ju: ɑ:]	Вы идеальна такая, такая Вы есть.	Сизнинг шу туришингизнинг ўзи гўзал.

I am fall in love with you. [aɪ æm fɔ:l ɪn lʌv wɪð ju:]	Я влюбился / влюбилась в Вас.	Сен сизни севиб қолдим.
You inspire me. [ju: ɪnˈspaɪə mi:]	Вы вдохновляете меня.	Сиз менинг рухий мададкоримсиз.
I have never had such a feeling. [aɪ hæv ˈnevə hæd sʌʃ ə ˈfi:lɪŋ]	Я никогда не чувствовал/а ничего подобного.	Илгари менда бундай ҳиссиёт бўлмаган.
I'll never forget you. [aɪl ˈnevə fəˈget ju:]	Я Вас никогда не забуду.	Сизни ҳеч қачон унутмайман.
You're so precious to me. [juə səʊ ˈpreʃəs tu: mi:]	Вы так дорог для меня.	Сиз мен учун жуда қадрлисиз.
You make my life beautiful. [ju: meɪk maɪ laɪf ˈbju:təfʊl]	Вы делаете мою жизнь прекрасной.	Сиз менинг ҳаётимга мазмун бахшида этасиз.
I love being with you. [aɪ lʌv ˈbi:ɪŋ wɪð ju:]	Мне нравится быть с Вами.	Сиз билан бўлиш менга ҳузур бағишлайди.
You are everything to me! [ju: ɑ:r ˈevriθɪŋ tu: mi:]	Вы для меня — все!	Сиз менинг борлиғимсиз.
You are my destiny. [ju: ɑ: maɪ ˈdestɪni]	Вы моя судьба.	Сиз менинг тақдиримга ёзилганимсиз.
I can't live without you. [aɪ kɑ:nt liv wiˈðaʊt ju:]	Я не могу жить без Вас.	Мен сизсиз яшолмайман.
Near or far — I love you! [nɪər ə: fɑ: aɪ lʌv ju:]	Близко я или далеко — я люблю Вас!	Узоқдами, яқинми мен сизни севавераман.
I'm so happy we are together. [aɪm səʊ ˈhæpi wi: ɑ: təˈgeðə]	Я так счастлив(а), что мы вместе.	Сиз билан ўзимни бахтиёр ҳис қиламан.
I'm so in love with you. [aɪm səʊ ɪn lʌv wɪð ju:]	Я так в Вас влюблен / влюблена.	Сизга мен ошиқу беқарор бўлиб қолдим.
I love how easy it is to have a conversation with you. [aɪ lʌv haʊ ˈi:zi ɪt ɪz tu: hæv ə ˌkɒnvəˈseɪʃən wɪð ju:]	Люблю то, как легко с Вами общаться.	Сиз билан суҳбат қуриш жуда осон. Бу эса менга ҳузур бағишлайди.
May I have your number? [meɪ aɪ hæv jɔ: ˈnʌmbə]	Можно узнать Ваш телефон?	Телефон рақамингизни беролмайсизми?
I give you my hand and my heart.	Я предлагаю Вам руку и сердце.	Мен сизга турмуш қуришни таклиф

[aɪ grɪv juː maɪ hænd ænd maɪ ha:t]		қилмоқчиман.
Please, don't leave me alone. [pliːz dəʊnt liːv miː ə'ləʊn]	Пожалуйста, не бросайте меня.	Илтимос, мени ташлаб кетманг.
You are driving me crazy. [juː ɑː 'draɪvɪŋ miː 'kreɪzi]	Вы сводите меня с ума.	Сиз мени ақлдан оздирыпсиз.
I'm mad / crazy about you. [aɪm mæd / 'kreɪzi ə'baʊt juː]	Я теряю от Вас голову. Я схожу по Вас с ума.	Сиз деб мен эс-хушимдан айрилдим / ақлдан озяпман.
I never felt so good in my life. [aɪ 'nevə felt səʊ gʊd ɪn maɪ laɪf]	Мне никогда в жизни не было так хорошо.	Ўзимни ҳеч қачон бунчалар бахтиёр сезмаганман.
Let's stay just friends. [lets steɪ dʒʌst frɛndz]	Давай останемся просто друзьями.	Келинг, оддийгина дўст бўлиб қоламиз.
Be my husband / wife. [biː maɪ 'hʌzbənd / waɪf]	Будьте моим мужем / женой.	Менинг ёрим бўлинг.
You warm my heart. [juː wɔːm maɪ ha:t]	Вы согреваете мое сердце.	Сиз менинг қалбимга илиқлик бағишлайсиз.
I can never get enough of you. [aɪ kæn 'nevə get ɪ'nʌf ʊv juː]	Мне всегда Вас мало.	Доим сизни кўришга интизорман.
I wish I had met you sooner. [aɪ wɪʃ aɪ hæd mɛt juː 'suːnə]	Жаль, что мы не встретились раньше.	Нега сизни аввалроқ учратмаган эканман?
You make me feel happy. [juː meɪk miː fiːl 'hæpi]	Вы меня делаете счастливым.	Сиз билан бўлсам, ўзимни бахтиёр ҳис қиламан.
Nobody makes me happier than you. ['nəʊbədi meɪks miː 'hæpiə ðæn juː]	Никто меня не делает таким счастливым, как Вы.	Сизчалик мени ҳеч ким бунчалар бахтиёр қилолмайди.
I can't stop thinking of you. [aɪ kɑːnt stɒp 'θɪŋkɪŋ ʊv juː]	Не перестаю думать о Вас.	Мен доим сиз ҳақингизда ўйлайвераман, ўйлайвераман.

I can't live without you. [aɪ kɑːnt lɪv wiˈðaʊt juː]	Не могу жить без Вас.	Сизсиз менга ҳаёт йўқ.
I can't bear to be apart from you. [aɪ kɑːnt beə tuː biː əˈpɑːt frəm juː]	Я не могу вынести разлуки с Вами.	Сиз билан айрилиққа бардош бера олмайман.
I can't live without your love. [aɪ kɑːnt lɪv wiˈðaʊt jɔː lʌv]	Мне не жить без вашей любви.	Сизнинг меҳр-муҳаббатингизсиз яшай олмайман.
You're my goddess. [juə maɪ ˈɡɒdɪs]	Вы — моя богиня.	Сиз менинг фариштамсиз.
My heart is full of love. [maɪ hɑːt ɪz fʊl ɒv lʌv]	Моё сердце полно любви.	Менинг қалбим меҳр-муҳаббатга тўла.
Time becomes non-existent when I'm with you. [taɪm biˈkʌmz nɒn-ɪɡˈzɪstənt wen aɪm wið juː]	Время перестает существовать, когда я с Вами.	Сиз билан бирга бўлсам, вақт ўтганини сезмай қоламан.
As long as you're with me, I don't care where we go. [æz lɒŋ æz juə wið miː aɪ dəʊnt keə weə wiː ɡəʊ]	Пока Вы со мной, мне не важно, куда мы идем.	Сиз билан бирга эканман, қаерга боришимизнинг менга фарқи йўқ.
You're the smartest girl I ever dated. [juə ðə ˈsmɑːtɪst ɡɜːl aɪ ˈevə ˈdeɪtɪd]	Вы самая умная девушка, с которой я когда-либо встречался.	Сиз мен учратган энг ақлли, доно қизсиз.
I want to be with you every day for the rest of my life. [aɪ wɒnt tuː biː wið juː ˈevri deɪ fɔː ðə rɛst ɒv maɪ laɪf]	Я хочу быть рядом с Вами каждый день до конца моей жизни.	Мен сиз билан умримнинг охиригача бирга бўлишни хоҳлайман.
Your smile is so serene. Makes me forget my worries. [jɔː smaɪl ɪz səʊ siˈriːn. meɪ ks miː fəˈɡet maɪ ˈwɒrɪz]	Ваша улыбка такая спокойная. Она заставляет меня забыть о моих проблемах.	Сизнинг табассумингиз шунчалар майинки, у мени барча ташвишларни унутишга чорлайди.
Your smile is the one reason I fell for you. [jɔː smaɪl ɪz ðə wʌn ˈriːzn aɪ fɛl fɔː juː]	Ваша улыбка — это причина, по которой я в Вас влюбился.	Сизнинг табассумингиз сизга ошиқ бўлишимнинг бирдан-бир сабабчисидир.
When you smile like that, I swear my world stops.	Когда Вы так улыбаетесь, клянусь,	Сиз табассум қилган он, қасам ичиб айтаманки,

[wɛn ju: smail laɪk ðæt aɪ sweə maɪ wɜ:lɪd stɒps]	мой мир останавливается.	вақт тўхтаб қолади.
I look into your eyes and find myself smiling again. [aɪ lʊk 'ɪntu: jɔ:r aɪz ænd faɪnd maɪ'self 'smailɪŋ ə'geɪn]	Я смотрю в Ваши глаза и снова улыбаюсь.	Сизнинг нигоҳингизга қараган он мен яна табассум қила бошлайман.
You make me feel like it's summer. [ju: meɪk mi: fi:l laɪk its 'sʌmə]	С Вами я всегда чувствую себя так, как будто на улице лето.	Сиз билан қалбим баҳор бўлиб кетади.
You make me feel young again. [ju: meɪk mi: fi:l jʌŋ ə'geɪn]	С Вами я снова чувствую себя молодым.	Сиз билан ўзимни янада ёш ҳис қиламан.
You've put a spell on me. [ju:v pʊt ə spɛl ɒn mi:]	Вы меня околдовали.	Сиз мени сеҳрлаб қўйдингиз.
You made my dreams come true. [ju: meɪd maɪ dri:mz kʌm tru:]	Вы воплотили все мои мечты.	Сиз барча орзуларимни рўёбга чиқардингиз.
I'm infatuated with you. [aɪm ɪn'fætjuəteɪd wɪð ju:]	Вы вкружили мне голову.	Сиз мени эс-ҳушимдан айирдингиз.
You smell like heaven. [ju: smel laɪk 'hevn]	Вы пахнете как рай на земле.	Сиздан жаннатнинг ҳиди келади.
I love talking to you. [aɪ lʌv 'tɔ:kɪŋ tu: ju:]	Я люблю разговаривать с Вами.	Сиз билан суҳбат қуриш менга ҳузур бағишлайди.
I'm addicted to you. [aɪm ə'dɪktɪd tu: ju:]	Я привязан к Вам.	Мен сизга боғланиб қолдим.
I could talk to you all day long. [aɪ kʊd tɔ:k tu: ju: ɔ:l deɪ lɒŋ]	Я мог бы говорить с Вами весь день напролет.	Мен сиз билан кун бўйи суҳбат қуришга тайёрман.
You're irreplaceable. [juə 'ɪrɪ'pleɪsəbl]	Вы незаменима.	Сиз бетакрорсиз.
Would you like to go on a date with me? [wʊd ju: laɪk tu: geʊ ɒn ə deɪt wɪð mi:]	Могу ли я пригласить Вас на свидание?	Мен билан учрашувга чиқишга нима дейсиз?

I love you very much and ask you to be my wife. [aɪ lʌv ju: 'veri mʌtʃ ænd ɑ:sk ju: tu: bi: mai waɪf]	Я очень Вас люблю и прошу Вас стать моей женой.	Мен сизни жуда қаттиқ севаман ва менга турмушга чиқишингизни сўрайман.
All I need is your love. [ɔ:l aɪ ni:d ɪz jɔ: lʌv]	Всё, что мне нужно это Ваша любовь.	Менга фақат сизнинг меҳрингиз, муҳаббатингиз керак.
There's no borders for my love. [ðeəz nəʊ 'bɔ:dəz fɔ: mai lʌv]	Моя любовь не знает границ.	Менинг сизга бўлган муҳаббатим чексиз.
My heart calls out for you. [maɪ hɑ:t kɔ:lz aʊt fɔ: ju:]	Моё сердце взывает к Вам.	Қалбим мени доим сиз томонга чорлайди.
My love is stronger day by day. [maɪ lʌv ɪz 'strɒŋgə deɪ baɪ deɪ]	Я люблю Вас с каждым днём всё больше.	Менинг меҳрим кундан-кунга ошиб бормоқда.
Love in my heart is forever. [lʌv ɪn maɪ hɑ:t ɪz fə'revə]	Любовь навеки в сердце моём.	Менинг сизга бўлган севгим абадий.
Let's keep our love forever. [lets ki:p 'aʊə lʌv fə'revə]	Давайте сбережём нашу любовь навеки.	Келинг севгимизни абадий сақлаб қоламиз.
All I want you is for you to be my wife. [ɔ:l aɪ wɒnt ju: ɪz fɔ: ju: tu: bi: mai waɪf]	Всё что я хочу — чтобы Вы стали моей женой.	Мен фақатгина сиз менинг рафиқам бўлишингизни истайман, холос.
We are created for each other. [wi: ɑ: kri(:)'eɪtɪd fɔ:r i:tʃ 'ʌðə]	Мы созданы друг для друга.	Биз бир-биримиз учун яралганмиз.
Being around you makes me happy. ['bi:ɪŋ ə'raʊnd ju: meɪks mi: 'hæpi]	Когда я рядом с Вами — я счастлив!	Сиз билан бирга бўлсам, ўзимни бахтли ҳис қиламан.
You make me want to be a better man. [ju: meɪk mi: wɒnt tu: bi: ə 'betə mæn]	Вы разбудили во мне желание стать лучше.	Сиз ижобий тарафга ўзгаришимга хоҳиш ва истаклар уйғотдингиз.
You turn me inside out. [ju: tɜ:n mi: ɪn'saɪd aʊt]	Вы перевернули мне душу.	Сиз қалбимни остин-устун қилиб

		юбордингиз.
I'm lost without you. [aɪm lɒst wi'ðaʊt ju:]	Я без Вас пропадаю / погибаю.	Сизсиз менга ҳаёт йўқ.
There's no happiness without your love. [ðeəz nəʊ 'hæpɪnɪs wi'ðaʊt jɔ: lʌv]	Без Вашей любви мне счастья нет.	Сизнинг меҳр ва муҳаббатингизсиз менга бахт йўқ.
We are meant to be together. [wi: ɑ: mənt tu: bi: tə'geðə]	Мы просто должны быть вместе.	Биз бирга бўлишимиз керак.
There's no obstacles for our love. [ðeəz nəʊ 'ɒbstəklz fɔ:r 'ʌv ə lʌv]	Для нашей любви нет преград.	Бизнинг севгимизга ҳеч нима тўсқинлик қилолмайди.
Let's get married. [lets get 'mæriɪd]	Давайте поженимся.	Келинг, турмуш курамиз.
Will you marry me? [wɪl ju: 'mæri mi:]	Вы выйдете за меня замуж?	Менга турмушга чиқасизми?
But I am engaged. [bʌt aɪ æm ɪn'geɪdʒd]	Но я обручена.	Лекин мен унаштирилганман.
He is my fiancé. [hi: ɪz maɪ fi'ɑ:nseɪ]	Он мой жених (обручённый до свадьбы).	Бу менинг қаллиғим.
She is my fiancée. [ʃi: ɪz maɪ fi'ɑ:nseɪ]	Она моя невеста (обручённая до свадьбы).	Бу менинг қаллиғим.
Groom [grʊm]	Жених (на свадьбе)	Куёв (тўй куни)
Bride [braɪd]	Невеста (на свадьбе)	Келин (тўй куни)
Marrige certificate [mæriʒ sə'tɪfɪkət]	Свидетельство о браке	Турмуш қурганлик тўғрисида гувоҳнома
Engagement ring [ɪn'geɪdʒmənt rɪŋ]	Обручальное кольцо	Никоҳ узуги
Wedding dress ['wɛdɪŋ drɛs]	Свадебное платье	Келин кўйлак
Wedding suit / tuxedo ['wɛdɪŋ sju:t / tʌk'si:dəʊ]	Свадебный костюм / смокинг	Куёв костюми / смокинги

Best wishes and congratulations / Пожелания и поздравления / Ижобий тилаклар ва табриклар изҳор қилиш

ENGLISH	RUSSIAN	UZBEK
Congratulations! [kənˌgrætʃʊˈleɪʃənz]	Поздравляю!	Табриклайман!
With all my heart and soul I wish you... [wɪð ɔːl maɪ hɑːt ænd səʊl aɪ wɪʃ juː...]	От всего сердца желаю Вам...	Сизга чин юракдан ва қалбимдан ... тилайман.
On the occasion of... I wish you [ɒn ði əˈkeɪʒən ɒv... aɪ wɪʃ juː]	По поводу (чего-либо) желаю ...! В связи (с чем-либо) желаю ...!	...муносабати билан сизга ... тилайман!
On this day of joy / joyous day / I wish you ...! [ɒn ðɪs deɪ ɒv dʒɔɪ / ˈdʒɔɪəs deɪ / aɪ wɪʃ juː...]	В этот радостный день я желаю Вам ...!	Шундай хурсандчилик кунда сизга ... тилайман!
On behalf of ... I congratulate you on / upon... [ɒn bɪˈhɑːf ɒv ... aɪ kənˈgrætʃʊleɪt juː ɒn / əˈpɒn...]	Поздравляю Вас от имени...	Сизни ... номидан табриклайман.
Please, accept my best, warmest, most heartfelt, heartiest, sincerest wishes! [pliːz əkˈsept maɪ best ˈwɔːmɪst məʊst ˈhɑːtfelt ˈhɑːtiːst sɪnˈsɪərəst ˈwɪʃɪz]	Примите мои самые наилучшие, самые теплые, самые сердечные, самые горячие, самые искренние пожелания!	Менинг энг яхши, энг илик, чин кўнглимдан, юрагимдан айтадиган самимий тилакларимни қабул қилинг!
I hear you've defended your thesis. Congratulations! [aɪ hɪə juːv dɪˈfendɪd jɔː ˈθiːsɪs. kənˌgrætʃʊˈleɪʃənz]	С защитой диплома!	Илмий ишингизни ҳимоя қилиб олганингиз билан табриклайман!
You've finished school. Congratulations! [juːv ˈfɪnɪʃt skuːl.]	С окончанием школы!	Мактабни битирганингиз билан табриклайман!

kən,grætʃə'leɪʃənz]		
You are a student now. Congratulations! Well done! [ju: ɑ:r ə 'stju:dənt naʊ. kən,grætʃə'leɪʃənz. wel dʌn]	С поступлением в институт! Молодец!	Институтга кирганингиз билан табриклайман! Яшанг!
I hear you got your first pay / wages. Congratulations! [aɪ hɪə ju: ɡɒt jɔ: fɜ:st peɪ / 'weɪdʒɪz. kən,grætʃə'leɪʃənz]	С первой зарплатой!	Биринчи ойлик маошингизни олибсиз деб эшитдим. Табриклайман!
Congratulations on your lucky win! [kən,grætʃə'leɪʃənz ɒn jɔ: 'lʌkiwɪn]	С выигрышем!	Ютуқ билан табриклаймиз!
Happy birthday to you! ['hæpi 'bɜ:θdeɪ tu: ju:]	С днём рождения!	Туғилган кунингиз билан!
You deserve all the luck in the world! [ju: dɪ'zɜ:v ɔ:l ðə lʌk ɪn ðə wɜ:ld]	Ты заслуживаешь всю удачу, которая есть в мире!	Сиз дунёдаги барча омад ва муваффакиятларга лойиқ инсонсиз!
Keep smiling on your birthday. [ki:p 'smailɪŋ ɒn jɔ: 'bɜ:θdeɪ]	Не переставайте улыбаться в день Вашего рождения!	Кулги доим ҳамроҳингиз бўлсин!
Best wishes for your birthday! [best 'wɪʃɪz fɔ: jɔ: 'bɜ:θdeɪ]	Поздравляю с днем рождения!	Туғилган кунингизда энг яхши тилақларни тилайман!
Here's my gift / present. [hɪəz maɪ gift / 'preznt]	Вот Вам мой подарок.	Бу менинг совғам.
And this is for you. [ænd ðɪs ɪz fɔ: ju:]	А это Вам.	Бу эса сизга.
And this is a little memento from me / us. [ænd ðɪs ɪz ə 'lɪtl mi'mentəʊ frɒm mi: / ʌs]	Это Вам от меня / нас на память.	Бу эса менинг / бизнинг номим(из)дан эстдлик совға.
And here's a little something to remember	Это Вам от меня / нас на память.	Бу менинг / бизнинг номим(из)дан кичкина бир

me / us. [ænd hɪəz ə 'lɪtl 'sʌmθɪŋ tu: rɪ'membə mi: / ʌs]		эсдалик.
And this is for you. I'd like you to have this. [ænd ðɪs ɪz fɔ: ju: aɪd laɪk ju: tu: hæv ðɪs]	Это вам от меня. Я хочу дарить это Вам.	Бу мендан сизга. Сизга шуни совға қилмоқчиман.
We'd like you to accept this very modest gift. [wi:d laɪk ju: tu: ək'sept ðɪs 'veri 'mɒdɪst gift]	Разрешите / позвольте вручить Вам наш скромный подарок.	Бизнинг камтарона совғамизни топширишга ижозат берсангиз.
Happy many returns of the day! ['hæpi 'meni rɪ'tɜ:nz ɒv ðə deɪ]	Желаю счастья сегодня и всегда!	Сизга доимий бахт тилайман!
I wish you... [aɪ wɪʃ ju: ...]	Я желаю Вам...	Мен сизга ... тилайман!
I wish you many years of happiness. [aɪ wɪʃ ju: 'meni jɪəz ɒv 'hæpmɪs]	Желаю Вам счастья и многих лет жизни.	Сизга омад ва узоқ умр тилайман.
Heartiest congratulations. ['hɑ:tɪst kən'grætʃʊ'leɪʃənz]	Поздравляю от всей души.	Чин қалбимдан табриклайман.
Good luck! [gʊd lʌk]	Удачи!	Омад!
Break a leg! [breɪk ə lɛg]	Ни пуха ни пера!	Омад!
Good luck and best wishes from me and my wife. [gʊd lʌk ænd best 'wɪʃɪz frɒm mi: ænd maɪ waɪf]	Удачи и наилучшие пожелания от меня и моей жены.	Ўзим ва турмуш ўртоғим номидан сизга омад ва самимий тилаклар тилайман.
May good luck be with you! [meɪ gʊd lʌk bi: wɪð ju:]	Удачи Вам! / Пусть удача будет с Вами!	Омад сизга ёр бўлсин!
My success attend you! [maɪ sək'ses ə'tend ju:]	Пусть удача преследует Вас во всем!	Омад ва муваффақият сизга доим ёр бўлсин!
May you live to be a hundred! May you live another ... years!	Долгих лет жизни!	Юз ёшларга кириб юринг! Умрингиз узоқ бўлсин!

[meɪ juː lɪv tuː biː ə 'hʌndrəd. / meɪ juː lɪv ə'nʌðə ... jɪəz]		
May you live on and on and on! [meɪ juː lɪv ɒn ænd ɒn ænd ɒn]	Многих лет жизни!	Узоқдан-узоқ умр кўринг!
All the best! [ɔːl ðə best]	Всего наилучшего!	Барча яхши тилаклар сизга бўлсин!
I wish you happiness and health! [aɪ wɪʃ juː 'hæpɪnis ænd heɪlθ]	Желаю Вам счастья и здоровья!	Сизга бахт ва соғлиқ тилайман!
I wish you every success! [aɪ wɪʃ juː 'evri sək'ses]	Желаю Вам всяческих успехов!	Омад, омад ва яна омад!
May good luck pursue you each morning and night! [meɪ gʊd lʌk pə'sjuː juː iːtʃ 'mɔːnɪŋ ænd naɪt]	Пусть удача следует за Вами днем и ночью!	Омад сизнинг туну кун ҳамроҳингиз бўлсин!
Best of luck with your exams / new job. [best ɒv lʌk wɪð jɔːr ɪg'zæmz / njuː dʒɒb]	Удачи на экзаменах / новой работе.	Имтиҳонда / янги ишингизда омад ёр бўлсин.
My best wishes! [maɪ best 'wɪʃɪz]	Мои наилучшие пожелания!	Сизга энг яхши тилакларни тилайман!
Happiness, prosperity and success! ['hæpɪnis prɒs'perɪti ænd sək'ses]	Счастья, процветания и успехов!	Бахт, муваффақият ва омад ёр бўлсин!
May you have an ocean of happiness! [meɪ juː hæv ən 'əʊʃən ɒv 'hæpɪnis]	Моря счастья Вам!	Олам-олам бахт тилайман!
May all your dreams come true! [meɪ ɔːl jɔː dri:mz kʌm truː]	Желаю, чтобы сбылись все Ваши мечты!	Барча орзуларингиз амалга ошсин!
Here's wishing that happiness, success and good luck be with you	Желаю, чтоб Вам всегда сопутствовали счастье, успех и удача!	Сизни бахт ва омад ҳеч қачон тарк этмасин.

always! [hɪəz 'wɪʃɪŋ ðæt 'hæpɪnis sək'ses ænd gud lʌk bi: wɪð ju: 'ɔ:lweɪz]		
Believe in yourself and good things will happen to you. Wish you luck! [bɪ'li:v ɪn jɔ:'self ænd gud θɪŋz wɪl 'hæpən tu: ju:. wɪʃ ju: lʌk]	Верьте в себя и хорошее придет. Желаю удачи!	Ўзингизга ишонинг. Ҳали ҳаммаси олдингда Ҳаммаси яхши бўлади. Омад тилайман!
Let's hope for the best. Let's hope your wishes come true! [lets hæʊp fɔ: ðə best. lets hæʊp jɔ: 'wɪʃɪz klʌm tru:]	Давайте надеяться на лучшее. Пусть все Ваши мечты сбудутся.	Келинг яхши ниятлар қилайлик. Ҳамма тилакларингиз амалга ошсин!
Let me congratulate you on the birth of your child. [let mi: kən'grætʃəleɪt ju: ɒn ðə bɜ:θ ɒv jɔ: tʃaɪld]	С рождением ребенка!	Фарзандли бўлганингиз билан табриклайман!
Congratulations on the birth of a boy / a girl. [kən'grætʃʊ'leɪʃənz ɒn ðə bɜ:θ ɒv ə bɔɪ / ə gɜ:l]	Поздравляю с рождением мальчика / девочки.	Ўғилча / қизча муборак бўлсин!
I hope you'll get better soon. [aɪ hæʊp ju:l get 'betə su:n]	Желаю Вам поскорее выздоровить.	Тез орада тузалиб кетишингизга тилакдошман.
I wish you a speedy recovery! [aɪ wɪʃ ju: ə 'spi:di ri'kʌvər ɪ]	Желаю Вам скорейшего выздоровления!	Тезда тузалиб, соғайиб кетинг!
Keep well! Stay healthy! [ki:p wɛl. steɪ 'heɪθi]	Не болейте! Будьте здоровым!	Касал бўлманг! Соғ бўлинг! Тану жонингиз соғ бўлсин!
Get well soon! [get wɛl su:n]	Скорейшего выздоровления!	Тезда соғайиб кетинг.
I wish you health! [aɪ wɪʃ ju: heɪθ]	Желаю Вам здоровья!	Сизга соғлиқ тилайман!
God bless you! [gɒd blɛs ju:]	Пусть Вас бог бережёт.	Худо сизни ўз паноҳида асрасин.
Good luck and god bless in	Удачи и благослови Вас	Сизга омад тилайман ва

whatever you do! [gʊd lʌk ænd gɒd blɛs ɪn wɒt 'evə ju: <u>du:</u>]	господь во всем!	худо сизни ҳар кадамда ўз паноҳида асрасин.
Please God! So help me God! [pli:z gɒd. səʊ hɛlp mi: gɒd]	Дай-то бог!	Худойим, ўтинаман, ўзинг қўлла!
Happy anniversary! ['hæpi ,æni'vɜ:səri]	Поздравляю с юбилеем!	Юбилей билан табриклайман!
Good luck on your fifteenth birthday! [gʊd lʌk ɒn jɔ: 'f'ifti:nθ 'bɜ:θdeɪ]	Поздравляю с пятнадцатилетием!	Ўн беш ёшингиз муборак!
Best wishes on your tenth anniversary! [best 'wɪʃɪz ɒn jɔ: tenθ ,æni'vɜ:səri]	Поздравляю с десятой годовщиной!	Ўн ёшингиз муборак!
Congratulations on your golden / silver wedding / jubilee. [kənˌgrætʃʊ'leɪfənz ɒn jɔ: 'gəʊldən / 'sɪlvə 'wɛdɪŋ / 'dʒu:bili:]	С золотой / серебряной свадьбой!	Олтин / кумуш тўйингиз (турмуш қурганингизнинг 50 / 25 йиллиги) муборак!
Blow out the candles! [bləʊ aʊt ðə 'kændlɪz]	Задуйте свечи!	Шамларни ўчиринг!
Have a good time! [hæv ə gʊd taɪm]	Счастливо!	Вақтингиз мароқли ўтсин!
Have a nice trip! [hæv ə naɪs trɪp]	Счастливой поездки!	Яхши бориб келинг!
Safe journey! [seɪf 'dʒɜ:ni]	Счастливо добраться!	Эсон-омон етиб олинг!
I hope you have a good time! [aɪ həʊp ju: hæv ə gʊd taɪm]	Желаю Вам хорошо провести время!	Вақтингиз мазмунли ўтсин!
Have a nice holiday! [hæv ə naɪs 'hɒlədeɪ]	Желаю хорошо провести отпуск!	Таътилингиз мароқли ўтсин!
I hope you have a good rest!	Желаю Вам хорошо отдохнуть!	Яхши дам олинг!

[aɪ həʊp juː hæv ə gʊd rɛst]		
I hope you have a good holiday! [aɪ həʊp juː hæv ə gʊd 'hɒlədeɪ]	Желаю Вам хорошо провести отпуск!	Таътилингиз мароқли ўтсин!
Have a good journey! [hæv ə gʊd 'dʒɜːni]	Счастливого пути!	Яхши дам олинг!
Enjoy yourself! [ɪn'dʒɔɪ jɔː'self]	Счастливого провести время!	Мароқли дам олинг!
I hope the trip will be everything you wish for. [aɪ həʊp ðə triːp wɪl biː 'evriθɪŋ juː wɪʃ fɔː]	Удачной Вам поездки!	Кўнгилдагидек яхши дам олиб келинг!
Happy landing! ['hæpi 'lændɪŋ]	Счастливой посадки!	Эсон-омон етиб олинг!
Let's meet again! [lets mi:t ə'geɪn]	Давайте еще раз встретимся!	Келинг, яна бир учрашайлик!
I hope you come back properly well. [aɪ həʊp juː kʌm bæk 'prɒpəli wel]	Набраться Вам сил!	Куч-кувватга тўлиб қайтишингизни тилайман.
Congratulations, on your engagement! We're looking forward to the big day. [kən'grætʃʊ'leɪʃənz ɒn jɔːr ɪn'geɪdʒmənt.wɪə 'lʊkɪŋ 'fɔːwəd tuː ðə big deɪ]	Поздравляем с обручением! С нетерпением ждем большого события.	Фотиҳангиз бўлибди. Табриклаймиз! Энг асосий кунни интизорлик билан кутамиз энди!
May your love shine warmly forever. [meɪ jɔː lʌv ʃaɪn 'wɔːmli fə'revə]	Пусть Ваша любовь согревает Вас всю Вашу жизнь.	Меҳр-муҳаббатингиз алангаси қалбингиздан ҳеч ҳам сўнмасин.
Every good wish on your wedding day. ['evri gʊd wɪʃ ɒn jɔː 'wɛdɪŋ deɪ]	Наилучшие пожелания в день Вашей свадьбы.	Висол оқшомингизда барча эзгу тилаклар сизга бўлсин.
Wish you a happy married life. [wɪʃ juː ə 'hæpi 'mæɪɪd]	Желаем счастливой совместной жизни.	Бирга бахтли ҳаёт кечиришингизни тилаймиз.

laɪf]		
Happy Easter! [ˈhæpi ˈiːstə]	Христос воскрес!	Ҳайит байрами муборак!
Happy saint's day! [ˈhæpi seɪnts deɪ]	С днем ангела!	Илоҳий байрам муборак!
Wishes for a bright and cheerful Easter! [ˈwɪʃɪz fɔːr ə braɪt ænd ˈtʃɪəfʊl ˈiːstə]	Радостной пасхи!	Ҳайит айёмингиз хурсандчилик ва хушчақчақлик билан ўтсин!
Warm wishes for a wonderful Easter! [wɔːm ˈwɪʃɪz fɔːr ə ˈwʌndəfʊl ˈiːstə]	Хорошие и тёплые пожелания. Христос воскрес!	Ҳайит байрамида сизга энг яхши тилакларни тилайман!
Happy New Year! [ˈhæpi njuː jɪə.]	С новым годом!	Янги йилингиз билан!
Merry Christmas! [ˈmɛri ˈkrɪsməs]	С рождеством!	Янги йил билан!
Heartfelt Christmas! [ˈhɑːtfelt ˈkrɪsməs]	Сердечные поздравления с Рождеством.	Байрам билан чин қалбдан табриклаймиз!
Best wishes for a Happy New Year! [best ˈwɪʃɪz fɔːr ə ˈhæpi njuː jɪə]	Наилучшие пожелания в новом году!	Янги йилда энг яхши тилакларни тилайман!
Best wishes for the coming year! [best ˈwɪʃɪz fɔː ðə ˈkʌmɪŋ jɪə]	Наилучшие пожелания в наступающем году!	Кириб келаётган йилда энг яхши тилакларни тилайман!
Best wishes for a pleasant and successful New Year! [best ˈwɪʃɪz fɔːr ə ˈpleznt ænd sək'sesfʊl njuː jɪə]	Наилучшие пожелания доброго и успешного нового года!	Янги йилда яхши тилаклар ва омад ёр бўлсин!
May this festival bring abundant joy and happiness in your life! [meɪ ðɪs ˈfestəvəl brɪŋ ə ˈbʌndənt dʒɔɪ ænd ˈhæpmɪs ɪn jɔː laɪf]	Пусть этот праздник принесет много веселья и счастья!	Янги йил сизга олам-олам қувонч ва бахт олиб келсин!
You are special, you are unique; may your	Вы особенны и уникальны, пускай Ваше рождество	Сиз ажойиб ва бетакрор инсонсиз. Кириб келаётган

Christmas be also as special and unique as you are! [ju: ɑ: 'spɛʃəl ju: ɑ: ju: 'ni:k meɪ jɔ: 'krɪsməs bi: 'ɔ:lsəʊ æz 'spɛʃəl ænd ju: 'ni:k æz ju: ɑ:]	будет таким же особенным и уникальным!	йил аввалгиларидан ҳам ўзгача ва бетакрор бахт ва омад олиб келсин.
May this Christmas be bright and cheerful and may the New Year begin on a prosperous note! [meɪ ðɪs 'krɪsməs bi: braɪt ænd 'tʃɪəfʊl ænd meɪ ðə nju: jɪə bɪ'ɡɪn ɒn ə 'prɒspərəs nəʊt]	Пусть это рождество будет ярким и веселым, а новый год принесет только удачу и процветание!	Янги йил ёрқин таассуротлар ва хурсандчиликларга бой бўлсин, омад ва бахт олиб келсин.
Here's wishing you all the joys of the season. [hɪəz 'wɪʃɪŋ ju: ɔ:l ðə dʒɔɪz ɒv ðə 'si:zn]	Желаю всех радостей, какие только может принести зима!	Ушбу байрамнинг барча қувончу хурсандчиликлари доим сизни тарқ этмасин!
May this holiday season brighten you up with peace, joy and good cheer! [meɪ ðɪs 'hɒlədeɪ 'si:zn 'braɪtn ju: ʌp wɪð pi:s dʒɔɪ ænd gʊd tʃɪə]	Пусть этот праздник наполнит Вас спокойствием, радостью и весельем!	Ушбу айём сизга тинчлик, хурсандчилик, қувонч олиб келсин.
May your world be filled with warmth and good cheer this Holy season, and throughout the year! [meɪ jɔ: wɜ:ld bi: fɪld wɪð wɔ:mθ ænd gʊd tʃɪə ðɪs 'həʊli 'si:zn ænd θru(:) 'aʊt ðə jɪə]	Пускай Ваш мир будет наполнен теплом и хорошими пожеланиями в это святое время и весь год!	Ушбу айёмда, йил бўйи ҳаётингиз доим фойзу баракага, қувончга тўлсин.
Love and joy on Christmas! [lʌv ænd dʒɔɪ ɒn 'krɪsməs]	Любви и радости! Весёлого рождества!	Янги йилда меҳр-муҳаббат ва хурсандчилик тарқ этмасин.
May God shower his choicest blessings on you and your family this Christmas!	Пусть в этот день господь пошлет на Вас свое благословение!	Худойим доим сизни ва сизнинг оилангизни ўз паноҳида асрасин.

[meɪ ɡʊd 'ʃaʊə hɪz 'tʃɔɪsɪst 'blɛsɪŋz ɒn juː ænd jɔː 'fæmɪli ðɪs 'krɪsməs]		
May this season of joy opens doors to new opportunities and pave new paths of success for you! [meɪ ðɪs 'siːzn ɒv dʒɔɪ 'əʊpənz dɔːz tuː njuː ,ɒpə'tjuːnɪtɪz ænd peɪv njuː pɑːðz ɒv sək'ses fɔː juː]	Пусть это праздничное время откроет двери к новым возможностям и укажет пути к успеху!	Келгуси йилда янги муваффақиятлар ва омад учун кенг имкониятлар эшиги очилсин!
May this Christmas be so special that you never ever feel lonely again and be surrounded by loved ones throughout! [meɪ ðɪs 'krɪsməs biː səʊ 'speʃəl ðæt juː 'nevər 'evə fiːl 'ləʊnli ə'ɡen ænd biː sə'raʊndɪd baɪ lʌvd wʌnz θruː(:)'aʊt]	Пусть этот год будет особым для Вас. Пусть в это рождество и весь грядущий год с тобой будут близкие и любящие люди!	Бу йил ўтган ҳамма йиллардан ўзгача бахт олиб келсин. Янги йилда севимли инсонларингизнинг даврасида, эътиборида, ҳурматида бўлиб юринг.
May the New Year bring new hopes, new promises and new reasons to celebrate your presence in your life. [meɪ ðə njuː jiə brɪŋ njuː hə ʊps njuː 'prɒmɪsɪz ænd njuː 'riːznz tuː 'sɛlibreɪt jɔː 'prezns ɪn jɔː lɪv]	Пусть этот новый год принесет новые надежды, новые перспективы и новые причины для празднования в Вашей жизни.	Кириб келаётган янги йил яна шундай чиройли дастурхонлар атрофида ўтиришимизга сабаб бўлувчи бахтли онларни, муваффақиятларни олиб келсин.
May this New Year adorn your life with many beautiful things and sweet memories to cherish forever. [meɪ ðɪs njuː jiə ə'dɔːn jɔː laɪf wɪð 'meni 'bjuːtəfʊl θɪŋz ænd swiːt 'meməɪz t uː 'ʃeɪɪf fə'revə]	Пусть этот новый год украшит Вашу жизнь множеством красивых вещей и приятных воспоминаний, которые можно лелеять вечно.	Янги йил сизларга доим эсда қолувчи қувончли онларни ҳадя этсин.
May the good times and	Пусть все хорошее и	Ушбу хурсанд ва

treasures of the present become the golden memories of tomorrow. [meɪ ðə gud taɪmz ænd 'tre zəz ɒv ðə 'preznt bi'kʌm ðə 'gəʊldən 'meməriz ɒv tə'mɒrəʊ]	ценное настоящего оставит приятные воспоминания!	хушчақчақ онларимизни доим яхши кунларда эслаб юрйлик.
May peace, hope and love be with you today, tomorrow and always! [meɪ pi:s hæp ænd lʌv bi: wið ju: tə'dei tə'mɒrəʊ ænd 'ɔ:lweɪz]	Пусть мир, надежда и любовь будут с Вами сегодня, завтра и всегда!	Тинчлик, умид ва муҳаббат бугун, эрта ва доим ҳамроҳингиз бўлсин!
Spring has come! [sprɪŋ hæz kʌm]	С первыми весенними цветами!	Баҳорнинг биринчи куни билан табриклайман!
Victory Day greetings to you! ['vɪktəri dei'gri:tɪŋz tu: ju:]	С днем победы!	Ғалаба куни муборак!
Bon appetite! I hope you enjoy your breakfast, coffee. Enjoy your meal! [bɒn ʔpetait. aɪ hæp ju: ɪn' dʒɔɪ jɔ: 'brɛkfəst 'kɒfi. ɪn'dʒɔɪ jɔ: mi:l]	Приятного аппетита!	Ёқимли иштаҳа! Сизга ёқимли иштаҳа тилайман!
Good night! Have a pleasant night's sleep! [gud naɪt. / hæv ə 'pleznt naɪts sli:p]	Спокойной ночи!	Хайрли тун! Эсон-омон ётиб тулинг!
Nighty night! Night-night! ['naɪti naɪt. naɪt-naɪt]	Пока-пока!	Хайрли тун! Хайр- хайр.
Sleep tight / well / strong! [sli:p taɪt / wɛl / strɒŋ]	Спи крепко!	Яхши ётиб тур!
I should like to propose a toast to your well-being and very good health. [aɪ ʃʊd laɪk tu: prə'pəʊz ə təʊst tu: jɔ: wɛl-bi:ɪŋ ænd 'veri gud helθ]	Я бы хотел предложить тост за Ваше благополучие и самое доброе здоровье.	Мен бу қадахни сизнинг муваффақиятингиз ва соғлигингиз учун қўтараман.
Here's to you! [hɪəz tu: ju:]	Ваше здоровье!	Сизнинг соғлигингиз учун!

To friendship! [tu: 'frɛndʃɪp]	За дружбу!	Дўстлигимиз учун!
To co-operation! [tu: kəʊ ,ɒpə'reɪʃən]	За сотрудничество!	Ҳамкорлигимиз учун!
Cheerio! ['tʃɪəri'əʊ]	Будьте здоровы! Всего хорошего!	Соғлигингиз учун!
Chin-chin! [tʃɪn-tʃɪn]	Ваше здоровье! Будем здоровы!	Соғлиғимиз учун! Соғ бўлайлик!
I drink your health. [aɪ drɪŋk jɔ: hɛlθ]	Пью за Ваше здоровье.	Сизнинг соғлигингиз учун ичаман!
To your health! [tu: jɔ: hɛlθ]	За Ваше здоровье.	Соғлигингиз учун олдик!
Bottom's up. ['bɒtəmz ʌp]	До дна.	Охиргача ичинг!
Down the hatch! [daʊn ðə hæʃ]	До дна!	Охиргача ичинг!
Thank you so much! [θæŋk ju: səʊ mʌʃ]	Спасибо большое!	Раҳмат!
Thanks! You too! [θæŋks. ju: tu:]	Спасибо! И Вам того же!	Раҳмат! Сизга ҳам шу тилаклар!
The same to you! [ðə seɪm tu: ju:]	И Вам тоже! И Вам того же (желаю)!	Сизга ҳам шуларни тилайман!

ИЛОВА № 12

Agreement / Сoгласие / Розилик билдириш

ENGLISH	RUSSIAN	UZBEK
Yes. [jes]	Да.	Ҳа.
Oh yes! [əʊ jes]	О, да!	Ҳа, албатта.
Yes, indeed. [jes in'di:d]	Да, действительно.	Ҳа, ҳақиқатдан ҳам шундай.
Yes, that's true. [jes ðæts tru:]	Да, верно.	Ҳа, тўғри.
That's right. Right so. [ðæts raɪt. raɪt səʊ]	Верно.	Тўғри.
That's all right.	Все в порядке.	Ҳаммаси жойида.

[ðæts ɔ:l raɪt]		
Yes, of course. [jɛs ɒv kɔ:s]	Да, конечно.	Ҳа, албатта.
Most certainly. [məʊst 'sɜ:tnli]	Пожалуйста, конечно.	Ҳа, албатта.
Absolutely! ['æbsəlu:tli]	Да, конечно! Так точно!	Ҳа, тўғри. Бу аниқ!
Definitely! ['defɪntli]	Так точно!	Шундай! Бу аниқ!
Absolutely correct. ['æbsəlu:tli kə'rekt]	Совершенно верно.	Мутлақо тўғри.
I'm absolutely certain of that. [aɪm 'æbsəlu:tli 'sɜ:tn ɒv ðæt]	Я в этом совершенно уверен.	Мен бунга мутлақ аминман.
I absolutely agree with you. [aɪ 'æbsəlu:tli ə'gri: wɪð ju:]	Полностью с Вами согласен.	Мен сизнинг фикрингизга шубҳасиз қўшиламан.
Agreed. [ə'gri:d]	Согласен.	Розиман.
Settled. ['setld]	Договорились.	Келишдик.
That's a good idea. [ðæts ə gud aɪ'diə]	Это очень хорошая идея.	Бу яхши фикр.
I am of the same opinion. [aɪ æm ɒv ðə seɪm ə'pɪnjən]	Я того же мнения.	Мен ҳам шу фикрдаман.
That's so true. [ðæts səʊ tru:]	Совершенно верно.	Жуда ҳам тўғри.
I can well believe it. [aɪ kæn wel bɪ'li:v ɪt]	Звучит правдоподобно.	Ҳа, ишонса бўлади.
You have a point there. [ju: hæv ə pɔɪnt ðeə]	А Вы правы.	Сиз ҳақсиз.
That's a good point. [ðæts ə gud pɔɪnt]	А это мысль!	Бу яхши фикр!
I guess so. [aɪ ɡes səʊ]	Скорее всего, так.	Ҳа, мен ҳам шундай деб ўйлайман.
No doubt about it. [nəʊ daʊt ə'baʊt ɪt]	Вне сомнения.	Бунга ҳеч шубҳа йўқ.
Undoubtedly. [ʌn'daʊtɪdli]	Несомненно.	Шубҳасиз.
No doubt whatever. Beyond	Вне всякого сомнения.	Ҳеч қандай шубҳага

all doubt. [nəʊ daʊt wɒt'evə. bi'jɒnd ɔ:l daʊt]		ўрин йўқ.
I'm sure of that. [aɪ ʃʊər ɒv ðæt]	Я в этом уверен.	Бунга мен аминман.
I see. [aɪ si:]	Понятно.	Тушунарли.
I see your point. [aɪ si: jɔ: pɔɪnt]	Я понял Вашу точку зрения.	Мен сизни тушундим.
Could be. [kʊd bi:]	Может быть.	Бўлиши мумкин.
OK. ['əʊ'keɪ]	Хорошо.	Майли.
OK. I will go there. ['əʊ'keɪ. aɪ wɪl ɡəʊ ðeə]	Хорошо, я схожу туда.	Майли, бориб келаман.
Sure. [ʃʊə]	Конечно.	Албатта.
That's for sure. [ðæts fɔ: ʃʊə]	Это точно. / Это наверняка.	Албатта. / Бўлиши мумкин.
Let's go. [lets ɡəʊ]	Пошли.	Кетдик.
Naturally. ['nætʃrəli]	Естественно.	Албатта. Ҳақиқатдан ҳам шундай.
Very likely. ['veri 'laɪkli]	Похоже на это.	Шундай бўлса керак.
That's a good idea. [ðæts ə ɡʊd aɪ'diə]	Это хорошая идея.	Бу яхши фикр.
Exactly. [ɪɡ'zæktli]	(Вот) именно.	Буниси аниқ.
I suppose / guess so. [aɪ sə'pəʊz / ɡes səʊ]	Да, наверное. / Пожалуй, да. / Скорее всего.	Мен ҳам шундай деб ўйлайман.
It stands to reason. [ɪt stændz tu: 'ri:zn]	Само собой (разумеется).	Бу мақсадга мувофиқ (албатта).
You have a point there. [ju: hæv ə pɔɪnt ðeə]	А Вы правы.	Сизнинг гапингизда жон бор.
You said it! [ju: sed it]	Вот именно!	Шуни айтинг!
I quite agree with you. [aɪ kwɪt ə'ɡri: wið ju:]	Я с Вами полностью согласен.	Мен сизнинг фикрингизга бутунлай қўшиламан.
I agree with you 100 percent. [aɪ ə'ɡri: wið ju: 100]	Я согласен с Вами на 100 процентов.	Мен сизнинг фикрингизга 100 фоиз қўшиламан.

pə'sent]		
I'm not against it. [aɪm nɒt ə'geɪnst ɪt]	Я не против.	Мен бунга қарши эмасман.
With pleasure. [wɪð 'pleʒə]	С удовольствием.	Бажонидил.
I don't mind. [aɪ dəʊnt maɪnd]	Не возражаю.	Қарши эмасман.
I agree with you. [aɪ ə'griː wɪð juː]	Я согласен с Вами.	Сизнинг фикрингизга қўшиламан.
Of course. [ɒv kɔːs]	Конечно.	Албатта.
By all means. [baɪ ɔːl miːnz]	Неприменно.	Албатта. Сўзсиз.
I have no objection. [aɪ hæv nəʊ əb'dʒɛkʃən]	Не возражаю.	Қаршилигим йўқ.
That's wonderful! Fine! [ðæts 'wʌndəfʊl. faɪn]	Великолепно!	Бу ажойиб! Зўр!
Yes, I can. [jɛs aɪ kæn]	Да, я могу.	Ҳа, қўлимдан келади.
I fully agree. [aɪ 'fʊli ə'griː]	Я полностью согласен.	Мен сўзсиз розиман.
I couldn't agree more. [aɪ 'kʊdnt ə'griː mɔː]	Я не могу не согласиться.	Рози бўлмасдан иложим қанча.
Pretty-nice! ['prɪti-naɪs]	Красиво! Классно!	Зўр-ку!
Deal! [diːl]	Идёт!	Келишдик!
It is a good idea! [ɪt ɪz ə gʊd aɪ'diə]	Отличная идея!	Яхши фикр!
Thank you, that would be nice. [θæŋk juː ðæt wʊd biː naɪs]	Спасибо, это было бы очень приятно.	Раҳмат, бу жуда яхши иш бўларди.
I am in / I am in the game! [aɪ æm ɪn / aɪ æm ɪn ðə geɪm]	Я “за”.	Мен розиман.
I'm for it! [aɪm fɔːr ɪt]	Я “за”.	Мен розиман.
Willingly. ['wɪlɪŋli]	Охотно.	Бажонидил.
A brainstorm! [ə 'breɪnstɔːm]	Классная идея!	Зўр фикр!
Most likely.	Вполне возможно.	Бўлиши мумкин.

[məʊst 'laɪkli]		
Precisely so. [pri'saɪsli səʊ]	Точно.	Худди шундай.
Sounds good to me. [saʊndz gʊd tu: mi:]	Кажется, неплохо.	Жуда ҳам яхши-да.
It would seem that way. [ɪt wʊd si:m ðæt weɪ]	Кажется, что так.	Шундай бўлса керак.
I expect so. I believe so. [aɪ ɪks'pekt səʊ. aɪ bi'li:v səʊ]	Наверное, так.	Шундай деб ўйлайман.
It doesn't make any difference to me. It's all the same to me. [ɪt dʌznt meɪk 'eni 'dɪfərəns tu: mi: . ɪts ɔ:l ðə seɪm tu: mi:]	Для меня это без разницы. Мне все равно.	Менга фарқи йўқ. Менга бари бир.
Suit yourself. [sju:t jɔ: 'self]	Делайте, как хотите (мне все равно).	Хоҳлаганингизни қилинг (менга бари бир).
Just the thing! [dʒʌst ðə θɪŋ]	Как раз то, что нужно!	Айни муддао бўлди!
I thought as much. [aɪ θɔ:t æz mʌʃ]	Я так и думал.	Мен ҳам шундай деб ўйлаган эдим.
That's exactly the thing that I wanted! [ðæts ɪg'zæktli ðə θɪŋ ðæt aɪ 'wɒntɪd]	Это как раз то, что я хотел!	Мен хоҳлаганимдек иш бўлибди.
That's exactly how I feel. [ðæts ɪg'zæktli haʊ aɪ fi:l]	Именно так я и думаю.	Кўнглимдагидек иш бўлибди.
I was just going to say that. I was just coming to that. I was just getting there. [aɪ wɒz dʒʌst 'gəʊɪŋ tu: seɪ ðæt. / aɪ wɒz dʒʌst 'kʌmɪŋ tu: ðæt. / aɪ wɒz dʒʌst 'ɡetɪŋ ðeə]	Я как раз собирался это сказать.	Мен ҳозиргина шуни айтмоқчи эдим.
Right away. [raɪt ə'weɪ]	Сейчас (согласие срочно сделать что-либо)	Ҳозир (бирор ишни бажаришга розилик бериш)
On my way out.	Иду! Еду! Выхожу!	Ҳозир, кетяпман! (бирор

[ʊn maɪ weɪ aʊt]	Выезжаю! (согласие срочно пойти или поехать куда просят)	жойга боришга розилик бериш)
So much the better! [səʊ mʌʃ ðə 'betə]	Тем лучше!	Ундан ҳам яхши!
Very sensible. ['veri 'sensəbl]	Очень разумно.	Жуда оқилона иш.

ИЛОВА № 13

Refusing politely / Вежливо отказаться / Мулойимлик билан рад жавобини бериш

ENGLISH	RUSSIAN	UZBEK
It's very kind of you. [ɪts 'veri kaɪnd ʊv ju:]	Очень мило с Вашей стороны.	Буни сиз томондан катта эҳтиром деб қабул қиламан.
Thank you anyway. [θæŋk ju: 'eniweɪ]	Все равно спасибо.	Нима бўлганда ҳам раҳмат.
Don't mention it. [dəʊnt 'menʃən ɪt]	Не стоит благодарности.	Арзимаиди. Ҳечқиси йўқ.
Thank you in advance. [θæŋk ju: ɪn əd'vɑːns]	Заранее спасибо.	Олдиндан раҳмат.
Sorry? ['sɒri]	Простите?	Кечирасиз?
Pardon / Pardon me? ['pɑːdn / 'pɑːdn mi:]	Простите?	Кечирасиз?
Excuse me? [ɪks'kjuːs mi:]	Извините?	Узр.
I'm afraid I can't. [aɪm ə'freɪd aɪ kɑːnt]	Боюсь, не получится.	Узр, бу қўлимдан келмайди деб ўйлайман.
That sounds great but... [ðæt saʊndz greɪt bʌt...]	Звучит здорово, но... Это прекрасно, но...	Бу жуда ҳам яхши, лекин...
I'm sorry, I didn't catch you. [aɪm 'sɒri aɪ dɪdnt kætʃ ju:]	Извините, я не расслышал.	Узр, сизни бир оз тушунмадим.

I wish I could. [aɪ wɪʃ aɪ kʊd]	К сожалению, не могу.	Афсуски, мен бундай қила олмайман.
I'd rather not talk about it. [aɪd 'rɑːðə nɒt tɔːk ə'baʊt ɪt]	Я бы не хотел говорить об этом.	Яхшиси бу борада сўзламаганим маъкул.
I'd better not. [aɪd 'betə nɒt]	Лучше я откажусь.	Яхшиси мен бунди қилмайман.
I'm afraid I can't do it. [aɪm ə'freɪd aɪ kɑːnt duː ɪt]	Боюсь, не могу это сделать.	Кечирасиз, мен бундай қилолмайман.
Sorry, it is beyond my power. ['sɒri ɪt ɪz bi'jɒnd maɪ 'paʊə]	Извините, это не в моей власти.	Узр, бу менинг кўлимда эмас.
Sorry, that is simply can't be done. ['sɒri ðæt ɪz 'sɪmpli kɑːnt biː dʌn]	Извините, это просто нельзя сделать.	Кечирасиз, бунинг ҳеч иложи йўқ.
I'm not sure I can lend you some ..., sorry. [aɪm nɒt ʃʊər aɪ kæn lend juː sʌm ... 'sɒri]	Не уверен, что смогу одолжить Вам..., прости.	Узр, мен сизга ...ни бериб туrolмасам керак.
I am afraid that isn't quite true. [aɪ æm ə'freɪd ðæt 'ɪznt kwaɪt truː]	Боюсь, что это не очень-то так.	Менимча, бу бир оз ҳақиқатдан йироқроқ.
I don't quite agree with you. [aɪ dəʊnt kwaɪt ə'ɡriː wɪð juː]	Я не очень-то согласен с Вами.	Сизнинг фикрингизга бир оз кўшила олмайман.
I have a little bit another opinion. [aɪ hæv ə 'lɪtl bɪt ə'nʌðər ə'pɪnjən]	У меня мнение чуть другое.	Менинг фикрим бир оз бошқачароқ.
Thank you, but I will be busy then. [θæŋk juː bʌt aɪ wɪl biː 'bɪzi ðen]	Спасибо, но я буду занят в это время.	Катта раҳмат, лекин ўша пайт мен банд бўламан.
No, but thanks for offering. [nəʊ bʌt θæŋks fɔːr 'ɒfərɪŋ]	Нет, но спасибо за предложение.	Йўқ, лекин таклифингиз учун миннатдорман.

I'm really sorry but I don't particularly like those kinds of movies. [aɪm 'rɪəli 'sɒri bʌt aɪ dəʊnt pə'tɪkjʊləli laɪk ðəʊz kaɪndz ɒv 'mu:vɪz]	Извините, но я не очень то люблю такие фильмы.	Кечирасиз-ку, лекин мен бундай фильмларга унча кизиқмайман.
I'd rather not have any coffee before going to bed or I won't get any sleep. [aɪd 'rɑ:ðə nɒt hæv 'eni 'kɒfi bɪ'fɔ: 'gəʊɪŋ tu: bɛd ɔ:r aɪ wəʊnt get 'eni sli:p]	Предпочитаю не пить кофе перед тем, как ложиться спать, иначе не засну.	Яхшиси уйкудан аввал кофе ичмаганим маъкул. Бўлмаса ухлай олмайман.
Sorry, I'm not really fond / a big fan of running in circles. It's too boring. ['sɒri aɪm nɒt 'rɪəli fɒnd / ə bɪg fæn ɒv 'rʌnɪŋ ɪn 'sɜ:klz. ɪts tu: 'bɔ:rɪŋ]	Извините, но я не большой любитель бегать по кругу. Это слишком скучно.	Кечирасиз, мен югуриш билан унча кизиқмайман. Мен учун у жуда зерикарли.
That's very nice of you but I can't. [ðæts 'veri naɪs ɒv ju: bʌt aɪ kɑ:nt]	Очень мило с Вашей стороны, но я не могу.	Таклифингиз учун раҳмат, лекин узр мен уни бажара олмайман.
That's very kind of you, but I'm afraid we've already arranged to have lunch in town. [ðæts 'veri kaɪnd ɒv ju:, bʌt aɪm ə'freɪd wi:v ɔ:l'reɪdi ə'reɪndʒd tu: hæv lʌnʃ ɪn taʊn]	Это очень мило с вашей стороны, но, боюсь, мы уже запланировали обед в городе.	Таклифингиз учун раҳмат, лекин биз шаҳарда тушлик қилишни режалаштириб қўйгандик.
I'm so sorry I have to say no. Sorry, but I must refuse. [aɪm səʊ 'sɒri aɪ hæv tu: seɪ nəʊ. sɒri bʌt aɪ mʌst ,ri:'fju:z]	Мне очень жаль, но я вынужден отказаться.	Минг бор узр, лекин йўқ дейишга мажбурман.
Sorry, but I am very busy. ['sɒri bʌt aɪ æm 'veri 'bɪzi]	Извините, но я очень занят.	Кечирасиз, лекин мен жуда бандман.
I know you mean well, but I don't think that's the right thing to do.	Я понимаю, что Вы хорошо все продумали, но я не думаю, что это	Сиз буни жуда яхши ўйлабсиз. Лекин унинг амалга

[aɪ nəʊ ju: mi:n wəl bʌt aɪ dəʊnt θɪŋk ðæts ðə raɪt θɪŋ tu: du:]	стоит делать.	оширилиши тарафдори эмасман.
How about some other time? [haʊ ə 'baʊt sʌm 'ʌðə taɪm]	Может быть в другой раз?	Кейинги гал бўлса нима дейсиз?
I'd love to, but... [aɪd lʌv tu: bʌt...]	Я бы с удовольствием, но ...	Бажонидил рози бўлардим, аммо...

ИЛОВА № 14

Comforting / Утешение / Юпатиш

ENGLISH	RUSSIAN	UZBEK
Calm down, everything will be OK. [kɑ:m daʊn 'evriθɪŋ wɪl bi: 'əʊ'keɪ]	Успокойтесь, все будет в порядке.	Тинчланинг, ҳаммаси яхши бўлади.
Don't be nervous. Take it easy. [dəʊnt bi: 'nɜ:vəs. teɪk it 'i:zi]	Не надо нервничать.	Асабийлашманг. Тичланинг.
Take your time. [teɪk jɔ: taɪm]	Не торопитесь.	Шошилманг.
Don't bother with what he said. [dəʊnt 'brʌðə wɪð wɒt hi: sed]	Не обращай(те) внимания на то, что он сказал.	Унинг гапларига эътибор берманг.
Cool it! [ku:l ɪt]	Остыньте!	Ўзингизни босинг!
Cheer up! [tʃɪər ʌp]	Не унывайте!	Хафа бўлманг!
Come, come... / Now, now... / Here, here... [kʌm kʌm... / naʊ naʊ... / hɪə, hɪə...]	Все, все... успокойтесь.	Бўлди, бўлди... тинчланинг.
Calm yourself! Keep calm! Relax! [kɑ:m jɔ: 'self. ki:p kɑ:m. rɪ 'læks]	Успокойтесь!	Тинчланинг! Ўзингизни босинг!
Don't worry! Don't fret!	Не беспокойтесь! Не	Сиқилманг!

[dəʊnt 'wʌri. dəʊnt fret]	волнуйтесь!	Ташвишланманг!
Don't get excited! Don't be nervous! [dəʊnt get ɪk'saɪtɪd. dəʊnt bi: 'nɜ:vəs]	Не волнуйтесь! Успокойтесь!	Хаяжонланманг! Асабийлашманг!
There's no need to worry. No need to bother. [ðeəz nəʊ ni:d tu: 'wʌri. nəʊ ni:d tu: 'bɒðə]	Не нужно беспокоиться.	Сиқилишга ҳожат йўқ.
Simmer down! Calm down! ['sɪmə daʊn. kɑ:m daʊn]	Успокойтесь...	Тинчланинг! Ўзингизни босинг!
Never say die. Don't lose heart. ['nevə sei daɪ. dəʊnt lu:z hɑ:t]	Не падай духом.	Бўшашманг. Ўзингизни йўқотиб қўйманг.
Don't let it get you down. Don't get upset. [dəʊnt let it get ju: daʊn. Dəʊnt get ʌp'set]	Не поддавайтесь. Не расстраивайтесь.	Орқага чекинманг. Хафа бўлманг.
Don't let that distress you. Don't distress yourself. [dəʊnt let ðæt dɪs'tres ju: dəʊnt dɪs'tres jɔ:'self]	Не тревожьтесь.	Рухан чўктиришларига йўл қўйманг. Ўзингизни қийнаманг.
Don't let yourself go. [dəʊnt let jɔ:'self gəʊ]	Не теряйте выдержки.	Чидамли, бардошли бўлинг.
Don't be afraid. [dəʊnt bi: ə'freɪd]	Не бойтесь.	Қўрқманг. Бардам бўлинг.
There's no reason to be upset. [ðeəz nəʊ 'ri:zn tu: bi: ʌp'set]	Здесь нет повода для расстройства.	Сиқилишга ҳожат ҳам йўқ.
Don't take it to heart. [dəʊnt teɪk ɪt tu: hɑ:t]	Не принимайте это близко к сердцу.	Буларни юрагингизга яқин олманг.
Pay no attention. [peɪ nəʊ ə'tenʃ(ə)n]	Не обращайтесь внимания.	Эътибор берманг.
Never mind what he says. ['nevə maɪnd wɒt hi: sez]	Не обращайтесь внимания на то, что он говорит.	Унинг гапларига эътибор берманг.

Forget it. [fə'get it]	Забудьте это.	Барчасини унутинг.
Don't think of it. You mustn't think of it. [dəʊnt θɪŋk ɒv ɪt. ju: 'mʌsnt θɪŋk ɒv ɪt]	Не думайте об этом.	Қўйинг, ўйламанг.
Don't give up. Hang in there. [dəʊnt gɪv ʌp. hæŋ ɪn ðeə]	Не сдавайтесь. Держитесь.	Бўш келманг. Бардам бўлинг.
Put this out of your head / mind. [pʊt ðɪs aʊt ɒv jɔ: hɛd / maɪnd]	Выбросьте это из головы.	Буларнинг ҳаммасини унутинг.
It's not the end of the world. [ɪts nɒt ði ɛnd ɒv ðə wɜ:ld]	Это не конец света.	Бу ахир ҳаёт-момот эмас-ку! Бу билан ҳаёт тугаб қолмайди, ахир!
What nonsense! [wɒt 'nɒnsəns]	Какие пустяки!	Бир чакага ҳам арзимади!
Such nonsense! [sʌtʃ 'nɒnsəns]	Это такая ерунда!	Қанчалик беъманилик!
It's nothing! [ɪts 'nʌθɪŋ]	Это такие пустяки!	Ҳаммаси бекор гап!
It could be a lot worse. [ɪt kʊd bi: ə lɒt wɜ:s]	Могло быть гораздо хуже.	Бундан ҳам ёмон бўлиши мумкин эди- ку!
Crying won't help. 'kraɪŋ wəʊnt help]	Плачем не поможешь.	Йиғлаш билан иш битмайди.
Better luck next time. ['betə lʌk nɛkst taɪm]	В следующий раз повезет.	Кейинги сафар, албатта, омад кулиб боқади.
Things will come right. All will be well. [θɪŋz wɪl kʌm raɪt. ɔ:l wɪl bi: wɛl]	Все наладится. Все будет хорошо.	Мана кўрасиз, ҳаммаси яхши бўлиб кетди. Кўрмагандек бўлиб кетасиз.
Everything will be all right! ['ɛvrɪθɪŋ wɪl bi: ɔ:l raɪt]	Все будет хорошо!	Ҳаммаси яхши бўлади.
Things will take a turn for the better. [θɪŋz wɪl teɪk ə tɜ:n fɔ: ðə	Все изменится к лучшему.	Ҳаммаси яхши тарафга ўзгаради.

'betə]		
You must hope for the best. [ju: mʌst həʊp fɔ: ðə best]	Вы должны надеяться на лучшее.	Яхши ният қилинг.
Pull yourself together. [pʊl jɔ: 'self tə'geðə]	Соберистесь.	Ўзингизни қўлга олинг.
Keep your temper. [ki:p jɔ: 'tempə]	Держите себя в руках.	Ўзингизни бошқаришга ҳаракат қилинг!
Keep your head. Keep your presence of mind. [ki:p jɔ: həd. ki:p jɔ: 'prezns əv maɪnd]	Не теряйте голову.	Ақлдан озманг. Ақлингизни йиғиб олинг.
Don't let yourself go. Don't lose control of yourself. You must keep / hold yourself in check. [dəʊnt let jɔ: 'self geʊ. dəʊnt lu:z kən'trəʊl əv jɔ: 'self. ju: mʌst ki:p / həʊld jɔ: 'self ɪn tʃek]	Не теряйте выдержки. Не теряйте самообладания.	Ўзингизни бошқаришга ҳаракат қилинг. Ўзингизни қўлга олинг. Бардам бўлинг.
You have to take the rough with the smooth. [ju: hæv tu: teɪk ðə rʌf wɪð ðə smu:ð]	Все бывает (в жизни).	Ҳаётда ҳамма нарса бўлади. Ҳаёт паст ва баландликлардан иборат.
Things do happen. Anything can happen. [θɪŋz du: 'hæpən. 'eniθɪŋ kæn 'hæpən]	Всякое бывает.	Ҳаётда ҳамма нарса бўлади.
(It) can't be helped. [ɪt kɑ:nt bi: helpt]	Ничего не поделаешь. Тут ничем не поможешь. Тут ничего не изменишь.	Ҳеч нимани ўзгартириб бўлмайди.
There's no reason to distress yourself. [ðeəz nəʊ 'ri:zn tu: dɪs'tres jɔ: 'self]	Здесь нет повода для огорчений.	Сиқилишга ҳеч бир сабаб йўқ.
There's no reason to get / be upset.	Здесь нет повода для расстройства.	Хафа бўлишга ҳеч бир сабаб йўқ.

[ðeəz nəʊ 'ri:zn tu: get / bi: ʌp 'set]		
I don't see / I see no reason why you should distress yourself / get upset / lose your head / lose heart. [aɪ dəʊnt si: / aɪ si: nəʊ 'ri:zn waɪ ju: ʃʊd dɪs'tres ʒɔ: 'self / get ʌp 'set / lu:z ʒɔ: hɛd / lu:z hɑ:t]	Здесь нет повода для того, чтобы огорчаться (расстраиваться, терять голову, падать духом).	Асабийлашишга, сиқилишга, хафа бўлишга, ақлдан озишга, руҳан чўкишга ҳеч қандай сабабни кўрмайпман.
Cheer up! Things are bound to change for the better. [tʃiə ʌp. θɪŋz ɑ: baʊnd tu: tʃeɪndʒ fɔ: ðə 'betə]	Не падайте духом. Все еще изменится!	Рухингизни туширманг. Ойнинг бир тарафи қоронғу бўлса, бир тарафи ёруғ бўлади.
It's not your fault. You are in no way to blame. [ɪts nɒt ʒɔ: fɔ:lt. ju: ɑ:r ɪn nəʊ weɪ tu: bleɪm]	Это не Ваша вина. Вы не виноваты.	Бу сизнинг айбингиз эмас.
You had nothing to do with it. [ju: həd 'nʌθɪŋ tu: du: wɪð ɪt]	Вы тут ни при чем.	Сизнинг бунга ҳеч қандай алоқангиз йўқ.
Chin up! Keep your chin up! Cheer up! [tʃɪn ʌp. ki:p ʒɔ: tʃɪn ʌp. tʃiə ʌp]	Не горюй! Выше нос!	Сиқилманг! Бошингизни баланд кўтаринг!
Don't be shy! Courage! [dəʊnt bi: ʃaɪ. 'kʌrɪdʒ]	Не робей!	Уялманг! Бардам бўлинг!
Relax. [rɪ'læks]	Успокойтесь. Расслабьтесь.	Тинчланинг. Ўзингизни босинг.
Be good! [bi: gʊd]	Будь умницей!	Ақлингизни йиғинг!
Don't get upset. [dəʊnt get ʌp 'set]	Не расстраивайтесь.	Хафа бўлманг.
Don't get mad! [dəʊnt get mæd]	Не раздражайтесь!	Асабийлашманг!
Take care of yourself! [teɪk keər ɒv ʒɔ: 'self]	Берегите себя!	Ўзингизни асранг! Ўзингизни ўйланг!
Pull yourself together.	Возьмите себя в руки.	Ўзингизни қўлга

[pʊl jɔ: 'self tə 'geðə]		олинг.
Behave yourself. Be good boy / girl. [bɪ 'heɪv jɔ: 'self. bi: gʊd bɔɪ / gɜ:l]	Будь умницей! Веди себя хорошо!	Ўзингни яхши тутинг! Яхши йигит / қиз бўлинг!
I do hope things go well with you. [aɪ du: həʊp θɪŋz gəʊ wəl wɪð ju:]	Пусть все у Вас будет хорошо (в порядке)!	Умид қиламан, ҳаммаси яхши бўлади.
Don't worry. You'll pass the exam with flying colours. [dəʊnt 'wʌri. ju:l pɑ:s ði ɪg'zæm wɪð 'flaɪɪŋ 'kʌləz]	Не волнуйся. Ты прекрасно сдашь экзамен.	Сиқилманг. Имтиҳонларни аъло даражада топшириб оласиз.
Anytime you want / need to talk just come round / call me / say the word. You know where I am. ['eni, taɪm ju: wɒnt / ni:d tu: tɔ:k dʒʌst kʌm raʊnd / kɔ:l mi: / seɪ ðə wɜ:d. ju: nəʊ weər aɪ æm]	В любое время, когда захочешь заходи к нам / позвони мне / дай мне знать. Ты знаешь, где меня найти.	Хоҳлаган маҳал гаплашгингиз келса бизникига келинг / менга қўнғироқ қилинг / менга айтинг. Мени қаердан топишни биласиз.
Answers / Ответы / Жавоблар		
I hope so. [aɪ həʊp səʊ]	Надеюсь на это.	Бунга умид қиламан.
Let's hope for the best. [lets həʊp fɔ: ðə best]	Надеюсь, что это будет так.	Яхшиликка умид қиламан.
Let's hope your wishes come true. [lets həʊp jɔ: 'wɪʃɪz kʌm tru:]	Надеюсь, что это сбудется.	Айтганингиз келсин.
If wishes were horses... [ɪf 'wɪʃɪz wɜ: 'hɔ:sɪz...]	Хорошо было бы.	Қанийди, яхши бўларди.
It would be fine. [ɪt wʊd bi: faɪn]	Хорошо бы...	Яхши иш бўларди.
I couldn't wish for anything better. [aɪ 'kʊdnt wɪʃ fɔ:r 'eniθɪŋ 'betə]	Хорошо, чтобы это было так!	Энг яхши ният ва тилақларга умид қиламан.
If only it were as you say!	Хорошо, если бы это было	Сиз айтганингиздек

[ɪf 'əʊnli ɪt wɜːr æz juː seɪ]	так!	бўлса қанийди.
Wouldn't be a bad idea! ['wʊdnt biː ə bəd aɪ 'diə]	Неплохо бы...	Ёмон фикр эмас.
Please God! So help me God! [pliːz ɡɒd. səʊ help miː ɡɒd]	Дай-то бог! Дал бы бог!	Худо хоҳласа! Эй, худо ўзинг қўлла.

ИЛОВА № 15

Sympathy / Сочувствие / Ҳамдардлик билдириш

ENGLISH	RUSSIAN	UZBEK
I just learnt about John's passing. I feel a real loss in his passing. [aɪ dʒʌst lɜːnt ə 'bɑʊt dʒɒnz 'pɑːsɪŋ. aɪ fiːl ə <u>riəl</u> lɒs ɪn hɪz 'pɑːsɪŋ]	Я только что узнал о смерти Джона. Для меня это большая потеря.	Жоннинг оламдан ўтганини ҳозиргина эшитдим. Бу мен учун жуда катта йўқотиш.
I was shocked and saddened to hear of John's death. [aɪ wɒz ʃɒkt ænd 'sædnɪd tuː hɪər ɒv dʒɒnz deθ]	Я был потрясен и опечален, услышав о смерти Джона.	Мен Жоннинг ўлими ҳақида эшитиб лол бўлиб қолдим, жуда хафа бўлиб кетдим.
If you only knew how I feel for you / sorry I am for you. [ɪf juː 'əʊnli njuː haʊ aɪ fiːl fɔː juː / 'sɒri aɪ æm fɔː juː]	Если бы Вы знали как я Вам сочувствую!	Қанчалик сизга ҳамдард эканлигимни билсангиз эди.
I can only imagine what you must be going through. [aɪ kæn 'əʊnli ɪ 'mædʒɪn wɒt juː mʌst biː 'gəʊɪŋ θru]	Могу только представить, через что Вы проходите сейчас.	Сиз ҳозир нималарни ҳис қилаётганингизни тасаввур қиляпман.
I am so sorry to hear about the tragic death of your husband. [aɪ æm səʊ 'sɒri tuː hɪər ə 'bɑʊt ðə 'trædʒɪk deθ ɒv jɔː 'hʌzbənd]	Я сожалею о смерти Вашего мужа.	Бандалик, турмуш ўртоғингизни фалокат олиб кетибди. Жуда қайғудаман.
Bad / hard luck. Oh dear! [bəd / hɑːd lʌk. əʊ dɪə]	Не повезло. О, боже!	Ёмон бўлибди-да. Вой, худойим-ей.

I heard about your news. [aɪ hɜːd ə 'baʊt jɔː njuːz]	Я слышал новости.	Бўлган воқеадан хабардорман.
I am very disheartened to know about the death of your wife / daughter / son. [aɪ æm 'veri dɪs'hɑːtnd tuː nəʊ ə 'baʊt ðə deθ ɒv jɔː waɪf / 'dɔːtə / sʌn]	Я был безумно огорчен новостью о смерти вашей жены / дочери / Вашего сына.	Турмуш ўртоғингизни / қизингизни / ўғлингизни бериб қўйибсизлар. Эшитиб жуда хафа бўлиб кетдим.
I'm so sorry to hear about your terrible news. [aɪm səʊ 'sɒri tuː hɪər ə 'baʊt jɔː 'terəbl njuːz]	Я в курсе того, что произошло и очень сожалею.	Бошингизга тушган ташвишни эшитиб жуда ёмон бўлиб кетдим.
Martin told me about what happened. ['mɑːtɪn təʊld miː ə 'baʊt wɒt 'hæpənd]	Мартин сообщил мне о том, что произошло.	Мартин менга ҳаммасини айтиб берди.
I'm so sorry for you! [aɪm səʊ 'sɒri fɔː juː]	Я так (очень) Вам сочувствую!	Ғамингизга шерикман!
How well I understand you! [haʊ wəl aɪ ˌʌndə'stænd juː]	Я Вас понимаю.	Сизни жуда яхши тушуниб турибман.
I'm sorry to hear of it, but, believe me, all will be well. [aɪm 'sɒri tuː hɪər ɒv ɪt bʌt biː'liːv miː ɔːl wɪl biː wəl]	Я Вам сочувствую, но, поверьте мне, все кончится хорошо!	Эшитиб жуда хафа бўлдим, лекин ишонинг, ҳаммаси яхши бўлади.
I'm sorry I couldn't come to the funeral. Be strong. [aɪm 'sɒri aɪ 'kʊdnt kʌm tuː ðə 'fjuːnərəl. biː strɒŋ]	Мне очень жаль, что я не смог присутствовать на похоронах. Держитесь.	Минг бор узр, жанозага кела олмадим. Худо сабр берсин сизга.
I'm sorry to hear about your granny. My condolences. [aɪm 'sɒri tuː hɪər ə 'baʊt jɔː 'græni. maɪ kən'dəʊlənsɪz]	Жаль, что так случилось с твоей бабушкой. Мои соболезнования.	Бувингизни ҳам бериб қўйибсизлар, бандалик экан.
You have my deepest / heartfelt / sincere sympathy. [juː hæv maɪ 'diːpɪst / 'hɑːtfelt / sɪn'siə 'sɪmpəθi]	Я вам глубоко / сердечно / искренно соболезную.	Чукур, самимий таъзиямни қабул қилинг.
Please accept my sympathy / condolences. [pliːz ək'sept maɪ 'sɪmpəθi / kən'dəʊlənsɪz]	Примите мои соболезнования.	Бандалик экан. Таъзиямни қабул қилинг.

Accept my most sincerest / heartfelt condolences. [ək'seɪpt maɪ məʊst sɪn'sɪərəst / 'hɑ:tfelt kən'dəʊlənsɪz]	Примите мои искренние / сердечные соболезнования.	Самимий / чукур таъзиямни қабул қилинг. Бандалик экан.
I grieve with you. [aɪ gri:v wɪð ju:]	Я скорблю вместе с Вами.	Ғамингизга шерикман. Сизга ҳамдардман.
I commiserate with you on your loss. [aɪ kə'mɪzəreɪt wɪð ju: ɒn jɔ: lɒs]	Я соболезную Вам в связи с Вашей утратой.	Бандалик. Катта йўқотиш бўлибди. Таъзиямни қабул қилинг.
I feel deeply for your sorrow. [aɪ fi:l 'di:pli fɔ: jɔ: 'sɒrəʊ]	Я глубоко переживаю Вашему горю (печали).	Сизнинг бошингизга тушган ташвишни жуда ҳам яхши тушуниб турибман.
I share your grief. [aɪ ʃeə jɔ: gri:f]	Я разделяю Вашу горе (печаль).	Ғамингизга шерикман. Сизга ҳамдардман.
I understand your grief. [aɪ ʌndə'stænd jɔ: gri:f]	Я понимаю Вашу горе (печаль).	Аҳволингизни тушуниб турибман.
I was sorry to hear of your irretrievable loss. [aɪ wɒz 'sɒri tu: hɪər ɒv jɔ:r ɪrɪ'tri:vəbl lɒs]	Я с сожалением услышал о Вашей невосполнимой утрате.	Катта йўқотиш бўлибди. Эшитиб хафа бўлиб кедим.
I was sorry to hear of your bereavement. [aɪ wɒz 'sɒri tu: hɪər ɒv jɔ: bɪ'ri:vmənt]	Я с сожалением узнал о Вашей тяжелой утрате (близкого человека).	Бандалик. ...ни ҳам бериб қўйибсизлар. Эшитиб жуда сиқилиб кетдим.
What a grievous / terrible / great misfortune! [wɒt ə 'gri:vəs / 'tɛrəbl / greɪt mɪs'fɔ:ʃən]	Какое ужасное горе! Какое большое несчастье!	Нақадар мудҳиш бахтсизлик! Жуда ёмон ва ташвишли иш бўлибди!
What a painful loss! [wɒt ə 'peɪnful lɒs]	Какая болезненная утрата!	Нақадар дилларни вайрон қилувчи йўқотиш бу!
Could I help you... ? [kʊd aɪ help ju:...]]	Если я могу помочь...	Бизга нима хизматлар бор?
I feel quite sympathetic to his obvious failure. [aɪ fi:l kwɑɪt ˌsɪmpə'θetɪk tu: hɪz 'ɒbvɪəs 'feɪljə]	Его неудача вызывает у меня большое сочувствие.	Унинг омадсизлигига менинг жуда ҳам раҳмим келяпти.

I sympathize with poor Mary. [aɪ 'sɪmpəθaɪz wɪð puə 'meəri]	Я сочувствую бедной Мери.	Бечорагина Мерини тушуниб турибман.
I wish you could show some compassion to me. [aɪ wɪʃ juː kʊd ʃəʊ sʌm kəm 'pæʃən tuː miː]	Мне бы хотелось, чтобы Вы отнеслись ко мне с большим сочувствием.	Менга ҳамдард бўлишларингни, мени тушунишларингни истардим.
He was extremely affectionate and a great personality. He was always around to help us. [hiː wəz ɪks'triːmli ə'fɛkʃnɪt ænd ə greɪt 'pɜːsə'nælɪti. hiː wəz 'ɔːlweɪz ə'raʊnd tuː hɛlp əs]	Он был очень заботлив и обладал замечательной, великой душой. Он всегда был готов нам помочь.	У жуда меҳрибон, қалби кенг инсон эди. У доим бизга ёрдам беришга тайёр турарди.
She was such a kind, gentle soul. [ʃiː wəz sʌʃ ə kaɪnd 'dʒɛntl səʊl]	Она была такая добрая и ласковая.	У жуда қалби меҳрга тўла ва мулойим инсон эди.
I can't believe he is gone. [aɪ kɑːnt biː'liːv hiː ɪz gɒn]	Не могу поверить, что он умер.	Унинг энди орамизда йўқлигига ишонгим келмаяпти.
I remember one time... [aɪ ri'membə wʌn taɪm]	Помню, однажды...	Ҳеч эсимдан чиқмайди, бир куни...
I will miss him a great deal. [aɪ wɪl mɪs hɪm ə greɪt diːl]	Я буду очень скучать по нему.	Мен уни соғиниб яшайман.
He will be much missed by us all. [he wɪl biː mʌʃ mɪst baɪ əs ɔːl]	Мы будем сильно скучать по нему.	Биз доим уни соғиниб яшаймиз.
We will remember him forever. [wiː wɪl ri'membə hɪm fə'revə]	Он навсегда останется в нашей памяти.	У бизнинг хотирамизда абадий қолади.
May John rest in peace. [meɪ dʒɒn rɛst ɪn piːs]	Пусть покоится его душа с миром.	Жойи жаннатда бўлсин.
Please do let me know if I can help or support your	Пожалуйста, дайте мне узнать, если я могу	Илтимос, оилангизга бирор ёрдам, кўмак

family in anyway. [pli:z du: let mi: nəʊ ɪf aɪ kæn help ɔ: sə'pɔ:t jɔ: 'fæmɪli ɪn 'eniweɪ]	помочь Вашей семье чем-нибудь или поддержать вас.	керак бўлса, албатта, хабар беринг.
Please let me help you handle some of the many things that you certainly have to do. [pli:z let mi: help ju: 'hændl sʌm ɒv ðə 'meni θɪŋz ðæt ju: 'sɜ:tnli hæv tu: du:]	Пожалуйста, позвольте мне взять на себя часть тех хлопот, которые сейчас взвалились на Ваши плечи.	Бошингизга тушган шундай кунда оғирингизни енгил қилайлик. Хизматлар бўлса айтинг, ёрдамлашиб юборамиз.
I will be honored to help. [aɪ wɪl bi: 'ɒnəd tu: help]	Для меня будет честью помочь Вам.	Сизга ёрдам беришдан бошим осмонга етади.

ИЛОВА № 16

Advice and suggestions / Предложения и советы / Таклиф ва маслаҳатлар

ENGLISH	RUSSIAN	UZBEK
I advise you to... [aɪ əd'vaɪz ju: tu:...]	Я советую Вам... (сделать что-либо).	Мен сизга ...ни маслаҳат қиламан.
I recommend you to... [aɪ ,rɛkə'mend ju: tu:...]	Я рекомендую Вам... (сделать что-либо).	Мен сизга ...ни тавсия қиламан.
Here's what I suggest. [hɪəz wɒt aɪ sə'dʒest]	Вот то, что я предлагаю.	Мен мана буларни таклиф қилмоқчи эдим.
I suggest that you... [aɪ sə'dʒest ðæt ju:...]	Я предлагаю, чтобы Вы ... (сделали что-либо).	Мен сизга ...ни таклиф қиламан.
I would advise you to... [aɪ wʊd əd'vaɪz ju: tu:...]	Я бы посоветовал Вам... (сделать что-либо).	Мен сизга ...ни маслаҳат қилган бўлар эдим.
Take my advice. [teɪk maɪ əd'vaɪs]	Примите мой совет.	Таклифимни қабул қилсангиз.
I know what you should do. [aɪ nəʊ wɒt ju: ʃʊd du:]	Я знаю, что Вы должны делать.	Нима қилишингиз кераклигини мен билиман.
In your place I would... [ɪn jɔ: pleɪs aɪ wʊd...]	На Вашем месте я бы...	Сизнинг ўринингизда

		бўлганимда мен...
Here's an idea. [hɪəz ən aɪ'diə]	У меня идея.	Менда бир фикр бор.
Listen! ['lɪsn]	Слушай(те)!	Эшит(инг)!
Be / make sure to... [bi: / meɪk ʃʊə tu:...]]	Обязательно...	Албатта...
Be sure not to... [bi: ʃʊə nɒt tu:...]]	Обязательно не... (не делайте чего-либо).	Албатта ...ни қилманг.
You really ought to / must to... [ju: 'riəli ɔ:t tu: / mʌst tu:...]]	Вам обязательно следует делать... (что-либо)	Сиз ҳақиқатдан ҳам... қилишингиз лозим / шарт.
You'd better to... [ju:d 'betə tu:]]	Вы лучше...	Сиз яхшиси...
I strongly advise you to ... [aɪ 'strɒŋli əd'vaɪz ju: tu:]]	Я настоятельно советую вам ... (сделать что-либо).	Мен сизга ...ни қилишингизни қатъий маслаҳат бераман.
May I / allow me / let me suggest you to... [meɪ aɪ / ələʊ mi: / let mi: sə'dʒest ju: tu:...]]	Разрешите посоветовать Вам... (сделать что-либо).	Мумкинми сизга ...ни таклиф (маслаҳат) қилсам?
Let me give you a word of advice. [let mi: gɪv ju: ə wɜ:d ɒv əd'vaɪs]	Позвольте дать Вам маленький совет.	Келинг, сизга бир оғиз маслаҳат бераман.
Try this next time. [traɪ ðɪs nekst taɪm]	Попробуйте это следующий раз.	Кейинги сафар мана шундай қилиб кўринг.
It wouldn't be such / at all a bad thing if you... [ɪt 'wʊdnt bi: sʌʃ / æt ɔ:l ə bæd θɪŋ ɪf ju:...]]	Было бы неплохо, если бы Вы...	Агар сиз ...ни қилсангиз умуман ёмон бўлмайди.
I think you should... [aɪ θɪŋk ju: ʃʊd...]]	Вам бы нужно...	Менимча сиз... қилишингиз лозим.
You'd better slow down. [ju:d 'betə sləʊ daʊn]	Вам следует водить медленнее.	Сизга машинани секинроқ бошқаришни

		маслаҳат бераман.
I suggest that you conduct this lesson. [aɪ sə'dʒɛst ðæt ju: 'kɒndʌkt ðɪs 'lɛsn]	Я предлагаю, чтобы Вы провели этот урок.	Ушбу дарсни ўтишингизни таклиф қиламан.
I advise you to buy this copy of the magazine. It'll be useful. [aɪ əd'vaɪz ju: tu: baɪ ðɪs 'kɒpi ɒv ðə 'mægə'zi:n. 'ɪtl bi: 'ju:sfʊl]	Купите этот номер журнала! Пригодится.	Ушбу журнални олишингизни маслаҳат бераман. Фойдаси тегиб қолади.
You really ought to / must see this film. [ju: 'rɪəli ɔ:t tu: / mʌst si: ðɪs fɪlm]	Обязательно посмотрите этот фильм.	Ҳақиқатдан ҳам ушбу фильмни кўришингиз керак.
Be sure not to miss this film. [bi: ʃʊə nɒt tu: mɪs ðɪs fɪlm]	Ни в коем случае не пропустите этот фильм.	Албатта, ушбу фильмни кўринг.
You should attend these courses in this city. [ju: ʃʊd ə'tend ði:z 'kɔ:sɪz ɪn ðɪs 'sɪti]	Тебе следует посетить эти курсы в городе.	Сиз шаҳардаги ўқув марказида ўқисангиз яхши бўларди.
I strongly advise you to read this thesis / book. [aɪ 'strɒŋli əd'vaɪz ju: tu: ri:d ðɪs 'θi:sis / bʊk]	Я настоятельно советую Вам прочитать эту диссертацию.	Ушбу диссертацияни ўқиб чиқишингизни қатъий маслаҳат бераман.
You should / ought to go home and take a nap. [ju: ʃʊd / ɔ:t tu: gəʊ hæʊm ænd teɪk ə næp]	Вы должны пойти домой и поспать.	Уйга бориб озгина мизғиб олсангиз яхши бўларди.
I'd like to suggest, if I may, that you reconsider your approach. [aɪd laɪk tu: sə'dʒɛst ɪf aɪ meɪ ðæt ju: 'ri:kən'sɪdə ʃə:r ə'prəʊʃ]	Я хотел бы посоветовать Вам, если можно, чтобы вы пересмотрели свою точку зрения.	Агар мумкин бўлса албатта, ўз фикрингизни яна бир бор қайта кўриб чиқишингизни маслаҳат бераман.
Perhaps you should delete the third paragraph in Chapter Two. [pə'hæps ju: ʃʊd dɪ'li:t ðə]	Может быть, Вам удалить третий абзац второй главы?	Балким, иккинчи бобнинг учинчи қисмини олиб ташлаганингиз

θɜ:d 'pærəgrɑ:f ɪn 'ʃæptə tu:]		маъқулдир.
It would be a good thing for you to revise the beginning of Chapter Two. [ɪt wʊd bi: ə gʊd θɪŋ fɔ: ju: tu: rɪ'vaɪz ðə bɪ'ɡɪnɪŋ ɒv 'ʃæptə tu:]	Было бы неплохо для Вас изменить начало второй главы.	Иккинчи бобнинг бош қисмини ўзгартирсангиз, жуда яхши иш бўлар эди.
Suppose we go to London? [sə'pəʊz wi: gəʊ tu: 'lʌndən]	А что, если поехать в Лондон?	Лондонга борсак, нима дейсиз?
Why don't we attend these English language courses? [waɪ dəʊnt wi: ə'tend ði:z 'ɪŋɡlɪʃ 'læŋɡwɪdʒ 'kɔ:sɪz]	Почему бы нам не походить на эти курсы английского языка ?	Ушбу инглиз тили ўқув марказига бориб кўрсак-чи?
If I were you I would... / would not... [ɪf aɪ wɜ: ju: aɪ wʊd.../ wʊd nɒt...]	На Вашем месте я... не / сделала бы.	Агар мен сизнинг ўрнингизда бўлганимда, мен ... қилган / қилмаган бўлардим.
Don't forget – you only live once. [dəʊnt fə'get ju: 'əʊnli lɪv wʌns]	Не забудьте – живём только раз.	Унутманг, дунёга бир маротаба келамиз.
Why don't you start working. [waɪ dəʊnt ju: stɑ:t 'wɜ:kɪŋ]	Почему бы Вам не начать работать.	Ишлашни бошлашга нима дейсиз?
What you ought to do is... [wɒt ju: ɔ:t tu: du: ɪz...]	То, что Вам нужно сделать это...	Сиз қилишингиз лозим бўлган нарса шуки...
What you need is... [wɒt ju: ni:d ɪz...]	То, что Вам нужно – это...	Сизга керак бўлган нарса бу...
You'd better... [ju:d 'betə...]	Вам лучше...	Яхшиси сиз...
The best thing is to... [ðə best θɪŋ ɪz tu...]	Лучше всего...	Энг яхшиси сиз...
Take it from someone who knows. [teɪk ɪt frɒm 'sʌmwʌn hu: nəʊz]	Спросите того, кто знает.	Биладиган кишидан сўраб кўринг.

You can always count on me. [ju: kæn 'ɔ:lweiz kaunt ɒn me]	Вы всегда можете рассчитывать на меня.	Сиз доим менга ишонсангиз бўлади.
Answers / Ответы / Жавоблар		
Thank you for advising me. Thanks for your advice. [θæŋk ju: fɔ:r əd'vaɪzɪŋ mi:. θæŋks fɔ: jɔ:r əd'vaɪs]	Спасибо за совет.	Маслаҳатингиз учун раҳмат.
That's a great / good idea! [ðæts ə greɪt / gʊd aɪ'diə]	Это хорошая идея.	Бу яхши / ажойиб фикр.
Sounds good to me. [saʊndz gʊd tu: mi:]	Звучит хорошо для меня.	Яхши фикрга ўхшайди.
I'll think it over. I'll give it a think. [aɪl θɪŋk ɪt 'əʊvə. aɪl gɪv ɪt ə θɪŋk]	Я подумаю над этим.	Мен буни ўйлаб кўраман.
I'll do my best. [aɪl du: maɪ best]	Я постараюсь.	Қўлимдан келганича ҳаракат қиламан.
I'll try. [aɪl traɪ]	Я попробую.	Ҳаракат қиламан.
I'll give it a try. [aɪl gɪv ɪt ə traɪ]	Я попробую.	Мен ҳаракат қилиб кўраман.
You're right. [jʊə raɪt]	Вы правы.	Сиз ҳақсиз.
I see what you mean. [aɪ si: wɒt ju: mi:n]	Я понял(а) о чем Вы.	Нима демоқчи эканлигингизни тушуниб турибман.
I reckon it's worth a try. [aɪ 'rekən ɪts wɜ:θ ə traɪ]	Я считаю, стоит попробовать.	Менимча, бу амал қилишга арзийди.
You've given me something to think about. [ju:v 'gɪvn mi: 'sʌmθɪŋ tu: θɪŋk ə'baʊt]	Вы дали мне повод для размышлений.	Ўйлаб кўришга арзийдиган маслаҳат бердингиз.

Approval / Одобрение / Маъқуллаш

ENGLISH	RUSSIAN	UZBEK
Excellent! Perfect! ['eksələnt. 'pɜ:fɪkt]	Отлично! Идеально!	Аъло! Зўр!
That's better than ever! [ðæts 'betə ðæn 'evə]	Лучше, чем когда либо!	Ҳаммасидан ҳам аъло!
Great you are! [greɪt ju: ɑ:]	Молодец!	Баракалла! Яшанг!
That's right. [ðæts raɪt]	Правильно.	Тўппа-тўғри.
We are of one mind. [wi: ɑ:r ʌv wʌn maɪnd]	Мы согласны.	Биз розимиз.
That's nice. [ðæts naɪs]	Это мило.	Бу жуда яхши.
Good for you! [gʊd fɔ: ju:]	Молодец!	Яшанг!
Very good! I like that! ['veri gʊd. aɪ laɪk ðæt]	Очень хорошо! Мне это нравится!	Жуда ҳам яхши! Менга ёқди!
Good job! Way to go! [gʊd dʒɒb. weɪ tu: geɪ]	Хорошая работа! Молодец!	Зўр иш бўлибди! Боплабсиз!
You did it! [ju: dɪd ɪt]	Вы сделали это!	Бунинг уддасидан чикдингиз! Эплай олдингиз!
You did a great job! [ju: dɪd ə greɪt dʒɒb]	Вы прекрасно поработали!	Сиз жуда яхши иш қилдингиз!
Fantastic! [fæn'tæstɪk]	Фантастически!	Бу фантастика!
Marvelous! ['mɑ:vələs]	Прекрасно!	Ажойиб!
You're doing great! [juə 'du(:)ɪŋ greɪt]	У Вас великолепно получается!	Сиз буни жуда яхши уддалаяпсиз!
Keep it up! [ki:p ɪt ʌp]	Так держать!	Бўш келманг!
I am proud of you. [aɪ æm praʊd ʌv ju:]	Я горжусь Вами / тобой.	Мен сиз билан фахрланаман.
That's incredible. [ðæts ɪn'kredəbl]	Это невероятно, немыслимо, потрясающе.	Ақл бовар қилмайди.
Awesome! ['ɔ:səm]	Потрясающе!	Ажойиб!

Creative job! [kri(:)'eɪtɪv dʒɒb]	Творческая работа.	Ижодий ёндашув!
Super work! ['s(j)u:pə wɜ:k]	Замечательная работа.	Ажойиб иш!
Great! [greɪt]	Отлично.	Аъло! Зўр!
It's great! It's wonderful! [ɪts greɪt. ɪts 'wʌndəfʊl]	Это прекрасно! Это чудесно!	Аъло! Зўр! Қойил!
I knew you could do it. [aɪ nəʊ ju: kʊd du: ɪt]	Я знала, ты сможешь.	Бунинг уддасидан чиқишингизни мен билардим.
You are on target. [ju: ɑ:r ɒn 'tɑ:ɡɪt]	Вы достигли цели, выполнили задание.	Мақсадингизга эришибсиз.
You are unique. [ju: ɑ: ju:'ni:k]	Вы уникально.	Сиз тенги йўқсиз.
What a careful work! [wɒt ə 'keəfʊl wɜ:k]	Как аккуратно.	Жуда эҳтиёткорлик билан бажарилибди.
You've figured it out. [ju:v 'fɪɡəd ɪt aʊt]	Вы разобрались.	Сиз муаммонинг ечимини топибсиз.
You are a real trooper. [ju: ɑ:r ə riəl 'tru:pə]	Вы такой терпеливый / выносливый.	Сиз чидамли ва иродали инсонсиз.
You are on the mark. [ju: ɑ:r ɒn ðə mɑ:k]	Вы сделали все так, как положено.	Ҳаммасини айтилганидек бажарибсиз.
You're tops. [jʊə tɒps]	Вы отлично справились, лучше всех.	Сиз бунинг ҳаммадан ҳам аъло бажардингиз.
Go ahead. [gəʊ ə'hɛd]	Так держаться.	Бўш келманг.
Well done! [wɛl dʌn]	Отлично! Молодец!	Яшавор!
That's my boy / girl! [ðæts maɪ bɔɪ / gɜ:l]	Молодец!	Яшавор ўғлим / қизим!
You did well. You acted well. [ju: dɪd wɛl. ju: 'æktɪd wɛl]	Вы хорошо поступили.	Сиз яхши йўл тутдингиз.
You did the right thing. You did right. [ju: dɪd ðə raɪt θɪŋ. ju: dɪd raɪt]	Вы правильно сделали.	Тўғри иш қилдингиз.

You said the right thing. [ju: sɛd ðə raɪt θɪŋ]	Вы правильно сказали.	Сиз жуда тўғри айтдингиз.
You were fair. You acted fairly. [ju: wɜ: feə. ju: 'æktɪd 'feəli]	Вы справедливо поступили.	Сиз одилона иш тутдингиз.
You're number one. [jʊə 'nʌmbə wʌn]	Вы самый лучший. Вы номер один.	Сиз зўрларнинг зўрисиз.
Dynamite. ['daɪnəmaɪt]	Ты огонь.	Сиз оловсиз.
Hurrah for you. Bravo! [hʊ'ra: fɔ: ju: 'brɑ: 'vəʊ]	Ура! Браво!	Сизга олқишлар бўлсин! Яшанг! Қойил!
How smart. [haʊ sma:t]	Как умно.	Ақлингизга қойилман!
You're such a smart kid. [jʊə sʌf ə sma:t kɪd]	Ты такая умница.	Ақлгинангдан ўргилай! Сен жуда ақлли боласан!
What a great kid! [wɒt ə greɪt kɪd]	Ты замечательный.	Бунча яхши бола экан бу!
You are a treasure. [ju: ɑ:r ə 'treɪzə]	Вы сокровище.	Сиз бир хазинасиз.
You care. [ju: keə]	Вам не все равно.	Сиз бефарқ эмассиз.
You brighten my day. You made my day. [ju: 'braɪn maɪ deɪ. ju: meɪd maɪ deɪ]	Вы “освещаете” мой день, делаете мою жизнь ярче.	Сиз менинг кунларимга файз бағишлайсиз.
You belong. [ju: bɪ'lɒŋ]	Вы с нами и мы с Вами.	Биз сиз билан.
I can tell you worked really hard on that. [aɪ kæn tel ju: wɜ:kt 'ri:li hɑ:d ɒn ðæt]	Я вижу, Вы очень старались.	Кўриниб турибди, қаттиқ ишлабсиз.
I knew you could do it. [aɪ nju: ju: kʊd du: ɪt]	Я знала, что у Вас получится.	Буни қила олишингизни билардим.

You've made progress. [ju:v meɪd 'prəʊgrəs]	Вы стали делать это лучше.	Сиз анча билиб қолдингиз.
Nothing can stop you now. ['nʌθɪŋ kæn stɒp ju: naʊ]	Теперь Вас ничто не остановит.	Сизни энди ҳеч нима тўхтата олмайди.
You tried hard. [ju: traɪd hɑ:d]	Вы сделали все, что могли.	Сиз қўлингдан келган барча ишни қилдингиз.
Now you've got it. [naʊ ju:v gɒt ɪt]	Теперь у Вас все получается.	Мана энди ҳаммаси ўхшаяпти.
You've got what it takes. [ju:v gɒt wɒt ɪt teɪks]	Теперь у Вас есть все навыки.	Энди сиз барча кўникмаларга эгасиз.
Keep up the good work. [ki:p ʌp ðə gʊd wɜ:k]	Продолжайте в том же духе.	Шундай давом этаверинг.
Now you are flying. [naʊ ju: ɑ: 'flaɪɪŋ]	Теперь Вы ко всему успеваете.	Мана энди сиз ҳаммасига улгурыпсиз.

ИЛОВА № 18

Saying good-bye / Прощание / Хайрлашиш

ENGLISH	RUSSIAN	UZBEK
It's late. [ɪts leɪt]	Уже поздно.	Кеч бўлиб қолди.
Time to go home. [taɪm tu: gəʊ həʊm]	Пора уходить.	Уйга кетиш вақти бўлибди.
I must go now. [aɪ mʌst gəʊ naʊ]	Я должен идти.	Энди мен кетишим керак.
I must be going. [aɪ mʌst bi: 'gəʊɪŋ]	Я должен идти.	Кетишим керак.
It's time for us to leave. [ɪts taɪm fɔ:r ʌs tu: li:v]	Нам пора расходиться.	Кетадиган вақтимиз ҳам бўлибди.
I'd better be off. [aɪd 'betə bi: ɒf]	Мне нужно идти.	Мен кетишим керак.
Well, I am off, bye. [wel aɪ æm ɒf baɪ]	Ну ладно, я пошёл, пока.	Ҳа майли, мен энди борай, хайр.
I must be off, I'm afraid. [aɪ mʌst bi: ɒf aɪm ə'freɪd]	Мне нужно уйти, к сожалению.	Афсуски, кетишим керак.
I've got to go. I have to	Мне нужно идти.	Кетишим керак.

go. [aɪv ɡɒt tuː ɡəʊ. aɪ hæv tuː ɡəʊ]		
I'm afraid I can't stay any longer. [aɪm ə'freɪd aɪ kɑːnt steɪ 'eni 'lɒŋɡə]	К сожалению, я больше не могу оставаться.	Узр, мен бошқа бу ерда қололмайман.
I'm afraid I have to leave now. [aɪm ə'freɪd aɪ hæv tuː liːv naʊ]	К сожалению, мне уже нужно идти.	Афсуски, энди кетишим керак.
I'm sorry to see you go. [aɪm 'sɒri tuː siː juː ɡəʊ]	Жаль, что Вы уходите.	Бекор кетяпсиз.
With your kind permission I... [wɪð jɔː kaɪnd pə'mɪʃən aɪ...]	С Вашего позволения я...	Ижозатингиз билан мен...
Good morning! [ɡʊd 'mɔːnɪŋ]	Досвидания!	Тонгингиз хайрли ўтсин!
Good afternoon / good day! [ɡʊd 'ɑːftə'nuːn / ɡʊd deɪ]	Досвидания!	Кунингиз хайрли ўтсин!
Good evening! [ɡʊd 'iːvɪnɪŋ]	До свидания!	Хайрли кеч!
Good night! [ɡʊd naɪt]	Спокойной ночи!	Хайрли тун!
Good-bye! [ɡʊd-baɪ]	Досвидания!	Хайр!
So long! [səʊ lɒŋ]	Пока!	Кўришгунча!
Bye-bye! ['baɪ-baɪ]	Пока!	Хайр!
Bye for now! [baɪ fɔː naʊ]	Ну всё, пока!	Майли, хайр!
Farewell! [feə'wel]	Прощай(те)!	Хайр!
Farewell, my own. ['feə'wel maɪ əʊn]	Прощай, мой дорогой (дорогая).	Яхши қолинг, азизим (азизам).
Cheerio! ['tʃiəri'əʊ]	Будьте здоровы! Всего хорошего!	Яхши қолинг! Соғ бўлинг!
Cheerie-bye. Cheerio cheery. ['tʃiəri-baɪ. tʃiəri'əʊ tʃiəri]	Пока-пока!	Хайр! Бўпти, майли, яхши қолинг!

Cheers, mate. [tʃiəz meɪt]	Пока, друг.	Хайр, дўстим.
Toodles. [tu:dlz]	Пока.	Хайр.
Ta-ta. [tɑ:-tɑ:]	Пока (как правило, принято у подружек).	Хайр (қизлар нутқида учрайди).
See you! [si: ju:]	До встречи!	Кўришгунча!
See you soon! [si: ju: su:n]	До скорой встречи!	Кўришгунча хайр!
So long. [səʊ lɒŋ]	Еще увидимся!	Яна кўришамиз.
See you tomorrow! [si: ju: tə'mɒrəʊ]	До завтра!	Эртагача!
See you tonight! [si: ju: tə'nait]	До вечера!	Бугун кечкурун кўришамиз!
See you later! [si: ju: 'leɪtə]	До встречи!	Кўришгунча!
Talk to you later. [tɔ:k tu: ju: 'leɪtə]	Поговорим потом.	Кейинроқ гаплашамиз.
See you again! [si: ju: ə'geɪn]	До скорого свидания!	Яқин кунларда кўришгунча!
See you in a bit. [si: ju: ɪn ə bɪt]	Скоро увидимся.	Кўришамиз.
See you around. [si: ju: ə'raʊnd]	До встречи в скором времени.	Яқин кунларда кўришгунча.
Later. ['leɪtə]	Увидимся позже.	Кечроқ учрашамиз.
All right then. [o:l raɪt ðen]	Ну все тогда, пока.	Майли, бўпти, хайр.
It was nice talking to you. [ɪt wəz naɪs 'tɔ:kɪŋ tu: ju:]	Было приятно с вами поговорить.	Сиз билан суҳбат қуриш мароқли бўлди.
Drop in again some time. [drɒp ɪn ə'geɪn sʌm taɪm]	Встретимся как-нибудь.	Учрашармиз.
Till you meet again. [tɪl ju: mi:t ə'geɪn]	До новых встреч.	Яна кўришгунча.
Catch you later. [kæʃ ju: 'leɪtə]	До встречи.	Кўришармиз.
Take care of yourself. [teɪk keər ɒv jɔ:'self]	Счастливо. Берегите себя.	Соғ бўлинг.

Take it easy. [teɪk ɪt 'i:zi]	Счастливо (все будет хорошо).	Ҳаммаси яхши бўлади.
Let's keep in touch. [lets ki:p ɪn tʌtʃ]	Не пропадайте.	Йўқ бўлиб кетманг.
I'm looking forward to seeing you again. [aɪm 'lʊkɪŋ 'fɔ:wəd tu: 'si: ɪŋ ju: ə'geɪn]	С нетерпением жду нашей следующей встречи.	Келгуси учрашувларни интизорлик билан кутаман.
All the best! [ɔ:l ðə best]	Всего наилучшего!	Энг эзгу тилакларни тилаб қоламан!
Good luck! [gʊd lʌk]	Удачи!	Омад!
Have a good trip! [hæv ə gʊd trɪp]	Счастливого пути!	Яхши бориб келинг!
Have a good day! [hæv ə gʊd deɪ]	Хорошего Вам дня!	Кунингиз хайрли ўтсин!
I hope to see you soon. [aɪ həʊp tu: si: ju: su:n]	Надеюсь, мы скоро встретимся.	Яқин кунларда кўришамиз деб умид қиламан!
I hope we'll meet again. [aɪ həʊp wi:l mi:t ə'geɪn]	Надеюсь, мы еще встретимся.	Яна кўришамиз деб умид қиламан!
Till we meet again! [tɪl wi: mi:t ə'geɪn]	До новых встреч!	Яна кўришгунча!
Write to us. [raɪt tu: əs]	Пишите нам.	Хат ёзиб туринг.
Here's my address. [hɪəz maɪ ə'dres]	Вот мой адрес.	Бу менинг манзилим.
I have a new address. Please, write it down... [aɪ hæv ə nju: ə'dres. pli:z raɪt ɪt daʊn...]	У меня новый адрес. Запишите пожалуйста...	Менинг манзилим ўзгарган. Уни ёзиб оласизми?
Call me. [kɔ:l mi:]	Позвоните мне.	Қўнғироқ қилиб туринг.
My telephone number is... [maɪ 'telɪfəʊn 'nʌmbər ɪz...]	Мой номер телефона...	Менинг телефон рақамим...
You're not in a hurry, are you? [jʊə nɒt ɪn ə 'hʌrɪ, ɑ: ju:]	Вы ведь не торопитесь?	Сиз шोшмаяпсизми?
I've enjoyed seeing you.	Рад был Вас видеть.	Сизни кўрганимдан

[aɪv m' dʒɔɪd 'si:ɪŋ ju:]		хурсанд бўлдим.
Come back soon. [kʌm bæk su:n]	Возвращайтесь поскорее.	Тезроқ қайтиб келинг.
I shall not be long. [aɪ ʃæl nɒt bi: lɒŋ]	Я скоро вернусь.	Мен тезда қайтаман.
Drop in any time you like. [drɒp ɪn 'eni taɪm ju: laɪk]	Заходите, когда угодно.	Хоҳлаган вақтингизда кириб туринг.
Thank you for your hospitality. [θæŋk ju: fɔ: jɔ: ,hɒsprɪ'tælɪti]	Спасибо за гостеприимство.	Меҳмондўстлигингиз учун раҳмат.
Remember to telephone us. [rɪ'membə tu: 'telɪfəʊn ʌs]	Звоните нам.	Кўнғироқ қилиб туринг.
When can we expect you? [wɛn kæn wi: ɪks'pekt ju:]	Когда Вас можно ждать?	Қачон келасиз?
Bring your friend along with you. [brɪŋ jɔ: frɛnd ə'lɒŋ wɪð ju:]	Приводите с собой Вашего друга.	Дўстларингизни ҳам бирга олиб келинг.
Remember me to your wife. [rɪ'membə mi: tu: jɔ: waɪf]	Передавайте привет Вашей жене.	Рафиқангизга менинг номимдан салом айтинг.
Give my regards to your sister. [gɪv maɪ rɪ'ga:dz tu: jɔ: 'sɪstə]	Передавайте привет Вашей сестре.	Опангизга менинг саломимни етказиб қўйинг.
With greetings from us all. [wɪð 'gri:tɪŋz frɒm ʌs ɔ:l]	Передайте привет от всех нас.	Ҳаммамизнинг номимиздан салом айтинг.
I hope we'll see (be seeing) some more of you! [aɪ həʊp wi:l si: (bi: 'si:ɪŋ) sʌm mɔ:r ɒv ju:]	Надеюсь, Вы ещё не раз к нам загляните!	Ҳали бизникига қўп ташриф буюришингизга ишонаман.
Good-bye for the present! [gʊd-baɪ fɔ: ði: 'preznt]	Прощайте!	Ҳозирча хайр!
Good-bye for good! [gʊd-baɪ fɔ: gʊd]	Прощайте навсегда!	Алвидо!

Adieu! [ə'dju:]	Прощайте!	Яхши қолинг!
Peace! [pi:s]	Пока!	Тинч бўлинг!
Look after yourself! [lʊk 'ɑ:ftə jɔ:'self]	Берегите себя!	Ўзингизни асранг!

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАҲОН ТИЛЛАРИ
УНИВЕРСИТЕТИ
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ИИВ
АКАДЕМИЯСИ**

**Х.Б. САМИГОВА
А.М. КУРГАНОВ**

ДИАЛОГИК РИТОРИКА: ТАДҚИҚ ВА ТАЛҚИН

ТОШКЕНТ – 2022